

The Project Gutenberg eBook of Tunnustus: Novelli, by Maksim Gorky

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Tunnustus: Novelli

Author: Maksim Gorky

Translator: Hella Wuolijoki

Release date: July 1, 2016 [EBook #52467]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK TUNNUSTUS: NOVELLI ***

Produced by Juhani Kärkkäinen and Tapio Riikonen

TUNNUSTUS

Novelli

Kirj.

MAKSIN GORKI

Suom. Hella Wuolijoki

Turku, Sosialistin Kirjapaino-Osuuskunta I. L. 1908.

SUOMENTAJAN ESIPUHE.

Katso:

"... Kaikkia teitä ja polkuja myöten kulkee horjuen harmaita olentoja, pussit selässä ja kepit kädessä; he kulkevat ilman kiirettä, vaan kumminkin joutuisasti, päät syvästi alaspainuneina; he kulkevat

lempeinä, mieltäväisinä, luottavaisin, avonaisin sydämin..."

"Heitä kulkee, kulkee nuoria ja vanhoja, naisia ja lapsia, ikäänkuin yksi ja sama ääni olisi kutsunut kaikkia ja tuntuu jonkinlainen ääretön voima siinä loppumattomassa vaelluksessa maan kaikkia teitä myöten, ja se voima valtaa minut, saattaa sieluni kuohumaan, ikäänkuin se lupaisi jotain sielulleni?..."

— Mene, kysy, tiedustele!

"... Tuossa ihminen kulkee tottelevaisena, varovaisena; se hakee, katselee, kuuntelee herkkänä ja taas kulkee, vaeltaa. Maa soi hakijain jalkojen alla ja työntää heitä etemmäs, jokien ja mäkien, metsien ja meren kautta, — yhä kauvemmas, kaikkialle sinne, missä seisoo yksinäisiä luostareita, jotka lupaavat ihmeitä, kaikkialle sinne missä hengittää toivo johonkin muuhun kuin tähän katkeraan, vaikeaan, ahtaaseen elämään."

Niin kulkee Venäjän kansa, talonpoikaiskansa, hakemassa jumalaa.

Elämä on tullut levottomaksi, sietämättömäksi; ihmiset ovat kadottaneet tuon vanhan jumalan, joka heillä oli vanhoina, rauhallisina aikoina. Nyt he hakevat. Ja ennen kaikkea vanhoista luostareista, kirkoista.

Löytävätkö he sen sieltä?

Maksim Gorjki tunnustaa tässä kirjassa oman jumalanhakemisensa.

Se on tarina jumalanhakijasta, joka löytää jumalansa kaikkien jumalien synnyttäjistä — kansasta.

Kirja on ensimmäinen laadultaan, tarina siitä miten ajatteleva, syvästi tunteva ihminen taistelee itsensä personallisen jumalan uskonnosta köyhälistön maailmankatsantokantaan. Ihminen taistelee, kärsii äärettömiä sieluntuskia ja pelkoa, hyläten kaikkivaltiaan, auttavan, palkitsevan jumalakäsitteen sielustaan, sen jumalakäsitteen, jota se ei huomaa missään, vaan jonka olemassaolon edellytys on ihmisen turvana, — ja ihminen voittaa olemattoman edellytyksen sijaan avun elämälleen, turvan ja lohduttajan — uudesta jumalastansa, kansasta, tovereistaan.

Sellaisesta ihmisestä kirjoittaa Gorjki.

* * * * *

Jumalanhakijoita on koko maailma täynnä, on niitä Suomessakin.

Sellaisia hiljaisia, syviä, mieltäväisiä ihmisiä, jotka tahtovat oikeutta ja hyvää ja kärsivät siitä, että he itse eivät aina kykene menettelemään oikein ja hyvin, tahi sen mukaan kuin heille on opetettu.

Hiljasilla metsäseuduilla lienee ihmisiä, jotka ennen muinoin elivät, työskentelivät, maksoivat veronsa, kuolivat, uskoen vanhaan jumalaan ja taivaaseen kuoleman jälkeen. Nyt ovat taloudelliset olot muuttumaisillaan, ajat ovat tulleet levottomiksi, maailman elämä koskee metsäseutujen asukkaisiin, torppari pelkää häätöjä, mökkiläinen työttömyyttä. Jostain kaupungista ilmestyy ihmisiä, jotka sanovat, että työväki siellä on laittanut puolueen, joka tappelee työtätekevän kansan etujen vuoksi, joka tahtoo, että kaikki saisivat pitää torppansa, mökkinsä, että työväki tahtoo parempaa palkkaa, työtaakkaa vähennetyksi ja muita ehtojaan parannetuiksi.

Hiljainen ihminen metsäseudulla tuntee, että nämä ihmiset ajavat sen etua, liittyy niihin joko saavuttaakseen itse etuja ja suojaa tahi helpottaakseen lastensa elämää, jotka maattomina kulkevat työtä hakemassa.

Ja elämä tulee helpommaksi, valoisammaksi.

Mutta mitenkäs on uskonnon laita?

Toiset siellä sanovat, että nämä uudet ihmiset, jotka tappelevat kansan puolesta, tahtovat hävittää jumalan ja uskonnon; ja mitä ihminen sitte muka tekee kuoleman sattuessa?

Lorua, — kyllä metsäseudun mieskin tuntee, että nämä uudet ihmiset täyttävät paljoa paremmin rakkauden ja oikeuden ja puhtauden käskyt, he auttavat toisiaan ei ainoastaan sanoilla vaan teoilla, auttavat häntäkin, paremminkin kuin niiden vanhojen ihmisten jumala sitä on tehnyt. Mutta kuitenkin. Täytyy ajatella loppuun saakka: mikä tulee kuolemani jälkeen, onko siellä jumala, onko taivas? Mihin minä menen?

Uudet ihmiset tahtovat laittaa taivaan maan päälle, tahtovat että kaikilla ihmisillä maan päällä olisi vielä parempi kuin tuolla pappien lupaamassa taivaassa. Tuntuu siltä kuin ei jumalaa eikä taivasta enää tarvittaisikaan...

* * * * *

Tässä "Tunnustuksessa" sanoo vanha lukkari:

"Jumala on sitä varten, ettei ihmistä pelottaisi kuolla, vaan miten elät, se on sinun asiasi."

Jumalanhakija kulkee elämässä ja kyselee kaikilta minkälainen jumala kullakin on ja hän huomaa, että ihmiset elämässään eivät todellakaan enää tarvitse suurta, kaikille yhteistä jumalaa. Joka ihmisellä on oma jumalansa.

"Ihmiset ovat hajottaneet jumalan palasiin, jokainen tarpeensa mukaan."

Yhden jumala on puolittain lääkäri, toinen taas pitää jumalasta kiinni, koska pelkää kuolemaa; kolmannen jumala on hyvä, neljännen — hirmuinen. Papit ovat palkanneet sen rengikseen ja maksavat sille palkan rukouksilla ja pyhällä savulla.

Jumalaa komennetaan rankaisemaan ja palkitsemaan, jumalan täytyy ennättää täyttämään ihmisten mitättömät, pienet rukoukset.

Varas rukoilee että jumala auttaisi häntä varastamaan toisen omaisuutta, koska varkaan on nälkä. Omaisuuden omistaja taas rukoilee, että jumala suojelisi hänen omaisuuttansa varkaalta.

Niin! Elämässä ihmiset tulevat toimeen ilman jumalaa, he tarvitsevat ainoastaan palvelijaa, joka tekisi kaikkensa heidän hyvinvointiaan varten ja joka on erilainen jokaisen mielestä.

Ymmärrettävää on, ettei totinen ihminen voi palvella sellaista pientä jumalaa.

Entäs kuolema?

Niin, siinä ihmiset tarvitsevat jumalaa. Ihminen ei tahdo lakata olla olemassa.

Ja kuitenkin hän näkee, miten toiset ihmiset nauravat, iloitsevat, surevat ja kärsivät, miten he kuolevat kuin kärpäset, häviävät tuosta aurinkoisesta, säteilevästä maailmasta.

Kysymys jumalasta on sama kuin kysymys kuolemasta.

Ja ketkä kysyvät: mitä tulee kuoleman jälkeen, mistä ihminen on tullut, mihin hän menee?

Juuri ne, joiden elämä on tullut siksi levottomaksi, että usko siihen kaikkiauttavaiseen jumalaan on lakannut, usko siihen, ettei ihmisen pitäisi huolehtia nykyelämän suhteen, koska taivaassa kerran kaikki kärsimykset palkitaan. Juuri ne, jotka tuntevat itsensä onnettomiksi, turvattomiksi maailmassa ja joilta kokemus on hävittänyt uskon kaikkivaltiaaseen jumalaan.

Siellä, missä kuten Venäjän talonpoikien keskuudessa, vuosisatain kuluessa taloudellinen elämä on ollut pysähtynyttä, jähmettyynyttä, siellä ovat aina kehityksen ja epäilyksen kannattajina ja levittäjinä olleet sellaiset ihmiset, jotka jostain syystä ovat joutuneet ulkopuolelle yhteiskuntaa, joko rikkomalla tuon pysähtyneen yhteiskunnan tapoja vastaan tahi koska heidän taloudellinen asemansa on eronnut ympäristön taloudellisesta asemasta. Sellaiset ulkopuolella yhteiskuntaa "pohjalla" olevat ihmiset, juopot, rentut, paljasjalkaset "jumalan kukkaset" ovat Gorjkin lempilapsia, koska oikeastaan, niin ihmeelliseltä kun se kuuluukin, juuri nämät ovat Venäjän kukkasia, Venäjän liikkuvin aines, täynnä kiukkua tuota harmaata, likaista elämää vastaan, jossa kansan joukot makaavat sortavan virkavallan nukuttamina.

Juuri niin, koska sellaisen, luokkansa ulkopuolelle joutuneen ihmisen taloudellinen asema epävarmuutensa ja tavattomuutensa takia herättää epäilyksiä maailmanjärjestelmän suhteen. Sellainen epäilevä ja jumalaa hakeva ihminen on myöskin tämän kertomuksen sankari, ja sitä ovat muutkin huomattavimmat henkilöt, jotka siinä esiintyvät.

Kertomuksen päähenkilö on avioton lapsi, löytölapsi. Jo tämä hänen erikoisasemansa sellaisessa talonpoikaisyhteiskunnassa antaa hänen ajatuksilleen erikoisleiman, siihen suuntaan vaikuttavat vielä hänen kasvattajansa, juoppo, yksinäinen luonnonihminen, lukkari Larion ja tunnettu hevosvaras, leikinlaskija ja laulaja Savelka. Sellaisia olentoja on kertomuksessa useita ja kertoja Matvei on itse vallan samanlainen. Hänen erikoisasemansa panee hänet ajattelemaan ja hakemaan jumalaa, sellaista jumalaa, joka todenteolla olisi olemassa, joka voisi ja tahtoisu auttaa ihmisiä, sellaista eheätä, yleispätevää jumalaa, joka ei olisi pappien palvelija.

Pitkä on jumalanhakijan matka ja paljon ihmiskunnan tuskia ja suruja näkee hän sillä matkallaan, mutta samalla hän huomaa, ettei hän ole yksin, että paljon on maailmassa sellaisia hakijoita kuin hän, ja silloin hän saa käsityksen kansasta. Hän kuljeskelee luostareita pitkin, yhden erakon ja viisaan jumalanmiehen luota toisen luo ja huomaa, että useat itsekin epäilevät jumalan olemassaoloa, tahi ovat

ainoastaan uhraamalla järkensä päässeet noista epäilyksistä. Ja se mies taas, joka nähtävästi on joutunut elämän huipulle, ainoa joka ei tuskastu jumalanhakijan kysymyksiin, kaunis, viisas, sivistynyt, nautinnonhaluinen munkki Antonius, myöntää kysyjälle vasten naamaa: "ainoastaan ihminen on olemassa, kaikki muu on vaan sen mielipidettä". Ja tämä tappaa Matvein uskon siihen olentoon, jonka sanottiin olevan ulkopuolella ihmistä ja ohjaavan ihmisen kohtaloa. Tästä lähtien tarkastaa jumalanhakija enimmäkseen juuri ihmisten kohtaloita ja miten eri kohtalot eri ihmisille ovat laittaneet eri jumalat, eri käsitteet jumalasta ja sitten hän tulee siihen johtopäätökseen, ettei ole olemassa sitä suurta jumalaa, joka hänet lapsena rukouksen aikana yhdisti koko suureen luontoon. "Ihmiset ovat repineet tuon lapsen jumalan kappaleiksi, jokainen tarpeensa mukaan."

Siis pääpaino tässä maailmassa on ihmisissä, eikä jumalassa.

Ja sitte kun maailma on opettanut Gorjkin jumalanhakijan katselemaan ihmisiä, tutkistelemaan niitä, niin löytää hän vaellusmatkallaan ihmisen, samanlaisen luokastaan ulospotkitun ihmisraukan, joka puolestaan on löytänyt jumalansa ja joka ilmaisee sen tällekin hakijalle.

"Kuka on jumalanrakentaja?" kyselee Matvei.

— Kansa se on! Lukematon maailman kansa! Suurempi marttyyri kuin kaikki ne, joita kirkko on pyhiksi tunnustanut! Kuolematon kansa... ja hän on kaikkien, niin entisten kuin nykyistenkin jumalien isä!

Ihmiskunta se on, joka on aina luonut jumalakäsitteensä sen mukaan kun se on tarvinnut niitä kehityksessään ja ihmiskunta se on, joka ne kerran hävittää, silloin kun se niitä enään ei tarvitse.

Matvei on jo nähnyt vaelluksensa aikana, että ihmiset itse muodostavat jumalansa ja nyt se lausutaan julki.

Kummallinen viha puhuu siitä vanhasta poispotkitusta papista, joka on tullut sosialidemokraatiksi ja taistelee salaista, vaan varmaa ja lakkaamatonta taistelua tuon jumalanluojan, kansan edestä! Hän vihaa tuota ihmisen yksinäistä, omia etujaan valvovaa "minää", joka on repeytynyt pois äidistään, kansasta, joka vapisee pelosta yksinäisyytensä takia ja joka turvatakseen itseään ja omaa hyvinvointiaan murhaa muita ja luo jumalia, jotta nämä palkitsisivat sitä jossain taivaassa, silloin kun elämä maailmassa tuottaa kärsimyksiä.

Ja tämä kulkuripappi jumaloi kansaa ja sen kärsimyksiä, siitä hänen vihiinsä yksilöllistä minää vastaan, joka on eronnut kansasta, jumalasta ja jumalanluojasta, on sortanut kansanjoukkoja, on luonut kaikki onnettomuudet maailmaan. Hän kertoo Matveille sorretun ihmiskunnan historiaa ja Venäjän kansan kohtaloita, mutta koska hän itse on voimakas taisteluluonne, joka kaikin elinvoiminensa tappelee tuota minäänsä vastaan, niin muodostuu hänen käsityksensä maailmasta ja sen kehityksestä vallan uudeksi uskonnoksi. Hän ei huomaa enää mitään siitä, miten paljon hyötyä tuo yksilöllinen minä on tuonut maailmaan. Hän vaan vihaa sitä, koska se nykyään on ihmiskunnan kehityksen tiellä, tuon jumaloidun kansan tiellä.

Matvei on ihan kuin huumauksessa, hän ei uskalla eikä kykene suostumaan tuohon uuteen oppiin, jonka hän jo kauvan on aavistanut. Pappi lähettää hänet erääseen tehtaaseen työläisten, uutten ihmisten luokse, näkemään omin silmin, että tosiaankin uusi ihmislaji on maailmassa muodostumaisillaan.

Mestarillisesti on Gorjki kuvannut Venäjän herääviä työläistyypppejä.

Jumalanhakija saapuu heidän luokseen kysymyksineen: "Missä on Jumala? Mistä ihminen tulee, mihin menee?"

Ennen kaikkea karsitaan tuolta hakijalta pois käsitys hänen erityisestä "minästään", osotetaan, että sellaisia kuin hän on, miljooneja maailmassa, jotka joko katselevat kipuineen maailmaa jokainen omasta luolastaan ja itkeä nyhkyttävät tämän onnettoman maailman takia, tahi jos niillä on tilaisuus, niin ratsastavat toisten selässä, nylkevät muita ihmisiä.

Ja kun jumalanhakija on mielestensä tullut tavalliseksi joukkoihmiseksi, silloin saa hän vastauksia kysymyksiinsä ja saa niitä kahdelta eri taholta.

Työläisissä siinä tehtaassa erottautuu kaksi eri tyyppiä jotka antavat tavallaan eri vastauksia niihin kysymyksiin.

Setä Pjotr, voimakas, taisteluhaluinen seppä, joka kokonaan on kiinni köyhälistön taistelussa, ei tarvitse jumalia eikä sellaisia kysymyksiä ollenkaan:

"... Ei ole jumalia! Uskonto, kirkkoja muu sellainen on kuin synkkä metsä; se on synkkä metsä ja siinä

asuu ryöväreitä! Petosta vaan kaikki!"

Hän on työläinen, joka luokkavaistonsa kautta on löytänyt tehtävänsä elämässä, joka elää vaistonsa kautta luokkansa elämää, taistelee itsetietoisesti sen edestä, ei erota itseänsä eikä omia etujaan luokkansa eduista ja elämästä. Hän ei ajattele kuolemaa, ei tunne sitä, ei välitä elämän alusta eikä lopusta, kuten nuori tanssijapari, poika ja tyttö, jotka yhdessä sopusointuisesti, voimakkaasti liikkuen nauttivat musiikista, liikunnasta, sulautumisesta toisiinsa, välittämättä, tietämättä, että heitä koskaan maailmassa odottaa kuolema tahi jonkinlainen onnettomuus. Hän vihaa jumalan nimeä ja käsitettä, eikä kärsi, että siitä ollenkaan puhutaan, se on niin täydellisesti vierasta hänen maailmankatsantokannalleen:

"Sinä, Mishka, olet siepannut päähäsi kirkollisia ajatuksia, ikäänkuin olisit varastanut kurkkuja vieraasta yrttitarhasta ja hämmennät tässä ihmisiä! Jos sanot, että työläiskansa on kutsuttu uusimaan elämää, niin uusi se, äläkä kerää tomusta sitä, minkä papit ovat pitäneet rikki ja heittäneet pois!"

Hänen kannaltaan se on oikein, hän on luokkatietoinen työmies, hän elää luokkassaan. Jos hän kuolee, niin se on hänestä luokkaruumiin osan aineellisen muodon muuttamista, jotta koko luokka voisi elää, jatkaa elämäänsä ja taisteluansa ja hän muassa siinä; ikäänkuin ihminen leikkaa kyntensä pois ja kynsi putoaa multa, josta ihmisen ruumis saa ravintonsa elämänsä jatkamiseksi, samaten kuolee työläinen, osa hänen luokkansa ruumiista, jotka hän itse, hänen koko ruumiinsa, koko luokkansa voisi elää. Työläinen ei kuole koskaan, koska sen luokka ei kuole. Hänen ja hänen luokkansa edut ovat samat, vaistomaisesti ovat taloudelliset olot yhdistäneet työläisen hänen luokkansa kanssa samaksi kokonaisuudeksi. Ja setä Pjotr köyhälistöluokan edustajana ei kaipaa jumalia eikä turhia kysymyksiä siitä, mistä ihminen tulee, mihin hän menee. Hän tietää ne, ei järkiperaisesti, vaan vaistomaisesti, hänen mielestään nämä kysymykset ovat järjettömiä.

Setä Pjotrin on ollut helppo saada sellainen maailmankatsantokanta. Hän on työmies, hänen taloudellinen asemansa on vaistomaisesti painanut hänen mieleensä sen, että hänen ja toveriensa edut ja elämä ovat yhteiset, samanlaiset. Mutta meidän ja Gorjkin jumalanhakija on kotosin pikkuporvarillisesta talonpoikaiskylästä, jossa vielä kaikki "minä" vaistot kukostavat. Hän on joutunut tuon kotipiirinsä ulkopuolelle, sentakia hän onkin ruvennut epäilemään ja hakemaan, mutta hänen taloudellinen asemansa ei selvitä hänelle suorastaan niitä kiusaavia elämän ja kuoleman kysymyksiä. Hän hakee tukea niillä kysymyksillä, koska hänellä ei ole tukea elämässä, koska hän on yksinäinen, sentakia hän hakee Jumalaa, tiedustelee mistä hän on tullut ja mihin pitäisi mennä.

Ja koska hän ei löydä enää vastausta vaistomaisesti, täytyy hänelle sen selvitä järjen avulla.

Samassa asemassa ovat kautta maailman ne ihmiset, jotka jokin silmiinpistävä taloudellinen etu on tuonut työväenpuolueeseen, vaan joille kuitenkin siitä huolimatta vielä ei vaistomaisesti tule luokkatietoisuutta, eheätä yhteistunnetta koko työväenluokan kanssa, sellaista tunnetta, että jokainen elää tuossa luokassa, ettei kenellekään tule minkäänlaisia kysymyksiä kuoleman tahi elämän suhteen ulkopuolella luokkaa. Mutta he kuitenkin pyrkivät yhtymään työväenluokan maailmankatsantokantaan kaikkine vanhoine käsitteineen, he hakevat jumalaa ja — kykeneekö sosialidemokratia tarjoamaan sitä heille?

He hakevat jumalaa, s.t.s. he kysyvät: mihin joudumme kuolemamme jälkeen? He hakevat tukea elämässä, koska heillä ei ole sitä, mutta samalla myöskin tukea kuolemassa. Kykeneekö köyhälistön maailmankatsantokanta antamaan heille sitä?

Opettaja Mihail tässä kirjassa koettaa auttaa jumalanhakijaamme, osottaa sille, että jumalaa vielä ei ole olemassa, vaan että kansa tulee luomaan ihmeitä tekevän jumalan, kansassa on pääpaino, kansa on luonut kaiken maailmassa.

Mutta mikä jumala se on, jonka kansa tulee luomaan?

Ihmiskunta oli kerran eheä, silloin kun kaikkien ihmisten kokemus oli samanlainen, silloin kuin kaikilla ihmisillä oli yhtäläiset taloudelliset edut. Mutta ihmisten oli pakko taistelussa olemassaolon edestä, ravinnon hankkimista varten luonnolta, antautua eri aloille; spesialiseerautua taloudellisen elämän suhteen. Silloin ihmisen kokemus tuli erilaisiksi, ihmisen "minä" erosi ihmiskunnan ja luonnon kokonaisuudesta, yksityistalous toi ihmisille eri etuja, ihmiskunta jakaantui orjiin ja herroihiin, jakaantui kaikenlaisiin palasiin. Mutta kerran tulee aika jolloin työväenluokka, yhdistäen etujen samanlaisuuden kautta isomman osan ihmiskuntaa, aikaansaa taas sellaisen järjestelmän, että kaikille ihmisille tulee sama kokemus ja samat edut, että ihmiskunta tuntee taas itsensä eheäksi, jatkuvaksi, kuolemattomaksi kokonaisuudeksi.

Gorjki lausuu opettaja Mihailin sanoilla: "Tulee aika jolloin koko kansan tahto yhdistyy taas yhdeksi; silloin siinä herää vastustamaton, ihmeellinen voima ja — silloin nousee jumala kuolleista. Ja sitä te

juuri haette...!"

Yhden sellaisista jumalanluomisen hetkistä näkee Gorjkin jumalanluoja erään luostarin luona, jossa koko kansa, ja hän mukana, yhdistää palavat toivomuksensa ja tahtonsa siihen, että eräs raajarikko tyttö nousisi kävelemään; tyttö itse uskoo ja kansa uskoo tahtonsa ja rukouksensa voimaan, ja tyttö tulee terveeksi.

Kansa tekee ihmeitä ja on aina maailmassa tehnyt ihmeitä, kansa luo jumalan.

Mikä jumala se on?

Se on kaikkea auttava, kaikkea armahtava jumala, koska se on kansan hyvä ja armelias tahto, joka rakastaa lapsiaan ja tekee hyvää kaikille.

Jumalanhakijat, te jotka haette jumalaa tueksenne — katsokaa: yhdistetyn kansan yhtenäinen tahto on voimakkain tuki mitä ihminen voi ajatella. Säästää ja suojaahan ihminen jäseniään, miksei kansa voisi samaten turvata jäseniään, joitten loukkaus tuntuu yhdistetyn kansan ruumiissa!

Jumalanhakijat, te jotka pelkäätte kuolemaa! Jos tahtonne, toimintanne, elämänne on sama kuin kansan elämä, niin olette kuolemattomia, koska kansa on kuolematon. Jos voitte sanoa: kansa ja minä olemme sama — kansan etu on minun etuni, kansan suru minun suruni, silloin ei ole kuolemaa. Jos voitte sanoa, että taistelu itsenne vuoksi on samassa taistelu koko kansan edestä, silloin elätte ikuisesti kuten taistelunne jäljetkin elävät.

Jumalanhakijat, jos tarkotatte jumalallanne onnen kaipausta, niin löydätte onnenne siitä yhdistetystä kansantahdosta. Muistatteko miten lapsena rukoillessanne sulauduitte yhteen koko maailman kanssa suureen hämäärään kokonaisuuteen ja olitte onnellisia — lähtekää nyt sinne missä tuhannet ajattelevat, vaativat samaa, niin tunnette miten sulaudutte taas ihmisiin, maailmaan, Jumalaan, tulette hyväksi, onnellisiksi — kuten lapset!

* * * * *

Uskonnon siinä muodossa kun se nyt on, sosialismi kerran tulee hävittämään, mutta uskonnollinen tunnelma, tunnelma siitä, että koko maailma ja ihmisyyys on sama, onnen tunnelma jota ihmiset tähän asti ovat koettaneet saavuttaa epätoivossaan keksien jumalia itselleen, se tunnelma tulee jäämään ja vahvistumaan ja taloudelliset olot, yhdistämällä ihmisiä samaan taloudelliseen, taisteluun, tulevat edistämään tämän tunnelman kartuttamista elämässä, joka on ihmisen suurin onni.

* * * * *

Gorjki on tunnustanut miten hän, jolle ei alkuaan taloudellinen asema ole antanut köyhälistön maailmankatsantokantaa, löysi sen, kulkien jumalaa, suurta voittamatonta jumalaa hakemassa, sellaista jumalaa, jonka ihmiset olivat riistäneet palasiksi.

Jumalanhakija löysi jumalansa kansan tahdosta!

Jospa pian, pian kaikki sen löytäisivät sieltä!

Silloin tulisivat ihmiset hyväksi, koska heillä ei olisi enää syytä olla pahoja...

Helsingissä 17 päivänä maaliskuuta 1909.

Hella Wuolijoki.

Sallikaa että kerron elämäni; tämä kertomus ei vie teiltä paljoakaan aikaa ja teidän kumminkin täytyy se tietää.

Minä olen nokkonen, löytölapsi, laitton ihminen; en tiedä kuka minut lienee synnyttänyt, minut löydettiin herra Lossevin maatilalla, Sokolin kylässä, Krasnoglinin piirikunnassa. Joko äitini tahi joku muu oli asettanut minut herrasväen puistoon, sen kappelin rappusille, johon vanha rouva Losseva on haudattu; Danila Vjalov, puutarhuri, löysi minut sieltä. Hän tuli varhain aamulla puistoon ja näki, että rukoushuoneen oven edessä liikkui lapsi räsyihin verhottuna ja sen ympärillä käyskeli harmaa kissa kuin vartijana.

Danilan luona minä elin neljänteen ikävuoteeni saakka, vaan hänellä oli itsellään paljon lapsia eikä minun ruuastani kukaan huolta pitänyt, söin mitä sain, ja kun en enään mistään löytänyt ruokaa niin porasin, porasin ja sitte nukuin nälkäsenä.

Kun tulin neljä vuotta vanhaksi, niin otti lukkari Larion minut luoksensa; hän oli yksinäinen ja hyvin kummallinen ihminen; hän otti minut ikävänsä takia. Hän oli pieni, pyöreä kuin pallo, ja kasvonsakin olivat pyöreät; hiukset punaset ja ääni kimeä kuin naisen ääni ja sydämensäkin oli kuin naisen sydän, niin hellä kaikille. Hän piti viinasta ja joi sitä paljon; raittiina hän oli vaitelias, silmät aina puoleksi kiinni ja oli aina sen näköinen kuin olisi hän jonkun rikoksen tehnyt, vaan juovuksissa lauloi hän äänekkäästi kirkkolauluja, piti päänsä suorana ja hymyili kaikille.

Hän oli kaukana ihmisistä, eli köyhästi, antoi maaosuutensa papille ja itse kävi talvella ja kesällä kaloja pyytämässä, ja hugin vuoksi joskus lintujakin, jonka viimeainitun konstin hän opetti minullekin. Hän piti linnuista, eivätkä ne peljänneet häntä; ihan liikuttavaa on muistella miten joskus punatulkku juoksenteli hänen päätänsä pitkin ja sekaantui hänen punasiin hiuksiinsa. Tahi joskus se istuutui olkapäälle ja katseli hänen suuhunsa, kumartaen pikkuista, viisasta päätänsä. Ja joskus panee Larion pitkäkseen penkille, ripottaa hamppua hiuksiinsa ja partaansa ja kas, jopa lentävät keltasirkut, tikliäiset, tiaiset, tilhit hänen luoksensa, myllertävät lukkarin hiuksissa, ryömivät hänen poskiansa pitkin, nokkivat hänen korviaan, istuskelevat hänen leuoilleen, vaan hän makaa ja nauraa hohottaa, silmät puoleksi kiinni ja puheskelee ystävällisesti niiden kanssa. Minä kadehdin häntä siitä, koska minua linnut pelkäsivät.

Hellä sielu oli Larion, ja kaikki eläimet käsittivät sen; ihmisistä sitä en sano, en sano sitä tuomitakseni heitä, vaan koska tiedän ettei vatsaa hellyydellä täytetä. Talvella hänellä oli vaikeanpuolista: puita ei ollut eikä ollut rahaa ostaa niitä, raha oli tullut juoduksi; mökissä oli kylmä kuin kellarissa, ainoastaan lintuset visertelivät ja laulelivat ja me makasimme kylminä uunin päällä, päällämme kaikki mikä vaan voi suojella pakkaselta ja kuuntelimme lintusten laulua... Larion vihelsi heille — hän olikin siinä aika mestari, ja hän itsekin näytti isolta käpylinnulta: nenä oli iso, nokankaltainen ja pää punanen. Sanoipa hän joskus minulle:

— Kas, kuunteleppas Motjka — minut oli ristitty Matvjeiksi — kuuleppas!

Hän asettuu selälleen, kädet pään alle, tirkistää silmillään ja alkaa kimeällä äänellensä hyräillä jotain sielumessua. Linnut vaikenivat, kuuntelevat ja sitten alkavat itsekin laulaa kilpaa, vaan Larionin ääni kuuluu kumminkin yli kaiken ja linnut oikein vimmastuvat, erittäinkin keltasirkut ja tikliäiset tahi rastaat ja kottaraiset. Ja toisinaan hän lauloi, kunnes silmistään vuosi kyyneleitä, jotka kastelivat hänen poskensa ja hänen kasvonsa kyyneliänsä kostuttamina tulivat vallan harmaiksi.

Sellinen laulu joskus kerrassaan pelotti ja kerran minä sanoin hänelle hiljakseen:

— Miksi sinä setä aina laulat kuolemasta? Hän lakkasi, katsoi minuun ja lausui nauraan:

— Älä pelkää, tyhmyri! Ei se merkitse mitään että minä laulan kuolemasta, sehän on vaan kaunista! Kaikkein kauniinta jumalanpalveluksessa on sielumessu: siinä on hellyyttä, sääliä ihmistä kohtaan. Meillä ei osata sääliä muita kuin kuolleita!

Nämä sanat minä muistan hyvin, kuten kaikki hänen puheensa, vaan silloin minä tietysti en voinut niitä ymmärtää. Ainoastaan vanhana, vasta viisämpinä vuosina käsitetään oikein kaikki lapsena kuultu.

Myös muistan kysyneeni häneltä: miksi Jumala niin vähän auttaa ihmisiä?

— Se ei ole Hänen asiansa! selitti Larion minulle. — Auta itse itseäsi, sitä varten sinulle järkesikin on annettu! Jumala on vaan sitä varten, ettei kuolema pelottaisi, vaan miten elät — se on sinun asiasi!

Liian pian minä vaan unhotin nämä hänen sanansa, ja kun ne uudelleen muistin — oli se jo liian myöhään, olin jo kärsinyt paljon turhia suruja.

Merkkillinen mies hän oli! Kaikki ihmiset, kun ovat ongella, eivät huuda eivätkä puhu, jotteivät vaan pelottaisi kaloja, — vaan Larion laulaa lakkaamatta, tahi kertoo minulle kaikenlaisia pyhäin taruja tahi puhuu Jumalasta ja aina hän sai kaloja liiaksikin. Lintujakin pyydystetään hyvin varovaisesti, vaan hän viheltää koko ajan, ärsyttää niitä, puhuu niiden kanssa ja kaikesta huolimatta lintuja tulee vaan verkkoihin. Ja niinpä mehiläistenkin kanssa — kun siirretään niitä tahi tehdään niille jotain muuta, niin vanhat mehiläishoitajat rukoilevat ennen, eikä se silloinkaan vielä heille onnistu, vaan täytyy heidän kutsua avuksi lukkari, hän lyö mehiläisiä, likistää niitä, haukkuu, — ja tekee kumminkin kaiken vallan loistavasti. Hän ei pitänyt mehiläisistä: ne olivat tehneet hänen tyttärensä sokeaksi. Pikku tyttö, hän oli vasta kolmenvuotias, oli kiivennyt mehiläispesän luo, jossa mehiläinen oli pistänyt häntä silmään. Pikkusilmä tuli kipeäksi ja sitten sokeaksi, sen perästä myöskin toinen; sitten pikkutyttö kuoli päänkivun takia, ja äiti tuli mielipuoleksi...

Hän teki kaikki vallan toisin kuin muut ihmiset, oli minulle hellä kuin äiti; kylässä minua ei juuri kovinkaan suosittu: elämä oli ahdasta ja minä olin kaikille vieras, liikanainen ihminen... Ehkäpä soinkin laittomasti jonkun muille kuuluvan suupalasen!

Larion opetti minua kirkossakin käymään ja minä rupesin auttamaan häntä jumalanpalveluksessa, lauloin köörissä, sytytin suitsutusastioita, tein kaikkea mitä tarvittiin; autoin vahtimestari Vlassia kirkon siivouksessa, ja pidin kovasti niistä hommista, erittäinkin talvella. Kirkko oli kivistä, lämmitettiin hyvin ja oli siellä aina lämmin.

Iltajumalanpalvelus oli minusta vielä hauskempi kuin aamupalvelus, illaksi, työn kirkastamina, luopuvat ihmiset suruistaan, seisovat hiljaa, vakavina, ja heidän sieluissaan palavat pikkuiset, lämpöiset tulet, ikäänkuin vahakynttilät; silloin näkyy, että vaikka ihmisillä on erilaiset kasvot, niin suru heillä kumminkin on yhteinen.

Larion piti palveluksesta kirkossa: tällöin hän sulkee silmänsä, heittää punasen päänsä taaksepäin, kastelee kurkkuaan ja alkaa laulaa. Ja laulaa laulamisen, laulaa turhiakin, — niin että pappikin alttarilta hänelle tekee viittauksia, — mihinkäs nyt sinua tuuli vie? Ja hän lukee myöskin hyvin, laulellen sointuvasti, ääni on hellä, värisee, iloitsee. — Pappi ei kärsinyt häntä eikä hän pappia — ja usein tapahtui että hän valitti minulle:

— Mikä pappi hän on! Hän ei ole pappi vaan rumpu, johon hätä ja tottumus iskevät kepeillään. Jos minä olisin pappi, niin puhuisin niin ettei ainoastaan ihmiset, vaan pyhät jumalankuvatkin itkisivät!

Ja se oli totta — pappi ei kelvannutkaan paikalleen: hänen kasvonsa olivat mustat, ikäänkuin ruudilla poltetut, nenänsä oli nykerö, suunsa leveä — hampaaton, partansa haaskanen, hiuksia vähän, etupuolelta päätä oli hän aivan kalju, kätensä olivat pitkät. Hänen äänensä oli käheä ja usein hän hengästy, ikäänkuin olisi hän kantanut liian raskasta taakkaa. Hän oli ahne ja aina suuttunut, mutta olihan hänellä iso perhe, vaan kylä oli köyhä, talonpoikien maat olivat huonot eikä mistään ollut lisäansioita.

Kesällä kun sääskiä oli paljon, olimme Larionin kanssa yöt päivät metsässä lintuja pyydystelemässä tahi joella kalastamassa. Vaan joskus tapahtui että yhtäkkiä tarvittiin lukkaria, vaan hän ei ole kotona, eikä kukaan tiedä mistä häntä hakisi. Silloin lähetetään kaikki pojat kylästä häntä hakemaan; ja ne juoksevat ikäänkuin jäniksenpojat ja huutavat:

— Lu-u-ukkari, Larioon, huuu... kotia!

Mutta tuskin he löytävät... Pappi haukkuu, uhkaa valittaa, vaan talonpojat nauravat.

Oli hänellä eräs ystäväkin Savelka Migun, tunnettu varas ja juoppo, usein hän oli saanut selkäänsä varkaudesta, oli istunut vankilassakin, vaan muutoin oli hän ylipäätään harvinainen ihminen. Hän lauloi lauluja ja kertoi satuja, niin että mahdotonta on muistaa häntä ihmettelemättä.

Lukemattomia kertoja olen kuunnellut häntä, ja aivan hän seisoo elävänä edessäni: kuivettuneena, vilkkaana, parrassaan ainoastaan kolme karvaa, hän on joka taholta ikäänkuin repeytynyt, kasvonsa ovat pienet, otsa iso ja sen alla kaksi varasmaista iloista silmää, jotka usein loistavat kuten kaksi mustaa tähteä.

Joskus toi hän viinapullon mukanaan, joskus taas pakotti Larionin ostamaan; sitten he istuutuivat vastakkain pöydän taakse ja Savelka lausui:

— No lukkari, paneppas "katumusta!"

Sitte juotiin... Larion on hiukan hämillään ja alkaa laulaa, vaan Savelka istuu, ikäänkuin kiinni naulattuna, vilkuttaa silmiään ja keikuttaa partaansa kyyneleet silmissä, silittää kädellään otsaansa ja hymyilee, karkottaen sormillaan kyyneleet poskiltaan. Sitten kimmoaa pallona ylös ja huutaa:

— Erinomaista, Larja! Minä oikein kadehdin herraa Jumalaa — onpa hänen kunniakseen laitettu hyviä lauluja! Onkos Larja ihminen, mitä? Mikä ihminen hän on? niin hyvä ja rikas sielultaan; mitä? Kyllä hänen kelpaa Jumalan edessä kulkea! Vaan Larja, hän sanoo Jumalalle: Sinä herra Jumala, — älä anna minulle mitään, vaan minä annan sinulle — koko sieluni!

— Älä herjaa Jumalaa! — sanoo Larion.

— Minäkö? — huutaa Savelka. — En mitenkään! Ei ole aikomustakaan! Mitenkäs minä herjaan? En mitenkään! Iloitsen vaan Jumalan puolesta — eikä mitään muuta! Ja nyt laulan minä sinulle! Hän nousee, ojentaa kätensä ja alkaa taikoa. Sitte laulaa hän hiljaa, salaperäisesti, silmänsä ovat selällään, niissä palaa jonkinlainen erityinen tuli ja hänen ojennetun kätensä kuivettuneet sormet liikkuvat ikäänkuin ne hakisivat jotain tyhjyydestä. Larion laskeutuu vasten seinää, nojaten käsillään penkkiin, avaa suunsa ja katselee ihmeissään: minä makaan uunilla ja sydämeni vapisee ihanan surullisesti. Koko Savelka mustenee, ainoastaan hänen pienet, valkoset hampaansa loistavat ja kuiva kieli liikkuu ikäänkuin käärmellä ja hiki tilkkuu otsallaan suurin pisarin. Hänen äänellensä ei ole loppua, se virtaa

ja säteilee ikäänkuin puro kedolla. Kun hän lopettaa, niin hän heiluu hiukan, pyyhkii kädellään kasvojaan, sitte he juovat taas ja ovat molemmat pitkän aikaa vaiti. Sitte Savelka pyytää:

— No Larja, viritäppäs "Meren aalloilla!"

Ja sillä neuvoin he koko illan huvittelevat toisiaan, kunnes kumpikin ovat ihan juovuksissa; sitte Migun alkaa kertoa rivoja juttuja papeista, tilanomistajista ja kuninkaista: lukkari nauraa hohottaa, ja minä samaten, vaan Savelka juttelee väsymättä sadun sadun päästä ja niin hullunkurisesti, että joskus voi miltei kuolla naurusta.

Ja vielä paremmin laulaa hän juhlapäivinä kapakan vieressä: hän astuu kansan eteen, siristää silmiään niin että ohimotkin ovat rypyssä ja alkaa; ja kun häneen katsot niin tuntuu, kuin laulu suoraan maasta nousisi hänen rintaansa: kuiskaapa maa hänelle sanatkin ja äänenkin voiman maa hänelle antaa. Ja talonpojat istuvat ja seisovat hänen ympärillään; joku heistä on painanut päänsä alas ja puree olkea, joku taas katsoo Savelkan suuhun ja ihan säteilee onnesta, vieläpä naiset itkevätkin häntä kuullessaan. Ja kun hän lopettaa, niin kaikki pyytävät:

— Annappas veli vielä! Ja tarjoavat hänelle juotavaa.

Migunista kerrottiin seuraava juttu: hän oli jotakin varastanut kylästä, saatiin kiinni ja miehet sanoivat hänelle:

— No, — onpa sinun asiasi lopussa! Nyt me sinut hirtämme, emme enää voi kärsiä sinua!

Ja hän muka oli vastannut:

— Antakaa olla, miehet, ei se ole mikään miesten asia! Sen, minkä varastin, otitte pois minulta, niin ette ole mitään kadottaneet, ja uutta tavaraa aina voidaan hankkia vanhan sijalle, vaan mistäs te otatte sellaisen miehen kuin minä olen. Kuka teitä lohduttaa kun minua enää ei ole?

— Lörpöttele vaan, — sanoivat miehet.

Hänet vietiin metsään hirtettäväksi, vaan matkalla hän alkoi laulaa. Alussa astuttiin kiireesti, sitten lakattiin kiirehtimästä ja kun tultiin metsään, niin vaikka nuora olikin valmiina, odotettiin kumminkin kunnes hän viimeisen laulunsa lopetti ja silloin päätettiin:

— Laulakoon vielä kerran ja olkoon se hänen sielumessunsa!

Hän lauloi vielä kerran ja sitte vielä jonkun verran. Aurinkokin laskeutui ja miehet katsovat toisiinsa: jo nousee selvä päivä idästä, vaan Migun heidän keskellään hymyilee ja odottaa kuolemaa ilman minkäänlaista pelkoa. Miehet tulivat ihan hämilleen.

— No lapset, menköön hän helvettiin! — sanoivat viimein he. — Jos hänet hirttääkin, niin tulee siitä vaan syntiä ja menoa.

Ja niin päättivät he jättää Migunin vielä tähän maailmaan.

— Laulusi vuoksi, — sanoivat he, — kumarramme sinua maahan asti, mutta varkaudesta aina saat selkäsaunan.

Migun sai pienen selkäsaunan ja sitte he lähtivät kaikki yhdessä kotiin.

Kaikki tämä on kenties vaan keksittyä juttua, vaan osottaa se kumminkin ihmisistä hyvää ja asettaa Savelkankin korkealle. Ja ajatelkaas vielä, jos ihmiset keksivät niin hyviä juttuja, niin eivät he itsekään silloin ole huonoja ja — sehän se on pääasia!

Vaan ei ainoastaan lauluja laulelleet Savelka ja Larion keskenään, keskustelivatpa he monestakin asiasta, usein myöskin pirusta; eivätkä he ollenkaan pitäneet siitä.

Niinpä lausui kerran lukkari:

Piru on vihasi perikuva, sielun pimeytesi heijastus.

— Se tahtoo sanoa, tyhmyyteni? — kysyy Savelka.

— Juuri se, — eikä mitään muuta!

— Luultavasti, niin se onkin, sanoi Migun nauraen. — Koska, jos hän olisi olemassa, niin hänen olisi aikoja sitten jo pitänyt kraapata minut!

Eikä Larion ollenkaan uskonut piruja: muistan miten hän kerrankin riihessä huusi vanhauskoisille

talonpojille, riidellessään niiden kanssa:

— Ei pirullinen, vaan — eläimellinen! Hyve ja pahe on ihmisessä itsessään; jos tahdotte hyvää — on hyvä olemassa; jos tahdotte pahetta — niin tulee pahe teistä ja teille! Jumala ei pakota teitä hyvään eikä pahaan, hänen tahtonsa on teidät luonut itsevaltiaiksi ja te teette vapaasti niin hyvää kuin pahaakin. Nälkäpä ja sokeus on teidän pirunne. Kaikki hyvä on tosi-inhimillistä, koska se tulee Jumalasta; pahe on taas teissä itsessänne — se ei ole pirullista, vaan eläimellistä!

Ne huusivat hänelle:

— Punapartanen kerettiläinen!

Mutta hän jatkaa kumminkin:

— Sentakia kuvataankin pirua sarvipääksi ja laitetaan hänelle pukinsorkka, koska hän on se eläimellinen alku ihmisessä.

Parhaiten puhui Larion Kristuksesta; itkinpä minä aina kuullessani hänen suustaan pyhän Jumalanpojan katkeraa kohtaloa. Alkaen hänen väittelystään temppeleissä oppineitten kanssa aina Golgataan saakka seisoi hän edessäni puhtaana, kauniina lapsena, joka sanomattomasti rakasti kansaansa, hymyili herttaisesti kaikille, lohduttaen kaikkia hellillä sanoillaan, — kaikkialla oli lapsi, joka häikäisi kauneudellaan! Ja temppeleiden viisaitten kanssa, — kertoi Larion - puhui Kristus kuin lapsi, sentakia hän näyttikin olevan heitä korkeampana yksinkertaisessa viisautessaan. Sinä — Motja, muista aina sitä ja koeta pitää sielussasi lapsuutesi koko elinikäsi, koska siinä on totuus!

Kysyinpä minä häneltä:

— Tuleeko Kristus pian takasin?

— Pianpa, pian, — sanoi hän. — Pian — koska kuuluu että ihmiset uudelleen hakevat häntä!

Kun nyt muistuvat mieleeni Larionin sanat, niin tuntuu minusta siltä, kuin olisi hän ajatellut Jumalaa kaikkein kauniimpien asioiden suurimpana mestarina, ja ihmisen luuli hän tyhmäksi olennoiksi, joka oli sotkeutunut maailman menoihin — ja Larion sääli sitä typerätä suurten rikkauksien perillistä, jotka rikkautet Jumala siltä oli kieltänyt tässä maailmassa.

Hänellä ja Savelkalla oli sama uskonto. Muistan miten yhtäkkiä ilmestyi meidän kyläämme ihmeitätekevä Jumalankuva. Kerran syksyllä, varhain aamulla tuli nainen kaivolle vettä hakemaan ja yhtäkkiä huomaa, että pimeässä kaivon pohjalla on ihmeellinen loisto. Hän huusi tietysti ihmisiä kokoon, tuli maakuntapäällikkö, pappi tuli, Larionkin juoksi sinne, ihminen laskettiin alas kaivoon ja sieltä nousi esiin Pyhän Neitsyen kuva. Tässä paikalla alkoi messu ja päätettiin rakentaa kappeli kaivon ympäri. Pappi huutaa:

— Oikeauskoiset, uhratkaa!

Maakuntapäällikkö myös käskee ja itsekin antaa kolme ruplaa. Talonpojat hakevat kukkaronsa esiin, naiset vetävät innokkaasti liinakankaita ja kaikenlaisia tavaroita, koko kylä juhlii ja minä olin iloinen kuin ensimmäisenä pääsiäispyhänä. Vaan jo jumalanpalveluksen aikana huomasin, että Larionin kasvat olivat surulliset ja ettei hän katsonut kehenkään, vaan Savelka naureskeli ja juoksi ihmisjoukossa kuin hiirenpoika.

Yöllä minä kävin katsomassa ilmestynyttä: se seisoi kaivon yli ja siitä kävi savuntapainen, sinivalkonen valo, ikäänkuin joku näkymätön hellästi hengittäisi sen päälle, lämmittäen ja valaisten sitä; tuntui pelottavalta ja samassa hyvältä.

Vaan kun tulin kotiin niin kuulin, miten Larion lausui surullisena:

— Sellaista Jumalanäitiä ei ole olemassa! Ja Savelka toistaa nauraen:

— Minä tie-edän! Moses eli kauan ennen Kristusta! Ei, onpas varkaita olemassa? Ihme! Kas vaan! Voi teitä tyhmyreitä!

— Vankilaampa tästä pitäisi panna niin pappi, kuin maakunnanpäällikkö! — sanoo Larion ihan hiljaa.
— Etteivät vaan tappaisi Jumalaa ihmisissä oman hyvänsä vuoksi!

Minusta tuntuu sellainen puhe vastenmieliseltä ja niinpä kysynkin uunilta:

— Mistä te puhutte, setä Larion?

He vaikenivat molemmat, kuiskuttelevat hiljaa, nähtävästi ovat molemmat levottomia. Sitte huutaa

Savelka:

— Mitäs sinä? Itse tässä valitat, että ihmiset ovat pässinpäitä, etkä yhtään häpeä tehdä tyhmyriä Matveikasta? Miksi?

Sitten hän hyppäsi ylös ja sanoi minulle:

— Katsos Motjka, tässä on tikkuja! Kas — nyt hieron niitä käsissäni... Näetkö? Sammuta tuli, Larion!

Lamppu sammutettiin ja kas, pimeydessä loistavat Savelkan kädet juuri samaten, kuin ilmestynyt Jumalanäidin kuva, juuri sama sininen savu. Kamalaa ja loukkaavaa oli nähdä sitä.

Savelka puhuu jotain, vaan minä vetäydyin etemmäksi uunin päälle, tugin korvani sormillani ja olin vaiti. Silloin he hiipivät molemmat uuninpäälle minun luokseni, — viinan olivat he myös ottaneet mukaansa — ja kauvan kertoivat he minulle kilvan todellisista ihmeistä ja petturimaisista loukkauksista ihmisten uskoa kohtaan. Lopuksi minä nukuin heidän puhuessaan.

Vaan parin, kolmen päivän päästä tuli kylään paljon virkamiehiä ja pappeja, Jumalanäidin kuva otettiin takavarikkoon, maakuntapäällikkö erotettiin virasta ja pappia uhattiin myöskin oikeusjutulla. Vasta silloin minä uskoin petoksen, vaikka minun olikin vaikeata myöntää, että kaikki tämä oli tehty vaan kiskoakseen naisilta liinakankaita ja talonpojilta viisikopekkaisia.

Kun tulin kuusi vuotta vanhaksi, alkoi Larion opettaa minua lukemaan kirkonkirjoja ja kun kaksi vuotta myöhemmin meillä avattiin koulu, niin vei hän minut kouluun. Alussa minä siellä tulin jonkun verran vieraaksi Larionille. Minua miellytti lukeminen ja minä olin kiihkoisesti kiinni kirjoissa, niin että hän joskus kysyttyään läksyäni lausui:

— Erinomaista, Motjka!

Ja kerran hän sanoi:

— Hyväpä verta sinussa on, nähtävästi ei isäsi ole ollut tyhmä!

Minä kyselin:

— Missä hän on?

— Kukas sitä tietää?

— Onko hän talonpoika?

— Ainoastaan yhden seikan voi hänestä varmasti sanoa: hän oli mies. Vaan mitä tulee säätyyn, niin se on aivan tuntematonta. Kuitenkin: tuskin hän on talonpoika! Kasvoistasi ja ihostasi päättäen, luonteeseen katsomattakaan, olet nähtävästi herrasmiehestä kotosin.

Nämä hänen satunnaiset sanansa jäivät mieleeni eivätkä juuri saaneet hyvää aikaan. Kun minua koulussa sanottiin löytölapseksi niin suutuin ja huusin:

— Te olette talonpoikaiskakaroina, vaan minun isäni — on herra!...

Ja kovastipa minä pysyin siinä kiinni, — pitihän jollain tavalla puolustautua irvistelijöitä vastaan ja muuta puolustuskeinoa en keksinyt. Eivät ne pitäneet minusta yhtään ja alkoivatpa ärsyttääkin minua, vaan minä rupesin antamaan heille selkään. Olin vahva poika ja tappelin taitavasti. Jo alkoi kuulua valituksia, ihmiset sanoivat, isät ja äidit valittivat lukkarille:

— Kesytähän luoksesi eksyntyttä!

Vaan muutamat repivät itsekin korviani sen kun vaan kerkisivät.

Sitte Larion sanoi minulle:

— Kenties sinä, Matvei, oletkin kenralin poika, vaan ei se ole suurikaan kunnia. Kaikki ihmisethän syntyvät samanlaisina, niin on, siitä syystä — pitää olla sama kunnia kaikilla.

Vaan tämä hänen sanansa tuli liian myöhään — olin silloin jo kaksitoista vuotta vanha ja tunsin loukkaukset jo hyvin kipeästi. Jokin pakotti minua vetäytymään pois ihmisten seuroista ja taas tulin lukkaria lähemmäksi, koko talven me kiipesimme yhdessä metsää myöten, pyydystelimme lintuja ja minun lukuni menivät jo huonommin.

Kolmetoista vuotiaana pääsin pois koulusta ja Larion rupesi miettimään, mitä hänen nyt pitäisi tehdä kanssani. Joskus kun yhdessä istuimme venheessä, — minä airoissa, hän piti perää — niin johti hän

minua ajatuksillaan ihmiskohtalon kaikkia polkuja myöten, kertoi kaikenlaisia elämänsuunnitelmia.

Jo näkee hän minun pappina, sitte taas sotilaana, kauppalpalvelijana, ja kaikkialla aina vaan on paha minulle:

Ja kysyypä hän: — Miten sitte, Motjka?

Taas katsoo hän minuun ja lausuu nauraen:

— Ei mitään, älä pelkää! Joskin lankeat, niin kyllä kiipeät taas ylös! Ainoastaan sotapalvelusta välttä, siinä on ihmisen: loppu!

Elokuussa, pian neitsyt Maarian taivaasen astumisen päivän jälkeen, lähdimme yhdessä Ljubushajoelle monneja kalastamaan, Larion oli jonkun verran päissään ja oli hänellä viinaa mukanaakin. Hän nieleskelee pullostaan vähitellen, meluaa ja laulelee.

Hänen venheensä oli huono, pikkuinen ja kiikkerä. Hän käänteli itseänsä siinä hiukan varomattomasti, venhe kaatui ja me molemmat löysimme itsemme yhtäkkiä vedestä. Eipä se ensimmäisen kerran tapahtunut, enkä minä peljästyntytkään. Nousin vedenpinnalle ja näen, että Larion ui jo aivan vieressäni, keikuttaa päätänsä ja sanoo:

— Ui rantaan, minä ajan tuon kirokun kaukalonkin sinnepäin!

Emme olleet kaukana rannasta, virta oli heikko, minä uin vallan rauhallisesti, vaan yhtäkkiä — tuntui ikäänkuin joku olisi vetänyt minua jalasta tahi olisin sattunut kylmään virranpyörteeseen ja katsoin taakseni. Siellä tuli kyllä venheemme kumoonkäännettynä, mutta Larionia — ei ole missään. Häntä ei ole olemassa!

Säpsähdin ikäänkuin kivi olisi sattunut päähän vavistus kävi läpi sydämeni, heikoksi koko ruumiini, ja minä vajosin pohjaan.

Juuri sinä hetkenä ajoi maatilan työnjohtaja Jegor Titov rannalla; hän näki miten venheemme kaatui, näki miten Larion hävisi; ja kun minä aloin upota, oli Titov jo riisuutumassa rannalla. Hän pelasti minut, vaan Larion löydettiin vasta yöllä.

Niin sammui hänen rakas sielunsa ja paikalla tuli minulle kaikki pimeäksi ja kylmäksi. Kun häntä haudattiin, makasin minä sairaana enkä voinut saattaa rakastani viimeiseen leposijaan, vaan kun nousin jaloilleni taas, oli ensimmäinen asiani lähteä hänen haudalleen; istuin sinne, enkä itkeäkään voinut, niin oli ikävä. Muistelin hänen ääntänsä, muistivat ilmielävinä mieleeni hänen puheensa, vaan sitä ihmistä, joka hellän kätensä olisi asettanut pääni päälle ei ollut enää maan päällä. Kaikki oli vierasta, kaukaista... Suljin silmäni, istuin. Yhtäkkiä — minua ottaa joku kädestäni kiinni ja nostaa ylös. Kas, Titov seisoo vieressäni.

— Mitä sinä täällä teet, — sanoo hän, — tule, lähdetään!

Ja hän vei minut. Minä menin. Hän sanoi minulle:

— Onpa sinulla poikarukka hyvä sydän, koska muistat hyväntekijäsi.

Vaan ei se minun sydäntäni keventänyt. Minä olin vaiti. Sitte lausuu Titov:

— Jo silloin kun sinut löydettiin mietin minä: jos ottaisi tuon lapsen luokseen; vaan enpä ennättänyt silloin. No, vaan nyt näyttää siltä että se on Jumalan tahto — kas, onpa hän uudelleen antanut elämäsi minun käsiini. Niin siis tulet elämään kanssani!

Minusta oli silloin vallan samaa, — elää tahi kuolla, niin miten elää, kuin kenen kanssa elää... Niin minä astuinkin yhdeltä pisteeltä toiselle vallan itse huomaamattani.

Muutaman ajan päästä minä aloin katsella ympärilleni.

Tämä Titov oli pitkä, synkkä mies, hiukset lyhyet kuten sotilaalla, viikset isot ja parta ajettu. Hän puhui hitaasti, ikäänkuin varoen ettei vaan sanoisi mitään liikaa, tahi ikäänkuin hän ei uskoisi itse omia sanojaan. Hän piti käsiään aina selän takana tahi taskuissa, ikäänkuin häveten niitä. Minä tiesin etteivät talonpojat kylässä — eikä oikeastaan koko piirikunnassa pitäneet hänestä, ja pari vuotta sitten olivat he häntä iskeneet nuijalla Malinovkan kylässä. Kerrottiin, että hän aina kulki revolveri taskussa. Hänen vaimonsa, Nastasja Vasiljevna, oli hyvin kaunis nainen, vaan hän oli aina sairaana; hän oli laiha, tuskin pystyi kulkemaan, hänen kasvoissaan ei ollut veren tilkkaa, vaan hänen silmänsä olivat isot ja paloivat arasti. Heidän tyttärensä Olga oli kolme vuotta minua nuorempi, myöskin kalpeahko ja sairaalloinen, ja kaikki heidän ympärillään oli hiljaista: lattialla oli paksut matot, askeleita ei kuulunut,

ihmiset puhuivat hiljaa puoliääneen, jopa kellokin seinällä nakutti varovaisesti. Jumalanäidin kuvien edessä paloivat sammumattomat lamput, kaikkialla seinillä oli kuvia: tuomiopäivä, apostolien ja Pyhän Barbaran kärsimykset. Ja nurkassa makuusijalla makaa vanha, lihava, harmaa kissa ja katselee kaikkialle vihreillä silmillään, valvoo, että kaikki olisi hiljaa. Siinä varovaisessa hiljaisuudessa en voinut pitkään aikaan unohtaa en Larionin laulua enkä meidän lintujamme.

Piankin vei minut Titov konttoriin ja alkoi opettaa minulle konttoritöitä, kirjanpitoa. Niin minä elin. Ja minä huomasin, että Titov tarkasteli minua, yhä vaan katseli töitäni ja oli vaiti, ikäänkuin hän odottaisi jotain minulta. Minun oli paha olla, iletti.

Minä en ole koskaan ollut iloinen, vaan siihen aikaan tulin ihan synkkämieliseksi, ei ollut ketään, jonka kanssa olisin puhunut, enkä juuri tahtonutkaan puhua. Titov ja hänen vaimonsa kyselivät minulta usein jotain Larionista; vaan minä en tahtonut kertoa hänestä, jokin ikäänkuin esti minua tekemästä sitä.

Vaikealta ja kammottavalta tuntui kaikki sielussani, eikä minua yhtään miellyttäneet Titovit ja heidän epäilyttävän hiljainen elämänsä. Kävinpä silloin usein kirkossa avustamassa vahtimestari Vlassia ja uutta lukkaria, — hän oli nuori, kaunis mies, lienee ennen ollut opettajana; hän oli laiska jumalanpalveluksien suhteen, imarteli pappia, suuteli sen kättä ja juoksi ihan koirarakkina sen perässä. Minua hän aina haukkui ja vallan turhaan, koska minä tunsin messun yhtä hyvin kuin hän ja tein kaikki niin kuin tarvittiin.

Siihen aikaan minä aloinkin vaikean elämäni — minä aloin rakastaa Jumalaa.

Kerran ennen iltajumalanpalvelusta korjasin kynttilöitä jumalanäidin kuvan edessä, ja kas — niin Hän kuin Lapsensa katsoivat minuun vakavina ja niin herttaisesti... Aloin itkeä ja asetuin polvilleni Heidän eteensä, rukoillen jonkun, luultavasti Larionin edestä. Kauvanko minä rukoilin, sitä en tiedä, vaan minun tuli helpompi olla, sydämeni lämpeni ja minä elvystyin. Vlas hommasi alttarin luona ja mutisi käsittämättömiä sanoja. Menin hänen luokseen, hän katsoi minuun ja kysyi:

— Mitäs sinä iloitset? Kopeekanko löysit?

Minä tiesin, miksi hän niin kysyi, — olin usein löytänyt rahoja lattialta, — vaan nyt näyttivät hänen sanansa minusta vastenmielisiltä, ikäänkuin hän olisi purrut sydämeeni.

— Rukoilin Jumalaa, — sanoin minä.

— Minkälaista Jumalaa? — kysyy hän. — Onpa niitä Jumalia tässä meillä enemmän kuin sata! Vaan missä on hän, se elävä Jumala? Missä on se joka on se oikea, eikä ainoastaan puusta, niin! Haepas häntä!

Kyllä minä tiesin hänen sanojensa arvon, vaan kuitenkin ne loukkasivat minua juuri sinä hetkenä. Vlas oli hyvin vanha mies, tuskin pysyi enää jaloillaan, polvet koukussa kävi hän aina ikäänkuin astuskelisi riukua myöten, keikkuen edestakasin. Hampaita ei ollut enää ainoatakaan suussa, hänen kasvonsa olivat tummat ja ikäänkuin vanhaa räsyä ja niistä pilkistivät esiin vallan hullut silmät. Ja Vlasin kuoleman enkelikin oli, luultavasti, vanha, ei enää jaksanut nostaa kättään iskeäkseen vanhukseen, vaikka tämä oli jo ihan järkeä vailla: joku aika ennen Larionin kuolemaa hän alkoi hourailla:

— Enpä olekaan kirkon, vaan eläimien vartija — lausui hän.

— Minä olen paimen, paimenena olen syntynyt ja niin kuolenkin! Kas — pian lähden kirkosta karjamaalle.

Vaan kaikki tiesivät, ettei hän koskaan ollut palvellut paimenena.

— Kirkko, — sanoi hän, — on hautausmaa, kuollut paikka, vaan minä tahdon elävää tointa, tahdon hoitaa karjaa, kaikki minun esi-isäni ovat olleet paimenina ja niin minäkin 42 ikävuoteeni saakka.

Larion teki pilaa hänestä ja kysyi häneltä kerran nauraen:

— Muinaisaikoina oli olemassa Veles, eläimien jumala, — ehkä hän on esi-isäsi?

Ja Vlas käski hänen enemmän kertomaan Velesislä ja kuunneltuaan tarkkaan, sanoi hän:

— Niin se onkin! Kauvanhan minä olen jo tiennyt kuka olen, vaan pelkään pappia! Sinä lukkari kuule, älä kerro sitä hänelle! Kun tulee aika, niin minä itse sanon ja...

Ja siihen vanhus pysähtyikin.

Ja vaikka minä tiesin hänen mielivikaisuutensa, niin kumminkin hän loukkasi minua.

— Varo, — sanoin minä, — kyllä Jumala sinua rankaisee!

Vaan hän mutisi:

— Minä itse — olen Jumala! Niin!

Ja yhtäkkiä hän tarttui kiinni jalustaan ja oli vähällä kaatua; minä käsitin sen ihan Jumalan sormeksi.

Siitä päivästä alkaen pidin kiihkosasti kaikista kirkollisista toimituksista; koko lapsellisen sydämeni innolla minä heittäydyin kirkon helmaan, niin että kaikki tuli minusta pyhäksi; eivätkä ainoastaan jumalanäidin kuvat ja kirjat olleet kalliita minulle, vaan myöskin kynttilänjalat ja suitsutusastiat sekä sydet niissä. Siihen kaikkeen minä koskin vavistuksella, pelonsekasella ilolla, ja jos astuin alttarin luo, niin sydämeni jähmettyi, olin valmis suutelemaan lattiakiviä. Tunsin olevani kaikinäkevän silmän valosäteessä ja se suuntasi askeleeni, syleili minua taivaallisella voimalla lämmitti säteilevällä valolla, joka häikäisi silmiä, eikä ihminen enää nähnyt muuta kuin itseänsä. Joskus seisoin yksin kirkossa — ympärilläni oli pimeys, vaan sydämessäni oli valoisaa, koska siinä oli Jumalani, eikä siellä enää ollut paikkaa lapsellisille suruille ei loukkauksille, eikä millekään, mikä oli ympärilläni, mikä oli ihmisen elämä. Jumalan läheisyys johti kauvas pois ihmisistä, vaan sinä aikana minä en tietysti voinut käsittää sitä.

Rupesin lukemaan jumalasia kirjoja, — luin kaikki läpi mitkä vaan sain käsiini ja sydämeni täyttyi jumalansanan hiljaisella kauneudella; ahnaasti imi sieluni sitä lohduttavaa juomaa, ja siitä aukeni kiitollisten kyynelten lähde. Tapahtuipa, että tulen kirkkoon ennen kaikkia muita, asetun polvilleni Kolmiyhteyden kuvan eteen ja itken, kevyesti ja tottelevaisesti, ilman ajatuksia ja ilman rukousta: ei minun mitään tarvinnut rukoilla häneltä ja ihan omaa voittoa pyytämättä palvelin minä Jumalaa.

Muistelin Larionin sanat:

— Jos rukoilet huulillasi, niin rukoilevat ne ilmaa eikä Jumalaa; koska Jumala käsittää ajatukset eikä sanat, kuten ihmiset.

Vaan minulla ei ollut ajatuksiakaan: yksinkertaisesti seisoin polvillani ja laulan iloista laulua vaieten, ja iloitsen siitä, koska käsitän, etten ole yksin maailmassa, vaan Jumalan suojan alla ja Hänen lähellänsä.

Tämä aika teki niin hyvää minulle, tämä aika oli yhtä ainoata hiljaista, vaan kumminkin iloista juhlaa. Minä olin niin mielelläni yksin kirkossa ja niin, ettei pienintäkään melua tahi kahinaa olisi ympärilläni; silloin, hiljaisuudessa, minä aivan maailmasta hävisin, ikäänkuin nousin pilviin ja niiden korkeudesta hukkuivat minulta ihmiset ihan huomaamatta enkä nähnyt mitään, mikä oli inhimillistä.

Vaan Vlas häiritsi minua: hän laahasi jalkojaan lattiakiviä myöten, vapisi, ikäänkuin kuivettunut puunrunko tuulessa ja mutisi hampaattomalla suullaan:

— Mitä varten minä olen täällä, onkos tämä minun toimeni! Itsepä minä olen jumala, kaikkien maan päällä elävien eläimien paimen, juuri niin! Ja menen huomenna niitylle. Mitä varten minut on pakotettu tänne kylmään pimeyteen? Onko se minun asiani?

Hän teki minut levottomaksi jumalanpilkallaan, koska minusta silloin näytti, että hän rikkoo kirkon puhtautta ja että Jumala ei pidä hänestä talossaan.

Siihen aikaan muutkin huomasivat minun jumalasuuteni ja intoni, niin että papin nenä alkoi jollain erityisellä tavalla nuhista kun hän tapasi minut sekä siunasi minua — ja minun täytyi suudella hänen kättään, joka aina oli kylmä ja hiessä. Minä kadehdin häntä, koska hän sai olla niin lähellä jumalallisia salaisuuksia, vaan minä en pitänyt hänestä ja pelkäsin häntä.

Vaan Titov katseli yhä tarkemmin minuun pienillä, tummilla silmillään, jotka muistuttivat nappeja. Kaikki he käyttäytyivät minun kanssani niin varovaisesti, ikäänkuin minä olisin lasista ja pikku Olga kysyi usein hiljaksen minulta:

— Tuleeko sinusta pyhä mies?

Hän oli hyvin arka minun kanssani, myös silloin, kun olin ystävällinen hänelle ja kerroin hänelle pyhimyksien elämäkertoja, tahi jotain muuta jumalista. Talvella, iltaisin minä luin ääneen Prologeja [Jumalasia elämänopetuksia ja pyhimyksien elämäkertoja. Suom. muist.] tahi Mineitä. Ikkunain takana juoksentelee peltoja myöten koditon myrsky, naputtelee seiniin, huokaa ja ulvoo, kylmettynyt raukka. Huoneessa on kaikki hiljaista, kaikki istuvat, eivätkä liikuta sormeakaan; Titov on painanut päänsä syvään alas, eikä hänen kasvojansa näy, Nastasja katsoo minuun liikkumattomilla silmillänsä, pikku

Olga uinahtaa, vaan kun kylmä iskee seinään niin hän herää, katselee ympärilleen ja hymyilee hiljaa minulle. Joskus, kun hän ei ymmärrä jotain slaavilaista sanaa, niin hän kysyy minulta, hänen pehmeä äänensä soi hetkiseksi ja taas on kaikki hiljaa, ainoastaan siivekäs tuuli laulaa, valittaa, hakee rauhaa, lentelee pelloilla.

Pyhät marttyyrit, jotka taistelivat Jumalan edestä, elämällään ja kuolemallaan ilmaisten Hänen valtaansa, ne olivat kaikkein lähinnä sieluani; ne autuaat ja armeliaat, jotka antoivat rakkautensa ihmisille, myöskin liikuttivat minua, vaan ne, jotka Jumalan tähden lähtivät pois maailmasta erämaahan ja luoliin, erakot, ne olivat vieraita minulle, minä en käsittänyt heitä: liian voimakas oli heistä saatana.

Larion kielsi pirun, vaan täytyi kumminkin suostua sen olemassaoloon, ilman pirua tuli ihmisen lankeemus käsittämättömäksi. Larion näki Jumalan ainoana maailman luoja, kaikkivoipana ja voittamattomana, — vaan mistä silloin tuli kaikki ruma? Pyhimyksien elämäkerroista näkyi, että kaiken rumuuden mestari juuri oli piru. Ja minäkin myönsin sen: Jumala luo kirsikkapuun, piru — rokon, Jumala leivän, piru — pöllön.

Vaan kumminkin, vaikka minä myönsin pirun olemassaolon, niin kuitenkin en pelännyt sitä; minä käytin sitä selittääkseni paheen syntymistä, vaan samalla se kumminkin häiritsi minua, alentamalla Jumalan mahtavuutta. Minä koetin olla ajattelematta sitä, vaan Titov johti alituisesti minut ajattelemaan syntiä ja pirun valtaa.

Minä luin, vaan hän kyseli minulta katse alas painettuna:

— Matvei, mitä merkitsee "kamo"? [Kirkkokielessä käytetty slaavilainen sana. Suom. muist.]

Minä vastasin:

— Se merkitsee: mihin.

Hiljakseen lausuu hän:

— Mihin lähtisin sinun silmistäsi ja mihin pakenisin vihasi edestä?

Hänen vaimonsa huokaa syvästi ja vielä enemmän pelästyneenä katsoo hän minuun, ikäänkuin odottaen jotain. Ja Olga, pilkistäen pikkuisilla sinisillä silmillään, ehdottaa:

— Vaan entä jos metsään?

— "Grjadu" [Kirkkokielessä käytetty slaavilainen sana. Suom. muist.] — merkitseekö se "lähden" — kysyy Titov.

— Kyllä.

Minä muistan mitenkä hän otti silloin kätensä ulos taskuista ja alkoi niillä kiertää pitkiä viiksiään, vaan kulmakarvansa otsalla vapisivat. Sitten hän nopeasti peitti kätensä ja sanoi:

— Se oli kuningas David, joka kysyi: mihin pakenisin! Jaa-ah! Kuningas hän oli, vaan kumminkin pelkäsi! Nähtävästi oli piru häntä paljoa voimakkaampi. Hän oli Jumalan voitelema kuningas, vaan piru hänet voitti... Mihinkä lähtisin? Pirun kynsiin lähdet — eikä kysyäkään kannata! Kas niin se on! Ja se tahtoo sanoa, ettei meidän, orjien, kannata yrittääkään vastustaa, kun kerran kuninkaatkkin sinne joutuvat.

Hän kävi usein tätä polkua myöten ja vaikka minä en käsittänytkään hänen puheitaan, niin kuitenkin ne olivat minulle aina vastenmielisiä. Minun jumalisuudestani puhuttiin yhä enemmän ja nyt Titov alkoi rukoilla minua:

— Rukoile, rukoile minun ja perheeni edestä, Matvei! Kovasti sinua pyydän, rukoile! Olkoon se sinun palkkasi siitä, että olen antanut sinulle lämpöisen ja ystävällisen kodin!

Vaan minä? Minun rukoukseni oli ollut ilman sisältöä, kuten linnun laulu auringolle — vaan nyt minä rukoilin hänen ja hänen vaimonsa edestä ja eniten pikku Olgan edestä, — hänestä tuli hyvä tyttö, hiljainen, kaunis, hellä. Minä käännyin Jumalan puoleen Davidin psalmien sanoilla ja myös kaikilla muilla rukouksilla, joita vaan tiesin ja minua miellytti kovasti lausua itsekseni hyvin sointuvia sanoja, vaan niin pian kuin Titov vaan muistui mieleeni, lausuin:

Armahda, herra Jumala, suuressa armossasi orjaasi Georgia...

Ja yhtäkkiä sydän jähmettyy ja tuntuu ikään kuin loppuisi rukoussanojeni virta, iloni ei enää ole puhdas, selvä, minä ikäänkuin häpeän Jumalan edessä — en voi enää! Ja silmät poiskäännettyinä, jotten vaan näkisi jumalanäidin kasvoja, nousen — olen hämilläni, tahi surullinen. Ja minä tulin levottomaksi,

en tiennyt miksi niin tapahtui? Koetin ymmärtää, vaan en voinut, ja minun tuli paha olla kun iloni hävisi tuon ihmisen takia.

Ja kun ihmiset alkoivat panna huomiota minuun, niin minäkin aloin huomata heitä.

Tapahtuipa, että kun juhlapäivinä kävelin kadulla, niin kansa katseli minuun uteliaana, muutamat tervehtivät minua hyvin totisina, toiset taas nauraen, mutta kaikki katsoivat minuun.

— Kas — sanoivat he — siinä rukoilijamme!

— Varo vaan, Matvei, kai sinusta vielä pyhimys tulee?

— Kuulkaas te pojat, älkää naurako, hän ei ole pappi, eikä usko rahan vuoksi Jumalaan!

— Ikäänkuin talonpoikia ei olisi pyhimyksien joukossa?

— Meistä tulee kaikki hyve, eikä meille siitä hyötyä ole!

— Onkos hän talonpoika? Eikös hän ole salainen herrasmies...?

Ja niin he puhuivat, joko imartelivat tahi loukkasivat.

Siihen aikaan tahdoin minä kaikkien kanssa elää hiljaisessa sovussa ja niin että kaikki minuakin kohtaan olisivat ystävällisiä, vaan ihmisten irvistelyt aina estivät minua siitä.

Erittäin hullusti minua vainosi Savelka Migun; jos hän vaan huomasi minut, asettui hän heti polvilleen, kumarteli ja lueskeli:

— Teidän pyhyttenne, kumarran teille tomuun asti! Rukoilkaa Savelkan edestä, että sille tulisi jotain hyötyä Jumalasta! Opettakaa, miten pitäisi olla Jumalan mieliksi, pitäisikö lakata varastamasta tahi varastaa ja asettaa jumalanäidille parin puudan painoinen kynttilä?

Ihmiset nauroivat, vaan minusta tuntui kummalliselta ja ilkeältä kuulla Savelkan pilaa. Vaan hän yhä jatkoi:

— Oikeauskoiset, kumartakaa pyhälle miehelle! Hän pettää talonpoikia konttorissa ja lueskelee sitten kirkossa pyhiä kirjoja, silloin Jumala ei kuulekaan, miten talonpoika itkeä nyyhkyttää.

Minä olin silloin kuusitoista vuotias ja olisin voinut iskeä häntä vasten naamaa tämän irvistelyn takia, vaan sen sijaan minä aloin väistyä Migunin tieltä ja hän huomasi sen, sekä tuli vielä hullummaksi. Hän oli laittanut laulun; kävi juhlapäivinä katua pitkin ja lauloi, balalaikan säestämänä:

Herrat ne viettää likkain kanssa
öitä pimiöitä
Ja likat ne kivulla synnyttää
noita orposikiöitä.

Jos likat ne joskus kakaransa
herrojen hoiviin antaa,
Niin silloin siitä tulee herrain renki
mi köyhiltä veroja kantaa.

Se oli oikeastaan pitkä laulu, ja kaikkia hän siinä pieksi, vaan eniten Tito via ja minua. Ja niin hullusti hän minua kiusasi, että kun sattumaltakin näin hänen haaskasen partansa, lakkiräysänsä ja kaljun päänsä, niin minä suorastaan vapisin; teki mieleni heittäytyä hänen päällensä ja olisin voinut repiä hänet kappaleiksi.

Mutta vaikka olinkin silloin nuori, niin osasin sentään pitää sydäntäni kurissa; hän kulki perässäni ja lauleskeli, vaan minä en välittänyt hänestä enkä yhtään näyttänyt ihmisille miten vaikeata minun oli, astuskelin vaan hitaasti enkä ollut mitään kuulevinani.

Yhä enemmän vaan rukoilin; tunsin, ettei minulla ollut mitään muuta suojaa kuin rukous, vaan nyt ilmestyi rukouksiini valituksia ja katkeria sanoja:

— Minkä tähden, Jumalani? Olenko minä syypää siihen, että äitini ja isäni eivät tahdo tuntea minua, että heittivät lapsen kuin kissanpojan pensastoon?

Enkä minä nähnyt muuta syytä itsessäni — koska ihmiset kaikki seisovat erikseen elämässä, jokainen on tottunut asiaansa ja on tehnyt tavastaan lain, mistä sitten yhtäkkiä pitäisi käsittää, ketä vastaan vieras voima suuntaa sinua?

Vaan kumminkin rupesin tarkemmin katsomaan ympärilleni, koska elämäni tuli yhä levottomammaksi ja käsittämättömämmäksi.

Meidän herramme, Konstantin Nikolajevitsh Losev, oli rikas ja sillä oli paljon maata; harvoin kävi hän meidän maatilallamme: heidän perheessään pidettiin tätä tilaa onnettomana, siinä oli joku kuristanut kuoliaaksi herran äidin, hänen isoisänsä oli pudonnut hevosen selästä itsensä kuoliaaksi ja hänen vaimonsa oli siellä karannut pois. Kaksi kertaa näin minä herran: hän oli pitkä, lihava mies, kultasankaset silmälasit nenällä, pitkä takki päällään ja lakissaan oli punanen reuna. Kerrottiin että hän oli hyvin tärkeässä virassa tsaarin palveluksessa ja hyvin oppinut — kirjottipa kirjojakin. Vaan Titovia hän oli kaksi kertaa kovasti haukkunut jopa uhkaillut nyrkilläänkin.

Sokolin maatilalla oli Titovilla kaikki valta ja voima. Tila ei ollut iso, viljaa kylvettiin ainoastaan niin paljon kuin tarvittiin taloutta varten ja muu maa vuokrattiin ulos talonpojille; sitten oli käsketty vähentää vuokramaa ja kylvää pellavaa, — koska lähistöön oli perustettu tehdas.

Paitsi minua, istui konttorin nurkassa Ivan Makarovitsh Judin, mykkäsieluinen ihmisraukka, joka aina oli päissään. Hän oli ollut sähkölennätinvirkamies, vaan oli karkotettu paikastaan juoppouden takia. Hän piti kaiken kirjanpidon, kirjotti kirjeet, sopimukset talonpoikien kanssa ja oli niin vaitelias, että suorastaan kummastutti; hänelle puhuttiin, vaan hän nyökkäsi ainoastaan päätään, naureskeli hiljaiseen ja joskus lausui:

— Niin.

Ja siinä kaikki mitä voi sanoa hänestä.

Hän oli pikkuinen, laiha, vaan kasvonsa olivat pyöreät ja turvonneet, silmiä ei näkynyt juuri ollenkaan, pää oli kalju, hän kävi varpaisillaan, hiljaa ja horjuen, ikäänkuin sokea.

Kasanin jumalanäidin päivänä olivat talonpojat juottaneet Judinin juovuksiin, ja kun hän kuoli, — jäin minä yksin konttoriin. Titov asetti minulle palkaksi 40 ruplaa vuodessa ja käski Olgan auttamaan minua.

Jo ennenkin olin huomannut, että talonpojat kuljeksivat konttorin vieressä, ikäänkuin sudet loukkujen ympärillä: he kyllä näkevät loukun, vaan täytyy syödä, lihakappale viettelee, ja silloin he joutuvatkin kiikkiin.

Kun minä yksin jäin konttoriin, ja kun pääsin tarkastamaan kaikkia kirjoja ja suunnitelmia, niin tietysti huomasin paikalla omallakin pienellä järjelläni, että kaikki maatilallamme oli suorastaan rosvoista, talonpojilla oli veroja loppumattomiin, kaikki olivat velkaantuneita, ja tekivät työtä ainoastaan Titovin hyväksi. Enkä juuri voi sanoa, että minä kummastuin tahi häpesin. Ja vaikka minä käsitin nyt, miksi Savelka haukkuu, niin kuitenkin hän ei ollut oikeassa minun mielestäni — enhän minä ollut aikaansaanut tuota rosvoista!

Huomaan, ettei Titov ole puhdas isännän edessä, että hän täyttää omia taskujaan mahdollisimman paljon. Jo aikaisemminkin minä käyttäydyin rohkeasti hänen kanssaan, aavistaen että hän tarvitsee minua jotakin varten; vaan nyt minä tuumin: kas, sitä hän varten hän minua tarvitsee, että suojelisin häntä, varasta, Jumalan edessä.

Niin hän kuin hänen vaimonsakin kutsuivat minua aina vaan rakkaaksi pojakseen; he pukivat minut hyvin ja minä tietysti kiitin heitä siitä, vaan sieluni ei lähestynyt heitä, eikä sydämeni lämmennyt heidän hellyydestänsä. Vaan Olgan ja minun välillä yhä vaan kasvoi ystävyys; minua miellytti hänen hiljainen hymyilynsä, ystävällinen äänensä ja hänen rakkautensa kukkiin.

Titov ja hänen vaimonsa kulkivat Jumalan edessä ikäänkuin hevoset, joilla on kuolaimet suussa, ja ikäänkuin peittivät alistuvaisella arkuudellaan jotain syntiä, joka oli vielä kamalampi kuin varkaus. Titovin kädet eivät miellyttäneet minua, hän yhä vaan peitteli niitä ja sillä aiheutti kaikenlaisia huonoja ajatuksia, kenties ovat hänen kätensä kuristaneet ihmisen kuoliaaksi — kenties ne ovat veressä?

Ja aina vaan niin hän kuin hänen vaimonsa pyysivät minua:

— Rukoile meidän syntisten edestä, Motja!

Kerran kun en enää voinut pidäytyä, minä sanoin:

— Oletteko te sitte niin paljon synnillisempiä kuin muut?

Nastasja huokasi ja lähti pois, vaan Titov käänsi kasvonsa sivullepäin eikä vastannut mitään.

Kotona hän oli aina kiinni ajatuksissaan, puhui hyvin vähän vaimonsa ja tyttärensä kanssa ja enimmäkseen ainoastaan talonasioista. Hän ei haukkunut koskaan talonpoikia, vaan oli hyvin ylpeä heidän

kanssaan — ja se oli juuri hänen luonteellaan paljon kamalampaa kuin haukkuminen. Ei koskaan, eikä missään hän antanut perään heille: jos hän sanoi jotain, niin siinä hän myöskin pysyi, ikäänkuin hän olisi vyöhön saakka kaivettu maahan.

— Jos antaisi heille perään? — sanoin minä hänelle kerran.

Ja hän vastasi:

— Ei koskaan saa tuumaakaan antaa perään ihmisille, muuten hukut!

Taas toinen kerta — hän käski minua laskemaan väärin, vaan minä sanoin hänelle:

— Tämä on mahdotonta!

— Miksi?

— Se on synti.

— Ethän sinä minua pakota syntiä tekemään, vaan minä sinua. Kirjota kuten minä käsken, sinulta ei sitä kysytä, sinä olet ainoastaan minun käteni! Et sinä sillä loukkaa vanhurskauttasi, älä pelkää! Ja kymmenellä ruplalla kuukaudessa en minä eikä kukaan muu osaa elää rehellisesti. Ymmärräthän?

— Voi sinua roskaa ja tomua! — mietin minä.

— Kuulkaas nyt — tämä jo riittää! — sanoin minä. — Tämä täytyy lopettaa. Ja jos te ette lakkaa pettämästä ihmisiä, niin minä annan teidät joka kerta ilmi kylässä.

Hän nosti viiksensä nenälle, kohautti olkapäitään korviin saakka, irvisteli ja murjotti pyöreitä silmiään. Mittailimme silmillämme toisiamme.

Sitten hän kysyi hiljaa:

— Onko se totta?

— Totta.

Silloin Titov nauroi sellaista naurua, joka kuului ihan siltä kun olisi kourallinen kahdenkymmenen kopekan kappaleita heitetty lattialle ja sanoi:

— Hyvä, vanhurskaani! Niin kai minun täytyy tehdä — jopa inhottaa pyydystellä kopekoita ruplien vieressä. Kun ahdistettiin varkaita — tuli niistä rehellisiä!

Sitten hän poistui paiskaton oven niin että ikkunanruudut helisivät.

Ja minusta näytti ikäänkuin Titov siitä päivästä saakka olisi tullut siivommaksi. Ainakin lakkasi hän minua ahdistamasta.

Hän oli suuri saituri ja vaikk'ei hän juuri itseltään mitään kieltänyt, niin kuitenkin tiesi hän kopeekan arvon. Hän piti hyvästä ruuasta ja himoitsi naisia vallan tavattomasti, ja kun hänen valtansa oli niin suuri ei kukaan nainen rohjennut kieltäytyä häneltä ja niitä hän käyttikin hyväkseen; tyttöihin hän ei juuri koskenut, nähtävästi pelkäsi; vaan naineista naisista jokainen varmaan kerran oli ollut hänen rakastajattarenaan. Ja yllyttipä hän minuakin usein siihen:

— Mitäs sinä, Matvei, häpeät? — sanoi hän. — Syleillä nainutta naista, on samaa, kuin antaa almua! Tässä joka nainen haluaa hellyyttä, vaan miehet ovat heikkoja, väsyneitä, mitäs niistä otat? Vaan sinähän olet voimakas nuorukainen, ja kaunis, — mitäs sinulle maksaa syleillä naista? Jopa itsekin saat hiukan nauttia...

Hän otti kaikki konnamaisuutensa noin sivultapäin, voi roistoa!
Kerran hän kysyi minulta:

— Miten sinä luulet, Matvei, onkos vanhurskaalla paljon vaikutusta Jumalan luona.

En yhtään pitänyt hänen kyselyistään.

— En tiedä, — sanoin minä. Hän mietti ja lisäsi:

— Katsoppas, Jumala johti Lotin Sodomasta ulos ja pelasti Noakin, vaan tuhannet hukkuivat tuleen ja veteen. Ja kuitenkin on sanottu: älä tapa! Joskus minusta näyttää, kun sentakia nämä tuhannet ihmiset hukkuivatkin, kun niiden joukossa oli vanhurskaita. Jumala näki, että vaikka hänen lakinsa olivatkin

ankaria, niin kuitenkin muutamien onnistui elää vanhurskaasti. Ja jos ei ainoatakaan vanhurskasta olisi ollut Sodomassa — niin olisi Jumala huomannut, ettei kukaan, jaksaa elää hänen lakinsa mukaan ja olisi kenties helpottanut ne hukuttamatta tuota ihmisjoukkoa. Hänestä sanotaan, että hän on hidas vihaan ja sangen hyvä — vaan missä hänen hyvyytensä näkyy?

En minä silloin vielä käsittänyt, että tämä ihminen hakee vapautta tehdä syntiä, vaan kuitenkin hänen sanansa hermostuttivat minua.

— Te herjaatte Jumalaa, — sanoin minä. — Te pelkäätte Jumalaa, ettekä rakasta häntä.

Hän tempasi kätensä ulos taskuista, heitti ne selän taakse ja tuli vallan harmaaksi kasvoiltaan, nähtävästi suuttui.

— Onko se oikein tahi ei, sitä en tiedä, — vastasi hän. — Vaan minusta näyttää, että te, jumalanmiehet, rukoillette Jumalaanne vaan osottaaksenne hänelle muitten syntiä. Jos teitä ei olisi olemassa, niin kaikki synnit menisivät sekasin Jumalan mielestä.

Vielä kauvan tämän jälkeen hän ei ollut huomaavinaan minua, vaan minun sielussani alkoi kasvaa vallan sietämätön viha häntä vastaan, — hän tuli mielestäni pahemmaksi kuin Savelka.

Yöllä, kun rukouksessani vaan mainitsin hänen nimeänsä, niin syttyi sielussani viha ja kenties juuri sinä hetkenä lausuin ensimmäisen inhimillisen rukoukseni:

— En tahdo, Jumalani, sinun armoasi varkaalle: rukoilen sinulta hänelle rangaistusta! Ja älköön hän rankaisematta varastako kerjäläisiltä.

Ja niin kiivaasti minä puhuin Titovia vastaan, että ihan itsekin peljästyin hänen kohtalonsa vuoksi.

Vaan pian sen jälkeen minä tapasin Migunin — hän tuli konttoriin pyytämään niiniä, ja minä olin ihan yksin siellä.

Kysyinpä minä:

— Savelka, miksi sinä pilkkaat minua?

Hän osotti minulle hampaitaan, pistäen terävillä silmillään kasvoihini.

— Minulla ei ole paljon asiaa, — sanoi hän, — tulin vaan niiniä pyytämään.

Minun jalkani vapisivat ja sormeni puristuivat nyrkkiin; otin hänen kurkustaan kiinni ja puristin hiukan.

— Mitä minä olen tehnyt? Hän ei peljästynyt eikä loukkaantunut, vaan otti yksinkertaisesti käteni, ja vei sen pois kurkustaan, ikäänkuin en minä, vaan hän olisi vahvempi meistä.

— Kun ihmistä kuristetaan on sen vaikea puhua, — lausui hän. — Älä sinä koske minuun, olenpas kokenut kaikenlaisia iskuja — sinun iskusi ovat liikaa minulle. Ja tapella sinun ei sovi, sillä silloin kumoat kaikki Jumalasi käskyt.

Hän puhui levollisesti, leikkillisesti, kevyesti. Minä huusin hänelle:

— Mitä sinä tahdot?

— Niiniä.

Näen etten sanoillani häntä jaksaa voittaa ja vihanikin on poissa, minun on ainoastaan kylmä ja tekee kipeätä.

— Olettepas kaikki petoja! — sanon minä. — Voidaanko nauraa ihmiselle sentakia, että isä ja äiti siitä ovat luopuneet?

Vaan hän iskee minuun leikkisanoillaan, ikäänkuin kivillä:

— Äläpä viatonta teeskentele, kyllä me totuuden tiedämme; onko sokeus sinut lyönyt, kun olet varkaan leipää syönyt.

— Valehteletpas, — sanon minä, — minä teen työtä leipäni vuoksi.

— Ilman työtä ei sovi kanaakaan varastaa, se on tietty!

Hän katselee minuun pirullinen nauru silmissään ja sanoo myötätuntoisesti:

— Oh, Matvei, olitpas hyvä lapsi ennen! Ja nyt sinusta on tullut kirjaviisas, jumalansyöjä ja, kuten kaikki maamme varkaat, rakennat sinäkin Jumalan lakia sillä perusteella, ettei kaikilla ole yhtä pitkiä sormia.

Ajoin hänet ulos konttorista. Hänen pilasanojaan minä en tahtonutkaan ymmärtää, koska luulin itseni uskolliseksi jumalanpalvelijaksi ja samaten luulin, että minun ajatuksenikin olivat paljon oikeampia kuin muitten ihmisten ajatukset... Jäin yksinäiseksi, tuli ikävä ja tunsin että sieluni heikontui.

Valittaa en voinut ihmisten takia, en päästänyt itseäni siihen, joko ylpeydestä tahi sentähden, etten kuitenkaan vielä ollut fariseus, vaikka olinkin tyhmä ihminen. Asetuin polvilleni Abalatskin Jumalanäidin kuvan eteen, katselin sen kasvoja ja sen käsiä, joita se nostaa taivaan puoleen. — Tuli lampussani vapisi, hiljainen varjo liikkui kuvalla, vaan tämä varjo laskeutui kylmänä sydämelleni ja jotain näkymätöntä, tuntematonta asettui Jumalan ja minun väliin ja painoi minua. Minä kadotin rukousiloni, tulin surulliseksi enkä tullut toimeen Olgankaan kanssa.

Vaan hän katseli minuun yhä rakkaammin; olinpa silloin jo yli kahdeksantoista vuotta vanha, olin kaunis nuorukainen, suortuvani olivat punertavat, kasvoni kauniit. Ja minä tahdoin lähestyä häntä, vaan samalla häpesin, olin silloin vielä vallan viaton naisten suhteen; kylässä naiset tekivät minusta pilaa tämän takia; joskus minusta näytti että Olgakin hymyili hiukan pahasti. Ja usein jo minä ajattelin hänestä suloisesti:

— Tuossa on nainen minulle! Minä istuin hänen kanssaan konttorissa vaieten päiväkausia, jos hän kysyi minulta jotain asioista, niin vastasin ja siinä tavallisesti oli koko meidän keskustelumme.

Hän oli vieno, valkoinen, ikäänkuin nuori pikkuinen koivu, silmät siniset, mieltiväiset, hän oli kaunis ja kevyt hiljaisessa minulle tuntemattomassa surussaan.

Kerran hän kysyi minulta:

— Miksi sinä, Matvei olet tullut niin synkäksi?

Minä en ollut koskaan kenenkään kanssa puhunut itsestäni, enkä ajatellut, enkä ollut tahtonut puhua, vaan tässä yhtäkkiä avautui sydämeni, tässä hänen edessänsä, kaikki haavani ja kipuni esitin. Minun häpeästäni hänen vanhempiensa takia ja irvistelystä, joita kärsin, yksinäisyydestäni ja sieluni köyhyydestä ja hänen isästänsä, kaikki minä kerroin. Ei juuri siten, että minä olisin valittanut, vaan yksinkertaisesti näytin hänelle kaikki ajatukseni —, niitä oli paljon ja kaikki ne olivat — roskaa. Minua suorastaan loukkasi, että ne olivat roskaa.

— Mielummin lähden luostariin, — sanoin minä. Hän tuli surulliseksi, painoi päänsä alas eikä vastannut minulle mitään. Hänen tuskansa miellytti minua, vaan hänen vaitiolonsa teki minut taas surulliseksi. Mutta parin, kolmen päivän päästä lausui hän minulle hiljaa:

— Se on turhaa, että sinä niin paljon panet huomiotasi ihmisiin; etkös näe, että jokainen elää itseään varten? Tietysti olet sinä nyt yksin maan päällä, vaan kun perustat itse itsellesi perheen etkä tule ketään tarvitsemaan, niin elät kuten kaikki, oman seinän takana omassa talossa. Vaan minun isääni älä sinä tuomitse; minä kyllä huomaan, miten kaikki vihaavat häntä, vaan minkä puolesta hän olisi huonompi muita, Sitä en käsitä? Missä on rakkautta?

Hänen sanansa lohduttivat minua. Minä tein aina kaikki yhtäkkiä, — ja niin tein tässäkin:

— Tulisitkos sinä minun vaimokseni? — kysyin minä. Hän kääntyi pois ja kuiskasi:

— Tulisin.

Niin oli asia päätetty. Seuraavana päivänä sanoin Titoville miten asia oli.

Hän hymyili, kohenteli viiksiään ja alkoi ristiinnaulata sieluaani.

— Se on oikea tie sinulle, Matvei, että tulet pojakseni, luulen että se on Jumalan osottama, siitä en väittele vastaan! Sinä olet vakava, vaatimaton ja terve nuorukainen, rukoilet Jumalaa meidän edestämme ja kaikin puolin olet suorastaan aarre, sanon ilman imartelua! Vaan elääkseen hyvin, täytyy osata tehdä afäärejä, vaan toimintahalu juuri on sinulla heikko. Tämä on yksi asia. Toinen on se, että sinut parin vuoden päästä kutsutaan sotapalvelukseen ja sinun täytyy lähteä. Jos sinulla olisi rahoja säästössä noin 500 ruplaa, niin voisit ostaa itsesi vapaaksi sotapalveluksesta, kyllä minä sen laittaisin... Vaan ilman rahaa täytyy sinun lähteä ja sitten jää Olga, ei juuri aviovaimoksi eikä leskeksikään...

Sillä tavalla sahasi hän sydäntäni tylsillä sanoillaan, hänen viiksensä vapisivat ja silmissään leikki vihreä tuli. Sotapalvelus nousee eteeni, se on kauhea ja inhottava sielulleni — mikä sotamies minä olisinkaan? Jo se, että kasarmissa aina täytyy olla ihmisten kanssa, ei ole minua varten, ja sitten

juoppous, haukkuminen, tappelu? Siinä palveluksessa on kaikki vastoin ihmistä, sen tiesin. Titovin puhe musersi minut kokonaan.

— Noh, sitten lähden luostariin!... — sanoin minä.

— Nyt olet jo myöhästynyt! — nauraa Titov. — Eivät he paikalla vihi munkiksi, vaan ottavat sinut ensin palvelemaan luostariveljenä. Ei Matvei, muulla kuin rahalla et saa kohtaloa lahjotuksi! Silloin minä sanoin hänelle:

— Antakaa te minulle rahaa, teillähän on paljon.

— Aha! — lausui hän. — Sen sinä olet hyvin keksinyt. Vaan ajatteleppas, onko se minulta hyvin tehty? Ajattele nyt: minä olen kenties suurella synnillä ostanut rahani, kenties olen myynyt sieluni pirulle niiden edestä. Sillä välin kun minä elin synnissä ja liassa, elit sinä vanhurskaudessa, ja nyt tahdot tehdä samoin, vaan nyt jo minun syntieni kustannuksella! Hyvin helppoa on vanhurskaan päästä taivaaseen, kun hän elää synnillisen niskassa, vaan minä en suostu palvelemaan sinua hevosenasi! Teeppäs mieluummin nyt itse syntiä, kyllä Jumala sinulle anteeksi antaa, — kai sinä olet häneltä jo edeltäpäinkin ansainnut!

Minä katselin häneen, ja minusta tuntui kuin olisi Titov yhtäkkiä kasvanut sylvä pitemmäksi minua ja minä ryömin jossain hänen jalkojensa luona. Sitten minä ymmärsin, että hän tekee pilaa minusta, lopetin keskustelun ja illalla kerroin Olgalle, mitä isänsä oli sanonut. Kyyneleet loistivat tytön silmissä ja hänen korvansa vieressä vapisi pieni sininen suoni ja tämä surkea vavistus löysi vastakaikua minunkin sydämessäni. Ja sanoipa Olga hymyillen:

— Katsoppas, ei se käykään niinkuin me tahdoimme...

— Ei, — sanoin minä, — kyllä se käy!

Minä sanoin sen vallan ajattelematta, vaan tämän kautta ikäänkuin annoin sanani niin hänelle kuin itsellenikin, — sanani, josta en voinut luopua.

Siitä päivästä saakka tuli elämäni likaseksi; alkoi pimeä ja päihtynyt aika, mies kierieli ikäänkuin kyyhkynen tulipalossa savupilvessä. Minun oli Olgaa sääli, tahdoin häntä vaimokseni, rakastin tyttöä, vaan pääasia oli se, että Titov oli jossain suhteessa vahvempi ja voimakkaampi minua ja sitä ylpeyteni ei voinut sietää. Minä halveksin varkauksia ja koko hänen likaista sieluansa, vaan yhtäkkiä tuli ilmi, että siinä sielussa oli jonkinlaista voimaa, joka katseli valtavana minuun.

Kylässä oli kuultu, että minä muka olin saanut rukkaset; tytöt naureskelivat, naiset lörpöttelivät, Savelka irvisteli ja kaikki se ärsytti minua, pilkko pimeäksi tuli sieluni.

Kun nousin rukoilemaan, niin tuntui ikäänkuin Titov seisoi selkäni takana ja hengittäisi niskaani, sentakia rukoilinkin sekasesti, suorastaan herjasin sillä Jumalaa, koska en iloinnut hänestä, vaan mietin omia asioitani — miten minä toimeen tulisin?

— Auta, — rukoilin, — Jumalani, ja opeta minua, etten vaan kadottaisi Sinun teitäsi, ettei sieluni vaipuisi synnin likaan! Sinä olet voimakas ja armelias, suojele siis orjaasi paheessa ja anna sille voimaa taistella koettelemusta vastaan, älä anna vihollisen viekkauksen voittaa minua, jotten epäilisi sinun rakkauttasi orjaasi.

Sillä tavalla minä alensin Jumalaa sen sanomattomien kauneuksien korkeudesta minun pienien asioitteni puolustajan virkaan, ja alennettuani Jumalani minä itse alennuin mitättömyyteen saakka.

Vaan Olga sulaa päivä päivältä surussaan ikäänkuin vahakynttilä. Minä ajattelen, miten hän tulisi elämään jonkun muun miehen kanssa; enkä voi asettaa ketään hänen viereensä, paitsi itseäni.

Rakkautensa voimalla luo ihminen itsensä kaltaisen, ja sentakia minä ajattelin, että tyttö ymmärtää sieluani, näkee ajatuksiani ja sen takia on minulle välttämätön, ikäänkuin minä itse itselleni. Hänen äitinsä tuli vielä synkemmäksi, katseli minuun kynnensilmän, vaiken ja huokasi, vaan Titov peitteli inhottavia käsiänsä ja kävi myös vaieten minun ympärillä; hän kiertelee ikäänkuin korppi kuolevan koiran ympärillä, jotta hän siltä kuoleman silmänräpäyksenä voisi repiä ulos silmät. Meni koko kuukausi, vaan yhä vielä minä seisoin samalla paikalla, ikäänkuin olisin matkallani tavannut syvän haudan, enkä tiennyt miten pääsisin sen yli. Minun oli niin vaikeata, kaikki ilette. Kerran tuli Titov konttoriin ja sanoi minulle hiljaa:

— Katsoppas Matvei, tässä nyt on sinun onneksesi eräs asia, tartu siihen jos tahdot olla ihminen!

Asia oli sellainen, että siitä talonpojat olisivat paljon hävinneet, tila olisi jonkun verran voittanut, vaan Titovin taskuun olisi voinut tulla noin kaksisataa ruplaa.

Hän kertoi sen minulle ja kysyi:

— Mitä, uskallatko? Jos hän olisi kysynyt toisin, niin en olisi kenties mennytkään hänen käsiinsä, vaan nämä sanat suututtivat minua.

— Minäkö en uskaltaisi varastaa? — lausuin minä. Siihen ei tarvitse rohkeutta, vaan ainoastaan konnamaisuutta. Noh antakaa vaan tulla, ruvetaan varastamaan!

Ja hän, konna, naureskeli ja kyseli:

— Vaan entäs synti?

— Itse minä vastaan synneistäni.

— Noh, niinhän se on hyvin! — sanoi hän. — Nyt tiedä, että päivä päivältä yhä vaan hääsi lähestyvät!

Ikäänkuin sutta lampaalla hän niillä häillä pyydysteli minua pauloihinsa.

Ja niin se alkoi. Minä en ollut tyhmä asioissa ja hävyttömyyttä minulla oli aina ollut tarpeeksi. Aloimme siis yhdessä ryöstää kansaa, ikäänkuin shakkipeliä pelattiin, — hän otti askeleen, ja minä vielä hurjemman. Olimme molemmat vaiti, katsoimme vaan toisiimme, hänen silmissään oli omituista vihreätä naurua ja minun silmissäni — vihaa. Tämä ihminen voitti minut, vaan kaikki hävittyäni hänelle, en minä kuitenkaan voinut antaa hänelle perään iletävimmiskään tapauksissa. Kun otin pellavaa vastaan, punnitsin väärin, sakkoja syöttövahingosta pidättelin itselleni, kaikilla tavoilla likistin kopeekoita talonpojilta, vaan rahaa minä en laskenut enkä ottanut käsiiniäkään, — kaikki meni Titoville; tietysti ei se minua helpottanut enempää kuin talonpoikiakaan.

Sanalla sanoen, minä olin sinä aikana kuin hullu, rinnassani tuntui raskaalta, ahdistavalta, kylmältä; niin pian kuin muistin Jumalaa, — niin kaikki pakotti ja poltti. Vaan kuitenkin minä usein nuhtelin häntä:

— Miksi — sanoin minä, — et sinä voimallasi pidättänyt minua lankeamasta; miksi annoit minulle koettelemuksen, johon järkeni ei pystynyt, tahi etkö näe, Jumalani, että sieluni hukkuu? —

Oli tunteja, jolloin Olgakin tuli minulle vieraaksi; katsoin häneen ja ajattelin vihaisesti:

— Sinun takiasi, onneton, myyn sieluni!

Vaan näitten sanojen perästä minä häpesin häntä, tulin hiljaiseksi ja niin helläksi hänelle kuin vaan voin.

Vaan, ymmärtäkäähän toki, en minä säälistä itseäni tahi ihmisiä kohtaan kärsinyt enkä kiristänyt hampaitani, vaan sentakia, etten voinut voittaa Titovia ja siitä hirveästä surusta, että olin myöntynyt hänen tahtoonsa. Kun joskuskin muistelin hänen sanojansa vanhurskaista, niin koko olemukseni jäähtyi. Ja hän nähtävästi käsitti kaiken tämän.

Hän iloitsi. Hän sanoi minulle:

— No pyhimys, nythän sinun täytyy ajatella kammiotasi, meidän kanssamme kun sinulla vaimoinesi on liian ahdasta, tuleehan teille lapsia?

Hän kutsui minua pyhimykseksi, minä olin vaiti.

Ja yhä useammin alkoi hän kutsua minua sillä tavalla, vaan tyttärensä tuli yhä rakkaammaksi, yhä ystävällisemmäksi minua kohtaan, nähtävästi hän käsitti miten vaikeata minun oli.

Ja Titov kävi kumarrusmatkoilla Losevin pehtorin luona sekä sai siltä rukoilluksi kauniin paikan kartanon takana; siihen hän alkoi rakentaa taloa meitä varten, vaan minä yhä vainosin ihmisiä ja varastelin. Asiat menivät hyvin, kukkaro tuli yhä pulleammaksi, rakennuksen alla ja loisti auringossa. Kattokin tuli sen päälle, sinne asetettiin uunit ja syksyllä siinä jo voitiin asuakin.

Vaan kerran, iltasella, — minä juuri tulin Jakimofkasta, jossa panttasin talonpoikien karjaa, — saavuin metsästä kylään ja katselin — aurinko laskeutui, vaan siinä sen alla paloi taloni ikäänkuin kynttilä.

Alussa minä ajattelin, että se olisi ainoastaan auringon liekkiä, se oli ympäröinyt talon punasilla säteillään ja nosti sen ylös, taivaaseen, luokseen, kuitenkin huomasin, että ihmiset juoksivat ja jo kuulin miten tuli vihelsi ja puu paukkui.

Sydämeni sykki, luulin että Jumalakin oli tullut vihollisekseni ja jos minulla silloin juuri olisi ollut kivi kädessäni, olisin varmaankin sen heittänyt taivaaseen. Katselin, miten varastettu omaisuuteni savuna ja

tuhkana hajosi, sydämeni paloi yhdessä sen kanssa ja minä lausuin:

— Tahdotko sinä osottaa minulle että tomun ja tuhkan takia olen saattanut hukkaan sieluni, sitäkö sinä tahdot? En usko, en tahdo että sinä alentuisit siihen, ei se pala sinun tahdostasi, vaan talonpojat ovat sen syyttäneet, koska he vihaavat Titovia ja minua! En usko sinun vihaasi, ei sentakia, etten minä ansaitsisi sitä, vaan sentakia, ettei sellainen viha ole sinun arvoistasi! Sinä et tahtonut auttaa minua silloin kuin apuasi olisin tarvinnut. Et tahtonut auttaa heikkoa ihmistä hänen taistelussaan syntiä vastaan. Sinä olet syyppää enkä minä! Minä painuin syntiin ikäänkuin pimeään metsään, se oli olemassa ennen minua ja miten minä olisin voinut pelastautua siitä?

Ei nämä tyhmät sanat lohduttaneet minua... Eivätkä ne myöskään kelvanneet puolustukseksi, vaan ne herättivät sielussani jonkinlaisen vihamielisen itsepäisyyden.

Minun taloni paloi poroksi ennenkuin vihani sammui. Yhä vielä minä seisoin metsän reunassa nojaten puuhun, ja kiroilin, vaan Olgan vaaleat, kyyneleiset kasvot eivät menneet silmistäni.

Ja minä lausuin Jumalalle rohkeasti, ikäänkuin vertaiselleni:

— Jos sinä olet vahva, niin olen minäkin vahva, — ja niin täytyykin olla!

Tulipalo sammui, kaikki tuli hiljaiseksi, pimeäksi, vain silloin tällöin vielä kiilsivät pimeässä tulikielet ikäänkuin pieni lapsi, joka on väsynyt itkemään ja hiljaa nyyhkyttää. Yö oli pilvinen, joki loisti, kuin väännetty veitsi, joka oli hukkunut peltojen keskelle, ja minä tahdoin nostaa tuon veitsen ja iskeä sillä.

Puoliyön seudussa minä tulin kylään — maatilan portilla seisoivat Olga ja hänen isänsä, he odottivat minua.

— Missä sinä olit? — kysyi Titov.

— Seisoin vuorella ja katselin tulipaloa.

— Miksi et juossut sammuttamaan?

— Olenkos minä ihmeittentekijä, mitä? Olisiko tuli sammunut, vaikka olisin siihen sylkenytkin?...

Olgan silmät olivat itkusta punaset, hän oli kokonaan noessa, savusta mustunut — oli niin naurettava.

— Teitkö työtä? — kyselin minä. Hän alkoi itkeä.

Titov lausui synkkänä:

— En tiedä mitä nyt pitäisi tehdä...

— Alkaa alusta, täytyy rakentaa taas, — vastasin minä.

Minussa kehittyi silloin sellainen itsepäisyys, että olin paikalla valmis hirsiiä kaatamaan ja seiniä laittamaan, ja olisin vaikka lepäämättä paikalla saattanut työn loppuun, koska, vaikka minä vastustinkin Jumalan tahtoa, minun kuitenkin täytyi saada varmaan tietää, oliko hän minua vastaan tahi ei?

Ja uudelleen alkoi varkaus. Minä keksin jos minkälaisia kavalluksia. Entisinä aikoina, öisin rukoillen Jumalaa unohdin kokonaan oman olemassaoloni, vaan nyt makasin ja mietin vaan miten taas ruplasen saisin taskuuni; olin kokonaan hukkunut siihen, tiesin, että useat juuri samaan aikaan itkivät minun takiani, että niinä useilta olin vienyt leipäpalasen suusta ja että pienokaisia kenties oli kuollut nälkään minun ahneuteni takia, niin ilkeätä ja kamalata on nyt sitä tietää ja naurettavaakin — vaan silloin olin liian typerä ja ahne.

Pyhimyksien kasvot eivät katso minuun enää hyväntahtoisesti ja surullisesti, kuten ennen, vaan jollain tavalla varoen, samaten kuin Olgan isä. Kerran minä varastin kylänvanhuksen pöydältä viisikymmentä kopeekkaa — niin kauniiksi olin tullut.

Ja kerran, kun minulle jotain erittäin hyvin onnistui, niin tuli Olga luokseni, asetti kevyet kätensä minun olkapäilleni ja sanoi:

— Matvei, Jumala varjelkoon, minä rakastan sinua enemmän kuin kaikkea muuta maailmassa!

Kummastuttavan yksinkertaisesti lausui hän nämä valoisat sanat, niinkuin lapsi lausuu sanan "äiti". Ja voimani lisääntyivät siitä, hän tuli minulle yhä rakkaammaksi. Ensi kerran hän sanoi että hän rakastaa minua ja ensimmäisen kerran minä silloin syleilin häntä ja suutelin häntä niin, että minä kokonaan hävisin, lakkasin olemasta, kuten jo ennen oli tapahtunut kanssani palavan rukouksen aikana.

Pyhän neitsyen esirukouksen juhla oli meidän talomme valmis — se oli sangen kirjava, muutamat

hirret olivat mustia, palaneita. Pian vietimme häätkin, appiukkonni joi itsensä siellä juovuksiin ja nauroi koko ajan kuin piru, joka oli jossain asiassa menestynyt, anoppini katseli meitä, itki — hän oli vaiti, hymyili, vaan poskia myöten vuosi kyyneleitä.

Titov huusi huutamistaan: — No, äläpä poraa! Katsos minkälainen vävy meillä on? Pyhä mies!

Ja samalla hän päästi kamalan kirouksen.

Arvokkaita vieraitakin oli kutsuttu, — pappi, piiripäällikkö, kaksi kunnanvanhinta ja vielä muutamia haukia särkien joukossa, vaan ikkunain taka oli kokoontunut kylän kansaa ja niiden keskellä näytteli Migun suurinta osaa — tuo vanhoin päiviinsä saakka kuolemattoman iloinen ihminen. Hänen balalaikkansa vaan kilisi.

Minä istuin ikkunan vieressä. Savelkan kimeä ääni kuului vallan hyvin, vaikka hän pelkääkin äänekkäästi tehdä pilaa; kuitenkin kuulen, kun hän laulelee:

Juokaa kunnes kuralle tulette,
Syökää kunnes vatsanne repee.

Hänen pilansa miellytti minua silloin, vaikk'ei minulla juuri ollutkaan aikaa miettiä sen johdosta. — Olga nojautui minuun ja kuiskutteli:

— Jospa tämä vaan pian loppuisi tämä syöminki ja juominki!

Hän voi pahoin tuosta ihmisten ahneudesta ja minuakin ilette.

Kun olimme tulleet kokonaan lähelle toisiamme, niin itkimme kumpikin; istuimme sängyllä syleillen toisiamme ja itkimme ja nauroimme suuren ja aavistamattoman aviopuolisoitten onnen takia. Aamuun saakka emme nukkuneet, yhä suutelimme toisiamme ja keskustelimme miten tulisimme elämään; nähdäksemme toisiamme sytytimme kynttilän.

Hän puhui minulle, syleillen minua lämpösillä käsillänsä:

— Eletään niin että kaikki meistä pitävät! Hyvä on sinun kanssasi,
Matvei!

Olimme kumpikin ikäänkuin juovuksissa sanomattomasta onnestamme ja minä sanoin hänelle:

— Rangaiskoon minua Jumala jos sinä Olga koskaan minun takiani itket toisenlaisia kyyneleitä! Vaan hän sanoi:

— Minä otan sinulta vastaan kaiken, kaiken, olen sinulle äiti ja sisar, rakkaani!

Olimme nyt yhdessä kuin ihanassa huumauksessa. Toimiani löin laimin, en nähnyt mitään enkä tahtonut nähdä mitään, aina vaan kiiruhdin kotiin, vaimon luo; kävelin hänen kanssaan niityllä, metsässä.

Muistelini entisiä aikoja, hankin itselleni lintuja, talomme oli valoisa, iloinen, kaikkialla seinillä riippui häkkiä, linnut laulelivat. Hiljainen vaimokultani piti niistä; joskus kotiin palattuani kertoi hän mitä tiainen oli tehnyt ja miten viheriävarpunen oli laulanut.

Iltasin minä lueskelin Mineita tahi Proloogia, ja useimmiten kertoilin lapsuudestani, Larionista ja Savelkasta, miten he lauloivat lauluja Jumalalle, mitä he hänestä puhuivat; sitten puhuin hullusta Vlasista, joka siihen aikaan jo oli kuollut, puhuin kaikesta mitä tiesin — ja näkyi että minä tiesin aika paljon ihmisistä, linnuista ja kaloista.

Onneni koko suuruutta en osaa sanoilla kuvata eikä ihminen ylipäätään osaa kertoa iloistaan, hän ei ole tottunut siihen, — harvoja ovat ilonsa ja lyhyitä muuhun elämään nähden.

Kävimme yhdessä kirkossa, seisoi vieretysten nurkassa ja yhdessä rukoilimme. Kiitollisuuden rukouksilla käännyin Jumalan puoleen, vaan oli niissä ylpeyttäkin — minusta tuntui kuin olisin saanut Jumalan voimaa, ikäänkuin olisin vastoin tahtoaan pakottanut Jumalaa antamaan minulle onneni; hän on antanut perään minulle ja minä kiitänkin häntä: kas, hyvinpäs olet Jumalani tehnyt, vallan kohtuullisesti, kuten pitikin!

Voi kerjäläispakanuutta!

Talvi meni minulta ihan huomaamatta, kuten yksi ainoa valoisa päivä; sitten sanoi Olga minulle, että hän on raskaana, — ja alkoi meillä uusi ilo. Appini kotkottaa synkkänä, anoppini katselee sääliväisesti vaimoani ja yhä kuiskuttelee sille jotain. Minä olin aikonut alottaa uutta tointa, suunnittelin rakentaa

mehiläistarhaa ja nimittää sitä onnemme vuoksi Larionin tarhaksi, sitten päätin laittaa vihannes- ja hedelmätarhan ja ruveta linnunpyytäjäksi, — tällä kaikella olisi voitu tulla toimeen loukkaamatta muita ihmisiä.

Mutta kerran sanoi minulle Titov oikein ankarasti:

— Matvei, oletpa sinä liian varhain sokeroitunut, katsos vaan, ettet pian tule happamaksi. Kesällä sinulle syntyy lapsi — joko olet sen unohtanut?

Minä tahdoin jo kauvan sanoa hänelle totuuden sellaisena kun minä sen käsitin, ja niinpä sanoinkin:

— Minä olen tehnyt niin paljon syntiä kuin täytyi tehdä, tullakseni teidän kaltaiseksenne, — no, alemmas teitä minä en mene!

— En ymmärrä, — sanoo hän, — mitä sinä minulle tahdot todistaa. Minä sanon sinulle yksinkertaisesti: seitsemänkymmentäkaksi ruplaa vuodessa ei riitä perheelliselle ihmiselle ja tyttäreni myötäjäisiä minä en salli tuhlattavan! Ajattele nyt! Sinun viisautesi ei ole mitään muuta kuin vihaa minua vastaan, koska minä olen sinua viisaampi, ja siitä ei ole hyötyä ei sinulle eikä minulle. Jokainen on pyhä, siksi kuin piru hänet ottaa!

Minun oli hyvin vaikea, vaan kuitenkin säälistä Olgaa kohtaan olin lyömättä häntä.

Kylässä jo tiedettiin, etten minä elä sovussa appini kanssa, jopa alkoivat ihmiset kohdella minua ystävällisemmin. Minä itse tulin onneni takia hellemmäksi ja Olgakin oli sydämeltään hyvä — ja nyt minä aioin hiljakseen maksaa talonpojille velkaani mahdollisuuden mukaan. Minä aloin vähitellen hyvittää heitä; avustin yhtä ja suojelin toista. Vaan maalla on ikäänkuin lasin takana jokainen kädenliike kaikkien näkyvissä. Titov suuttui suuttumistaan:

— Tahdotkos taas lahjoa Jumalaa? — sanoi hän. Minä päätin erota konttorista, sanoin vaimolleni:

— Kuusi ruplaa kuukaudessa ja vielä enemmänkin saan lintuja pyydystellen!

Ystävättäreni tuli surulliseksi.

— Tee miten paraiten osaat, jos vaan emme joutuisi kerjäläisiksi! Sääli tulee isää, sanoi hän, — hän tahtoo sinulle hyvää ja on ottanut paljo syntiä niskoilleen meidän takiamme...

— Voi, kyllä tiedän, rakkaani! Hänen varansa, juuri ne minua piinaavat.

Seuraavana päivänä minä sanoin apilleni, että minä lähden. Hän hymähti ja kysyi:

— Sotamieheksikö?

Paloipa siipeni. Ymmärsin hyvin, että hän voi sen tehdä minulle — se on vallan helppoa hänelle: hänellä on kaikkialla korkeita tuttavuuksia, kaikkialla miestä kunnioitettiin, ja jos minut otettaisiin sotilaaksi, olisin hukassa kuten kivi vedessä. Hän ei tulisi säälimään tytärtänsä, — olipa hän muutenkin pelannut korkeata peliä Jumalan kanssa.

Ja solmu solmun päästä kietoo käteni: vaimoni on hiljakseen alkanut itkeä, silmänsä ovat aina punaiset. Kysyinpä häneltä:

— Mikä sinua vaivaa Olga? Vaan hän sanoo.

— En ole terve.

Minä muistan valani, jonka hänelle tein, minun on vaikea olla ja häpeän. Olisinpa silloin ottanut erään askeleen — ja päättäväisyyttäkin oli — vaan sääli tulee rakastettua naista! Jos häntä ei olisi ollut, olisin mennyt vaikka sotilaaksi, ainoastaan välttääkseni Titovia.

Heinäkuun lopussa syntyi meille poika ja minä tulin taas hulluksi joksikin aikaa. Synnytys oli hyvin vaikea, Olga huusi ja minun sydämeni aivan jähmettyi pelosta. Titov tuli ihan mustaksi kasvoiltaan, vapisi, nojautui pihalla rappuun, piilotti tapansa mukaan kätensä ja kuiskasi pää alaspainuneena:

— Jos hän kuolee on elämäni turha, Jumala armahda... Jos sinulle tulee lapsia Matvei, niin kenties käsität tuskani ja elämäni ja lakkaat pitämästä muita ihmisiä syntisinä.

Minä säälin häntä sillä hetkellä. Itse kävelin pihaa myöten ja ajattelin:

— Uudelleen uhkaat minua, Jumalani, uudestaan on kätesi raskaasti päälläni! Olisitpas ihmisen antanut parantua, olisitpas auttanut häntä väistymään sivulle! Tahi oletko tullut saidaksi armosi annossa, eikö voimasi olekaan hyvydessä.

Kun nyt muistelen näitä puheita, häpeän tyhmyyttäni.

Lapsi syntyi ja vaimoni muuttui, äänensäkin tuli vahvemmaksi, koko vartalo ikäänkuin ojentui ja minua kohtaan hän nähtävästi tuli hiukan kieroksi. Ei siten että hän olisi tullut ahneeksi, vaan kuitenkin alkoi hän laskea leipäpalasia; jopa harvemmin antoi almuja, muisteli kuka talonpojista meille oli velkaa ja kuinka paljon. Tosin ne olivat viiden kopekan velkoja, vaan kumminkin hän ne muisti. Alussa minä ajattelin, että se menee ohi; minä kävin jo silloin aika reipasta lintukauppaa, pari kertaa kuukaudessa kävin hääkineni kaupungissa ja joka matka tuotti ruplia viisi tahi enemmänkin. Meillä oli lehmä, noin kymmenisen kanoja — mitäs vielä puuttui?

Vaan Olgan silmät kipenöivät pahasti. Jos satuin tuomaan hänelle lahjan kaupungista, valitti hän:

— Mitä varten? Säästäisit mieluummin.

Minun tuli ikävä ja sen ikävän takia minä kiinnyin lintujahtiin. Lähdin metsään, asetin verkon, ripustin paulat, paneuduin makaamaan, viheltelin ja mietin. Sielussani oli hiljaista, puhdasta, en tarvinnut mitään. Ajatuksia silloin syntyi, ne koskivat sydäntä ja hukkuivat taas tietämättömiin, ikäänkuin kivi järveen; ja sielu sen jälkeen aaltoili ja tunsu Jumalan läsnäolon.

Niinä silmänräpäyksinä on sininen taivas ja ääretön maailma jumalani ja kullalla kirjaeltu syys- tahi talvimetsä on hopeinen temppelini; joet, pellot, kukkulat, tähdet ja kukat, kaikki mikä on kaunista on jumalallista, kaikki jumalallinen on sukua sielulleni. Vaan kun ihmiset muistuvat mieleeni, niin sydämeni säikähtää ikäänkuin unessa peljästyntä lintunen ja hämmentyneenä se katsoo elämään — eipä sulaudu yhteen Jumalan kauneus ja ihmisen likainen kerjäläiselämä. Valon Jumala on jossain kaukana ja loistaa siellä voimassaan ja ylpeydessään, ihmiset taas ovat erikseen niukassa ja surkeassa elämässään. Minkätähden Jumalan lapset ovat uhratut tyhjyydelle ja nälälle, minkä tähden he ovat alennetut ja sorretut kuin madot liassa; minkä takia Jumala on sen sallinut? Mitä iloa hänellä on nähdä luomiensa lasten alennustilaa? Missä ovat ihmiset, jotka näkevät Jumalan ja tuntevat hänen kauneuttansa? Likainen, jokapäiväinen puute on pimittänyt sielun ihmisestä. Yltäkylläisyys lasketaan iloksi ja rikkaus onneksi, ihmiset hakevat synnin vapautta eivätkä ole vapaita synnistä. Ja missä on isän kauneuden voima, missä niissä on Jumalan kauneus? Onko Jumala elossa? Missä on jumalallinen?

Yhtäkkiä kiehahtaa sauhuna sielussa joku aavistus tahi viittaus, täyttää kaiken, tyhjentää kaiken ja sielussa on kylmää ja tyhjää, ikäänkuin talvella pelloilla. Silloin minä en uskaltanut sanoilla koskea siihen ajatukseen, vaan vaikk'ei se noussutkaan eteeni sanoihin puettuna, niin kuitenkin minä tunsin sen voiman ja pelkäsin sitä kuin pieni lapsi pimeätä luolaa. Hyppään ylös, hommaan asioitani, kiiruhdan kotiin, kokoon verkkoni, kävelen nopeasti ja laulan ääneen poistaakseni luotani voimatonta pelkoani.

Jopa alkoivat ihmiset ivata minua, koska lintujen pyydystelijöitä ei juuri kunnioiteta maalla ja Olgakin huokaa syvästi, nähtävästi hänestäkin hommani näyttää lapselliselta. Appini saarnaa saarnaamistaan, minä olen vaiti, odotan syksyä; minusta näyttää, että pääsen asevelvollisuudesta — siihen läpeen en tällä kertaa mene.

Vaimoni tuli uudelleen raskaaksi ja samalla synkkämieliseksi.

— Mikä sinua vaivaa, Olga?

Alussa hän kielsi — ei mitään, niin vaan, mutta kerran hän tuli luokseni, pani kätensä kaulaani ja purskahti itkuun.

— Minä kuolen, — sanoi hän, — minä kuolen synnytyksessä.

Minä tiesin, että naiset usein puhuvat niin, vaan kuitenkin minä pelästyin. Lohdutin häntä, vaan ei hän kuullut.

— Taas sinä jätät yksin, — sanoi hän, — eikä kukaan sinusta pidä.

Sinä et tule toimeen ihmisten kanssa, olet kaikessa liian suora — minä pyydän sinua lasten tähden: älä ole ylpeä, kaikki ovat syypäitä Jumalan edessä, etkä sinäkään ole oikeassa...

Usein hän minulle puhui sellaista ja minä tulin levottomaksi, säälin häntä, pelkäsin hänen puolestansa. Appini kanssa tuli jonkinlainen sovinto ja hän käytti sitä paikalla omalla tavallansa hyväkseen; tässä Matvei, kirjota alle. Ja hänellä oli tärkeitä tekosyitä — kutsunnat nenän edessä, — toinen lapsi lähellä.

Jopa alkoivat kutsuntajuopottelut, pojat kutsuivat minuakin; minä kieltäydyin — silloin meiltä särettiin ikkunalasit.

Tuli sekin päivä ja minä ajoin kaupunkiin arpaa nostamaan, vaimoni jo pelkäsi poistua talosta. Appini

saattoi minua ja kertoi minulle koko matkan, miten paljon hän oli nähnyt vaivaa minun takiani, miten paljon hän oli tuhlassut rahaa ja miten hän kaiken oli hyvin saanut järjestetyksi.

— Kenties olettekin turhaan nähneet vaivaa, — sanoin minä.

Niin se olikin. Minun arpani oli yksi viimeisistä. Titov ei jaksanut uskoakaan onneani ja sitten nauroi synkästi.

— Tosiaankin, nähtävästi on Jumala sinun kanssasi! Minä olin vaiti, vaan kuitenkin sanomattoman iloinen; minut tämä vapautti kaikesta mikä painoi sieluani, vaan etenkin se vapautti minut rakkaasta apistani. Kotona oli Olga suunnattoman iloinen; itki ja nauroi, rakkaani, kiitti minua ja syleili ikäänkuin minä olisin karhun tappanut.

— Kiitän sinua, Jumalani, — sanoi hän, — nyt minä voin rauhassa kuolla.

Minä tein pilaa hänestä, vaan itsestäni kuului kamalalta, koska tiesin, että hän uskoo kuolemaansa ja ymmärsin, miten vaarallinen semmonen usko on, miten se hävittää elinvoimia hänestä.

Noin kolmen päivän päästä alkoi hän synnyttää. Kaksi vuorokautta hän kärsi kauheita tuskia ja kolmannella kuoli, synnytettyään kuolleen lapsen; hän kuoli, niinkuin hän, rakas ystäväni, oli itse uskonutkin.

Hänen hautajaisiansa minä en muista, koska minä jonkun aikaa olin vallan kuuro ja sokea.

Titov minut herätti, — se oli Olgan haudalla. Vielä nytkin näen sen selvästi — hän seiso i edessäni, katsoi minua kasvoihini ja sanoi:

— Kas, Matvei, toisen kerran me jo tapaamme toisemme kuolleitten luona; tässä alkoi ystävytemme ja tässä sen pitäisi uudestaan vahvistua...

Minä katsoin ympärilleni, ikäänkuin olisin ensi kerran eläessäni tullut maailmaan; satoi vettä, sumussa heiluiivat paljaat puut ja hautojen ristit näkyivät epäselvästi kuin sumumerestä kohoavat linnut, kylmä oli ollut riistomatalla ja oli pukeut kaiken painostuttavaan märkyyteen, oli raskas hengittääkin, oli kuin sade ja sumu olisivat syöneet koko ilman. Minä sanoin Titoville:

— Mitä sinä tahdot? Mene pois!

— Minä tahdon, että sinä ymmärtäisit suruani. Kenties sinunkin takiasi, sen takia että minä estin sinua elämästä sinun tahtosi mukaan on Jumala nyt rangaissut minua ottaen pois tyttäreni...

Maa sulaa jalkojeni alla tarttuvaksi liaksi, jalkani imeytyvät siihen.

Minä tartuin häneen ja heitin hänet likaan ikäänkuin säkin puita ja huusin:

— Ole kirottu!

Ja nyt minulle alkoi hullu ja järjetön aikakausi, — en voinut nostaa ylös päätäni, tuntui kuin joku olisi vihasella kädellä heittänyt minua alas ja voimatonna minä makasin maassa. Sieluani särki, vihasin Jumalaa, jos silmäni sattui pyhiin kuviin, poistu i kiireesti niiden läheltä; minä en tahtonut katua vaan riidellä. Tiedän, että Jumalan käskyn mukaan pitäisi nöyrästi katua, pitäisi sanoa:

— Niin, Jumalani! Raskas oli kätesi vaan oikeudenmukainen, ja vihasi on suuri, vaan hyvä!

Vaan omantuntoni mukaan minä en voi sanoa näitä sanoja, seison kuin hukassa eri ajatusten välillä enkä löydä itseäni.

Ajattelin:

— Eiköhän tämä isku ole nyt tullut siitä syystä, että epäilin sinun olemassaoloasi?

Tämä pelottaa minua ja minä puolustaudun:

— Enhän minä epäillyt olemassaoloasi vaan armoasi, koska minusta näytti, että sinä olet jättänyt kaikki ihmiset ilman apua ja armoasi!

Vaan kaikki tämä ei ole sitä, mikä hehkuu sielussani, hehkuu ja sietämättömästi polttaa sitä. En voi maata, en tee mitään, öisin jonkinlaiset varjot tukehuttavat minua, näen Olgan, se on kammottavaa, eikä ole voimia elää.

Minä päätin hirtttää itseni.

Se oli yöllä; minä makasin sängyssä puettuna ja vaivasin itseäni; muistossani ilmestyi viaton vaimoni; siniset silmänsä loistavat hiljaisella tulella, kutsuvat minua. Ikkunasta katseli sisään kuutamoa, lattialla oli valokuovia — ne tekivät sieluni vielä synkemmäksi. Hypähdin ylös, revin nuoran lintuverkosta, löin naulan seinään, tein solmun ja asetin tuolin naulan eteen. Teki mieli ottaa takki pois päältäni, otin sen, revin paidasta kauluksen — ja yhtäkkiä huomasin miten seinälle salaa ilmestyivät pienet, epäselvät kasvot. Melkein huudahdin pelosta, vaan samassa huomasin, että ne olivatkin minun omat kasvoni Olgan pyöreässä peilissä. Tarkastin itseäni, näytin mielipuolelta, surkealta, hiukset pörrössä, posket lovilla, nenä terävänä, suu puolittain auki, ikäänkuin ihminen olisi ollut tukehtumaisillaan, vaan silmät niistä kasvoista katsoivat tuskastuneina, suuren surun valtaamina.

Minun tuli sääli niitä ihmiskasvoja, niiden entistä kauneutta ja minä itkin itseni takia, ikäänkuin loukkaantunut lapsi, ja kyynelien jälkeen näytti nuoran solmu vallan häpeälliseltä, kuin pilalta. Minä suutuin, revin nuoran pois ja heitin sen nurkkaan. Kuolema on myös arvoitus ja minä hain elämän arvoituksen ratkaisua.

Mitä minun pitäisi tehdä? Meni taas muutamia päiviä ja minusta näytti, että minä tahdoin rauhaa ja että täytyi pakottaa itsensä katumaan, kiristin hampaitani ja lähdin papin luo.

Pyhäpäivänä, illalla minä tulin hänen luokseen. Hän istui vaimonsa kanssa pöydän takana, joi teetä, mukana istui neljä lasta. Papin mustilla kasvoilla loisti hiki ikäänkuin kalan suomus. Hän otti minut oikein hyväntahtoisesti vastaan.

— Istu, juo teetä...

Huoneessa oli lämpöstä ja valoisaa, kaikki oli puhdasta, järjestyksessä; minä muistin miten huolimattomasti tämä pappi käyttäytyi jumalanpalveluksessa ja mietin itsekseni.

— Kas, missä hänen kirkkonsa on!

Ja minussa ei ole välttämätöntä nöyryyttä.

— Mitä, Matvei, suretko? — kyselee pappi.

— Kyllä suren...

— Jaha!... Täytyy tilata sielumessuja. Ilmestyykö hän unessa?

— Ilmestyy.

— Välttämättömästi messuja.

Minä vaikenin. Minä en voinut puhua papin vaimon läsnäollessa, en minä koskaan ole voinut kärsiä häntä; hän oli niin leveä, kasvonsa isot ja rasvaset, hän hengitti aina raskaasti ja liikkui sitten ikäänkuin suo. Hän lainasi rahoja korkoa vastaan.

— Rukoile innokkaasti! — opettaa pappi. — Äläkä sure — se on vastoin Jumalaa, hän kyllä tietää mitä hän tekee...

Minä kysyin:

— Tietääkö hän?

— Miten sitten? Voi nuorukainen, tiedän, että sinä olet ylpeä ihmisille, vaan älä uskalla ylpeydelläsi koskea Jumalan käskyihin, — sata kertaa raskaammin rangaistaan sinua siitä. Larioninko siemeniä sinussa itää? Vainaja oli juoppouden asioitten takia tullut vallan jumalankieltäjäksi, muista se!

Papin vaimo sekaantui puheeseen.

— Hän, tuo Larion, olisi jo aikoja sitten täytynyt lähettää luostariin, vaan isähän tässä oli liian hyvä eikä hänen päälleen kannellut.

— Ei ole totta, — sanon minä, — hän kanteli, mutta ei Larionin mielipiteitten takia, vaan huolimattomuudesta jumalanpalveluksessa, johon batjushka itsekin on syypää.

— Meille tuli riita. Alussa pappi syytti minua hävyttömyydestä, toisti sanoja, joita minä tunsin yhtä hyvin kuin hän ja sekottikin niitä suutuksissaan ja sitten niin hän kuin hänen vaimonsakin alkoivat suorastaan haukkua minua.

— Niin sinä, — sanoivat he, — kuin sinun appi-isäsikin — olette molemmat ryöväreitä, olette varastaneet kirkolta: Mokri dol — on aikoja sitten jo ollut kirkon niittynä, vaan te riistitte sen meiltä,

sentähden nyt teitä Jumala onkin rangaissut...

— Se on totta, — sanoin minä, — Mokri dol on vääryydellä teiltä pois otettu, vaan te olitte sen ensin ottaneet talonpojilta! Minä nousin, aikoen poistua.

— Odotappas! — huutaa pappi. — Entäs rahat messuista?

— Ei tarvitse pitää, sanoin minä. Ja lähdin mieltien:

— Etpäs vienyt sieluasi oikeaan paikkaan!

Noin kolmen päivän päästä kuoli lapseni Sasha; se oli ottanut arsenikkia sokerin sijasta, oli nuollut sitä ja kuoli. Se ei ihmetyttänyt minua ollenkaan, minä olin jollain tavalla tullut kylmäksi kaikkea vastaan, olin tylsistynyt.

Päätin lähteä kaupunkiin. Siellä oli eräs rovasti, joka vietti jumalista elämää ja oli hyvin oppinut — hän oli innokkaasti väitellyt harhauskoisten kanssa uskonnon asioista ja oli vallan profeetan maineessa. Minä ilmoitin apilleni, että lähden pois sekä jätän taloni ja kaikki mikä minulle kuului hänelle ja pyysin siitä kaikesta sata ruplaa.

— Ei, — sanoi hän, — ei se käy! Kirjota minulle vekseli kolmestasadasta ruplasta puoleksi vuodeksi.

Minä kirjotan, otin passini ja lähdin. Juuri vartavasten lähdin jalkasin, toivossa, että tiellä kenties rauhattuisi sieluni myrsky. Ja vaikka matkustin katumusasioissa, en kuitenkaan ajatellut Jumalaa, — joko pelosta, tahi koska minua tuskastutti, — kaikki ajatukseni olivat kieroja, ryömivät kuin mädäntynyt piikko ja musta ja pilvinen oli taivas minulle.

Suurella vaivalla pääsin rovastin luo, ei tahdottu päästää hänen luokseen. Joku virkamies, nuori ja turhamielinen kaunis poika otti vastaan hänen puheilleen pyrkiviä, vei minut noin neljään kertaan nurkkaan ja sanoi:

— Minä olen sihteeri, minulle täytyy antaa kolme ruplaa.

— Minä en anna sinulle kolmea kopeekkaakaan.

— Vaan minä en päästä sinua sisään.

— Minä menen itse!

Sitten hän huomasi etten minä anna perään.

— Mennään, — sanoi hän, — minä laskin vaan leikkiä, oletpa sinä aika naurettava!

Hän vei minut pieneen huoneeseen. Siellä istui nurkassa sohvalle harmaa vanhus vihreässä papinpuvussa, hän yski, kasvonsa olivat laihat, silmänsä ankarat ja syvällä otsan alla.

— No, — mietin minä, — tämä sanoo minulle jotain!

— Miksi tulit? — kysyi hän.

— Sieluni on hämmennyksissä, batjushka.

Vaan se sihteeri seisoo minun takanani ja kuiskaa minulle:

— Sano: teidän kunnianarvoisuutenne! Minä sanoin:

— Käskekää palvelijanne lähteä pois, minun on vaikeata hänen läsnäollessaan kertoa...

Rovasti katsoi minuun, liikutti huuliaan ja käski:

— Lähde oven taka, Aleksei! No, puhu, mitä olet tehnyt?

— Minä, näettekös, epäilen Jumalan armahtavaisuutta.

Hän pani kätensä otsallensa, katsoi minuun ja kuiskasi: — Mitä? Mitä teit? Tolvana!

Ei minulla ollut aikaa loukkaantua siitä, eikä se ollutkaan loukkaavaa, onhan meidän valtaihmisillämme sellainen tapa haukkua muita, eivätkä ne tee sitä niin paljon häijyyttään kuin tuhmuuttaan.

Ja minä sanon hänelle: — Kuulkaa minua teidän kunnianarvoisuutenne!

Ja minä olin jo tuolille istumaisillani kun vanhus yhtäkkiä alkoi heitellä käsiään ja huusi:

— Nouse! Nouse! Polvillesi sinun täytyy langeta eteeni, sinä riivattu!

— Minkä takia polvilleni? sanoin minä. — Jos minä olen syyppää, niin en ole sitä teidän vaan Jumalan edessä!

Mutta hän suuttui vielä enemmän: —. Kuka olen minä? Kuka olen minä sinulle? Kuka olen minä Jumalalle?

Minua hävetti riidellä hänen kanssaan sellaisen pikkuseikan takia. Minä laskeuduin polvilleni. — Vaan hän sihisi uhaten minua sormellaan:

— Minä opetan sinua kunnioittamaan pyhyyttä!

Haluni puhua hänen kanssaan hävisi ja ennättääkseni ennen sanoa asiaani kun se kokonaan oli hävinnyt, aloin minä puhua; aloin ja unohdin pian tuon vanhuksen — ensimmäisen kerran lausuin ääneen ajatuksiani, ihmettelin omia sanojani ja olin ihan kuin tulella.

Yhtäkkiä kuulen miten vanhus huutaa:

— Ole vaiti onneton!

Minusta tuntui kuin olisin juossut seinää vastaan. Hän seiso i minun edessäni, heilutti käsiään ja kuiskasi:

— Ymmärrätkö sanojasi, mielipuoli eläin? Tunnetko suurta kiusaustasi, sinä ilkiö? Valehtelet, kerettiläinen, et ole tullut katumaan, vaan piru on lähettänyt sinut kiusaamaan minua!

Minä näen että hänen kasvoissaan ei ole vihaa, vaan pelkoa. Partansa liikkuu ja minuun päin ojennetut kätensä hiljaan vapisevat.

Minä peljästyin myöskin.

— Miten niin, — sanoin minä, — teidän kunnianarvoisuutenne, minähän uskon Jumalaan!

— Sinä valehtelet, eksynyt koira!

Ja hän alkoi uhkailla minua Jumalan vihalla ja kostolla, — alkoi puhua hiljaisella äänellä, puhua ja pelotella. Hän aivan vapisee ja viittansa poimuilee kuten kiemurteleva joki ja liehuu vihreänä sauhuna.

Jumala astuu eteeni uhkaavana ja ankarana, kasvoiltaan mustana, sydämeltään vihasena, armoltaan saitana ja julmuudeltaan Jehovan, vanhan Jumalan kaltaisena.

Ja minä sanoin rovastille:

— Itse te tulette kerettiläiseksi, — onko se kristillinen Jumala? Mihin te peitätte Kristuksen? Minkä takia asetatte tuomarin ihmisten auttajan ja ystävän sijalle?

Tässä hän tarttui hiuksiini, kiskoi niitä, kuiskasi ja nyhkytti:

— Kirottu, kuka sinä olet, kuka? Sinut täytyy antaa polisin käsiin, vankilaan, luostariin, Siperiaan...

Silloin minä tulin järkiini. Selvää on, että kun ihminen huutaa polisia tukemaan jumalaansa, niin luonnollisesti ei ole hänellä eikä hänen jumalallansa minkäänlaista voimaa ja vielä vähemmän kauneutta.

Nousin polviltani ja sanoin:

— Antakaa minun mennä... Vanhus perääntyi, tukehtui:

— Mitä sinä tahdot tehdä?

— Tahdon lähteä pois! En minä teiltä, näettekö, voi mitään oppia, teidän puheenne on kuollutta ja sillä te tapatte itse Jumalankin!

Hän alkoi taas puhua polisista, noh, minulle se oli vällan sama: ei poliisi minulta ainakaan sen enempää riistä kuin mitä hän tahtoi tehdä.

— Jumalaa palvelevat enkelit mutta ei poliisi, — sanoin minä, — vaan jos te toisin uskotte — niin menetelkää uskontonne mukaan.

Hän hyökkäsi minun kimppuuni vallan vihreänä naamaltaan.

— Aleksei, — huusi hän, — aja hänet ulos! Tuo Aleksei lykkäsi minut sangen innokkaasti kadulle. Oli ilta. Pari tuntia olin puhunut rovastin kanssa.

Kadulla oli sumuista, rumaa. Kaikkialla käveli ihmisiä, kaikkialla oli puhetta ja naurua — silloin juuri oli joulunpyhät. Kävelin heikkona, katselin ihmisiä, niin tuskastuttavaa oli kaikki, olisin mielelläni huutanut:

— Hei ihmiset! Minkä vuoksi iloitsette? Teidän Jumalanne tehdään rumaksi, varokaa!

Kävelin kuin juovuksissa, sydäntäni särki, en tietänyt mihin menisin. Vieraskotiin ei tehnyt mieleni yöpyä, siellä oli melua ja juoppoutta. Tulin johonkin kaupungin ulkopuolelle, siellä oli pieniä taloja, jotka keltaisilla ikkunoillaan katselivat pellolle päin; tuuli leikkitteli lumen kanssa, peitteli taloja ja vihelteli niiden ympärillä. Janotti, olisin juonut vaikka itseni juovuksiin, mutta en ihmisten seurassa. Olin kaikille vieras ja kaikkien edessä syypää.

— Mitä minä välitän, — mietin minä, — kuljen peltoja myöten, johonkin kuitenkin tulen?

Yhtäkkiä hypähti jonkun portin takaa eräs nainen ulos, ilman päällysvaatteita, tuskin huivi pään peitteenä; hän katsoi minua kasvoihin ja kysyi:

— Mikä nimesi?

Minä ymmärsin, että hänen tarkoituksenaan oli taikoa ja sanoin: [Venäjällä on naisilla tapana joulunpyhinä juosta ulos ja kysyä ensimmäisen vastaantulevan miehen nimeä; siten saavat he muka tietää tulevan sulhasensa nimen.]

— En sano, koska minä olen onneton ihminen.

Hän nauroi.

— Juhlapäivinäkö?

Minä en voinut iloita.

— Kuulkaa, olisiko täällä lähellä jonkinlainen kapakka, istuisinpa siellä hiukan, tässä on kylmää, — kysyin minä.

Hän katsoi minuun terävästi ja sanoi sitten oikein ystävällisesti:

— Tuolla on kyllä kapakka, vaan jos tahdot niin tule minun luokseni, saat teetä!

Minä en ajatellut mitään ja vallan tahdottomana lähdin hänen perässään. Pian olinkin hänen huoneessaan. Siellä paloi seinällä lamppu, nurkassa pyhäinkuvien alla istui lihava vanha nainen ja söi jotain, pöydällä kiehui samovari. Siellä oli kodikasta ja lämpöstä. Äskeinen nainen käski minut istumaan pöydän taakse; hän oli nuori, punaposkinen ja rintansa oli korkea. Akka katsoi minuun nurkan takaa ja myrisi jotain. Hänen kasvonsa olivat isot, lakastuneet ja ikäänkuin silmiä vailla. Minun oli epämukavata — mitävarten minä olin tullut? Ketä nämä ihmiset ovat?

Kyselin nuoremmalta:

— Mitäs tointa teillä on?

— Virkkaamme pitsejä.

Totta; hyllyltä riippuu pitsinappuloita.

Vaan yhtäkkiä hän hymyili viekkaasti ja sanoi minulle suoraan vasten silmiä:

— Ja sitäpaitsi — käyskelen kadullakin!

Akka nauroi rasvasta naurua.

— Voih, Tanka, oletpas sinä hävytön!

Jos akka ei olisi siten sanonut, niin minä en olisi käsittänytään Tankan sanoja, vaan nyt ymmärsin ja jouduin hämilleni. Ensimmäisen kerran eläessäni näen katutyttöä niin läheltä, ja tietysti ajattelin niistä pahaa. Tatjana nauraa.

— Katsos, Petrovna, hän punastuu!

Vaan minussa jo kiukkukin nousee: kas mihin jouduin! Suoraan katumusmatkaltani alennuin helvettiin!

Ja niinpä sanoinkin tytölle:

— Tokkohan sellaisilla asioilla kerskaillaan?

Hän vastasi julkeasti:

— Minä ainakin kerskailen!

Akka inisi taas:

— Voi sinua, Tatjana, Tatjana!

Vaan minä en tiedä mitä sanoa, ja miten lähteä pois niiden luota, pääni oli ihan tyhjä! Istun ja vaikenen. Tuuli naputtelee ikkunassa, samovari sihisee, vaan Tatjana puhuu aivan kuin hän tahtois ärsyttää minua.

— Voi, minun on kuuma!

Hän oli jo aukaissut puseronsa kauluksen. Hänen kasvonsa olivat kauniit ja vaikka hänen silmänsä olivatkin julkeat, miellyttivät ne kuitenkin minua. Akka pani viinaa pöydälle.

— Kas, — mietin minä, — juon tässä lasillisen, annan heille sitte rahaa ja lähdän pois!

Tatjana kyseli reippaasti:

— Mitäs suret?

En minä voinut pidättyä ja vastasin:

— Vaimoni kuoli.

Silloin hän kysyi jo hiljaa:

— Koska?

— Viisi viikkoa sitten.

Tyttö pani puseronsa kiinni ja tuli kuin toiseksi ihmiseksi. Se miellytti minua kovasti; minä katsoin häneen vaieten ja sanoin itsekseni: kiitos! Niin raskasta kuin minun olikin, niin olinhan kuitenkin nuori ja oli jo tottumusta naiseen, — kaksi vuottahan olin ollut avioliitossa.

Akka lausui hengästyneenä:

— Vaimoko kuoli — ei se mitään ole! Sinä olet nuori ja meidän tapaisia on kaikki kadut täynnä.

Mutta silloin Tatjana sanoi sille ankarasti:

— Mene, Petrovna, ja pane maata! Kyllä minä itse saatan vieraan pois ja suljen portin. — Sitte kun akka oli lähtenyt, kysyi hän minulta totisena ja ystävällisenä:

— Onko teillä sukulaisia?

— Ei ole ketään.

— Vaan tovereita?

— Ei tovereitakaan ole.

— Mitä te sitten tahdotte tehdä?

— Minä en tiedä.

Hän mielti ja nousi sitten.

— Näettekös, — sanoi hän, — näyttää siltä, että sielunne on hyvin levoton ja hämmennyksissä, enkä minä neuvo teitä kulkemaan yksin. Ensimmäisen sanan perästä tulitte paikalla tänne, sillä tavalla voitte vielä joutua sellaiseen paikkaan, josta niin helposti ei pääsekään pois: tässä on kaupunki. Jääkää yöksi tänne minun luokseni, — kas, siinä on sänky, maatkaa Jumalan rauhassa! Jos ette ilmaiseksi tahdo maata, niin maksakaa Petrovnalle niin paljon kuin tahdotte. Ja jos minun takiani teille on vaikeata, niin sanokaa vaan — minä lähdän pois...

Minua miellyttivät hänen puheensa ja hänen silmänsä, enkä minä voinut pidättää jonkinlaista omituista iloa, ja sanoin:

— Voi esipappia! Tatjana ihmetteli:

— Mitä esipappia?

Vallan hassua, — minä tulin taas hämilleni.

— Tämä on, näettekös, sellainen lauseparsa vaan minulla... tahi oikeastaan se tahtoo sanoa, se ei ole oikeastaan — lauseparsa, vaan minä näen unessa joskus rovastin...

— No, — sanoi hän, — hyvästi!

— Ei, näettekös, pyydän, älkää lähtekö pois, istukaa minun kanssani, jos teille ei ole vaikeata!

Hän istui, hymyili:

— Olen hyvin iloinen.

Hän pyysi minua juomaan likööriä tahi teetä, kysyi, tokko minä tahtoisin syödä. Minun silmiini tuli kyyneleitä hänen totisen hellyytensä takia, sydämeni iloitsi kuin aamulintunen kevätauringosta.

— Antakaa anteeksi suora sanani, — sanoin minä, — vaan tahtoisin tietää, puhuitteko totta itsestänne, tahi tahdoitteko vaan laskea leikkiä minun kanssani?

Hän rypisti kulmakarvojaan ja vastasi:

— Totta se oli. Minä olen niitä sellaisia. Mitä sitten?

— Minä näen ensikerran eläessäni sellaisen tytön. Minua hävettää.

— Mitä te sitten häpeätte, enhän minä istu alastomana!

Hän nauroi hiljaa, hellästi.

— Näettekös, enhän minä häpeä teidän vaan itseni takia, oman tyhmyyteni takia!

Minä kerroin hänelle avomielisesti kaikki ajatukseni katutyttöjen suhteen. Hän kuunteli minua tarkkaan, rauhallisesti.

— Meidän joukossamme on erilaisia, — sanoi hän, — on huonompiakin kuin te kuvasitte. Liianhan helposti te luotatte ihmisten sanoihin!

Minun oli omituista tottua siihen ajatukseen, että sellainen tyttö möi itsensä. Taas minä kyselin häneltä:

— Mitenkäs te sitten — puutteenko takia?

— Alussa, — kertoi hän, — eräs minua petti, silloin hänelle kostaakseni otin toisen ja niin jatkoinkin leikkiä... Ja nyt joskus täytyy leivänkin takia ottaa joku mies vastaan.

Hän puhui yksinkertaisesti, eikä hänen sanoissaan tuntunut mitään sääliä itseään kohtaan.

— Käyttökö te kirkossa?

Tässä hän säikähti ja tuli ihan punaseksi.

— Kirkon tielle, — sanoi hän, — ei pakoteta ketään.

Minä ymmärsin, että olin loukannut häntä ja sanoin nopeasti:

— Te ette ymmärtäneet minua oikein! Minä tunnen raamattua ja muistan Maria Magdaleenaa ja syntistä vaimoa, jolla fariseukset kiusasivat Kristusta. Minä tahdoin kysyä, ettekö te ole äkäinen Jumalalle elämänne takia, ettekö te epäile hänen hyvyttänsä?

Hän rypisti silmäkulmiaan, mietti hiukan ja kysyi kummastuneena:

— Minä en näe mitä tekemistä tässä on Jumalalla?

— Miten niin, — näettekös, Hän on meidän paimenemme ja isämme ja

Hänen valtavassa kädessään on ihmisen kohtalo!

Vaan hän sanoi:

— Enhän minä tee mitään pahaa ihmisille, mihinkäs minä olen syypää? Keneenkä se kuuluu etten minä pidä itseäni puhtaana? Ainoastaan minuun itseeni!

Minä tunsin että hänessä silloin oli jotain hyvää, sydämellistä, vaan minä en jaksanut käsittää.

— Syntieni edestä vastaan minä itse! — sanoi hän, kumartuen luokseni ja hymyillen. — Eikä minun syntini näytä suurilta... Kenties se ei ole hyvä mitä minä puhun, vaan se on totta! Minä käyn hyvin mielelläni kirkossa; meillä on uusi kirkko, sellainen valoisa, hyvin rakas! Laulajat laulavat vallan erinomaisesti. Joskus liikuttavat niin sydäntä että rupean itkemään. Kirkossa lepää sieluni eikä tiedä mitään maailman menosta...

Hän vaikenä ja lisäsi sitten:

— Tietysti on muutakin huvia — miehet katselevat! Hän kummastutti minua niin, että suorastaan hiki tuli otsalleni, enkä minä käsittänyt miten hänellä tämä kaikki niin eheästi ja yhtenäisesti sopi yhteen.

— Pidotteko kovasti vaimostanne? — kysyi hän.

— Kovasti, — sanoin minä.

Ja yhä enemmän miellytti minua hänen hyvä yksinkertaisuutensa.

Ja minä aloin hänelle kertoa kaikkia sielunasioitani. Kerroin hänelle vihastani Jumalaa vastaan, koska hän salli minun tehdä syntiä ja rankaisi minua sitten kohtuuttomasti Olgan kuoleamalla. Hän vuoroin vaaleni vuoroin tuli alakuloiseksi, sitten yhtäkkiä hänen poskensa tulivat tulipunaisiksi ja hänen silmissänsä syttyi tuli, joka minuakin kiihotti.

Ensi kerran elämässäni minä luulin käsittäväni koko ihmiselämän ympyrän, ja se seiso i edessäni rikkinäisenä, särettyinä, hävyttömänä, likaisena, vihan ja heikkouden, huutojen, huokauksien ja valituksien keskeltä.

— Missä täällä on jumalallisuuden alku? — sanoin minä. — Ihmiset istuvat ihan kirjaimellisesti toinen toisensa päällä, imevät toinen toisensa verta, kaikkialla käy eläimellinen tappelu leipäkannikan edestä — mikä tässä on jumalallista? Missä on hyvyys, rakkaus, voima ja kauneus? Olkoonpa että olin nuori, vaan minä en ole sokeana tullut maailmaan — missä on Kristus, Jumalan lapsi? Kuka on saastuttanut ne kukat, jotka hän on kylvänyt puhtaalla sydämellensä, joilla hän on koristanut rakkautensa viisauden?

Minä kerroin hänelle rovastista, miten se pelotti minua mustalla jumalallansa, miten hän tahtoi huutaa polisia jumalansa avuksi. Tatjana nauroi ja minustakin rovasti tuli naurettavaksi, hän näytti vihreältä sirkalta; nariseepa sirkka ja hyppii, ikäänkuin jotain hommailisi, vaan katsoppas, eipä se itsekään niin varmasti usko asiansa totuutta! Vaa narettuaan tuli hyvä tyttö surulliseksi.

— Kaikkea minä en käsittänyt, — sanoi hän, — ja muutama asia kuuluu ihan kauhealta: ajatteletpa sinä aika uskaliaasti Jumalasta!

Minä sanoin:

— Mahdotonta on elää kun ei näe Jumalaa!

— Niin, — sanoi hän, — tähän aioitte vallan nyrkeillä tapella hänen kanssaan, onko se sitte oikein? Vaa se, että elämä ihmisillä on vaikeata, se on totta, minä myöskin ajattelen joskus, miksi se niin on? Tiedättekö, mitä minä sanon teille? Tässä lähellä on naisluostari ja siinä on eräs erakkonainen, hän on hyvin viisas vanha ihminen! Hän puhuu niin hyvin Jumalasta — jos kävisitte hänen luonaan.

— Vaikkapa menisinkin! Minä käyn nyt kaikkialla, kaikkien pyhien ihmisten luona, minun täytyy rauhoittua!

— Vaa minä menen nyt maata ja niin tekin pankaa maata, — sanoi hän ojentaen minulle kätensä.

Minä tartuin siihen, pudistin sitä ja sanoin koko sielustani:

— Kiitän teitä! Miten paljon te minulle olette antaneetkaan, en tiedä, enkä tiedä nyt vielä, miten kallista se on, vaan tunnen että hyvä ihminen te olette, kiitoksia teille!

— Mitä te nyt, — sanoi hän, — Jumala varjelkoon!

Hän punastui, hämmentyi.

— Minä olen niin iloinen jos teille tuntuu helpommalta.

Ja minä näen, että hän tosiaankin on iloinen. Mitä minä olen hänelle?
Vaan hän on iloinen siitä, että hän on hiukan rauhottanut ihmistä.

Minä sammutin tulen, panin maata ja ajattelin:

— Kas kun odottamatta satuin juhlaan.

Niin, vaikkei sydämeni olekaan kevyt, niin kuitenkin siinä tuntuu jotain uutta ja hyvää. Näen Tatjanan silmät joko veitikkamaisina tahi totisina; niissä on enemmän inhimillistä kuin naisellista; ajattelen häntä puhtaalla ilolla ja eikö se ole juhlapäivä, kun voi sillä tavalla ajatella ihmisestä?

Minä päätin huomenna hänelle lahjottaa sinisillä kivillä varustetun sormuksen. Vaan sitten unohdin enkä ostanutkaan. Kolmetoista vuotta on siitä kulunut, vaan yhä vielä muistelen sitä tyttöä ja aina kaduttaa, etten sille sormusta ostanut.

Aamulla hän naputti ovelle.

— Aika on nousta.

Me tapasimme toisemme kuin vanhat ystävät, istuimme teetä juomaan, ja hän yhä kehotti minua käymään tuon erakkomummon luona, otti minulta sananikin että niin tekisin. Jätimme sydämellisesti toisillemme hyvästit ja hän saattoi minut portin taakse.

Minä olin kaupungissa yksin kuin erämaassa. Luostariin oli kolmekymmentäkolme virstaa, minä lähdin paikalla matkalle sinne ja seuraavana päivänä olin jo siellä kirkossa.

Minun ympärilläni oli musta nunnain joukko, tuntui ikäänkuin joku vuori olisi hajonnut ja kappaleet pudonneet kirkkoon. Luostari oli rikas, sisaria oli paljon ja kaikki olivat sellaisia isoja; kasvot olivat lihavia, pehmeitä, valkosia, ikäänkuin taikinasta tehtyjä. Pappi saarnasi innokkaasti vaan lyhyesti, ja oli myöskin syötäissä ollut kotona, hänellä oli iso bassoääni. Laulajat olivat valiojoukkoa, kaikki kaunottaria ja lauloivat ihanasti. Kynttilät itkivät valkosia kyyneliä, niiden tulet vapisivat, säälien ihmisiä.

— Sieluni ikävöi temppeliin, Sinun pyhään temppeliisi... nöyrästi laulavat nuoret äänet.

Aivan tottumuksesta toistin itsekseni messun sanoja, vaan katselin kuitenkin ympärilläni ja tahdoin päästä selville kuka oli erakko, eikä minussa ollut mielestäni tarpeellista hartautta. Ymmärsin sen ja häpesin... Enhän ollut tullut leikkimään — vaan sentähden että sielussani oli tyhjää. Enkä millään voinut koota itseäni, kaikki minussa on rikkinäistä, ajatukseni hyppivät. Näen muutamia uupuneita, kuivettuneita kasvoja — vanhoja puolikuolleita vaimoja, jotka katsovat pyhiin kuviin, liikuttavat huuliaan, vaan kuiskaustakaan ei kuulu.

Jumalanpalvelus loppui. Minä kävelin kirkon ympärillä. Oli kirkas päivä, aurinko säteili lumella, puissa hyppelivät tiaiset, jotka ravistivat lunta oksilta. Astuin aidan luokse ja katsoin kauas, kauas sinisiin maan syvyyksiin; luostari seiso vuorella ja sen alla makasi maaäiti komeasti puettuna lumen sinertävään hopeaan. Pikkuisia kyliä näkyi metsän takana, jonka joki leikkasi kahtia, teitä näkyi ja olivat ne kuin pudonneita nauhoja ja kaiken sen yli kylvi aurinko salaisia säteitään. Kaikkialla oli hiljaista, rauhaa ja kauneutta...

Jonkun ajan päästä olin minä äiti Fevronian kammiossa. Hän oli pieni akka, silmissään koko ajan kyneleet, ja ryppysillä kasvoillaan vapisi lakkaamatta hyvä hymy. Hän puhuu hiljaa, melkein kuiskaamalla ja laulavalla nuotilla.

— Älä syö, — sanoi hän, — nuorukainen, omenaa ennen Kristuksen kirkastumisen juhlaa, varo, kunnes rakas Jumala sen kasvattaa valmiiksi, kunnes sen siemenet mustenevat.

Minä ajattelin: mitä varten hän tuota puhuu?

— Kunnioita, — sanoi hän, — isääsi ja äitiäsi...

— Näettekö, ei minulla ole niitä!...

— Rukoile kuitenkin heidän sielukultansa pelastuksen puolesta...

— Vaan kenties ne elävät vielä?

Hän katselee minuun ja pyyhkien kyyneliä silmistänsä hymyilee minulle säälivästi. Sitten hän taas nyykäyttää päätään ja laulaa:

— Herramme on hyvä Jumala, kaikille oikeudenmukainen, kaikille hän jakaa armoansa!

— Vaan minä, — näettekös, epäilen sitä...

Minä näen miten hän pelästyy, laskee kätensä syliinsä ja vaikenee räpyttäen silmiään. Sitte vetää hän henkeään ja laulaa taas hiljaa:

— Muista, että rukouksella on siivet ja että se on kaikkia lintuja nopeampi ja aina se saavuttaa Jumalan valtaistuimen! Hevosella ei ole kukaan ajanut Herran valtakuntaan...

Minä käsitän nyt, että Jumala hänen mielestään on hyväntahtoinen ja rakas herra, eikä vanhuksen mielestä ole mitään lakia jota ei Jumala seuraisi. Ja yhä hän vaan eksyy vertauskuviinsa, vaan minä en käsitä niitä ja minua se kiukuttaa.

Kumarsin hänelle ja poistuin. — Katsos, ajattelin itsekseni, ihmiset ovat jakaneet Jumalan eri kappaleisiin, jokainen on siitä ottanut tarpeensa mukaan, — yhden mielestä hän on hyväntahtoinen, toisen mielestä pelottava, papit ovat Hänet palkanneet apulaiseksi ja maksavat Hänelle pyhällä savulla sen, että Hän hyvin ravitsee heitä. Ainoastaan Larionin Jumala oli rajaton.

Nunnat vetivät lunta reellä, ajoivat ohi, nauraa hihittivät, vaan minun oli raskas olla enkä minä tiennyt mitä tehdä. Lähdin ulos portista, siellä oli hiljaista. Lumi loisti, härmällä peitetty puut eivät liikkuneet, kaikki oli mietteisiin vaipunutta. Ja taivas sekä maa katselivat ystävällisesti hiljaista luostaria. Vaan minua pelotti, että minä yhtäkkiä häiritsin tätä hiljaisuutta jonkinlaisella huudolla.

Soitettiin iltajumalanpalvelukseen... Ihana kello! Kutsuu lempeästi ja selvästi, vaan minulla ei ollut halua lähteä kirkkoon. Päässäni on ikäänkuin pieniä nauvoja.

Ja jollain tavalla vallan yhtäkkiä minä päätin: lähden elämään johonkin luostariin, jossa on mitä ankarimmat säännöt. Elelenpä siellä yksin kammiossani, mietin, luen kirjoja... Enköhän yksinäisyydessäni saa kootuksi rikkinäistä sieluni eheäksi, vahvaksi voimaksi.

Viikon päästä seisoin Savvatejevin erämaassa apotin edessä; hän miellytti minua. Kasvonsa olivat kauniinmuotoiset, hän oli harmaa, kalju, punaposkinen ja muutoin vahva, vaan katsantonsa oli totinen ja silmänsä lupaavat.

— Minkävuoksi, poikani, tahdot välttää maailmaa? kysyi hän.

Minä selitin, että sieluni on murheissaan vaimoni kuoleman takia, enkä minä mitään muuta voinut sanoa, jokin ikäänkuin esti minua... Hän katsoi minuun terävästi, nipistäen partaansa ja sanoi taas:

— Onko sinulla rahaa sisäänmaksua varten?

— On minulla noin sata ruplaa.

— Anna tänne! Mene pyhiinvaeltajain asuntoon, huomenna jumalanpalveluksen jälkeen puhun vielä sinun kanssasi.

Pyhiinvaeltajista piti huolta isä Nifont, joka myös miellytti minua.

— Meillä, — sanoi hän, — on yksinkertainen luostari, ihan tosiveljellinen, täällä kaikki tekevät yhtä paljon työtä Jumalaa varten, eikä niinkuin muissa paikoissa. On meillä muuten eräs herrasmieskin, vaan hän ei koske mihinkään eikä häiritse ketään. Täällä sinä löydät lepoa ja rauhaa sielullesi!

Päivän kuluessa minä olin jo tarkastanut koko luostarin. Se oli ennen nähtävästi ollut vallan metsässä, vaan nyt oli metsä pois hakattu, muutamissa paikoin portin edessä näkyi nytkin vielä kantoja; vaan aidan takana alkoi heti metsä, ikäänkuin kaksi mustaa siipeä syleili se vaalean sinistä kirkon kupolia ja valkosia rakennuksia. Vastapäätä makaa Sinijärvi jäässä, se on puolikuun muotoinen, pituudeltaan kymmenen virstaa ja leveydeltään neljä; järven takana näkyy kolme Kudejarovin kirkkoa, Tolokontsevin Nikolan kultakupooli, vaan luostarin toisella puolen näkyy Kudejarovin kylä, kaksikymmentäkaksi taloa. Yltympäri on mahtava metsä.

Kaikki on kaunista. Sieluni heltyi hiljaa. Kas tässä minä tulen keskustelemaan Jumalan kanssa, avaan Hänen eteensä kaikkein salaisimmankin sieluni sopukan ja nöyrällä itsepäisyydellä minä pyydän Häntä osottamaan minulle tietä Hänen lakiensa tuntemiseen.

Olin iltajumalanpalveluksessa. Se kävi ankarasti kirkon sääntöjen mukaan ja kaikki olivat innokkaita; kuitenkin laulu oli epäsointuisaa, ei ollut hyviä ääniä.

Minä rukoilin:

— Herra Jumala, anna anteeksi jos olen julkeasti ajatellut sinusta, tiedäthän etten ole tehnyt sitä uskottomuudesta, vaan rakkaudesta sinuun, kaikkietäjä, koska olen janonnut sinua.

Yhtäkkiä edessäni seisova munkki katsoi taaksepäin ja hymyili minulle, nähtävästi minä olin liian äänekkäästi lausunut kirottuja sanojani! Hän hymyili ja miten kauniit kasvot minä näin!... Jopa päänikin painui alas ja silmäni sulkeutuivat, en koskaan ennen enkä myöhemmin ollut nähnyt niin kaunista miestä. Minä siirryin likemmäs häntä ja katselin hänen ihmeellisiä kasvojaan, ne olivat valkoset kuin vaahto, partansa oli musta, siinä näkyi vaan muutamia harmaita karvoja. Silmänsä olivat isot, kosteahkot ja himmeät sekä ylpeät, hän oli hoikka ja korkeavartaloinen. Nenä oli hiukan käyrä ja muistutti hiirihaukan nokkaa, koko hänen olemuksessaan näkyi jotain jalosyntyistä. Hän hämmästytti minua niin, että sinä yönäkin vielä näin hänet unissani.

Varhain aamulla herätti minut Nifont.

— Isä apotti on sinulle määrännyt työtä, — sanoi hän, — mene leipomoon, tämä nöyrä munkki johtaa sinut sinne, hänpä on juuri sinun käskijäsikin! Tässä saat kruunun vaatteetkin!

Minä pukeuduin luostarin vaatteisiin, puku sopikin vallan hyvin, vaan se oli kokonaan kulunut ja likainen, eikä toisessa kengässä enää ollut anturaakaan. Minä tarkastin päällysmiestäni: hän oli kömpelö, hartiansa olivat leveät, otsassaan ja poskissaan oli hänellä ruuppia ja näppylöitä, joista kasvoihin harmaita karvapensaita, kasvonsa olivat ikäänkuin lampaanvilloilla peitetyt. Hän olisi ollut muuten hyvin naurettavan näkönen, — vaan hänen otsassaan oli suunnattoman syviä ryppyjä, huulensa olivat ankarasti yhteenlikistetyt ja pienet silmänsä synkät.

— Kuule sinä, tule nopeammin! — käski hän. Hänen äänensä oli raaka, vaan repeytynyt, ikäänkuin rikkinäinen kello.

Hymyillen sanoi Nifont:

— Häntä kutsutaan veli Mihaksi! Jumala kanssanne!

Me lähdimme pihalle, siellä oli pimeätä; Miha tarttui johonkin kiinni ja päästi kamalia kirouksia. Sitte hän kysyi:

— Osaatko taikinaa vastata?

— Olen nähnyt, — sanoin minä, — miten naiset vastaavat.

Hän myrisi:

— Akat! Annappas teille akkoja, yhä vaan akkoja! Niiden takia on maailma kirottu, täytyy se muistaa!

— Mutta olihan Jumalan äitikin nainen.

— No?

— Ja paljon on pyhiä marttyyreja naisia.

— Lörpöttele vaan. Pirun luo helvettiin sinä joudut!

Kuitenkin minä luulen, että hän oli totinen ihminen.

Me tulimme leipomoon ja hän sytytti tulen. Siellä seisoivat kaksi isoa säkeillä peitettyä kaukaloa ja pitkä hinkalo, siellä oli jauhomatto ruisjauhoja täynnä ja nisujauhoja säkissä, kaikki oli likaista, hämähäkin verkkojen ja harmaan tomun peittämää. Miha repi yhden kaukalon päältä säkit pois, heitti ne lattialle ja komensi!

— Opi! Kas tässä on nuija! Näetkös huokosia? Siis se on valmista, on noussut!

Hän otti jauhosäkin, nosti sen kaukalon reunalle ikäänkuin kolmevuotisen lapsen, leikkasi sen veitsellä irti ja huusi kuin tulipalossa.

— Kaada vettä neljä ämpäriä! Vastaa taikinaa!

Ja hän oli jo ihan valkoinen, ikäänkuin puu härmässä. Minä heitin pois takkini ja käärin hihani ylös.

Hän sanoi:

— Mihin sinä nyt, se ei kelpaa, riisu housut... Jaloilla! —
Näettekös, minä en ole kauvaan aikaan ollut saunassa...

— Kuka sinulta sitä kysyi?

— Mitenkäs sitten likaisilla jaloilla? Mutta nyt hän huusi:

— Oletkos sinä minun päällysmieheni, tahi minä sinun?

Hänen suunsa oli iso, hampaansa olivat isot, kädet pitkät ja hän heilutti niitä sangen epäystävällisesti.

— No, mietin minä, koira sinut viekөөn!

Minä pyyhkin jalkani märällä räsyllä, kiipesin kaukaloon, vaan päällysmieheni hyörii leipomoa pitkin ja mutisee:

— Minä sinut taivutan, mamman poika!... Minä sinulle opetan nöyryyttä!

Vastasin minä yhden kaukalon, jopa oli toinen valmis; vastasin toisen — ja jopa valmistui nisujauhotaikinakin vastattavaksi; sitä piti jo käsillä vastata.

Olin minä vahva poika, vaan en ollut juuri tottunut työtä tekemään: jauhot tunkeutuivat nenääni, suuhuni, korviini ja silmiini, tulin kuuroksi, en nähnyt enää mitään, hiki virtasi otsaani myöten, vuosi taikinaan.

— Tiedättekös, eiköhän teillä löytyisi jotain räsyä hikeä pyyhkiäkseni?

Miha suuttui:

— Samettihantuukeja me tässä hankimme sinua varten. Kaksisataa kolmekymmentä kaksi vuotta on luostari ollut olemassa ja on yhä odottanut sinun sääntöjäsi!

Minua nauratti.

— Enhän minä, näettekös, itseäni varten tahdo! Ihmisethän sitä leipää tulevat syömään!

Hän tuli luokseni, nosti karvansa pystyyn ikäänkuin siili, vapisi miesraukka ja hirnuu:

— Pyyhki itseäsi säkillä, jos olet herkkusuu! Vaan sinun julkeudestasi minä ilmoitan apotille!

Tämä ihminen kummastutti minua niin, etten ollenkaan voinut hänelle suuttua. Hän teki työtä äärettömästi, viisi puutaa raskaat säkit olivat hänen käsissänsä kopeekoita, hän oli ihan jauhoissa, murisi, haukkui, rähisi:

— Nopeammin tee!

Minä koetin niin seurata häntä että pääni aivan pyörtyi.

Vaikeita olivat minulle ensimmäiset palvelukseni päivät. Leipomo oli ruokasalin alla kellarissa, siinä oli matala holvikatto ja yksi ainoa kovasti suljettu ikkuna, ilmaa oli vähän, jauhon tomu aikaansai aina paksun sumun, Miha siellä juoksenteli kuin karhu ketjussa, sekavasti säteili tuli uunissa, se oli painajainen, eikä työ! Ja koko sen ajan olimme kahden, ainoastaan harvoin jotakuta rangaistiin sillä että lähetettiin meitä auttamaan. Ei ollut aikaa käydä kirkossa jumalanpalveluksessa. Miha opetti minua joka päivä ja tuntui siltä kuin hän sitoisi minut vahvalla nuoralla johonkin kiinni; hän paloi kokonaan vihasta maailmaa vastaan, ja minä hengitin hänen puheitaan ja olin jo sisältäpäin ihan noessa.

— Sinä olet nyt erossa ihmisistä, — sanoi hän, — he tekevät syntiä siinä maailmassa ja sinä olet pois siitä. Ja kun sinun ruumiisi on pois sieltä, niin sinun täytyy poistua siitä myös ajatuksissasi, täytyy unohtaa se. Kun alat ajatella ihmisiä, niin et voi välttää naistenkin muistelemista ja hän se on, joka maailman on heittänyt synnin pimeyteen ja on sen ikuisesti sitonut!

Tapahtui joskus, että tuskin ennätin aukaista suuni kun hän jo huusi:

— Ole vaiti! Kuuntele kunnioituksella vanhempaa, kokenutta ja ota huomioon hänen sanansa! Minä tiedän että sinä mutiset Jumalanäidistä! Vaan sentakia Kristus kuolikin ristinpuulla, että nainen hänet oli synnyttänyt, eikä hän siis ollut tullut taivaasta pyhänä ja puhtaana, vaan elämänsäkin aikana oli ystävällinen niille konnille, akoille. Hänen olisi pitänyt heittää kaivon tuo Samarian nainen, eikä puhua hänen kanssaan ja sitä langennutta naista olisi pitänyt heittää kivillä otsaan, ja — katsos, maailma olisikin pelastunut!

— Mutta eihän se olisi ollut kristillistä!

— Ja vielä kerran minä sanon: suus kiinni! Mitä sinä tiedät kristillisestä tai eikristillisestä. Kirkko on kokonaan maallisen henkisen säädyn käsissä, kerettiläisten, keikarien häväistävänä; he itse siinä

kävelevät silkkipuvuissa, ikäänkuin naisten alushameissa! Kerettiläisiä ne ovat kaikki, heittiöitä, heidän pitäisi tanssata eikä kirkon sääntöjä kirjottua! Voiko nainut mies puhtaasti miettiä Herran asioita? Hän ei voi, koska hän jatkaa hirveätä huorintekoa, jonka vuoksi Jumala on karkottanut ihmiset paratiisin puutarhoista! Tuon synnin kautta olemme kaikki halpamaisesti heitetyt ikuisen hätään, olemme tuomitut hampaita kiristämään, pirua pelkäämään, olemme pimitetyt, emmekä ikinä näe Jumalan kasvoja, emme ikinä! Pyhä sääty, joka itse kutoo synnin verkkoa, siittäen vaimolle lapsia, se ainoastaan vahvistaa maailman häviötä, ja puolustaakseen rikostansa Jumalan lain suhteen on se väärentänyt kaikki lait!

Yhä enemmän likistää tämä ihminen minua seinien kivien väliin, laskee rakennuksen holveja pääni päälle, minun on ahdas ja vaikea olla hänen sanojensa takia.

— Miten sitten, näettekös, Jumala on sanonut: hedelmöitykää, lisääntykää?

Opettajani tuli vallan siniseksi, polki jalkaansa ja huusi:

— On sanonut, on sanonut!... Mutta tiedätkös sinä, miten hän on sanonut, sinä narri? Hän on sanonut: hedelmöitykää, lisääntykää ja täyttäkää maa, annan teidät pirun valtaan ja olkaat kirotut nyt ja aina ja ikuisesti — kas, niin hän on sanonut! Vaan haureilijat ovat muuttaneet Jumalan kirouksen Hänen käskykseen! Ymmärrätkö inhottavaisuutta ja valhetta?

Hän luhistuu päälleni ikäänkuin mäki ja tukehuttaa; kaikki mustenee minun ympärilläni. Minä en voi uskoa, vaan en myöskään jaksa kumota hänen hulluuksiaan, minä jouduin ihan hämilleni hänen intohimoisen kiihkonsa painon alla. Minä esitän hänelle raamatunlauseen, vaan hän tuo minulle niitä kolme ja riistää rohkeuden ajatukseltani. Raamattu on kirjava kukkaisniitty; jos tahdot punasia kukkia — niitä on, jos tahdot valkosia — niin kasvaa siellä niitäkin. Minä vaikenen hänen edessänsä puolikuolleenä, vaan hän iloitsee, hänen silmänsä polttavat kuin suden silmät. Ja koko ajan me pyörimme työssä; minä vastaan taikinaa, hän tekee leipiä ja asettaa niitä uuniin; kun ne ovat kypsiä, ottaa hän ne ulos ja minä asetan ne hyllyille, polttaen käteni. Minä olen ihan taikinan ja jauhojen peittämänä, sokea ja kuuro ja käsitän huonosti väsymyksen takia.

Meidän luonamme kävi muita munkkeja, he puhuivat jostain viittauksilla ja irvistelivät; Miha haukkui vihasena kaikkia, ajoi ne ulos leipomosta, vaan minä olin kuin keitetty: olin tullut synkkämieliseksi ja minun oli vaikea olla Mihailin kanssa, en pitänyt hänestä, pelkäsin häntä.

Joskus hän kysyi minulta:

— Näetkös alastomia naisia unissasi?

— En, en koskaan.

— Valehteleppas vielä! Miksi valehtelet?

Hän suuttuu, kiristää hampaitaan, uhkaa minua nyrkillään ja huutaa:

— Valehtelija, haureilija!

Minä vaan ihmettelen häntä. Mistäs siinä ottaisi alastomia naisia? Ihminen kun tekee työtä kello kolmesta aamulla kello kymmeneen illalla ja kun panee maata, niin luut laulavat ikäänkuin kerjäläisillä talvella, ja hän vain naisista lörpöttelee!

Kerran minä lähdin kellariin hakemaan hiivaa, se oli samassa kerroksessa, vastapäätä leipomoa, — näen, ovi ei ole lukossa ja lyhty palaa. Avasin oven, ja näen että Miha ryömii vatsallaan lattiaa myöten ja kiljuu:

— Herra Jumala, vie pois naisen halu, rukoilen sinua! Vie pois naisen halu! Vapauta.

Minä lähdin, tietysti, paikalla pois, enkä käsittänyt mitä se oli.

Hän puhui inholla naisista ja aina ilkeästi, haukkui kaikkea naisellista raa'asti, talonpoikaismaisesti, sylki puhuessaan niistä, kouristi sormensa ja veti niillä ilmassa, ikään kuin hän olisi ajatuksissa repinyt ja nipistänyt naisen ruumista. Minun oli sietämätöntä kuulla sitä, tukehduin. Muistelin vaimoani ja meidän onnellisia kyneleitämme avioliittomme ensimmäisenä yönä, puoleksi häveliästä ja hiljaista ihmettelyä toistemme edessä ja suurta iloamme...

— Eikö se ole Sinun suuri lahjasi ihmisille, Herra Jumalamme?

Muistelen Tatjanan hyvää sydäntä, sen yksinkertaisuutta ja minä loukkaannuin kyyneliin saakka naisen puolesta! Ajattelin itsekseni:

— Kun apotti kutsuu minua puheilleen, sanon hänelle kaikki!

Vaan hän ei kutsunut. Päivät menivät toisensa perästä, ikäänkuin sokeat kapeata metsätietä törmäten toinen toisensa päälle, vaan apotti ei vielääkään kutsunut minua. Sieluni oli pimeä.

Silloin minun päänäni ilmestyivät ensimmäiset harmaat hiukset.

Minä tahdoin puhua tuon kauniin munkin kanssa, vaan näin hänet harvoin ja ohimennen — jossain kaukana lensivät ohi hänen ylpeät kasvonsa ja minun ikäväni kulki hänen perässään näkymättömänä varjona.

Kerran minä kysyin Mihaililta jotain tuosta munkista.

— Jahah! — huusi Miha. — Tuo? Niin, hän on eläin, joka muka elää jumalista elämää, niin! Korttipelin takia hänet erotettiin sotapalveluksesta, naisskandaalien takia hengellisestä akatemiasta! Mitäs, hän on oppinut! Upseeri lähti akatemiaan. Tshudovin luostarissa hän pelasi kaikki munkit korteilla puti puhtaiksi, maksoi seitsemän ja puolituhatta ruplaa sisään, sitte hän tuli tänne, lahjotti maakappaleen ja osti sillä itselleen suuren kunnian, niin! Täällä hän myös pelaa korttia — apotti, muonavarain- ja rahastonhoitajat ja hän niiden kanssa. Sitte käy täällä tyttö hänen luonaan... Voi roistoja! Hänellä on erityinen kammio, no, siellä hän elääkin miten vaan tahtoo! Voi kamalata ruokottomuutta!

Minä en uskonut sitä, en voinut.

Tapahtui sitte, että minä kerran pyysin muonavarainhoitajaa, isä Isidoria päästämään minut apotin puheille.

— Mistä asiasta sitte puhuttaisi?

— Uskonnosta, näettekös.

— Mitä sitten uskonnosta?

— Minulla on eri kysymyksiä.

Hän katseli halveksivasti minuun; hän oli päätänsä pitempi minua, laiha, soluinen, silmänsä olivat viisaat, nenänsä oli kiero ja terävä, partansa pitkä.

— Sano suoraan — lihako viettelee? Olipa niillä aina se liha niin tärkeä.

Ei minulla juuri ollut halua, vaan kuitenkin kerroin hänelle lyhyesti epäilyksiäni. Hän synkistyi, hymyili.

— Sitä vastaan, poikani, on rukous päälääke, rukouksella teet terveeksi sielusi taudin! Kuitenkin, ottaen huomioon sinun ahkeruutesi ja sinun omituisen pyyntösi minä ilmoitan sinut apotille. Odota!

Sana "omituinen" kummastutti minua, minä tunsin siinä tyhjyyttä, joka oli viholliseni.

Ja niin kutsuttiin minut isä apotin luokse. Hän katsoi terävästi minuun, kun minä kumarsin hänelle ja sanoi minulle valtavalla äänellä:

— Isä Isidor kertoi minulle, että sinä tahtoisit koettaa voimiasi minun kanssani uskonnon asioissa...

— Näettekös, en minä tahdo väitellä...

— Älä keskeytä vanhimman puhetta! Jokainen kahden henkilön keskustelu samasta asiasta on jo väittely ja jokainen kysymys on ajatuksen viettely, tietysti, jos se vaan ei koske jokapäiväistä veljeselämää, juoksevia asioita! Tässä meillä on työtätekevä veljeskunta, me teemme työtä lihan ylöspitoa varten, jotta siinä väliaikaisesti asuva sielu voisi kääntyä Herran puoleen, rukoillen ja kumartuen Hänen eteensä, tämän maailman syntien takia. Täällä ei ole viisastelukouluja, vaan on työtä; emmekä tarvitse viisautta, vaan sielun yksinkertaisuutta. Sinun väittelysi veli Mihailin kanssa minä tunnen, enkä voi sitä hyväksyä. Malta ajatuksesi julkeutta pelastuaksesi kiusauksesta, koska irtipäästetty ajatus, jota ei uskonto sido, on pirun terävin ase. Järki tulee lihasta ja liha pirusta, vaan sielun voima on osa Jumalan hengestä; ilmestys tulee vanhurskaalle syvään rukoukseen vaipumisen kautta. Veli Mihail, sinun päällysmiehesi, on ankara munkki, vaan hän on todellinen taistelija ja veli, josta kaikki täällä pitävät hänen töittensä takia. Minä asetan sinulle rangaistuksen — päivätyösi loputtua täytyy sinun vasemmassa syrjäältätarissa ristiinnaulitun kuvan edessä lukea ylistysvirttä Kristukselle kolme kertaa yössä kymmenenä yönä. Sitte minä määrään sinut puhumaan pyhän munkki Mardariuksen kanssa, aika ja tunti ilmoitetaan sinulle sitten. Sinähän olit kai jossain maatilalla pehtoorina? Mene rauhassa, minä tulen muistamaan sinua! Sukulaisia kai sinulla ei ole maailmassa? Mene, minä rukoilen sinun puolestasi! Toivo kaikkein parhainta!

Minä tulin takaisin leipomooni ja aloin punnita sitä puhetta ajatuksissani — ja se painoi niin vähän!

Kenties järki erehtyykin hakemuksissaan, vaan tuskin on ihmisarvoista ja jumalista elää pässinä. Ja rukouksellisen miettimisen käsitin minä sinä aikana syventymiseksi sieluni syvyyksiin, jossa on kaikki juuret, joista ajatus pyrkii ylös, ikäänkuin hedelmäpuu. Minä en löytänyt omassa sielussani mitään vihamielistä tahi itselleni käsittämätöntä, vaan tunsin käsittämätöntä Jumalassa ja vihamielistä maailmassa, se tahtoo sanoa, ulkopuolella itseäni. Vaan se, että veljeskunta piti Mihailista, oli suorastaan valhe; vaikka minä seisoinkin sivussa kaikista enkä sekaantunut puheisiin, niin kuitenkin katselin kaikkia ja huomasin, että niin varsinaiset munkit kuin luostariveljetkin halveksivat Mihailia, pelkäsivät ja inhosivat häntä.

Minä huomasin myös, että luostarilla oli aika suuri liike: se kävi metsäkauppaa, vuokrasi maita talonpojille ja kalastamisoikeutta järvellä, sillä oli mylly, iso yrtti- ja hedelmätarha; se möi omenia, marjoja ja kaalia. Tallissa oli kahdeksantoista hevosta, veljiä oli enemmän kuin viisikymmentä ja kaikki olivat vahvoja, työskenteleviä miehiä, vanhuksia oli vähän, niitä tuskin riitti paraadin ja pyhiinvaeltajien varalta. Munkit joivat viinaa ja harrastivat innokkaasti naisia; nuoremmat juoksentelivat öisin kylässä, vaan vanhempien luona kävivät naiset kammioissa, muka lattiaa pesemässä; tietysti käytettiin myös naisia, jotka kävivät rukousmatkoilla. Vaan tämä kaikki ei ollut minun asiani, enkä minä heitä voinut tuomita, en nähnyt siinä minkäänlaista syntiä, vaan valhe minua iletti. Luostariveljiä oli paljon, vaan palvelukset olivat niin raskaita, että harvat pysyivät paikallaan, muut karkasivat. Minun aikani, niiden kahden vuoden kuluessa kun luostarissa olin, karkasi siitä yksitoista ihmistä; elivät pari kuukautta — ja auta, Herra, jalkojani! Oli raskasta!

Tietysti oli myös houkutusia pyhiinvaeltajia varten: pyhän munkin Josafat-vainajan kahleet, jotka autoivat polvisärystä; hänen patalakkinsa, joka paransi päänsärkyä, jos se asetettiin pään päälle; metsässä oli lähde, jossa oli hyvin kylmää vettä, joka pesuvedenä vaikutti kaikkia tauteja vastaan. Neitsyt Maarian taivaaseen astumisen kuva teki ihmeitä uskovaisille; pyhä munkki Mardarius ennusti tulevaisuutta ja lohdutti ihmisten surua. Kaikki oli niinkuin pitikin olla ja keväällä, toukokuussa, kävi meillä kovasti ihmisiä.

Tuon keskustelun jälkeen, joka minulla oli apotin kanssa, olisin mielelläni lähtenyt toiseen luostariin, jossa olisi ollut köyhempää, yksinkertaisempaa, eikä olisi ollut niin paljon työtä; jossa munkit olisivat lähempänä asiaansa ja tämän maailman synnin tuntemusta, vaan erinäiset tapahtumat saivat minut vallan luopumaan aikomuksestani.

Minä tutustuin erääseen toiseen veljeen, Grishaan, — hän oli luostarin konttorissa työssä. Jo kauvan aikaa sitten olin huomannut hänet: veljien keskellä kävi aina kiireesti ja meluttomasti eräs nuorukainen tummat lasisilmät päässä, hänen köyristyneet kasvonsa eivät herättäneet juuri huomiota; hän käveli pää alas painettuna, ikäänkuin hän ei tahtois nähdä mitään paitsi omaa tietään.

Seuraavana päivänä tuon keskustelun jälkeen, joka minulla oli apotin kanssa, ilmestyi tämä Grisha leipomoon. — Mihail oli silloin juuri rahastonhoitajan puheilla. Hän tuli hiljaa, tervehti minua ja kysyi:

— Veli, olitteko apotin luona?

— Olin.

— Juttelitteko?

— En.

— Ajoiko hän ulos?

— Kuinka niin?

Hän korjasi silmälasiaan, tuli hämilleen ja sanoi:

— Anteeksi, Herran nimessä!

— Onko hän teidät ulos ajanut?

Hän nyökäytti päällään.

Hän istui hinkalolle, ihan kokoon luhistuen, yski kuivasti, kolisteli kengänkorollaan seinää, ja minä kerroin hänelle, mitä apotti sanoi minulle. Ja yhtäkkiä hän hypähti jaloilleen, vetäysi suoraksi, kuin vieteri ja puhui heleästi, lämpimästi:

— Miksi sitten kutsutaan tätä paikkaa sielun pelastamispaikaksi, kun täällä kaikki on rakennettu rahalle, elämme rahaa varten, kuten muussakin maailmassa? Minä juoksin tänne kauppaan pakoon,

kaupan syntiä pakoon, vaan se on täällä taas minua vastassa; mihin minä juoksen nyt?

Hän ihan vapisi ja kertoi kiiruusti kaikki itsestään; hän oli kauppiaan, leipurin poika, oli lopettanut kauppakoulun ja oli jo isossa kaupassa toimessa.

— Jonkinlaisilla vähäpätöisimmillä asioilla minä kyllä olisin voinut käydä kauppaa, vaan ei leivällä — se oli vaikeata, häpeällistä! Leipää tarvitsevat kaikki, ei saa koota sitä yhteen käteen ja ottaa välihyötyä ihmisen puutteesta! Isä olisi kenties saanut minut murretuksi, vaan hänet itsensä oli ahneus murtanut rikki. Minulla oli sisar, kimnaasin oppilas, iloinen, reipas, sillä oli ylioppilastuttuja, hän luki kirjoja, ja yhtäkkiä ilmoitti isä hänelle: "Jätä opintosi, Lisaveta, olen sinulle löytänyt sulhasen." Hän itki, raivosi ja huusi: "Minä en tahdo!" vaan isä otti sen palmikosta kiinni ja pakotti pikkusiskon tottelemaan itseänsä. Sulhanen oli hyvin rikas teekauppiaan poika; kiersilmä, iso mies, raaka ja yhä vaan ylvästeli rikkauksellansa. Liisa inhosi häntä kuten hiiri koiraa, mies iletti häntä! Vaan isä sanoi: "tyhmä tyttö, hänellä on kauppa useimmissa Wolgan kaupungeissa!" No, hän vihittiin, vaan häpäpäivällisen aikana hän lähti huoneeseensa ja ampui itseänsä revolverilla rintaan. Minä löysin hänet vielä elävänä, hän sanoi minulle: "Hyvästi Grisha, tahtoisin kovasti vielä elää, vaan en voi — pelottaa, en voi, en voi!"

Minä muistan miten Grisha puhui hirveän nopeasti, ikäänkuin juosten pois menneisyydestä, ja minä kuuntelin, katselin uuniin. Sen suu oli edessäni ikäänkuin jonkinlaiset vanhat sokeat kasvot, musta kita oli täynnä iloitsevan tulen vihasia kieliä, se märehti, puut vihelsivät, sihisivät. Näin tulella Grishan sisaren ja mietin vihasena: miksi ihmiset tekevät väkivaltaa toisilleen ja turmelevat toisiaan?

Ja ikäänkuin syksyn kuivat lehdet putoilivat Grishan nopeat sanat:

—... Isä tuli mielipuoleksi, polki jalkaansa maata vasten, huusi: "häpeään hän on saattanut vanhempansa, sielunsa hän on saattanut häviölle!" Ja ainoastaan hautauksen jälkeen, kun hän näki, että koko Kasan oli tullut saattamaan Liisaa ja että koko ruumisarkku peitettiin seppeleillä, silloin hän sai järkensä takaisin. — "Jos koko kansa on noussut hänen puolestansa", sanoi hän, "niin olin kai minä konna tyttäreni suhteen!"

Grisha itki, pyyhki silmälasiaan, ja hänen kätensä vapisivat.

— Minulla oli jo ennen sitä onnettomuutta aikomus lähteä luostariin, ja sitte minä sanoin isälle: päästäkää minut pois! — Hän sekä haukkui että löi minua, vaan minä sanoin varmasti: minä en tahdo olla kauppiana, päästäkää minut! Hän oli jo peljästyksissään Liisan takia ja antoi minulle vapauden ja, näettekös, neljän vuoden sisällä asun jo kolmannessa luostarissa, vaan kaikkialla käy kauppa, eikä missään ole tilaa sielulleni! He kauppaavat maata, Jumalan sanaa, mettä ja ihmeitä... En voi katsella sitä!

Hänen kertomuksensa herätti sieluni, vähäpä minä olin ajatellut, työni oli väsyttänyt minua, kapinalliset ajatukseni olivat nukahtaneet — ja yhtäkkiä kaikki syttyi uudestaan.

Kysyinpä Grishalta:

— Missähän on Jumalamme? Meidän ympärillämme ei ole mitään muuta, paitsi mielivaltaista ja mielipuolta ihmisen tyhmyyttä, pientä petosta, joka synnyttää suuria onnettomuuksia, — missä on Jumala?

Vaan sitte tuli Mihail ja karkoitti meidät toistemme luota.

Siitä päivästä alkaen alkoi Grisha usein juosta luokseni, minä kerroin hänelle ajatukseni, vaan hän kauhistui ja neuvoi minulle nöyryymistä. Minä sanoin hänelle:

— Mitä varten ihmisillä pitää olla niin paljon suruja?

— Heidän syntiensä takia, — vastasi hän. — Ja kaikki hänen mielestään tuli Jumalan kädestä, niin nälkä kuin tulipalo, onnettomat kuolemantapaukset, hävittävät vedenpaisumukset — kaikki!

— Näettekös onkos Jumala sitten onnettomuuksien kylväjä maan päällä?

— Muista Jobia, sinä hullu! — kuiskaa hän minulle.

— Job, — sanoin minä, — ei liikuta minua ollenkaan! Minä hänen sijassaan olisin sanonut Jumalalle: älä pelota, vaan vastaa selvästi — missä on tie sinun luoksesi? Koska minä olen sinun poikasi ja olen luotu sinun kaltaiseksesi, — älä alenna itse itseäsi, työntäen pois lastasi!

Ja tapahtui että Grisha itki näitten tyhmien hävyttömyksieni tähden ja syleili minua.

— Rakas veljeni, — kuiskasi hän. — pelkään kauheasti sinun takiasi! Sinun puheesi ja ajatuksesi ovat pirusta kotoisin.

— Minä en usko pirua — jos Jumala on kaikkivoipa...

Hän kiihtyi yhä enemmän; hän oli puhdas ja hellä ihminen, minä rakastin häntä.

Minä kärsin silloin rangaistustani. Niin pian kuin lopetin työni, lähdin kirkkoon. Veli Nikodim avasi minulle ovet ja sulki minut sinne lukon taka, häiriten kirkon hiljaisuutta raudan kalinalla. Minä odotin oven luona, kunnes se melu hävisi kivilattialla, sitten lähdin hiljaa ristiinnaulatun kuvan eteen ja istuin laattialla sen edessä — ei mulla ollut voimaa seisoa, luut ja ruumiini olivat kipeät työstä, eikä minua haluttanut lukea ylistysvirttä. Istuin, kädet polvien ympärillä, katselin ympärilläni unisilla silmilläni, ajattelin Grishaa ja itseäni. Silloin oli kesä, yöt olivat lämpösiä, vaan täällä oli viileän hämärä, siellä täällä pyhimyksien kuvien edessä vilkkuivat lamput, siniset tulet kohosivat ylöspäin, ikäänkuin ne tahtoisivat lentää kupooliin ja vieläkin korkeammalle, aina taivaaseen asti, kesäisten tähtien luo. Kuului hiljainen tulien räjähtäminen, se soi ikäänkuin monenlaisia äänillä, siinä uinailussani minusta näytti, että kirkossa asui joku näkymätön, joka salaa jutteli aralla tulivilkkunalla. Lämpösessä hiljaisuudessa ja sumussa vapisivat pyhimyksien mieltäväiset kasvot, ikäänkuin niidenkin edessä olisi seisonut jotain ratkaisematonta. Tontun tapaiset varjot, hiljaa koskettaen kasvojani, tuoksuvat makeata öljyn ja kypressin tuoksua. Kulta ja vaski olivat tulleet pehmeämmiksi ja vaatimattommiksi, hopea loistaa lämpimästi ja ystävällisesti ja yhä sulaa, hajoaa, sulautuu laajaan, suureen unelmaan. Ikäänkuin iso tuoksuava omena vapisee ja ui kirkko minulle käsittämättömän rukouksen hiljaisessa huminassa. Minä pyörin varjojen piiritanssissa ja hellä uni nostattaa minut ylös lattialta. Vaan ennen kuin soitetaan aamujumalanpalvelukseen, astuu luokseni vaitelias veli Nikodim, herättää minut, koskettuaan hiljaa päähäni ja lausuu:

— Mene Jumalan nimessä!

— Anna anteeksi, olen taas nukkunut!

Nousen ja horjun jaloillani, vaan Nikodim, tukien minua lausuu aivan hiljaa:

— Jumala sinua armahtakoon, hyväntekijäni!

Nikodim oli vanhus, joka ei juuri herättänyt huomiota, hänen tapansa oli peittää kasvonsa, ja joka ihmistä hän kutsui "hyväntekijäkseen".

Kerran minä kysyin häneltä:

— Kuule Nikodimushka, lupausko sinut vaikenemaan sitoo?

— Ei, — sanoi hän, — muuten vaan. Ja huokasi.

— Jos tietäisin mitä sanoa, niin puhuisinkin!

— Miksi sinä tulit pois maailmasta?

— Tulin vaan.

Jos kysyt häneltä enemmän, niin hän ei vastaa, joskus hän katselee sinua kasvoihin sellaisen näköisenä, kuin olisi hän johonkin syypää ja sanoo hiljaa:

— En tiedä, hyväntekijäni! Joskus ajattelet:

— Kenties tämäkin ihminen haki kerran vastauksia... Ja tekee mieli karata luostarista.

Vaan sitte tuli sinne vielä eräs herrasvekkuli, — yhtäkkiä, ikäänkuin pallo olisi lentänyt aidan ylitse, — vahva, reipas, pikkuinen hyppijä. Silmät olivat pyöreät, ikäänkuin pöllöllä, nenä oli kookas, suortuvat vaaleat, parta kuohkea, hampaansa loistivat lakkaamattomassa hymyilyssä. Hän huvitti kaikkia munkkeja leikinlaskullaan, kertoi naisista rumia juttuja, hankki naisia öisin luostariin, sai jostain viinaa vallan rajattomasti ja oli kaikessa ihmeellisen näppärä. Minä katselin häntä ja kysyin:

— Mitä sinä luostarista haet?

— Minäkö? Syötävää!

— Leipää hankitaan työllä!

— Sen on Jumala säätänyt talonpoikien tehtäväksi, — sanoi hän, — vaan minä olen porvari ja sitä paitsi olen palvellut vielä kaksi vuotta rahatoimikamarissa, niin lasken itseni jonkun verran virkämieheksikin.

Minä aloin tutkistella tuotakin lystiniekkää — nyt minun täytyi tietää kaikki vieterit, jotka panevat eri

ihmisiä liikkeelle. Kun minä totuin työhöni, niin Mihail alkoi laiskotella, yhä karkasi johonkin, ja vaikka minun olikin vaikeata työskennellä yksin, niin oli se kuitenkin hauskempaa. Toiset kävivät vallan vapaasti leipomossa ja aina silloin juttelimme.

Useimmiten olimme me kolme: Grisha, minä ja iloinen Serafim, yhdessä. Grisha kiihtyy, heiluttaa käsiään minuun päin, Serafim viheltää, ravistaen suortuviaan ja hymyilee.

Kerran minä kysyin häneltä:

— Serafim sinä kulkuri uskotko sinä Jumalaa?

— Myöhemmin sanon, — lausui hän, — odota kolmekymmentä vuotta. Kun tulen noin kuusikymmentä vuotta vanhaksi, niin tulen varmaan tietämään uskonko tahi en, vaan nyt minä en ymmärrä sitä; eikä ole halua valehdellakkaan!

Ja hän alkoi kertoa merestä. Hän kertoi siitä ikäänkuin suuresta ihmeestä, kummallisilla sanoilla, hiljaa ja ääneen, pelolla ja rakkaudella, hän ihan paloi ilosta ja tuli vallan tähden näköiseksi. Me kuuntelimme häntä, vaikenimme ja ne olivat ihan liikuttavia nuo hänen kertomuksensa tuosta suuresta elävästä kauneudesta.

— Meri, — sanoi hän tulisesti, on maan sininen silmä, joka katselee taivaan korkeuksiin. Se näkee kaiken mikä on maan yläpuolia, ja vedessä, joka on elävä ja herkkä kuin sielu, näkyy tähtien leikit — valojen salainen juoksu. Ja jos kauvan katselet meren aaltoilemista, niin taivaskin tuntuu kaukaiselta mereltä ja tähdet ovat kultaisia saaria siinä.

Grisha kuunteli häntä kalpeana ja hymyillen hiljaista kuutamon hymyä kuiskaa hän surullisesti:

— Ja kaikkien niiden salaisuuksien ja kauneuksien silmien edessä me ainoastaan teemme kauppaa! Eikä mitään muuta... Oi Herra Jumala!

Tahi Serafim puhuu meille Kaukaasiasta, kuvaa meille synkän ja kauniin maan, paikan, joka näyttää ihanalta sadulta, jossa helvetti ja paratiisi syleilevät toisiaan, ovat sopineet ja loistavat kauneudessaan veljellisen samanlaisina, ylpeinä suuruudestaan.

— Nähdä Kaukaasia, — juttelee Serafim, — se merkitsee nähdä maan todelliset kasvot, jossa ilman ristiriitaa sulautuu yhteen hymyilyyn lumipuhdas lapsen sielu, ja pirullisen ylpeä naurahdus. Kaukaasia on ihmisen voimien koe, heikko sielu sortuu siellä ja vapisee peloissaan maan voimien edessä, vaan voimakas saa lisää vahvuutta, kohooa korkeaksi ja teräväksi ikäänkuin vuoreksi, joka kohottaa jalokivisen huippunsa taivaan erämaitten syvyyksiin, ja tämä huippu on salamain valtaistuun.

Grisha huokaa ja kysyy:

— Kuka osottaa sielulle tietä? Täytyykö lähteä maailmaan, tahi pois siitä? Mitä täytyy hyväksyä, mitä kieltää?

Serafim hymyilee hajamielisenä ja valoisana.

— Ei auringon voima juuri lisäänny eikä vähene siitä, että sinä, Grisha katselet taivaaseen; älä välitä siitä, rakkaani!

Minusta tuntuu kuin käsittäisin Serafimia, enkä kuitenkaan käsitä. Kysyn häneltä kiukkusesti:

— Vaan mitä ovat ihmiset sinun käsityksesi mukaan? Mitä varten he ovat olemassa?

— Hän kohottaa olkapäitään, hymyilee.

— Mitä ovat ihmiset? Ihmiset ovat kuten kasvit, kaikki erilaisia. Sokean mielestä on aurinkokin musta. Jos joku itse itsestään ei pidä, ei hänestä pidä Jumalakaan. Muuten ovat ihmiset niin nuoria — kolmevuotista Ivania ei vielä kutsuta isän nimen mukaan!

Sanasutkauksia oli hänellä, kuten Savelkalla, suu täynnä, ja hän heitteli niitä ikäänkuin omenapuu kukkiensa. Niin pian kun hänelle asetat jonkun totisen kysymyksen, niin hän heittelee sinne paikalla sukkeluuksiaan, ikäänkuin kukkia lapsen ruumisarkulle. Minua kiukuttaa tämä hänen karttavaisuutensa, olen suutuksissani, vaan hän, piru, nauraa hohottaa.

Joskus sanon hänelle kiukkusena:

— Turhanpäiten sinä vetelehdit, laiskuri! Ilmaiseksi syöt vierasta leipää!

— Se joka meillä syö omaa leipäänsä, näkee nälkää, — sanoi hän. — Kas, talonpojat laittavat koko elinikänsä leipää, eivätkä kuitenkaan rohkene syödä sitä. Vaan se on totta etten minä pidä työstä. Sillä näenhän minä että työstä ihminen vaan väsy, eikä kumminkaan tule rikkaaksi, vaan se joka paljon makaa, on, kiitos Jumalalle, — vallan kylläinen. Sinä, Matvei, olet myöskin pitänyt varasta veljenäsi, olet itsekkin ottanut vierasta varaa!

Riitelet siinä hänen kanssaan ja naurat lopuksi. Hän oli niin yksinkertainen ja veti sillä puoleensa, eikä hän teeskennellyt, vaan puhui aina suoraan:

— Minä olen pieni elävä, enkä suurtakaan vahinkoa tuota ihmisille sillä, että pyydän leipäpalasen ja syön sen.

Minä huomasin että sillä ihmisellä oli Savelkan sielunlaatu ja ihmettelin, miten sellaiset ihmiset voivat kesken elämän kuohuntaa säilyttää henkensä selvyden ja järkensä ilon?

Serafim oli Grishan vastakohta, ikäänkuin selvä kevätpäivä on syysillan vastakohta, vaan kuitenkin he sopivat keskenään paremmin kuin minun kanssani. Se loukkasi minua jonkun verran. Pian he lähtivätkin yhdessä pois, Grisha oli päättänyt lähteä Olonetzkiin, vaan Serafim sanoi:

— Minä saatan häntä, lepään siellä viikon verran ja sitten taas Kaukaasiaan! Ja sinunkin Matvei, pitäisi tulla kanssamme, liikkuen löydät nopeammin sen mitä tarvitset. Tahi hukkaat sen ja sekin on hyvä! Et sinä maasta Jumalaa voi esiin kaivaa!

Vaan minä en voinutkaan lähteä — kävin siihen aikaan juttelemassa Mardariuksen kanssa ja minä olin sangen huvitettu hänestä.

Tavattoman surullisena olin minä saattamassa heitä, hiljaista iltaani ja iloista päivääni.

Pyhä munkki Mardarius asui kirkon seinän luona, alttarin takana maakuopassa; ennen, vanhaan aikaan oli tämä kuoppa ollut salapaikka, johon kätkettiin luostarin kalleuksia ryöväreiltä ja suoraan alttarin luota oli sinne maanalainen käytävä. Tuon kuopan yli oli laitettu kiviholvi, joka oli peitetty paksuilla laudoilla ja joitten päälle oli asetettu pikkuinen kammio, katossa ikkuna. Vaan lattialla oli käsipuitten ympäröimä ristikko, jonka läpi pyhiinvaeltajat katselivat pyhää munkkia. Kammion nurkassa oli ylösnostettava, ovi siitä menivät kiertoportaat alas Mardariuksen luo. Kuoppa oli hyvin syvä, kaksitoista askelta pohjaan saakka, valoa siinä oli ainoastaan yksi säde, vaan ei sekään ulottunut lattialle saakka vaan hajaantui maanalaisen asunnon märkään pimeyteen.

Kauvan ja aika terävästi täytyi katsoa ristikon lävitse, kunnes syvyyden pimeydessä huomaa jonkun tummemman esineen, joka näyttää isolta kiveltä tahi multamöhkäleeltä, ja se onkin juuri pyhä munkki, joka istuu liikkumattomana.

Jos laskeudut alas hänen luokseen, niin ympäröi sinua lämmin, haiseva märkyys ja alussa et näe suorastaan mitään. Sitten erotat pimeydessä alttarin ja mustan ruumisarkun, ja siinä istuu kokoonkäyristyneenä pikkuinen vanhus, mustassa kuolinpuvussa, jossa on valkoisia ristejä, pääkalloja, kalkki ja keihäs, kaikki se on rypistynyttä ja rikkinäistä hänen kuivettuneella ruumiillaan. Nurkassa on pieni pyöreä rautauuni, siitä kohoaa ylös piippu, ikäänkuin paksu käärme; tiilit seinässä ovat vallan vihreät homeesta. Valon säde lävistää pimeyttä, ikäänkuin valkoinen miekka.

Höylänlastuilla liikuttelee itseään pyhä munkki hiljaa, ikäänkuin varjo, kädet polvilla sormitellen rukousnauhaa, pää on painettu rinnalle, selkä on käyristynyt kuin luokka.

Muistan miten minä tulin hänen luokseen, asetuin polvilleni ja vaikenin. Hän oli myös vaiti ja kaikki meidän ympärillämme oli täynnä kuollutta hiljaisuutta. Minä en nähnyt muuta hänen kasvoistansa, kuin terävän nenänsä tumman huipun.

Hän kuiskasi tuskin kuuluvasti:

— Noh...

Vaan minä en voinut puhua, minua säählitti niin äärettömästi hän, joka oli elävänä pantu hautaan.

Jonkun ajan päästä hän kysyi taas:

— Mitäs tahdot?... puhu...

Hän käänsi kasvonsa minuun päin, ne olivat tummat, eikä niissä näkynyt silmiä, vaan ainoastaan valkoset silmäkulmat, parta ja viikset. Kuulen äänensä kuiskaavan:

— Sinä itse riitelet... Miksi riidellä... Jumalaa täytyy palvella nöyränä. Mitäs Hänen, Jumalan kanssa riidellä: Jumalaa täytyy vaan yksinkertaisesti rakastaa.

— Minä, näetkös, rakastan Häntä.

— No niin. Hän rankaisee, mutta älä sinä ole huomaavinasikaan sitä vaan sano — kiitän sinua Jumala, kiitän sinua! Ja aina sano niin. Ei mitään sen enempää.

Nähtävästi hänen oli vaikeata joko heikkouden takia, tahi oli hän unohtanut puhumisen, — hänen sanansa tuskin elivät ja hänen äänensä kuului kuolevan linnun siipien kohinalta.

Minä en voinut mitään kysyä vanhukselta, minun tuli sääli häntä ja pelkäsin häiritseväni hänen kuolemaa kaipaavaa hiljaisuuttaan... Seisoin liikkumatta. Ylhäällä kuului kirkon kellon ääni, se liikutti hiuksia pääni päällä ja minä tahdoin niin sanomattomasti nostaa päätäni ja katsella taivaaseen, vaan pimeys painoi raskaana niskaani ja minä en liikkunut.

— Rukoile sinä, — sanoi hän minulle. — Ja minä rukoilen sinun edestäsi.

Hän jähmettyi. Kaikki oli hiljaista, kummallinen pelko tunkeutui ruumiiseeni vuodattaen rintaani jäistä kylmää.

Jonkun ajan kuluttua hän kuiskasi:

— Oletko sinä vielä täällä?

— Olen.

— Minä en näe. Noh, mene Jumalan nimessä! vaan älä riitele.

Minä poistun hiljaa. Kun nousin ylös ja hengitin puhdasta ilmaa, tulin vallan juovuksiin ilosta, pääni pyörtyi. Olin ihan märkä, ikäänkuin olisin ollut kellarissa. Vaan hän, Mardarius istuu siellä jo neljästä vuotta!

Minun oli määrä viisi kertaa jutella hänen kanssaan, vaan minä olin aina vaan vaiti. En voinut. Laskeusin hänen luokseen, hän kuunteli ja kysyi äänellä, joka ei ollut maan päältä kotoisin.

— Joku on tullut. Onko se eilinen?

— On, se olen minä.

Silloin hän alkaa kuiskata keskeytyen silloin tällöin:

— Älä sinä loukkaa Jumalaa... Mitä sinä tarvitset... Kenties palasen leipää. Vaan on synti loukata Jumalaa. Se on jo perkeleestä. Perkele asettaa kaikin tavoin jalkansa ihmisten eteen. Kyllä minä tunnen sen. Hän on kiukkuinen. On suutuksissaan. Hän on loukkaantunut, sen takia se on vihainen. Älä sinä loukkaannu, muuten tulet pirun kaltaiseksi. Sinua loukataan, vaan sano sinä heille: pelastakoon teidät Kristus! Ja lähde pois. Mitäs niistä! Mätää ne ovat kaikki. Pääasia on se sinun omasi. Etteivät vaan sielua pois ottaisi. Peitä se, silloin he eivät ota sitä pois.

Hän kylvää hiljaa sanojaan ja ne putoavat päälleni ikäänkuin kaukaisen tulipalon tuhka, enkä minä tarvitse niitä, eivätkä ne liikuta sieluani. Tuntuu kuin näkisin mustaa unta, jotain käsittämätöntä ja raskasta ja ikävää.

— Sinä olet vaiti, — sanoo hän mieltäväisesti, — se on hyvä. Olkoot muut miten vaan tahtovat, vaan ole sinä vastedeskin vaiti. Toiset, jotka käyvät luonani, puhuvat. Puhuvat paljon. Enkä voi käsittää mistä. Jonkinlaisista naisista. Vaan mitä se minuun koskee? Kaikesta he puhuvat, vaan mitä se on se kaikesta? Käsittämätöntä. Sinä, tiedätkö, ole vaiti. En minäkään puhuisi, vaan tässä apotti vaan käskee, — lohduta, ja täytyy lohduttaa! No, hyvä. Vaan minä itse olisin hyvin mielelläni vaiti. No, menkäätkä kaikki Jumalan luo! Minulta on kaikki otettu pois. Ainoastaan rukous on jäänyt. Älä ole huomaavinasikaan että sinua vaivataan. Pirut vaivaavat. Vaivasivat minuakin. Oma veljeni. Löi minua. Ja sitten vaimoni. Tahtoi myrkyttää minut arsenikilla. Olin hänen mielestensä nähtävästi hiiri. Varastivat minulta kaiken. Sanoivat että minä muka olin syyttänyt kylän palamaan. Tahdottiin heittää minut tuleen. Jopa istuin vankilassakin. Kaikkea, kaikkea oli. Sitten tuomittiin. Istuin vieläkin vankilassa. Jumala armahtakoon niitä! Minä olen kaikki antanut anteeksi. En ollut syypää ja kumminkin annoin anteeksi. Se on itseni takia. Minun päälläni lepäsi kokonainen vuori loukkauksia ja kärsimyksiä. En voinut hengittää. Vaan kun annoin anteeksi ei ollut enää mitään! Ei ollut enää sitä vuotta. Pirut suuttuivat ja poistuivat. Kas niin tee sinäkin — anna kaikille anteeksi... Minä en tarvitse mitään. Ja sinun kanssasi tulee olemaan juuri samaten. Neljäntenä päivänä hän pyysi minua: Tuoppas minulle hiukan leivänkuorta. Imeskelisin hiukan sitä. Olen niin heikko — anna minulle anteeksi Kristuksen nimessä!

Minun oli niin sääli häntä, että sydäntäni särki. Kuuntelin hänen hourailuaan ja ajattelin:

— Mitä varten sellaista, voi Jumalani, mitä varten? Vaan hän suhistaa kuivettuneella kielellään:

— Luitani särkee. Särkee yötä ja päivää. Kun imen pikkusen leivänkuorta, niin kenties tulee helpommaksi. Vaan niin luut nyyhkyttävät, häiritsevät. Häiritsevähän rukoustani. Kaikkien täytyy rukoilla joka hetki. Ja unessakin täytyy. Muuten paikalla muistuttaa piru olemassaoloansa. Muistuttaa mieleesi nimesi, ja missä elit ja kaiken. Hän istuu, kas, täällä uunilla. Hän ei välitä siitä että se joskus on kuuma, tulipunanen. Hän on tottunut siihen. Sitten se harmaa istuu minun vastapäätäni. Minä teen ristimerkin, enkä enää katso häneen! Hän kyllästyttää jo minua. Olkoon vaan. Ja joskus hän ryömii seinällä ikäänkuin hämähäkki. Tahi keikkuu ilmassa harmaan räsyn muodossa. Se minun piruni on niin monena... Sillä on niin ikävätä vanhuksen kanssa. Vaan hän on kerran asetettu tänne ja hänen täytyy vartioida. Eikä hänenkään ole suinkaan hauskaa vanhuksen kanssa. Enkä minä enää ole yhtään äkäinen hänelle. Ei pirukaan ole vapaa. Minä olen tottunut häneen. Noh sinua, sanon, sinä ikävystytät minua! Enkä katsele sinuun päin. Vaan hän on niin vaan, hän ei ole vallaton. Ainoastaan muistuttaa minua, mikä minun nimeni oli.

Ja vanhus nosti päänsä ja sanoi aika äänekkäästi:

— Nimeni oli Mihail Petrovitsh Wjahirev!

Ja taas istuutui hän kokonaan ruumisarkkuunsa ja kuiskasi:

— Kuitenkin piru työnsi... Voi sinä, piru! Oletko sinä täällä vielä veli? Mene Jumalan nimeen!

Sinä päivänä olisin minä itkenyt vihasta... Mitä varten se vanhus on niin? Mitä kauneutta on hänen sankariryössään? En ymmärrä kerrassaan mitään! Koko päivän ja vielä kauvan yölläkin minä muistin häntä — ikäänkuin minuakin ärsyttäisi joku piru, laittaen kaikenlaisia irvisteleviä naamoja.

Kun minä viimeisen kerran läksin hänen luokseen, niin minä panin taskuni täyteen lämmintä, pehmeätä leipää — vihaten ja halveksien ihmisiä vein hänelle tuota leipää. Ja kun annoin sen hänelle niin hän kuiskasi:

— Ohohoho! Lämpönen! Oho-ho-ho! Hän liikkui arkussaan, lastut narisivat hänen allaan, hän peitti leivän ja yhä vaan kuiskutteli:

— Ohoho...

Ja pimeys ja home seinillä kaikki liikkuu ja toistaa hiljaisella huokauksella pyhän munkin kuiskausta:

— O-o-o.

Hän otti vaan neljä kertaa viikossa ruokaa, tietysti oli hänen nälkä.

Sinä viimeisenä kertana hän ei puhunut enään mitään minun kanssani, maiskutteli vaan suutaan, imien leipää, nähtävästi ei hänellä ollut enää ollenkaan hampaita.

Minä seisoin jonkun aikaa ja sanoin sitte:

— No, anna minulle anteeksi, Kristuksen nimessä, isä Mardarius, minä menen nyt enkä tule enää! Ota vastaan kiitokseni!

— Niin, kyllä, — vastasi hän kiireesti, — kiitoksia sinulle, kiitoksia! Älä sano munkeille. Näes, siitä leivästä. Kenties ottavat vielä sen pois. Ne ovat niin kateellisia ne munkit. Heitähän pirut kanssa kiusaavat. Pirut tuntevat kaikki. Mutta ole sinä vaan vaiti!

Pian sen jälkeen hän sairastui ja kuoli. Hänet haudattiin hyvin juhlallisesti — piispa ja papit tulivat kaupungista ja piispa piti kirkossa sielujumalanpalveluksen. Sitten minä kuulin, että vanhuksen haudalle öisin itsestään sytty sininen tuli.

Miten surkeata se kaikki on ja miten häpeällistä ihmisille.

Pian sen jälkeen kääntyi elämäni yhtäkkiä hyvin jyrkästi.

Vielä Grishan aikana tapahtui minulle inhottava asia: tulin kerran kellariin, vaan siellä makaa Mihail jauhosäkeillä ja tekee onanismin syntiä. Minua se iletti sanomattomasti, muistin minkälaisia raakuuksia hän minulle oli kertonut naisista, muistin hänen vihansa niitä vastaan, syljin, juoksin leipomoon, ihan vapisin vihasta, minua hävetti ja oli niin surullista. Hän tuli minun perässäni... Lankesi polvilleen ja rukoili minua, jotta minä vaikenisin, karjui:

— Kiusaahan se sinuakin öisin, minä tiedän. Pirun valta on suuri...

— Valehtelet, — sanoin minä, — ja mene helvettiin, mätäne! sinähän paistat leipiä, koira!

Haukuin häntä, en voinut pidättyä.

Vaan hän yhä ryömii vaan ja rukoilee että minä vaikenisin.

— Ja voiko sitä nyt kertoa ihmisille? — sanoin minä. — Hävettäähän. Vaan työtä en enää tahdo tehdä kanssasi! Ja sinä mene ja sano, että minulle annettaisi jotain toista työtä.

Ja pysyin sanassani.

Sinä aikana minä en vielä osannut nähdä ihmisiä, eivätkä ne minusta vielä olleet eläviä, minä koetin ainoastaan pysyä syrjässä kaikista.

Mihail sairastui ja lähti sairashuoneeseen, minä tulin nyt päällysmieheksi ja sain kaksi apulaista; meni kolme viikkoa, vaan yhtäkkiä muonavarain hankkija kutsui minut luokseen ja ilmotti minulle, että Mihail on tullut terveeksi, vaan ettei hän enää tahdo työskennellä yhdessä minun kanssani minun vastahakoisen luonteeni takia ja että minut väliaikaisesti määrätään metsään kantoja nostamaan. Tätä pidettiin siellä rangaistuksena.

— Minkä takia? — kysyin minä.

Yhtäkkiä tuli konttoriin sisään tuo kaunis munkki isä Antonius, ja asettui vaatimattomasti sivulle ja kuunteli. Muonavarain hoitaja selitti minulle:

— Juuri sinun luonteesi vastahakoisuuden takia ja niitten julkeitten arvostelujen takia, joita sinä olet lausunut veljistä. Se on sinun iässäsi ja sinun asemassasi hyvin tyhmää ja tietämätöntä ja sinua täytyy rangaista sen takia. Juuri isä apotti oli hyvántahtoisesti puhunut, että sinut pitäisi siirtää konttoriin hiukan helpompaan palvelukseen, vaan kas mikä nyt tuli, niin se on...

Hän puhui kauvan, halveksivasti ja tunnottomasti; huomasin, ettei tuo ihminen sovita sanojaan omantuntonsa, vaan virkansa mukaan. Vaan isä Antonius katsoo minuun, nojaten sänkyyn ja hymyilee kauneilla silmillänsä, silittäen partaansa, ikäänkuin ärsyttäen minua. Minun teki mieleni näyttää hänelle luonnettani ja minä sanoin taloudenhoitajalle:

— Minä en hae ylennystä enkä myöskään halua ottaa vastaan alennusta, koska en ole ansainnut sitä, kuten itsekin tiedätte. Minä tahdon oikeutta ja kohtuutta!

Taloudenhoitaja punastui ja iski keppiä maahan.

— Hiljaa, hävytön!

Isä Antonius kumartui hänen korvansa luo ja sanoi hänelle jotain.

— Se on mahdotonta, — sanoi taloudenhoitaja. — Hänen täytyy ottaa rangaistus vastaan nurisematta.

Antonius kohotti olkapäitään ja kääntyi minuun päin, — hänen äänensä oli syvä ja lämmin:

— Alistu, Matvei!

Hän voitti minut niillä kahdella sanalla ja ystävällisellä silmäyksellään. Kumartuen maahan saakka taloudenhoitajan eteen minä kumarsin hänellekin ja sitten kysyin taloudenhoitajalta, koska minun pitäisi lähteä metsään.

— Kolmen päivän päästä, — sanoi hän, — vaan nämä kolme päivää sinä istut vankilassa! Niin, niin!

Jos siellä ei olisi ollut isä Antoniusta, niin minä olisin luultavasti musertanut taloudenhoitajan luut. Vaan minä käsitin hänen sanansa jonkinlaiseksi viittaukseksi siihen, että se antaisi minulle mahdollisuuden lähestyä häntä, ja sen vuoksi minä olisin ollut valmis hakkaamaan pois käteni ja sanalla sanoen valmis kaikkeen.

Minut vietiin vankilahuoneeseen, se oli kuoppa konttorin alla, siellä ei voinut seisoa eikä maata, vaan ainoastaan istua. Lattialla oli olkia, jotka olivat märkiä. Oli hiljaista, ikäänkuin haudassa, hiiriäkään ei ollut ja niin pimeätä oli, että kädet siinä upposivat: ojennat käden kasvojen eteen, eikä sitä enää ole olemassa.

Istun ja olen vaiti. Kaikki minussa vaikenee ikäänkuin tinaa olisi valettu päälleni, olen raskas kuin kivi, kylmä kuin jää. Kiristin hampaitani yhteen ikäänkuin olisin sillä tahtonut pidättää ajatuksiani, vaan ne syttyivät sysinä, polttivat minua. Olisin ollut valmis puremaan, vaan ei ollut ketään jota olisin purrut. Tartuin käsilläni hiuksiini, keikutin itseäni ikään kuin kellon kieltä, huusin, kiljuin, hulluttelin.

— Missä on totuutesi, Jumalani? Eivätkös häpäisijäsi leiki sen kanssa, eivätkö vallsaolijat tallaa sitä kurjasti juopuneina vallastaan? Kuka olen minä sinun edessäsi? Olenko minä synnin uhri tahi sinun totuutesi ja kauneutesi valvoja?

Muistuu nyt mieleeni luostarin elämän laatu. Kamalalta ja rumalta se näyttää. Miksi munkit ovat Herran palvelijoita? Millä he ovat pyhempää kuin maailman lapset? Minä tunnen raskasta talonpoikaiselämää maalla. Kylmä ja ankara on talonpojan elämä! He ovat kaukana Jumalasta: he juopottelevat, varastavat ja tekevät kaikenlaista syntiä, vaan he eivät tunne Hänen teitään eikä heillä ole voimia eikä aikaa kulkea totuuden tietä, — jokainen on kiinni maassaan ja on sidottu taloonsa nälän voimakkailla kahleilla; mitä niiltä vaatisikaan? Vaan täällä elävät ihmiset vapaasti ja ylellisesti; täällä ovat viisaat kirjat auki heidän edessäsä, — vaan kuka heistä palvelee Jumalaa? Ainoastaan heikot ja verettömät, Grishan tapaiset, vaan muille on Jumala ainoastaan verho, jonka takana tekevät syntiä, ja valheen lähde.

Muistuu mieleeni munkkien kamala naiseen menevyys ja kaikki heidän lihanhimonsa, joka ei halveksi eläintäkään; heidän laiskuutensa ja ylensyömisensä ja heidän riitansa kolehtia jakaessaan. Grisha oli kertonut minulle, miten paljon talonpojat tekevät työtä luostaria varten ja miten heidän velkansa yhä vaan kasvaa.

Ajattelin itseänikin: Kas, tässä minä vaikeroin jo kauvan vaan mitä olen saavuttanut sielulleni? Ainoastaan haavoja ja mustelmia. Millä minä olen rikastuttanut järkeäni? Ainoastaan sillä että olen oppinut tuntemaan kaikenlaisia ruokottomuuksia ja vihaan ihmisiä.

Ja ympärilläni on hiljaista. Ei kellon äänikään saavuta minua, ei ole mitään millä mittaisin aikaa, ei minulla ole yötä eikä päivää — kuka uskaltaa riistää valon ihmiseltä!

Mätänevä pimeys painaa minua, sieluni palaa siellä, valaisematta tietäni ja samalla sulaa ja hajoaa sydämelle niin kallis usko oikeuteen ja kohtuuteen, usko Jumalan kaikkitietäväisyyteen. Vaan heleänä tähtenä loistavat edessäni isä Antoniuksen kasvot, ja kaikki ajatukseni ovat hänen ympärillään, ikäänkuin yöperhoset tulen ympärillä. Hänen kanssaan minä juttelen, hänelle valitan, häntä kyselen ja näen pimeydessä hänen kaksi ystävällistä silmäänsä. Kalliiksipa tulivat minulle nämä kolme päivää; kun tulini ulos vankeudesta, olivat silmäni puoleksi sokeat, pääni oli kuin vieras, jalkani vapisivat. Vaan veljet nauroivat?

— Mitä, saitko kunnian nauttia henkistä saunaa? Illalla kutsui apotti minut luokseen, käski minua lankeamaan polvilleni ja piti pitkän puheen.

— On sanottu: muserran syntisen hampaat ja taivutan hänen niskansa maahan...

Minä olin vaiti, pidin sydäntäni kourassani. Rauhoittava isä Antonius seiso i edessäni ja sulki vihaisen suuni hellällä silmäyksellään.

Vaan yhtäkkiä tuli apotti ystävälliseksi.

— Sinua, narra, pidetään arvossa; — sanoi hän, — sinun työntosi on huomattu, sinun järjellesi haetaan sopivaa työtä. Ja kas nyt minä ehdotan sinun valittavaksesi kaksi tointa: tahdotko istua konttorissa tahi lähteä isä Antoniuksen kammiopalvelijaksi?

Minusta tuntui kuin hän olisi kaatanut lämmintä vettä päälleni, minä olin tukehtumaisillani ja tuskin osasin lausua:

— Siunatkaa minua, kammiopalvelijaksi...

Hän rypisti kasvonsa, mietti hiukan ja katsoi minua tutkivasti.

— Jos sinä menet konttoriin, niin sinun ei tarvitsisi lähteä kantoja nostamaan, vaan jos aijot kammiopalvelijaksi, niin minä lisään metsätyötä.

— Siunatkaa minua, tahdon kammiopalvelijaksi. Hän kysyi ankarana:

— Miksi? sinä tyhmyri! Konttorissahan on helpompaa ja kunniakkaampaa!

Minä pysyin sanassani. Hän kallisti päätänsä ja mietti.

— No, minä suostun ja siunaan, — sanoi hän. — Oletpas kummallinen nuori mies, kuitenkin, sinua täytyy pitää silmällä... Kuka tietää, mikä tuli sinussa palaa? Mene rauhassa?

Minä lähdin metsään. Silloin oli kevät, kylmä huhtikuu.

Työ oli raskasta, metsä oli vanhaa, juuret olivat syvässä ja leveällä, — kaivat — kaivat, hakkaat ja

hakkaat ja alat hevosella vetää ulos kantoa. Hevonen koettaa kaikin voimin, vaan se repii ainoastaan valjaita. Jo puolenpäivän aikaan luut narisevat, hevosenikin vapisee ja on ihan vaahdossa, katselee minua pyöreillä silmillään, ikäänkuin tahtois sanoa:

— En voi, veli, se on liian raskasta! Silitän sitä, taputtelen sen kaulaa.

— Näetkös, kyllä huomaa. Ja taas alan kaivaa ja hakata, vaan hevonen katselee ravistaen nahkaansa ja nyökäyttäen päätään. Hevoset ovat viisaita; minä luulen, että he huomaavat ihmisten tekojen järjettömyyden.

Silloin minä kerran tapasin Mihailin; ja tämä tapaaminen oli vähällä loppua hyvin huonosti. Lähdin kerran päivällisen jälkeen työhön, olin jo melkein sisällä metsässä, kun yhtäkkiä huomasin hänen juoksevan perässäni keppi kädessä, kasvot eläimellistyneinä. Hampaat irvissä inisee hän ikäänkuin karhu... Mitä se merkitsee?

Minä pysähdyin, odotin häntä. Vaan hän puhumatta sanaakaan nosti keppinsä iskeäkseen minua. Minä kumarruin kumminkin aikanaan alas ja töyttäsin häntä päälläni vatsaan; kaasin hänet, istuin rintansa päälle, revin kepin hänen kädestänsä ja kysyin:

— Mitä sinä nyt aiot? Mitä varten? Hän väänteleikse allani, kähisee:

— Mene pois luostarista...

— Mitä varten?

— Minä en voi nähdä sinua, minä tapan sinut... Lähe pois!

Hänen silmänsä ovat punaset ja niistä juoksee kyyneliä, jotka näyttävät punasilta; huulillaan kiehuu vahto. Hän repii vaatteitani, nipistää ihoani, raapii, yhä pyrkii vaan minun kasvojeni kimppuun. Minä likistin häntä hiukan, nousin pois hänen rinnaltaan ja sanoin:

— Sinä olet munkki säädyltäsi ja kuitenkin kannat sellaista vihaa itsessäsi! Ja minkä tähden?

Hän istui liassa ja vaati yhtä itsepäisesti:

— Lähe pois! Älä saata hukkaan sieluani... Minä en ymmärtänyt mitään! Sitten aavistin ja kysyin häneltä hiljaa:

— Kenties, sinä Miha, luulet, että minä olen jollekin kertonut sinun salaisesta paheestasi? Se on turhaa, minä en ole kenellekään kertonut, Herran nimessä!

Hän nousi, horjui puun luokse, ympäröi sen käsillään ja katsoi sitte minuun puunrungon takaa villeillä silmillään ja kiljui:

— Olisitpas sanonut koko maailmalle, se olisi helpompaa! Ihmisten edessä minä kadun, ja he antavat anteeksi, vaan sinä, roisto, halveksit kaikkia, — minä en tahdo olla kiitollisuuden velassa, sinä ylvästelyä, kerettiläinen! Mätäne, äläkä johdata minua verisyntiin!

— No, sehän on nyt kerrassaan hullua, mene itse pois, jos sinun täytyy, minä en mene, tiedä nyt.

Vaan nyt heittäytyi hän taas päälleni, me kaaduimme molemmat saastaan, likaannuimme kuin sammakot, minä olin paljon voimakkaampi häntä, nousin, vaan hän, onneton, makaa ja itkee.

— Kuule, Mihail, — sanoin minä. — Minä menen pois jonkun ajan päästä, vaan nyt en voi! Se ei ole itsepäisyyttä, vaan minun täytyy tehdä niin, minun täytyy olla täällä!

— Mene helvettiin isäsi luo, huokaa hän ja kiristää hampaitaan.

Minä lähdin pois hänen luotaan, vaan jonkun päivän päästä sai hän käskyn matkustaa luostarin maatilalle, enkä minä enää nähnyt häntä.

Minä päätin palvelukseni ja kas — seisoin siis kerran Antoniuksen luona, ihan uusi puku päällä. Tätä uutta elämänjaksoa sen ensimmäisestä päivästä viimeiseen saakka muistan minä, ikäänkuin se olisi polttamalla poltettu minun sisääni ja leikattu ihooni.

Hän kuljetti minua kanssansa kammiosta toiseen ja opetti rauhallisesti, yksityiskohtaisesti, miten, koska ja millä minun täytyisi palvella häntä. Yksi huone oli vallan täynnä kaappeja ja nämä olivat täynnä sekä maallisia että hengellisiä kirjoja.

— Tämä, — sanoi hän, — on rukoushuoneeni!

Keskellä huonetta oli iso pöytä, ikkunan vieressä pehmeä tuoli, yhdellä puolella pöytää oli sohva, joka oli peitetty kalliilla matolla ja pöydän edessä oli tuoli, jossa oli korkea selkänoja ja joka oli hienolla nahalla vuorattu. Toinen huone oli hänen makuuhuoneensa: siinä oli leveä sänky, kaappi pukuja ja liinavaatteita varten, pesukaappi, jossa oli iso peili, siinä oli vielä paljon harjoja, kampoja, eri värisiä pulloja; vaan kolmannen huoneen seinissä, joka huone muuten oli kolkko ja tyhjä, oli kaksi salakaappia: yhdessä niistä oli viiniä ja ruokia, toisessa teekapineet, leivoksia, sylttiä ja kaikenlaisia makeisia.

Kun me lopetimme tämän tarkastuksen, vei hän minut kirjastoon ja sanoi:

— Istu! Katsos miten minä elän. Eikö totta, ei se juuri näytä munkkimaiselta.

— Niin, näettekös, ei se ole juuri sääntöjen mukaan.

— Katsos, — sanoi hän, — sinä tuomitset kaikkia, tulet kai minuakin tuomitsemaan.

Hän hymyili, ikäänkuin kellotornista, niin ynseästi. Minä pidin hänestä kovasti hänen kasvojensa kauneuden vuoksi, vaan tämä hymyily ei miellyttänyt minua.

— Minä en tiedä, näettekös, tulenko tuomitsemaan teitä, vaan minä tahdon välttämättömästi käsittää teitä!

Hän nauroi hiljaa syvää, vaan loukkaavaa naurua.

— Sinähän olet avioton lapsi?

— Kyllä.

— Sinussa on hyvää verta, — sanoi hän!

— Mitä se merkitsee, — hyvä veri? — kysyin minä.

Hän nauroi ja vastasi selvästi:

— Hyvä veri on aines, josta muodostuu ylpeä sielu! Oli selvä päivä, aurinko paistoi sisään ikkunasta ja Antonius istui ihan sen säteissä. Yhtäkkiä omituinen ajatus nosti päätänsä ikäänkuin käärme, ja pisti minua sydämeen — minä huudahdin ikäänkuin poltettu, hypähdin ylös tuolilta ja katselin munkkiin. Hän nousi myöskin ylös, — näin että hän otti veitsen pöydältä, leikki sen kanssa ja kysyi minulta:

— Mikä sinuun tuli?

Ja minä kysyin häneltä:

— Kenties olette te isäni?

Hänen kasvonsa tummenivat, tulivat liikkumattomiksi, sinertäviksi, ikäänkuin ne olisivat jäästä veistetyt; hän sulki puolittain silmänsä ja ne sammuivat. Hiljaa sanoi hän:

— Tuskin! Missä sinä olet syntynyt? Koska? Miten vanha sinä olot? Kuka on äitisi?

Ja kun minä kerroin, miten minut oli löydetty maasta, hymyili hän ja pani veitsen pöydälle.

— Siihen aikaan minä en käynyt niillä seuduin, — sanoi hän.

Minun oli epämukavata, vaikeata: ikäänkuin minä olisin kerjännyt almua, eikä minulle sitä annettu.

— No, vaan jos minä olisin sinun isäsi — mitä sitten? — kysyi hän.

— Ei mitään, — vastasin minä.

— Minäkin ajattelin samoin. Me sinun kanssasi elämme paikassa, jossa ei ole lihallisia isiä eikä lapsia, vaan henkisiä. Vaan toiselta puolelta olemme me kaikki maailmassa löytölapsia ja se tahtoo sanoa, veljiä siinä onnettomuudessa, jota kutsutaan elämäksi! Ihminen on sattuma maailmassa, tiedätkö sinä sitä? Hänen silmistänsä minä huomasin, että hän tekee pilkkaa minusta. Minä olin hämilläni ja musertunut tuon minulle itsellenikin käsittämättömän kysymykseni takia, minun teki mieleni puolustaa sitä jollain tavalla tahi unohtaa se. Vaan minä kysyin vielä hullummin:

— Vaan miksi te otitte veitsen käsiinne? Antonius katsoi minuun ja nauroi hiljaa.

— Sinä olet rohkea kyselijä! — sanoi hän. — Otinpa — otin, vaan miksi, sitä en tiedä! Pidän siitä, se on hyvin kaunis.

Hän antoi minulle veitsen. Se oli vino ja terävä, terään oli kullasta laitettu koristuksia, varsi oli hopeinen ja siinä hopeassa oli punanen kivi.

— Tämä on araaialainen veitsi, — selitti hän minulle. — Minä leikkaan sillä kirjojani auki ja pidän sitä öisin tyynyni alla. Minusta huhutaan, että minä olisin hyvin rikas, vaan ihmiset ympärilläni elävät köyhästi ja kammioni on kaukana muista.

Veitsestä ja Antoniuksen kädestä nousee jonkinlainen voimakas kirpeä haju, — se saattaa minut juovuksiin, ja pääni pyörtyy.

— No jatketaanpa keskusteluumme, — lausuu Antonius tummalla ja pehmeällä iltabassollaan. — Tiedätkö että minun luonani käy nainen?

— Minä olen kuullut.

— Se ei ole totta että hän on sisareni. Minä makaan hänen kanssaan.

Minä kysyin häneltä:

— Mitä varten te kerrotte kaikkea sitä minulle?

— Sitä varten, että sinä heti paikalla kummastuisit ja ainaiseksi lakkaisit ihmettelemästä! Pidätkö sinä maallisista kirjoista?

— Minä en ole lukenut niitä.

Hän otti kaapistaan pienen punakantisen kirjan, antoi sen minulle ja komensi:

— Mene, pane samovari kiehumaan ja lue tuota! Minä aukaisin kirjan, jo ensimmäisellä sivulla oli kuva, jossa seiso i nainen, jalat polviin saakka paljaina ja sen edessä mies, joka myöskin riisuutui.

— Minä en tule lukemaan sitä, — sanoin minä. Silloin hän lähestyi minua ja sanoi ankarana:

— Vaan jos sinun rippi-isäsi käskee sinua? Tiedätkös sinä mitä varten se on välttämätöntä?... Mene!

Sivurakennuksessa, jossa oli minun paikkani, istuin minä sängylleni ja jähmetyin pelosta ja ikävästä. Tunsin itseni vallan myrkytetyksi, olin heikko ja vapisin! En tiedä mitä ajattelisinkaan; en voi käsittää mistä minulle ilmestyi ajatus, että hän olisi minun isäni; tämä ajatus oli minulle vieras, tarpeeton. Muistelen hänen sanojansa sielusta — sielu syntyy verestä; sitten hänen sanaansa ihmisestä, että ihminen on sattuma maan päällä. Tämä kaikkihan oli selvää kerettiläisyyttä! Muistan miten hänen kasvonsa muuttuivat minun kysymykseni johdosta. Minä aukaisin kirjan, siinä kerrottiin jostain ranskalaisesta kavaljeerista ja hienoista naisista... Mitä se minuun kuului?

Hän soitti, kutsui. Minä menin, hän otti minut ystävällisesti vastaan.

— Missä samovari on?

— Miksi te annoitte minulle tuon kirjan?

— Jotta sinä tietäisit minkälainen on synti!

Minä tulin iloiseksi; minusta näytti, että minä nyt ymmärsin hänen aikomuksensa koetella minua. Syvästi kumarrettuani lähdin ulos, panin nopeasti samovarin kiehumaan, vein sen huoneeseen jossa Antonius jo itse oli kaikki valmistanut teetä varten; kun minä tahdoin poistua, sanoi hän:

— Jää tänne, juo teetä minun kanssani.

Minä olin hänelle, kiitollinen, koska minun niin äärettömästi teki mieleni käsittää jotain.

— Kerro minulle, — sanoi hän, — miten sinä olet elänyt ja miksi sinä olet tullut tänne?

Ja minä aloin kertoa itsestäni, peittämättä ainoatakaan salaista aikomusta, ainoatakaan ajatusta, jonka muistin; vaan hän, silmät puoleksi kiinni, kuunteli minua niin tarkkaan, ettei hän juonut teetäkään. Hänen takanansa katselee ilta sisään ikkunasta, punasella taivaalla piirtävät puitten mustat oksat kertomuksiaan, vaan minä kerron omaa kertomustani ja katselen Antoniuksen kätten valkosia sormia: hänen kätensä ovat ristissä hänen rinnallansa. Kun minä lopetin, kaasi hän minulle lasin tummaa ja makeata viiniä.

— Juo! Minä huomasin sinut jo silloin kun sinä kirkossa rukoilit ääneen, — sanoi hän. — Eikö luostari auta?

— Ei. Katsokaa, teidän suhteenne minulla on vahva toivo, auttakaa te minua! Te olette oppinut ihminen, teillä täytyy kaikki olla selvillä.

Sitte hän lausui hiljaa, katsomatta minuun:

— Minä tiedän yhden asian: jos nouset vuorelle, niin mene huipulle saakka; jos kaadut, niin kaadu kuilun pohjaan saakka. Vaan itse minä en seuraa tätä lakia, koska minä olen laiska. Matvei, ihminen on mitätön ja on käsittämätöntä, miksi hän on mitätön. Koska elämä on kaunista ja maailma on viettelevä! Miten paljon on annettu huvia sille, vaan ihminen on mitätön! Miksi? Tätä arvoitusta en ole ratkaissut... Enkä tahdo ajatellakkaan sitä...

Soitettiin iltajumalanpalvelukseen, hän vavahti ja sanoi minulle:

— Mene Herran rauhassa! Olen väsynyt ja täytyy lähteä kirkkoonkin.

Jos minä olisin ollut viisaampi, niin minun olisi jo samana päivänä täytynyt lähteä pois hänen luotansa: hän olisi silloin säilynyt minulle hyvässä muistissa. Vaan minä en käsittänyt hänen sanojensa merkitystä.

Minä tulin huoneeseeni ja panin maata, ja kylkeni alta löysin tuon kirjan. Sytytin tulen ja aloin lukea kiitollisuudesta opettajaani kohtaan. Luen, että joku kavaljeeri yhä pettää aviomiehiä, kiipeää öisin ikkunain kautta heidän vaimojensa luo; aviomiehet pyydystelevät häntä, tahtovat häntä lävistää miekoillaan ja hän välttää ne. Ja kaikki tämä oli hyvin ikävää ja minulle käsittämätöntä. Se tahtoo sanoa, minä tietysti ymmärrän että nuori mies elämöi, laskee leikkiä, vaan minä en käsitä, miksi se kaikki on kirjoitettu ja painettu, enkä ymmärrä miksi minun pitäisi sellaista tyhjää sanahelinää lukea?

Ja taas minä mietin: miksi minä yhtäkkiä rupesin epäilemään häntä isäkseni? Tämä ajatus syö sieluni ikäänkuin ruoste rautaa. Sitten minä nukuin. Unessa tunsin että minua ravistettiin; hypähdin ylös ja hän seiso minun edessäni.

— Minä soitin ja soitin! — sanoi hän.

— Näettekös, antakaa anteeksi, Herran nimessä, minä olen tehnyt hyvin raskasta työtä!

— Tiedän.

Eikä sanonutkaan "Jumala anteeksi antaa", kuten on tapa.

— Minä lähden isä apotin luokse, — sanoi hän, — valmista kaikki kuten sinulle osotin. Jahah! Oletkos sinä lukenut sitä kirjaa? Se on vahinko, että sinä olet alkanut; se ei ole sinua varten, sinä olet oikeassa! Sinä tarvitset toista.

Minä laitoin vuodetta: lakanat olivat hienot, peite oli pehmeä, kaikki oli rikasta, sellaista, jota koskaan ennen en ollut nähnyt ja kaikessa oli tuo voimakas, äitelä haju.

Aloin minä elää siinä juopuneessa sumussa, ikäänkuin unessa, paitsi Antoniusta en nähnyt mitään, vaan hän itse oli minulle kokonaan varjossa ja jakaantui ikäänkuin kahtia. Hän puhui hellästi, vaan silmät irvistelivät. Jumalan nimeä hän lausui harvoin, — "Jumalan" sijasta hän lausui "henki", pirun sijaan "luonto", vaan minun mielestäni eivät sanat muuttaneet käsitteitä. Hän teki myös kevyttä pilaa munkeista ja kirkonmenoista.

Hän joi paljon viinaa, vaan ei hän horjunut, — ainoastaan hänen otsansa tuli kalpeansinertäväksi ja hänen silmänsä läpinäkyväisten poskiensa yläpuolella syttyivät tummaan tuleen, punaset huulensa mustenivat ja kuivuivat. Usein tapahtui, että hän tuli apotin luota kotia vasta puoliyön aikana, tahi vielä myöhemmin, herätti minut ja käski antamaan hänelle viinaa. Sitten hän istui, joi ja puhui syvällä äänellensä lakkaamatta ja kauan, — joskus melkein aamujumalanpalvelukseen saakka.

Vaikeata minun oli käsittää hänen puheittansa ja paljon minä olen unohtanut niistä, vaan muistan, miten ne alussa pelottivat minua, ikäänkuin ne aukaisisivat jonkinlaisen kuilun ja työntäisivät siihen sisään kaikki mitä maailmassa oli olemassa.

Joskus, sellaisten hänen puheittensa jälkeen tuntui minusta kaikki niin pelottavalta ja tyhjältä ja minä olin valmis kysymään häneltä: — Ettekö te ole piru?

Hän oli tumma, puhui valtiaana, ja kun hän joi, niin hänen silmänsä jakaantuivat yhä enemmän kahtia, pudoten syvälle otsan alle. Hänen kalpeat kasvonsa hieman vääntyivät hymyilyssä; sormensa, ohuet ja pitkät, koko ajan nipistelivät hänen sinimustaa partaansa, ne vuoroin käyristyivät vuoroin suoristuivat ja koko hänen olemuksestaan tuuli kylmää.

Vaan, kuten jo aikaisemmin sanoin, minä en uskonut piruun ja tiesin myöskin raamatusta, että pirun

voima on hänen ylpeydessään, hän taistelee aina, hänellä on intohimoa ja hän osaa viettellä ihmisiä, vaan isä Antonius ei viettele minua millään. Hän puki elämän harmaaksi, osotti minulle sen järjettömyyden, ihmiset olivat hänen mielestensä mielipuoli sikalauma, jossa siat eri nopeudella juoksivat kuiluun.

— Tehän sanoitte, että elämä on kaunista!

— Niin, jos se tunnustaa minut, niin se on kaunis, — vastasi hän ja naurahti.

Ja ainoastaan tämä hymyily on minulle jäänyt kaikista hänen puheistansa. Tuntui siltä, että hän aina kaikkea katseli nurkan takaa, ihan kuin joku olisi hänet kaikkialta karkottanut, eikä hän ollut kovasti loukkaantunutkaan siitä, että oli karkotettu. Hänen ajatuksensa oli terävä ja kekseliäs, se oli notkea kuin käärme, vaan se ei jaksanut voittaa minua, — minä, näettekös, en uskonut sitä, vaikka joskus ihailinkin sen sukkeluutta, ihmisjärjen korkeita hyppäyksiä. Muuten joskus, — vaikkei usein, — suuttuikin hän.

— Minä olen aatelismies, — huusi hän, — kuuluisan suvun jälkeläinen, minun isoisäni ja isoisieni isät ovat rakentaneet Venäjää, ovat historiallisia henkilöitä, vaan sinä kurja, keskeytät sanojani, sinä loiseläin, tomu, jahaha?!... Kaikki kaunis häviää, jää jällelle ainoastaan matoja ja niiden keskellä yksi ihminen kuuluisasta suvusta!

Nämä hänen puheensa eivät huvittaneet minua, minä olen itse, kenties, kuuluisasta suvusta, mutta eihän mikään riipu esi-isästä, vaan totuudesta eikä eilinen enää tule takaisin, silloin kuin huomen varmaan tulee olemaan!

Tahi joskus istui hän nojatuolissaan, kasvot verettöminä ja kertoi:

— Taas, Matvei, pelasivat nämä munkit minut putipuhaaksi. Mikä on munkki? Ihminen, joka tahtoo peittää muilta ihmisiltä ruokottomuutensa, peljäten sen voimaa. Tahi ihminen, jota heikkoutensa vaivaa ja joka pelossaan karkaa maailmasta, jottei maailma söisi sitä. Ne ovat parhaita munkkeja, kaikkein huvittavimpia, vaan muut ovat yksinkertaisesti suojattomia, kodittomia ihmisiä, maan tomua, sen kuolleina syntyneitä lapsia.

— Vaan te, — sanoin minä, — kuka olette te niiden joukossa?

Kenties minä kysyin sitä häneltä noin kymmenen kertaa, tahi vielä enemmän, ihan hellittämättä, vaan hän vastasi minulle aina jotain sen laatuista:

— Sinä olet satunnainen ihminen, niin täällä kuin kaikkialla ja aina!

Ja hänen Jumalansa oli vallan salaisuus minulle. Minä koetin kysellä häneltä jotain Jumalasta, kun hän oli selvällä päällä, mutta hän vastasi minulle naurahtaen jonkinlaisilla tutuilla raamatunlauseilla, — vaan minun Jumalani oli yläpuolella raamattua. Silloin minä aloin kysyä häneltä juopuneena, miten hän katselee Jumalaa.

Vaan Antonius oli juopuneenakin vahva.

— Oletpas sinä viekas, Matvei! — sanoi hän. — Sinä olet viekas ja itsepäinen! Minun on sääli sinua!

Ja minä myös aloin sääliä häntä, koska minä huomasin miten yksinäinen hän oli, minä kunnioitin ajatuksien runsautta hänessä ja säälin, että ne turhaan hukkuivat kammiossa.

Vaan vaikka minä säälinkin häntä, niin kuitenkin minä kiusasin häntä yhä itsepäisemmin ja kerran hän sanoi vastoin omaa tahtoansa:

— Minä en katsele Jumalaa samoilla silmillä kuin sinä Matvei!

— Vaan minä, näettekös, vaikken näe, niin kuitenkin tunnen hänet, enkä minä kysele hänen olemassaoloansa, vaan ainoastaan sitä, miten pitäisi käsittää niitä lakeja, joiden mukaan hän rakentaa elämää?

— Katsele sinä lakeja Nomokanonista! — sanoi hän! — Vaan jos sinä tunnet Jumalan, niin minä onnittelen sinua!

Hän kaasi minulle lasin viiniä, kilisti lasiaan minun kanssani ja joi; minä huomasin, että vaikka hänen kasvonsa olivatkin totiset, ikäänkuin kuolleella, niin kuitenkin silmät tekivät pilaa minusta.

Se, että hän oli herrasmies, alkoi jo vähitellen hävittää minun kiintymystäni häneen, koska hän oli jo useamman kerran sillä tavalla esiintunut herrasmiehuutensa, että se minua oli vereen saakka loukannut.

Juopuneena puhui hän mielellään naisista.

— Katsos, luonto pitää meitä kamalassa ja raskaassa vankeudessa naisen, tuon makeimman syöttinsä kautta, ja jos ei olisi lihanhimoa, joka nielee ihmishengen parhaat voimat, niin kenties ihminen saavuttaisikin kuolemattomuuden!

Vaan kun veli Miha oli vielä paksummin puhunut siitä asiasta, niin minä jo tunsin tavatonta vastenmielisyyttä näitä ajatuksia vastaan; sitäpaitsi Mihail puhui naisista vihalla, haukkuen niitä vallan villinä, vaan isä Antonius jutteli tunnottomasti ja ikävästi.

— Muistatkos, — sanoi hän, — minä annoin sinulle erään kirjan? Sinun täytyi huomata siitä kirjasta, miten viekas, valheellinen ja irstas nainen on koko olemuksessaan.

Omituisen inhottavaa oli kuunnella miten ihminen, jonka nainen oli synnyttänyt ja imettänyt, likasi, soimasi äitiään, kieltäen siltä kaikki ominaisuudet, paitsi lihanhimon, miten hän alensi äitiraukkansa järjettömäksi eläimeksi.

Kerran minä sanoin hänelle jotain sen suuntaista, tietysti en niin suoraan, vaan sileämmin. Hän raivostui ja kiljui:

— Idiootti, puhunkos minä äidistäni!

— Vaan, näettekös, joka nainen on äiti.

— Usea on, — huusi hän, — mutta muut eivät ole muuta kuin irstailijoita koko elinikänsä.

— Muutamilla ihmisillä on kyttyräselkä, vaan eihän sentään kyttyrä ole määrätty kaikille ihmisille.

— Ulos, narri!

Upseeriakin vielä eli hänessä.

Usean kerran meillä oli yhteentörmäyksiä, kun oli kysymys Jumalasta; minua suututtivat hänen viekkaat verukkeensa ja kerran yöllä minä iskin häneen koko voimallani.

Minun luonteeni oli silloin tullut hyvin huonoksi; kärsin hirveitä tuskia ja kuljin Antoniuksen vieressä ikäänkuin nälkänen suljetun leipäkaapin ympärillä, — oven takana haisee leivältä, — ja siitä minäkin raivostuin ja sinä yönä hän ärsytti minua äärettömästi puoleksi lausutuilla sanoillansa.

Minä otin veitsen pöydältä ja sanoin:

— Kertokaa minulle kaikki, miten ajattelette, muuten minä leikkaan itseltäni kaulan poikki, laitan teille skandaalin!

Hän hermostui, iski minua käteen, tempasi pois veitsen ja puuhasi niin etten minä enää tahtonut tuntea häntä.

— Sinua täytyisi rangaista siitä, vaan mitä rangaistus hullua auttaa! — sanoi hän!

Ja sitten hän puhui ja minusta tuntui, ikäänkuin hän iskisi nauvoja päähäni:

— Katsos, mitä minä nyt sanon sinulle: olemassa on ainoastaan ihminen; kaikki muu on ainoastaan sen mielipidettä. Sinun Jumalasi on sinun sielusi unelma. Sinä voit ainoastaan itsesi tuntea, etkä sitäkään varmaan.

Hänen sanansa saivat minut horjumaan ikäänkuin tuulessa ja musersivat minut. Hän puhui kauvan ja selvästi ja minä tunsin, ettei siinä ihmisessä ollut surua eikä iloa, ei pelkoa, ei loukkausta eikä ylpeyttä. Ikäänkuin vanha hautausmaanpappi olisi pitänyt sielumessua haudalla: hän tuntee hyvin kaikki sanansa, vaan ne eivät liikuta hänen sieluansa. Alussa näytti hänen puheensa kamalalta, vaan sitten minä hoksasin, että hänen epäilyksensä ovat liikkumattomia, koska ne ovat kuolleita...

Oli toukokuu, ikkuna oli auki... yö hengitti lempeästi kukkaintuoksua... puutarhassa omenapuut näyttivät tytöiltä, jotka menevät ripille, ne olivat vaaleansinisiä kuutamon hopeassa. Yövärtia lyö tunteja ja vaski, jota iskut vaivaavat, huutaa, vaan ihminen istuu edessäni kasvot jäässä ja jatkaa rauhallisena veretöntä puhettansa; tuhanharmaat sanansa kaikuvat kolkosti, minä olen loukkaantunut ja surullinen — huomasin kullan olevan metallikuonaa.

— Mene pois! — sanoi minulle Antonius.

Minä lähdin puutarhaan ja samalla soitettiinkin jo aamujumalanpalvelukseen; lähdin kirkkoon, valitsin pimeän nurkan, seisoin ja mietin:

— Ja miksi täällä rukoilisikin puolikuollutta jumalaa?

Veljeskunta kokoontuu, — tuntui ikäänkuin kuutamoa olisi särkenyt yön pimeyden palasiksi, ja ne hiljaa hiipivät kirkkoon ja peittävät itsensä siellä.

Siitä ajasta alkaen tuli minulle kaikki sekaseksi.

Antonius puhui kanssani kuivasti, herrasmaisesti, oli suutuksissaan eikä kutsunut minua enää luokseen. Hän otti pois kirjatkin, jotka oli antanut minulle luettaviksi. Yksi niistä kirjoista oli Venäjän historia — se kertoi minulle hyvin kummastuttavia asioita, vaan minä en ennättänyt lukea sitä loppuun saakka. Ajattelin, millä minä olin voinut suututtaa häntä, enkä huomannut sitä.

Vaan hänen puheensa alku on jäänyt muistiini, ja elää siellä nytkin vielä kaiken yläpuolella, häiritsemättä minua.

— Jumala on sielusi unelma, — toistan minä itsekseni, — vaan en tunne juuri tarvetta riidellä sitä ajatusta vastaan, se näytti niin köykäseltä.

Pian ilmestyi sinne hänen neitinsäkin: se oli myöhään yöllä. Kuulin, Antonius soittaa ja huutaa:

— Nopeasti samovari!

Ja kun minä vein samovarin sisään, niin istui sohvalla nainen leveässä, vaaleanpunasessa puvussa, vaalea tukka hajalla olkapäillä; hän oli pieni, ikäänkuin nukke, kasvot olivat vaaleanpunaset, silmät siniset; hän näytti minusta vaatimattomalta ja surulliselta.

Asetin astioita pöydälle ja Antonius yhä vaan kiiruhti:

— Nopeammin, laitas nyt pikemmin!

— Katsos, — ajattelin minä, — miten hän on tulossa!

Hänen rakkausasiansa miellytti minua; koska oli hauskaa nähdä Antoniuksen johonkin kykenevän, vaikkakin vaan rakkauteen, joka ei tosin olekaan mikään vaikea asia. Itse minä olin sinä aikana hyvin kylmä siinä suhteessa ja munkkien irstaisuuskin minua iletti, vaan eihän isä Antonius ollut mikään munkki?... Hänen naisensa oli omituisen kaunis, sellainen tuo reenlainen, ikäänkuin joku uusi leikkikalua.

Aamulla minä menin siivoamaan huoneita, häntä ei ollut siellä, oli lähtenyt apotin luo, vaan nainen istui sohvalla kirja kädessä, jalat ristissä; hän oli ainoastaan puolittain puettu, eikä vielä kammattukaan. Hän kysyi, mikä minun nimeni on, — minä sanoin; sitten miten kauvan minä olen ollut luostarissa, — minä vastasin.

— Eikö täällä ole ikäviä?

— Ei.

— Kummallista, jos se on totta!

— Miks'ei se olisi totta? kysyin minä.

— Sinä olet niin nuori, kaunis.

— Onko luostari sitten hirviöitä varten!

Hän nauroi ja laski paljaan jalkansa alas sohvalla. Katseli minua ja alkoi jonkunverran huonosti käyttäytyä: paljasti käsiään olkapäihin saakka, aukaisi pukunsa rinnalta.

— Sitä sinä teet turhaan, ajattelin minä: — alastomuuttasi täytyy sinun säilyttää rakastettuasi varten!

Vaan hän, pikku narri, kysyi:

— Eivätkös sinua naiset saa levottomaksi?

— Näetkös minä en näe niitä, ja millä ne voisivat häiritä sielunrauhaani?

— Miten niin — millä? — ja hän nauraa hohotti. — Miten niin — millä?

Vaan ovella seisoi Antonius ja kysyi suuttuneena:

— Mitä se merkitse, Sonja? Mitä?

— Voi, — huusi hän, — hän on niin hauska tämä tässä!

Ja nyt hän alkoi visertää visertämistään, kertoi miten lystikäs minä olen. Vaan Antonius ei kuunnellut häntä yhtään, komensi minua vaan ankarana:

— Mene, järjestä siinä ne pussit ja laatikot, sitte täytyy osa viedä apotille!

Jopa päivällisen aikana sinä päivänä olivat he aika lailla juoneet, vaan illalla teen jälkeen oli se nainen jo vallan juovuksissa ja Antoniuskin oli nähtävästi enemmän päissään kuin tavallisesti. Ajoin minua nurkasta nurkkaan — tarjoo tuota, tuo sitä, lämmitä viiniä ja jäähdytä sitä. Minä juoksentelen, ikäänkuin lakeija kapakassa, ja he häpeävät minua yhä vähemmän, neidillä on kuuma ja hän yhä vaan riisuutuu vähitellen, vaan yhtäkkiä kysyi herra minulta:

— Matvei, onko hän kaunis?

— Menee mukiin.

— Ei, katseleppas oikein.

Vaan nainen nauraa hohottaa juopuneena.

Minä tahdoin poistua, vaan Antonius huusi raivossaan:

— Mihin nyt? Seis! Sonjka, näytä itseäsi hänelle alastomana...

Minä ajattelin, että kuulin väärin, vaan nyt nainen repii jonkun paitasen päältään pois ja nousee horjuen jaloillensa. Minä katson Antoniukseen ja hän minuun... Minun sydämeni ei juuri tyki hyvin, vaan kuitenkin on minun jonkun verran sääli tuota herrasmiestä: sikamaisuus ei juuri sopinut hänelle ja naisen takiakin häpesin.

Ja katsos hän huutaa:

— Ulos, sinä tolvana!

Minä huusin hänelle:

— Sitä olet sinä itse.

Hän hypähti ylös, pullot kaatuivat pöydältä, astiat vavahtivat ja jotain virtasi nopeana surullisena ojana permannelle. Minä lähdin puutarhaan, panin siellä maata. Sydämeni nyyhkytti, siihen koski. Kaikki oli hiljaista ja minä kuulin Antoniuksen huutavan:

— Ulos!

Vaan nainen vastasi vaikeroiden:

— Uskaltaapas, narri!

Sitten valjastettiin pihalla hevosia, ja nämä iskivät jalkojaan kuivaan maahan tyytymättöminä hirnuen. Ovet paukkuivat, vaunun rattaat narisivat ja aidan portti ritisi. Antonius käyskeli puutarhassa ja kutsui minua hiljaa:

— Matvei! Missä sinä olet?

Kas, siinä hänen pitkä musta vartalonsa liikkuu omenapuitten välissä, hän tarttuu käsillään oksiin, ravistaa maahan tuoksuva kukkaislunta ja mutisee:

— Narri... hoi!

Hän vetelehtii ohitse ja maata myöten vetäytyy hänen perässensä hänen tumma, raskas varjonsa.

Minä makasin puutarhassa aamuun saakka, ja aamulla lähdin isä Isidorin luokse.

— Antakaa minulle passini, minä lähden pois! Hän kummastui, jopa hypähti ylösinkin paikaltaan.

— Minkätähden? Mihin?

— Maaailmaan, vaan en tiedä mihin, — sanoin minä.

Hän alkoi kysellä.

— Minä en selitä mitään.

Sitte tulin ulos hänen kammioistansa ja istuuduin sen vieressä olevalle penkille, vanhan männyn alle, — nimenomaan istuin tähän, koska tällä penkillä aina istuivat ne, jotka lähtivät pois, tahi jotka ajettiin pois luostarista. Veljet kävivät ohitse, katsoivat kierosti minuun, jopa muutamat sylkivätkin; minä unohdin sanoa että oli liikkeelle pantu sellainen huhu, että Antonius on ottanut minut rakastajakseen; luostariveljet olivat kateellisia minulle ja munkit minun herralleni, — niin sitten haukkuivat kumpaakin.

Ja veljet kulkivat ja juttelivat:

— Jaha, on tämäkin pois ajettu, Herralle kiitos!

Isä Assatius, viekas ja ilkeä vanhus, apotin salaurkkija, joka näytteli luostarissa jumalisen kerjääjähupsun osaa, alkoi minua haukkua, jopa niin inhottavilla sanoilla, että minä sanoin hänelle:

— Mene pois, vanhus, muuten minä otan sinua korvista kiinni ja laahaan itse sinut pois!

Vaikka hän olikin olevinaan hupsu, käsitti hän kuitenkin sanani.

Sitten vaati luostarin johtaja minut luokseen ja sanoi ystävällisesti:

Minä mainitsin sinulle, Matvei poikani, että olisi ollut parempi, jos sinä olisit lähtenyt konttoriin, siinä minä olin oikeassa! Ja niin ovat aina vanhemmat oikeassa! Voitko sinä, niin vastahakoinen kun olet, kestää kammiopalvelusta? Katsos, nyt oletkin niin pahasti soimannut kunniallista isä Antoniusta...

— Onko hän sen teille sanonut?

— Kuka sitten? Sinä et ole vielä kertonut.

— Vaan sanoiko hän myöskin miten hän minulle näytti alastonta naista?

Isä apotti teki ristinmerkin, oli vallan vanhurskaan pelon vallassa ja sanoi iskien kämmeniään yhteen:

— Mitäs sinä, mitäs sinä nyt, Herran nimessä! Mikä nainen? Se ei ole muuta kuin sinun unennäkösi, jota lihasi pirun kiusaamana on luonut! Voi—voi—voi! Ajattelehan toki, mistäs miesten luostariin olisi päässyt nainen!

Minun teki mieleni rauhoittaa häntä:

— Vaan kuka se oli, — sanoin minä, — joka teille eilen toi portviiniä, juustoa ja kaviaaria?

Hän ihmetteli vielä enemmän:

— Mikä sinun on, pelastakoon sinua Herra Jumala! Mitenkäs sinä sellaista olet osannut keksiä?

Minua iletti. Tästä olisi voinut tulla hulluksi.

Puolenpäivän aikana minä soudin järven toiselle puolelle, istuuduin rannalle ja katselin luostaria, jossa yli kaksi vuotta olin tehnyt raskasta työtä.

Metsä oli paiskannut auki siipensä ja näytti luostaria rinnallansa. Rehevässä vihreässä näkyivät selvästi valkoset, lovilliset seinät, vanhan kirkon siniset kupoolit, uuden kirkon kultanen kupooli, punaset katot; ristit säteilevät, loistavat kutsuvasti ja niiden yllä soi sininen taivaan kupooli iloista kevätmelua ja aurinko juhlii voittojaan.

Tässä kauneudessa, joka täyttää sielun voimakkaalla ihastuksella, ovat piilossa mustat ihmiset pitkissä puvuissa ja mätänevät siellä, eläen tyhjiä päiviä, ilman rakkautta, ilman iloa, järjettömässä työssä ja liassa.

Minun tuli sääli kaikkia ja itseänikin, melkeinpä olisin itkenyt.

Sitten nousin ja lähdin.

Maa ja kaikki mikä siinä on elävää, hengittää tuoksua ja laulaa; aurinko kasvattaa kukkia kentillä, ne nousevat taivaaseen päin, kumartavat auringolle; puitten nuoret, vihreät lehdet kuiskuttelevat ja liikkuvat; linnut visertävät, kaikkialla palaa rakkaus, — multa on mustaa ja juopunut voimastaan!

Kun tapaan talonpojan ja tervehdin, niin hän tuskin nyökäyttää päätään minulle; jos tulee nainen vastaan, niin hän väistyy syrjään tieltäni. Ja minun teki niin mieleni jutella ihmisten kanssa ja olisin heille puhunut hyvin ystävällisesti.

Ensimmäisenä vapauteni yönä minä olin metsässä yötä; makasin kauvan, katselin taivaaseen, lauloin

hiljakseen ja nukuin. Aamulla minä heräsin aikaseen, koska minun oli kylmä ja taas astuskelin eteenpäin kohden uutta elämää, ikäänkuin minulla olisi siivet. Jokainen askel vetää yhä vaan etemmäs ja olen valmis juoksemalla juoksemaan kauvas, kauvas!

Vaan ihmiset, joita tapaan, katselevat minuun kierosti: talonpojat eivät pidä munkkien mustasta puvusta, suorastaan vihaavat sitä. Enkä minä voi riisua sitä pukua: minun passini on kyllä pidennetty, vaan apotti oli kirjottanut sen päälle todistuksen, että minä olen Savvatejevin luostarinveli ja olen lähtenyt vierailemaan pyhiin paikkoihin.

Ja niinpä lähdin minä matkalle sellaisiin paikkoihin yhdessä niiden kulkurien kanssa, jotka sadottain täyttivät meidän luostarimme juhlapäivinä. Veljeskunta oli niitä vastaan sangen kylmä ja vihamielinen, tietysti, olivathan ne ilmaiseksi syömässä, — ja koetti riistää niiltä niiden viimeisetkin viiskopeekkaiset, pakotti niitä tekemään luostarin töitä ja kaikella tavalla ilmaisi heille ylenkatsomistaan, pusertaen niistä viimeisenkin mehun. Vaan minä olin hyvin vähän tavannut niitä kulkureita, koska aina olin kiinni toimissani, enkä pyrkinytkään tapaamaan heitä, koska pidin itseni sellaisena ihmisenä, jolla oli omia erityisiä aikomuksia ja asetin itsekseni oman olemukseni yläpuolelle kaikkia muita.

Ja minä näin, että kaikkia teitä ja polkuja myöten kulki horjuen harmaita olentoja, pussit selässä ja kepit kädessä; he kulkivat hitaasti, päät syvästi alas painettuina; he kulkivat miettiväisinä, lempeinä, sydämet luottavaisesti avoinna. He virtaavat yhteen paikkaan, katselevat sitä, rukoilevat siellä, tekevät siellä hiukan työtä; jos siellä on joku vanhurskas vanhus, juttelevat he hänen kanssaan hiljaa jostain, ja uudestaan hajoavat teitä myöten, surullisina astuskellen seuraavaan paikkaan.

Heitä kulkee, kulkee, heidän joukossaan on nuoria ja vanhoja, naisia ja lapsia, ikäänkuin sama ääni olisi kutsunut kaikkia niitä ja tuntuu jonkinlainen ääretön voima siinä loppumattomassa vaelluksessa maan kaikkia teitä myöten, ja se voima vallottaa minut, kiihottaa, ikäänkuin se lupaisi jotain avata sielulleni. Kummalliselta tuntuu sellainen levoton ja nöyrä vaellus äskeisen liikkumattoman elämäni jälkeen.

Ikäänkuin maa itse tempaisi ihmisen irti rinnaltansa ja lausuisi sille käskeväisesti, työntäen sitä pois:

— Mene, kysy, tiedustele, ota selvää! Tuossa Ihminen kulkee tottelevana ja varovaisena; se hakee, katselee, kuuntelee herkkänä ja kulkee taas, kulkee eteenpäin. Maa soi hakijain jalkojen alla ja työntää heitä etemmäs, jokien ja mäkien, metsien ja meren kautta, — vielä etemmäs, kaikkialle missä yksinäisinä seisoo luostareita, jotka lupaavat ihmeitä, kaikkialle missä hengittää toivo, joka lupaa muutakin kuin tätä katkeraa, vaikeata, ahdasta elämää.

Minua ihmetytti tämä yksinäisten sielujen hiljainen kapina, ja se teki minut inhimilliseksi; minä aloin ajatella mitä nämä ihmiset hakevat? Ja kaikki ympärilläni alkoi näyttää yhtä kiihtyneeltä ja horjuvalta, kuin minä itsekin.

Useat hakevat Jumalaa samaten kuin minä, eivätkä tiedä mihin menisivät; ja he ovat jo hajottaneet koko sielunsa hakemistensa teillä ja nyt kuljeskelevat eteenpäin ainoastaan sentakia, ettei heillä enää ole voimaa pysähtyä; he lentävät kuin sipulinkuoret ilmassa, kevyinä ja hyödyttöminä.

Toiset eivät voi voittaa laiskuuttansa ja kantavat sitä hartioillaan, alentuvat ja elävät valheella; toiset taas palavat halusta nähdä kaikkea, vaan heillä ei ole voimaa rakastaa mitään.

Näen vielä paljon tyhjiä ihmisiä, likaisia varkaita, hävyttömiä, ilmaiseksi eläviä, ahneita kuin sudet, näen kaikenlaisia, vaan kaikki se on ainoastaan tomua niiden ihmisjoukkojen takana, jotka jumalanhakemisen into on vallannut.

Vastustamattomana se vetää minua mukaansa.

Ja sen ympärillä juoksee huutaen ja meluten erilaisia ihmisiä, joiden inhottavuus kummastuttaa minua.

Kerran Bjelo-oserissa minä näin erään keski-ikäisen, sangen reippaan ihmisen; nähtävästi hän oli varakas, hän oli sangen puhtaasti puettu.

Hän oli asettunut puitten varjoon, hänen vieresssänsä oli räsyjä, rasia jonkinlaista voidetta ja vaskinen vati — ja tämä ihminen huusi:

— Oikeauskoiset! Kellä on jalat haavoissa, tulkaa luokseni: minä teen ne terveiksi! Teen ilmaiseksi ne terveeksi, lupaukseni takia, jonka olen Jumalalle antanut!

Bjelo-oserissa oli silloin kirkkojuhla, rukoilijoita tuli kaikilta tahoilta kuin sadetta; he lähtivät hänen luokseen, istuutuivat, ottivat irti jalkariepunsa; hän pesi heidän jalkojaan, voiteli haavoja ja opetti:

— Oh, veli, oletpas sinä järjetön! Sinun tallukkasihan on liian iso — voiko nyt sellaisessa kävellä!

Ihminen, jolla oli iso tallukka, vastasi hiljaa:

— Minulle annettiin tämäkin Kristuksen nimessä pyydettyäni sitä!

— Se joka antoi teki hyvän työn, vaan että sinä sellaisessa tallukassa kävelet, se on sinun tyhmyytesi, eikä mikään urostyö, eikä Jumala sitä panekaan sinun laskuusi.

— Kas, — ajattelin minä, — tämäpä ihminen tietää hyvin Jumalan työt!

Tulipa hänen luokseen eräs nainen, joka ontui.

— Oh, naisraukka! huusi hän. — Eihän sinulla ole kanavarvasta, vaan on kenties, ranskan tauti! Oikeauskoiset, tämä on tarttuva tauti, kokonaisia perheitä se hävittää, äärettömän tarttuva se on!

Nainen tuli hämilleen, nousi ja lähti pois alakuloisena, vaan hän huusi yhä edelleen:

— Tulkaa tänne oikeauskoiset, pyhän Kyrilluksen nimessä!

Ihmiset astuvat hänen luokseen, riisuvat kenkensä huoaten, hän pesee heidän jalkojansa ja he lausuvat hänelle:

— Palkitkoon sinua Kristuksemme!

Vaan minä huomasin, että hänen hyväntahtoiset kasvonsa tempautuivat suonenvedontapaisesti ja taitavat kätensä vapisivat. Pian hän sulkikin vanhurskautensa kaupan ja kiihuhti nopeasti johonkin:

Yöksi vei minut eräs munkki latoon, tuo ihminen oli myös siellä; minä asetuin hänen viereensä maata ja aloin hiljaa puhua hänen kanssaan.

— Miksi te, hyvä ihminen, olette täällä yötä likaisten ihmisten kanssa? Teidän vaatteistanne päättäen on teidän paikkanne hotellissa.

— Minä olen antanut sellaisen lupauksen, — sanoi hän, — että tahdon olla viimeinen viimeisistä kolmen kuukauden kuluessa! Tahdon kokonaisuudessaan täyttää pyhiinvaellukseni, — syökööt minua tait niinkuin kaikkia muitakin! Teen minä vielä paljon enemmänkin! Minä, näettekös, — en voi katsella haavoja, minua oksettaa, — vaan niin illettävää kuin se onkin, minä kuitenkin pesen joka päivä vaeltajain jalkoja. Vaikeata on palvella Jumalaa, suuri on toivo Hänen armoonsa!

Minua ei enää haluttanut puhua hänen kanssaan, minä tekeydyin nukkuvaksi, makasin ja ajattelin:

— Eipä hänen uhrinsa Jumalalle ole kovinkaan viljava.

Heinä narisi minun naapurini alla, hän nousi varovaisesti polvilleen ja rukoili, alussa sanattomana, vaan sitten kuulin kuiskausta:

— Vaan sinä pyhä Kyrillus, rukoile Jumalaa syntisen puolesta ja parantakoon Jumala minun haavani ja naarmuni, kuten minä parannan ihmisten haavoja! Kaikkinäkevä Jumala, katso töitäni ja armahda minua! Minun elämäni on sinun kädessäsi: minä tiedän, että sinä olet leppymätön vihassasi, vaan minä olen jo tarpeeksi saanut rangaistusta; älä työnnä minua pois kuten koiraa, äläkä anna ihmistesi riistää vaimoani, minä rukoilen sinua ja minun rukoukseni nouskoon kuin suitsutus Sinun eteesi!

Tässä oli ihminen sekoittanut Jumalan lääkäriin, se iletti minua. Minä suljin korvani sormillani.

Ja kun hän oli rukoillut, niin hän otti pussistaan eväänsä ja massutteli kuin sika.

Paljon sellaisia ihmisiä olen minä nähnyt. Öisin he ryömivät Jumalansa edessä, vaan jo päivällä tallaavat he ilman sääliä ihmisten rintoja. He ovat alentaneet Jumalan ruokottomuksiensa suojelijaksi, he lahjovat Häntä ja tekevät kauppaa Hänen kanssaan:

— Älä unohda, Jumalani, miten paljon minä olen antanut sinulle!

He ovat sokeita ahneuden orjia ja kohottavat sen yläpuolelle itseänsä, kumartuvat pimeään ja pelkurimaisen sielunsa inhottavan epäjumalan edessä ja rukoilevat häntä:

— Herra Jumala, älä anna minua ilmi vihoissasi, älä rankaise minua raivossasi!

He kulkevat, kulkevat maailmaa myöten Jumalansa salaurkkijoina ja ihmisten tuomareina; he huomaavat paikalla kaikki rikokset kirkon sääntöjä vastaan; touhuavat ja meluavat, syyttävät ja

valittavat:

— Uskonto sammuu ihmisissä, voi meitä!

Eräs mies nauratti minua kovasti innollansa; me kuljimme yhdessä hänen kanssaan Perejaslavlista Rostoviin ja koko matkan hän huusi minulle:

— Missä ovat Fedor Studitin pyhät säännöt?

Hän oli lihava, terve mies, mustapartanen ja punaposkinen, hänellä oli rahaa ja yömajoissa hän touhusi naisten kanssa.

— Minä kadotin sielunrauhani, — sanoi hän, — kun näin miten laki oli kumottu ja miten ihmiset olivat irstaita; heitin toimeentuloni — tiilitehtaan — pojilleni ja, kas, nyt minä kuljen jo neljättä vuotta ja tarkastan kaikkea: kauhu täyttää sieluni! Pappien kirkkopukujen huoneissa on hiiriä ja niiden hampaat purevat rikki lain vahvoja pukuja, — kansa suuttuu kirkkoon, kääntyy pois siitä ruokottomiin lahkoihin ja kerettömyyksiin, vaan mitä tekee kirkko sitä vastaan; se, jonka täytyy taistella Jumalan puolesta? Kirkko lisää varojansa ja kasvattaa itselleen vihollisia! Kirkon täytyisi elää köyhyydessä; kuten köyhä Lazarus, jotta kansaraukka näkisi, että köyhyys, jota Kristus on opettanut, on tosipyhä; kansa näkisi sen, eikä nurisisi enää, eikä enää varastaisi vierasta omaisuutta! Onkos kirkolla muuta tehtävää? Pidä vaan kansaa oikein suitsissa — se on ainoa!

Nämä lainpuoltajat eivät kuitenkaan osaa peittää ajatuksiaan, kun he huomaavat lain heikkouden, vaan ilman häpeätä saattavat ilmi salaset tarkotuksensa.

Pyhien Vuorten luostarin luona eräs kauppias, tunnettu matkustaja, joka oli kuvannut pyhiinvaelluksiaan hengellisissä aikakauskirjoissa, saarnasi kansalle nöyryyttä, kärsivällisyyttä ja hyvyyttä.

Hän puhui lämpimästi, melkein kyyneleet silmissä. Hän rukoili ja uhkaili, kansa kuunteli vaieten, päät alas painettuina.

Minä sekaannuin hänen puheeseensa, kysyin:

— Vaan mitenkäs on ilmeisen laittomuuden laita, täytyykö sitäkin kärsiä?

— Kärsi rakkaani! — huusi hän. — Välttämättömästi kärsi! Itse Jesus Kristus kärsi, meidän ja meidän pelastuksemme puolesta!

— Vaan miten sitten, näettekös, marttyyrit ja kirkonisät, kuten Juhana Kultasuu, eivät hävenneet, vaan syyttivät itse kuninkaitakin?

Hän tuli vallan mielipuoleksi, punastui ihan luonnottomasti, polki jalkojaan maata vastaan.

— Mitä sinä löpöttelet, sokaisija! Ketä he syyttivät? Pakanoita!

— Olikos, näettekös, tsaritsa Eudoxia pakana? Ja Iivana Hirmuinen?

— Ei siitä puhuta! — huusi hän ja heilutti käsiään ikäänkuin vapaaehtoinen palokuntalainen tulipalossa. — Ei puhuta kuninkaista nyt, vaan kansasta! Kansa on pääasia! Se viisastelee epäuskoa, sillä ei ole enää oikeata pelkoa! Se on peto, kirkon täytyy se kesyttää — se on sen asia!

Vaikka he puhuivatkin yksinkertaisesti, niin en minä kuitenkaan vielä käsittänyt sinä aikana sitä heidän huolenpitoansa kansasta, vaikkakin selvästi tunsin siinä jonkinlaista pelkoa; en käsittänyt, koska minä olin sokea hengeltäni, enkä nähnyt kansaa.

Tämän väittelyn jälkeen tuon kirjailijan kanssa tuli luokseni muutamia ihmisiä ja sanoivat minulle, ikäänkuin he eivät odottaisi mitään hyvää minulta:

— Tässä on eräs nuorukainen, etkö sinä tahtoisit jutella hänen kanssaan?

Ja iltajumalanpalveluksen aikana laitettiin minulle tilaisuus jutella tuon nuorukaisen kanssa järven rannalla, metsässä.

Hän oli sellainen musta, ikäänkuin salama olisi hänet polttanut; hänen hiuksensa olivat leikatut, kuivat ja karheat; kasvoissa oli ainoastaan luita ja niiden välissä paloi kaksi ruskeata silmää: hän yski lakkaamatta ja ihan vapisi. Hän katseli minuun ilmeisen vihamielisesti ja lausui hengästyneenä:

— Nämä ihmiset kertoivat minulle sinusta, että sinä kiellät kärsivällisyyden ja lempeyden. Minkä vuoksi, selitä?

En muista enää, mitä minä silloin sanoin ja miten väittelin hänen kanssaan, muistan vaan hänen vaivaantuneet kasvonsa ja hänen kuolevan äänensä, kun hän huusi minulle:

— Me emme ole tätä, vaan tulevaista elämää varten! Taivas on meidän isänmaamme, kuulitko sitä?

Häntä vastaan esiintyi eräs ontuva sotilas, joka oli kadottanut jalkansa Kiinan sodassa ja sanoi ankarana:

— Minun mielipiteeni, oikeauskoiset, on se, että missä on vähemmän pelkoa, siinä on enemmän totuutta!

Ja kääntyen nuorukaisen puoleen, sanoi hän:

— Jos sinä pelkäätkä kuolemaa, niin on se sinun asiiasi eikä muitten, älä pelota toisia! Me pelkäämme ilman sinuakin jo tarpeeksi, vaan sinä, ruskea mies, puhu!

Hän hävisi pian, tuo nuorukainen, vaan kansanjoukko, noin puolisataa ihmistä, jäi ja kuunteli minua. En tiedä millä minä sinä aikana olinkaan voinut herättää huomiota, vaan minun oli hauska, kun minua kuunneltiin ja minä puhuin kauvan pimeässä korkeitten mäntyjen ja totisten ihmisten keskellä.

Ja muistan miten silloin sulautuivat mielestäni kaikki kasvot yksiksi ainoiksi kasvoiksi, jotka näyttivät minusta mieltävöisiltä ja itsepäisiltä, mykiltä, vaan rohkeilta, ja sadoissa silmissä näin lakkaamatta palavan saman tulen kuin omassa sielussani paloi.

Vaan sitten aika pyyhki pois muististani nämä useitten yhteiset kasvot ja vasta pitkän ajan päästä minä käsitin, että juuri yhteen ajatukseen keskeytynyt kansan tahto herättää lain käyttäjissä huolia kansasta ja pelkoa sen edessä. Olkoon vaan, ettei se ajatus vielä ole syntynyt, tahi ettei sitä vielä voi huomata, vaan jo liikkuu ilmassa epäilyksiä tuon vihamielisen lain pysyvyyden suhteen, ja siitä johtuu lainpuolustajain levottomuus. He huomaavat tuon itsepäisesti kysyvän katseen; huomaavat, että kansa kulkee maan päällä hiljaisena ja mykkänä, vaari he tuntevat jo sen ajatuksen näkymättömät säteet, ymmärtävät että vaiteliaitten ajatusten salainen tuli polttaa poroksi heidän lakinsa ja että toisenlainen laki on mahdollinen, on mahdollinen!

He tuntevat sen hyvin herkästi, ikäänkuin varkaat varovat sen heräävän isännän liikkeitä, jonka taloa he olivat yöllä riistäneet ja he tietävät, että jos kansa aukaisee silmänsä, niin elämä kääntyy ylös alaisin.

Ihmisillä ei ole Jumalaa, niinkauan kuin he elävät hajallaan ja vihaavat toisiaan. Ja mitä tekee kylläinen elävällä Jumalalla? Kylläinen hakee ainoastaan jotain puolustuskeinoa, jolla hän voisi selittää minkätähden hänen vatsansa on kylläinen silloin kuin toisten vatsassa kurnii nälkä. Hänen elämänsä on naurettava ja sääliittävä ja yksinäinen ja kaikkialla häntä ympäröi kauhu.

Kerran minä huomasin, että eräs vanhus, joka oli harmaa, pikkuinen ja paljaspäinen, tarkasteli minua ja kulki minun perässäni. Hänen silmänsä olivat vaipuneet syvälle, ikäänkuin ne olisivat jostain syystä peljästyneet; hän oli kuivettunut ja vahva kuin pukki ja nopeajalkainen. Aina hän tunkeutui ihmisten keskelle, katseli ihmisiä kasvoihin ikäänkuin hän hakisi jotain tuttua. Hän tahtoo jotain minulta, vaan ei uskalla kysyä. Minun tuli sääli tuota arkaa vanhusta.

Minä kuljin Lubnyiin "Istuvan Afanasjin" luo, vaan hän, mittailen askeliaan pikkuisella valkoisella kepillä, hiipii hiljaan minun perässäni.

Sitte minä kysyin:

— Vanhus, oletko jo kauvan vaeltanut?

Hän tuli oikein iloiseksi, nosti päänsä ja nauraa hihitti.

— Jo yhdeksän vuotta, rakkaani, jo yhdeksän vuotta!

— No, mitäs, kannat kai suurta syntiä?

— Koskas on syntiä kapottain mitattu? — sanoi hän, — yksin Herra Jumalani tuntee syntini.

— Mutta kuitenkin, mitä sinä olet tehnyt? Minä nauran ja hän hymyilee.

— Eipä juuri mitään. Elin niinkuin kaikki elivät. Minä olen Siperiasta, Tobolskin luota, nuoruudessani olin kyytipoika, vaan myöhemmin oli minulla kestikievari, kapakka myös... kaupakkin oli...

— Mitäs, riistitkö jonkun putipuhtaaksi?

Ukko peljästy.

— Miksi? Siitä on Jumalani minut pelastanut,... mitäs sinä!

— Minä, näettekös, lasken leikkiä. Näin, että tässä kulkee pikkuinen ihminen ja ajattelin, mitenäs hän nyt olisi voinut tehdä suurta syntiä!

Vanhus suoristi itsensä ja raaputteli pikkuista päätänsä.

— Sieluhan on kaikilla yhtä suuri, — sanoi hän, — ja yhtä paljon niistä piru pitää! Vaan sano minulle, miten sinä ajattelet kuolemaa? Katsos sinä siellä yömajassa puhuit vaan: "elämä, elämä", vaan missä on sitten kuolema?

— Tässä, näetkös, jossain!

Hän uhkasi minua sormellaan noin hauskasti ja sanoi:

— Sehän se on! Se on aina täällä, niin!

— Noh, entä sitten?

— Ilman vaan!

Hän nousi varpailleen ja melkein kuiskasi minun korvaani:

— Sehän on juuri kaikkivoipa! Itse Jesus Kristus ei voinut sitä välttää. Säästä minua siitä maljasta, sanoi hän, vaan taivaan Isä ei säästänyt häntäkään, eipä voinut! On sanottu, että kuolemakulta tulee ja aurinkokulta kuolee, niin!

Ja ukko puhui ja puheensa juoksi kuin puro mäeltä.

— Kaikkien yllä se lentää ja ihminen kulkee ikäänkuin rimaa myöten kuilun ylitse, ja jos kuolema koskee siivellään hiukan ihmiseen,— niin ihmistä ei ole enää missään. Oh, Jumalani! "Sinun voimallasi vahvistukoon maailma", — vaan miten sen pitäisi vahvistua, kun kuolema on asetettu kaiken yläpuolelle? Sinun järkesi on rohkea, kirjoja olet niellyt paljon, vaan kuitenkin elät ainoastaan niinkauan kuin olet terve, niin se on!

Hän nauroi, vaan silmissään oli kyyneliä!

Mitäs minä voin hänelle sanoa? Minä en ollut koskaan ajatellut kuolemaa, eikä nytkään ollut aikaa siihen.

Vaan hän hyppii ja pilkistää minun kasvoihini, hänen silmänsä ovat tulleet vallan vaaleiksi, partansa vapisee, vasemman kätensä hän on peittänyt poveensa ja yhä vaan katselee hän ympärilleen, ikäänkuin vartoisii, että kuolema jostain pensaan takaa tarttuisi hänen käteensä ja heittäisi hänen helvettiin. Minä katselin häneen vallan ihmeissäni.

Meidän ympärillämme kiehuu elämä: smaragdmainen heinä peittää maan, leivoset laulavat, kaikki kasvaa ylöspäin päästään eriaanisiiä heleitä ilohuutoja.

— Miten sinä olet tullut sellaisiin ajatuksiin? — kyselen minä matkatoveriltani. — Oletko ollut hyvin sairas?

— En, — sanoi hän, — minä elin rauhallisena ja tyytyväisenä neljänteenkymmenenteenseitsemänteen ikävuoteeni saakka! Vaan silloin kuoli vaimoni ja miniäni hirtti itsensä, — molemmat hävisivät samana vuonna!

— Et suinkaan sinä itse ajanut miniääsi hirteen?

— En, — sanoi hän, — irstaisuudesta hän sen teki! Minä en ollut häneen koskenut, en! Ja jos minä olisin elänytkin hänen kanssaan, niin kyllä se leskelle anteeksi annettaisiin: minä en ole pappi, eikä hän ollut vieras minulle! Minä elin vaimonikin aikana leskenä: neljään vuoteenhan ei vaimoni enää tullut uunilta alas, oli niin kipeä; ja kun hän kuoli, niin minä tein ristinmerkin: Herralle kiitos, nyt olen vapaa! Tahdoin vielä kerran mennä naimisiin, vaan yhtäkkiä rupesin miettimään: minä elän, kaikki on hyvin, olen tyytyväinen kaikkeen, vaan yhtäkkiä täytyy kuolla; ja mitä varten? Tulin levottomaksi! Jätin kaikki pojalleni ja lähdin vaeltamaan! Ajattelin, ettei matkalla niin kovasti huomaakaan, että tie vie hautaan, — kaikki on kirjavata, liikkuu ja ikäänkuin viittaa pois hautausmaalta. Ja kuitenkin, se on kaikki samaa!

Sitte minä kysyin häneltä:

— Onko se vaikeata?

— Voi rakas, miksei se olisi kauheaa, en voi kertoakaan! Päivällä koetan olla ihmisten keskellä, ikäänkuin he muka jollain tavalla suojelisivat minua, kuolema on sokea, kenties se ei löydä minua tahi ottaa jonkun toisen minun sijastani! Vaan katsos, yöllä, kun kukaan ei varjele toista, silloin on kamalata maata unettomana! Aina näkyy musta käsi ylläni, se koskee rintaani, ja hakee minua. Se leikkii sydämelläni, ikäänkuin kissa hiirellä, ja sydän pelkää, vavahtaa... voi! Ja kun nouset, katselet ympärillesi, niin makaa vieressäsi ihmisiä, vaan tietämätöntä on, tokko ne koskaan nousevat! Tapahtuuhan, että kuolema vie ihan joukottain: meillä kylässä kuoli koko perhe, mies, vaimo ja kaksi lasta saunassa häkään. Hänen huulensa vapisevat, ikäänkuin hän hymyilisi, vaan silmistään vuotaa kyyneliä.

— Ei se vielä mitään olisi, jos kuolema tulisi yhtäkkiä, tahi unessa, vaan annappas kun tulee tauti ja alkaa vähitellen purra!

Hän rypisti silmänsä, kutistui kokoon, näytti vallan homehtuneelta; hän juoksi, hyppi, silmät sammuksissa ja mutisi hiljaa joko itsekseen tai minulle:

— Herra Jumala! Antaisitpas edes sääskenä elää maailmassa! Älä tapa, Herra! Vaikka kirppusena, tahi pikkuisena hämähäkinä.

— Voi sinua onnetonta! — ajattelin minä.

Vaan yömajassa, ihmisten keskellä elvystyi hän taas ja alkoi paikalla kertoa emännästään ja kuolemasta ja vieläpä oikein reippaasti. Hän vakuutti ihmisille: te kuulette, näettekös, ettekä tiedä päivää ettekä tuntia; kenties kolmen virstan päästä tästä paikasta ukkonen teidät tappaa.

Muutamatsurivat, toiset suuttuivat, haukkuivat häntä, vaan eräs nuori nainen huomautti hänelle:

— Kai sinun pussisi on piukkaan ahdettu kun kuolemaa pelkää!

Ja hän sanoi sen niin katkeralla äänellä, että se painui mieleeni, vaan vanhus, tuo kuoleman pelkääjä, vaiken.

Koko matkan Lubnyiin saakka hän lohdutteli minua ja toisinaan ikävystyttikin! Paljon minä olen nähnyt sellaisia, jotka pakenevat kuolemaa ja piilottautuvat sen edestä vallan typerinä. Noita pelkureita on nuortenkin joukossa ja ne ovat vielä inhottavampia kuin vanhukset ja kaikki he ovat tietysti jumalattomia nylkyreitä. Heidän sielussansa on pimeää kuin savupiipussa ja aina siinä viheltää pelko, jopa hyvälläkin ilmalla. Heidän ajatuksensa ovat vanhojen pyhiinvaeltaja-akkain kaltaisia: he tallaavat maata, kulkevat, tietämättä mihin, tallaavat sokeina elämän polkua, muistavat Jumalan nimeä vaan eivät rakasta Häntä, eivätkä voi mitään tahtoa. Ainoastaan yksi seikka heitä huvittaa: he koettavat jakaa pelkonsa kaikille ihmisille, jotta ihmiset ottaisivat heitä, kerjäläisiä, vastaan ja olisivat heille ystävällisiä.

Vaan he eivät tule ihmisten luo ainoastaan mettä syömään, vaan vieläpä koettavat kaataa muittenkin sieluihin mätänevää myrkkyä omasta mädäntyneestä sielustaan. He ovat itserakkaita ja äärettömän hävyttömiä mitättömyydessään; he ovat niiden kerjäläisilkiöitten kaltaisia, jotka kirkkokulkueitten aikana istuvat tien vieressä ja paljastavat ihmisten edessä haavojaan, naarmujaan ja ilettäväisyyksiään, herättääkseen ihmisissä sääliä ja saadakseen niiltä sitten vaskikolikoita.

He kulkevat ja koettavat kaikkialle kylvää levottomuutensa mustia siemeniä, he huokaavat ja pyrkivät kuuntelemaan muitten huokauksia vastaukseksi, vaan heidän ympärillään nousee mahtava valli, vaatimattomain jumalanhakijain valli ja tuhatvärinenä palaa ihmisten suru.

Ja katsos sitäkin vähävenäläistä tyttöä, joka vanhukselle huomautti rahapussista. Hän on vaiti, hampaat yhteenkiristettyinä, tummanruskeat kasvonsa ovat suuttuneet ja silmissäkin näkyy terävä viha. Jos kysyt jotain, niin hän vastaa niin terävästi, ikäänkuin veitsellä leikkaisi.

— Sinä, rakas, älä pelkää minua, vaan kerro minulle surusi... — sanoin minä, — kenties sinun tulee helpompi olla!

— Mitä te tahdotte minusta?

— Enhän minä tahdo mitään, älä pelkää!

Hän kiivastui:

— Enhän minä pelkääkään, vaan minua ilettää!

— Minkätähden minä sitte olen vastenmielinen teille?

— Miksi te kiusaatte minua? Minä huudan ihmisiä avukseni!

Ja sillä tavalla hän haukkui kaikkia niin nuoria kuin vanhoja ja naisiakin.

— Minä en tarvitse sinua, — sanoin minä, — vaan minä tarvitsen sinun suruasi, tahdon tietää mikä ihmisiä vaivaa.

Hän katsoi minuun sivultapäin ja sanoi:

— Lähtekää muitten luo! Kaikki valittavat, olkoot ne kirotut!

— Miksi heitä kirootte?

— Minä niin tahdon!

Hän näytti minusta hiukan hullulta.

— Kenenkäs edestä sinä lähdet rukoilemaan? — kysyin minä.

Hän naurahti koko kasvoillaan, kulki hitaammin ja puhui ikäänkuin itsekseen:

— Viime keväänä meni mieheni Dnjeprille, puita uittamaan ja hävisi! Kenties hän on uponnut, kenties on löytänyt toisen naisen, kuka sen tietää? Appini ja anoppini olivat köyhiä, ilkeitä ihmisiä. Minulla oli kaksi lasta, tyttö ja poika, millä minä niitä olisin ruokkinut? Minä tein työtä, olin valmis tappamaan itseni työllä, vaan työtä ei ole ja mitä nainen saa työstään? Appini haukkui: "sinä olet lapsiesi kanssa kuin kivi kaulassamme, olet syönyt ja juonut meidät putipuhtaiksi!" Vaan anoppini sanoi: "sinä olet nuori, lähde kulkemaan luostareita pitkin, munkit ovat ahneita naisen perään, saat paljon rahaa". Minä en voi kärsiä, että lapseni näkisivät nälkää, — siksipä nyt kuljeskelenkin! Pitäisikö upottaa ne, mitä? Katsos, tässä nyt kuljeskelen. Hän puhuu ikäänkuin unessa, epäselvästi hampaittensa välitse, vaan silmänsä huutavat äidin tuskasta.

— Pikkupoikani on jo neljännellä. Hänen nimensä on Jooseppi ja tyttö on Hanka. Minä pieksin heitä, kun he pyysivät leipää, minä pieksin heitä. Minä olen kulkenut nyt jo kuukauden. Olen koonnut neljä ruplaa. Munkit ovat saitoja. Kunniallisella työllä olisin enemmän ansainnut! Voi piruja, piruja! Millä vedellä nyt pesen itseni puhtaaksi!

Täytyi jotain sanoa hänelle ja minä sanoin:

— Lasten takia antaa Jumala sinulle anteeksi! Vaan nyt hän huudahti, ulvoi!

— Mitäs minä siitä välitän? Minä en ole syppää Jumalan edessä. Jos hän ei anna anteeksi — niin olkoon antamatta; vaan jos hän antaa anteeksi, niin ei kuitenkaan itse voi unohtaa! Helvetissä ei ole kamalampaa! Siellä ei ole lapsia kanssani!

— Oh, — ajattelin minä, — turhaanpa minä häntä ärsyitin kertomaan!
Vaan hän ei enää voinut pysähtyäkään.

— Eikä köyhiä varten ole Jumalaa, ei ole! Kun me lähdimme Seleny Kliniin, Amurin joelle, niin pidimme jumalanpalveluksia, rukoilimme ja itkimme apua, — vaan auttiko Hän? Kolme vuotta vaivasimme itseämme siellä, ja ne jotka eivät kuolleet kuumeeseen, tulivat takasin kerjäläisinä. Isänikin kuoli, vaan äidiltäni mursi ratas jalan, kun olimme matkalla sinne, veljeni hukkuivat molemmat Siperiassa...

Hänen kasvonsa kivettyivät. Vaikka hän olikin synkkä, niin oli hän kuitenkin totinen, kaunis, hänen silmänsä olivat mustat, tukka paksu. Koko yön, aamuun saakka, juttelimme yhdessä, istuimme metsän reunalla, ratavartijan mökin takana, ja minä huomasin, että tuon ihmisen sydän oli palanut poroksi, hän ei voinut enää itkeäkään; ainoastaan silloin, kun hän muisteli lapsuusvuosiaan, hymyili hän kerran pari vasten tahtoaan ja hänen silmänsä tulivat pehmeämmiksi.

Ajattelin hänen puhuessaan:

— Hän veristää varmaankin jonkun, murhaa jonkun! Tahi tulee hänestä julma irstailija, hän ei pääse siitä mihinkään!

Jumalaa minä en näe, enkä rakasta ihmisiä! — sanoi hän. Mitä ihmisiä ne ovat, kun ne eivät voi auttaa toisiaan? Ihmiset! Voimakkaan edessä he ovat lampaita, heikon edessä susia! Sudetkin elävät laumottain, vaan ihmiset ovat kaikki hajalla ja ovat vihollisia toisilleen! Oh, paljon minä olen nähnyt ja näen, kaikkien pitäisi hävitä. He synnyttävät maailmaan lapsia, vaan eivät jaksu kasvattaa niitä, onko se hyvä? Minä, näettekö, löin omiani, kun ne pyysivät leipää, minä löin!

Vaan aamulla hän lähti pois luotani myymään ruumistansa munkeille, ja poistuessaan, sanoi hän häijynä:

— Noh, yhdessä makasimme ja sinä olet voimakkaampi minua, miksi et käyttänyt hyväksesi ilmaista lihaa? Oh sinua!

Tuntui kuin hän olisi antanut korvapuustin!

Minä sanoin hänelle:

— Turhaanpas loukkasit minua!

Hän loi silmänsä alas ja sanoi sitten:

— Tekee niin mieli loukata ihmistä, vaikka syytöntäkin! Kas, sinä olet nuori vielä, vaan jopa olet vallan kuivettunut ja ohimosikin ovat harmaat, ymmärrän, että sinullakin on suruja... Mutta minusta on kaikki samantekevää! En sääli enää ketään. Hyvästi!

Hän lähti.

Kuutena vaellusvuotenani olen nähnyt paljon ihmisiä, jotka ovat olleet surun suututtamia: niissä on palanut sammumaton viha kaikkea vastaan, eivätkä ne ole voineet nähdä mitään, paitsi pahaa. He katselevat pahetta ja kylpevät siinä ikäänkuin kuumassa saunassa, he juovat sappea, ikäänkuin juopot viinaa ja nauravat, iloitsevat.

— Meidän totuutemme on: kaikkialla pahetta, kaikkialla onnettomuutta, ulkopuolella sitä ei ole ihmiselle paikkaa!

He lankeavat villiin epätoivoon ja sen särkemänä elävät he mitä irstainta elämää ja likaavat maailmaa kaikin tavoin, ikäänkuin kostavat sille, että se on synnyttänyt heidät ja että heidän, oman heikkoutensa orjien, täytyy kuolemanpäiväänsä saakka ryömiä voimattomina maailman teitä myöden.

He kohottavat surun Jumalukseen ja kumartavat sitä, eivätkä tahdo nähdä mitään muuta kuin omia haavojansa, eivätkä tahdo kuulla muuta kuin epätoivon huokauksia.

Niitä tulee sääli, koska ne ovat jo kuten mielipuolia, vaan se taas ilettaa kun näet, että he ovat valmiita sylkemään sappea silmiin jokaiselle ja sammuttaisivat auringonkin sapellaan jos he vaan voisivat.

Toiset taas ovat hädän sortamina niin peljästyneitä, että he vaikenevat, piiloutuvat elämän edestä, pikkuisina, arkoina, vaan he eivät kuitenkaan voi lähteä vallan piiloon.

Paljon ihmisiä ja sanoja on painautunut muistiini, suunnattomia kyyneleitä on itketty edessäni, vaan ei minua kertaakaan vielä ole huumannut kamala epätoivon nauru; kaikkia myrkkyjä olen maistanut, olen juonut vettä sadoista lähteistä enkä kertaakaan ole vielä itse vuodattanut heikkouden katkeria kyyneleitä.

Elämä nousi eteeni hirveänä hourailuna ja unelmana, se oli levottomien sanojen lumivihuri ja kyyneliä polttava sade, lakkaamaton epätoivon huuto ja koko maailmaa kiusaava suonenveto, joka oli kipeä jonkun pyrkimyksen takia, jota järkeni ja sydämeni eivät käsittäneet.

Sieluni voivotti:

— Ei se ole sitä!

Likaiset surun virrat vuotavat kaikkia maailman teitä myöten, ja kamalasti kauhistuen huomaan minä, ettei Jumalalla ole tilaa siinä sekavassa yksinäisten ihmisten joukossa. Hän ei voi missään ilmaista voimaansa, hän ei voi mihinkään tukea jalkojansa, surun ja pelon, vihan ja epätoivon, ahneuden ja irstaisuuden matojen syövä elämä hajoaa tomuksi, ihmiset yksinäisyyden heikontamina häviävät, koska he ovat erossa toisistaan.

Minä kyselen:

Oletko sinä tosiaankin ainoastaan ihmisen sielun unelma ja toivo, jonka epätoivo synkkänä voimattomuuden tuntina on luonut?

Minä näen, että jokaisella on oma Jumalansa ja jokaisen Jumala on ainoastaan hiukan korkeampi ja kauniimpi kuin sen palvelija ja synnyttäjä. Se painaa minua. Ihminen ei hae Jumalaa, vaan kärsimyksiensä unohdusta. Tuska karkottaa ihmisen kaikkialta ja hän lähtee pakoon itseään, tahtoo välttää omia tekojaan, pelkää olla mukana elämässä ja hakee vaan hiljaista nurkkaa, johon voisi piiloutua. Enkä enää tunne ihmisissä pyhää Jumalanhakemisen levottomuutta, vaan ainoastaan kuolemanpelkoa; enkä enää näe pyrkimystä iloita Jumalasta, vaan näen surua siitä miten pääsisi kärsimyksistään.

Sieluni huutaa:

— Se ei ole sitä!

Tapahtui, että tapasin jonkun ihmisen: hän oli vakavissa mietteissä ja hänen silmänsä paloivat puhtaina... Tapaat hänet toisen kerran, hän on vielä samanlainen, vaan kolmannella tahi neljännellä kerällä, katsos, on hän vihanen tahi päissään, eikä enää ole vaatimaton, vaan hävytön, raaka ja pilkkaa Jumalaa.

Etkä voi käsittää miksi ihminen on mennyt rikki, missä hän on särkenyt itsensä? Kaikki ovat ikäänkuin sokeita ja kompastuvat helposti; harvoin kuulet elävää, henkevää sanaa; liian usein puhuvat ihmiset tottumuksesta vieraita sanoja eivätkä käsitä niiden merkityksen hyötyä eikä vahinkoakaan.

He kokoavat autuaitten munkkien puheita, erakkojen ja pyhimyksien sanoja ja jakavat niitä toisilleen, ikäänkuin lapset vaihtavat leikkiessään rikkimenneitten astiain kappaleita. Lopuksi en näe enää ihmisiä, vaan ainoastaan hävitetyn elämän jätteitä, — likainen ihmistomu ajelehtii maailmaa myöten ja monenlaiset tuulet lakasevat sen kirkon rapuille.

Lukemattomat kansanjoukot hyöriivät pyhänjäännösten ja ihmeitätekevien jumalankuvien ympärillä, kylpevät lähteissä — ja kaikkialta ne hakevat ainoastaan unohdusta.

Kirkolliset juhlakulkueet tuskastuttivat minua, — ihmeitätekeviin jumalankuviin en uskonut enää lapsuudestani saakka ja luostarin elämä oli sen uskon lopullisesti hävittänyt minulta. Katselin joskus miten ihmiset suunnattomana harmaana matona ryömivät maantien tomussa, tuntemattoman voiman takaa-ajamina ja kiihtyneinä huusivat toisilleen:

— Jouduta askeleitasi! Pian!

Ja niiden yläpuolella ui jumalankuva keltaisena lintuna, painaa heidän päänsä maahan ja minusta näyttää, että sen paino on kaikille liian raskas.

Tomuun ja likaan, kansan joukon jalkojen alle heittäytyy hulluja naisia, kuuluu villi kiljunta ja ihmisjoukko virtaa vapisevan ruumiin yli, tallaa, iskee sitä ja huutaa Jumalanäidin kuvalle:

— Iloitse, kaikkein pyhin!

Kaikkien kasvot ovat tulleet inhottaviksi, ovat villiityneet jännityksestä, märkinä hiestä, mustina liasta, — ja koko tämän joukon kulkue, kumea jalkojen töminä loukkaa maata ja surettaa taivasta.

Vaan tien vieressä, puitten alla näkyy kerjäläisrivejä kuin kaksi kirjavaa nauhaa: sairaita, raajarikkoja täynnä mätäneviä haavoja, kädettömiä, jalattomia, sokeita, seisovia ja makaavia...

Maassa kiemuroivat vaivatut ruumiit; ilmassa vapisevat inhottavat kädet ja jalat ojentuvat ihmisten puoleen herättääkseen niiden sääliä. Kerjäläiset voivottelevat ja ulvovat; heidän haavansa palavat auringossa, he rukoilevat ja vaativat itselleen kopeekkaa Jumalan nimessä. Siellä on useita kasvoja, joissa ei ole silmiä, muutamissa taas silmät palavat sysinä; lakkaamatta syö tuska ruumiita ja luita, ne näyttivät kauheilta kukilta. Näet, että ihmisiä ajetaan takaa ja minä vihaan sitä voimaa, joka vetää ihmisiä tomussa ja liassa, — mihin?

— Ei se ole sitä!

Kävin ihanassa Kiovan kaupungissa, hämmästyin tuon vanhan venäläisen pesän kauneudesta ja suuremmoisuudesta.

Koetin jutella siellä erään munkin kanssa, — häntä sanottiin hyvin viisaaksi.

Kerroin hänelle pitkin ja poikin, mikä minua vaivasi, ja etten voinut käsittää lakeja, joitten mukaan ihmisten elämä rakennetaan.

— Kuka sinä olet?

— Talonpoika.

— Osaatko lukea?

— Hiukan.

— Lukutaito on lakki, joka ei sovi teidän päähänne! — sanoi hän ankarana.

Huomasin, että hän tosiaankin oli viisas.

— Oletko sinä shtundisti? — kyseli hän.

— En.

— Jaha! Duhoboriko?

— Miten niin?

— Ajatuksistasi päättäen.

Hänen kasvonsa olivat vaaleanpunaset kuten keitetty kinkku ja silmänsä olivat pienet.

— Jos sinä haet Jumalaa, — sanoi hän, niin haet sitä tietysti kukistaaksesi hänet!

Ja hän uhkasi minua sormellaan:

— Tunnenhan minä teidät! Vaan katsos, etkö sinä tahtois lukea sata kertaa "Uskon?" Kas, lue! Ja kaikki sinun tyhmyytesi häviävät kuin savu. Vaan yleensä, teidät kerrettiläiset pitäisi lähettää Abessiniaan, Afrikaan, ethiopiaalaisten luo, niin! Siellä te piankin kuumuuden tähden oikaisisitte koipenne!

Minä kysyin häneltä:

— Oletteko te olleet siellä Abessiniassa, te?

— Olen, — vastasi hän.

— Vaan katsokaas, ette olekaan siellä heittäneet henkeänne.

Munkki suuttui.

Tapasin erään ihmisen Dnjeprillä: hän istui rannalla, vastapäätä luostaria ja heitteli kiviä veteen; hän oli noin viisikymmentävuotias, parrakas, kalju, kasvot täynnä ryppyjä, pää oli iso; sinä aikana minä jo tunsin vakavat ihmiset heidän silmistänsä, — lähdin hänen luoksensa ja istuin hänen viereensä.

Oli ilta. Likainen Dnjepr kuljetti kiireesti vesiään, ja Dnjeprin takana kukki mäki kirkkoja; kirkkokupoolien pöyhkeä kulta vapisi auringossa, ristit säteilivät, jopa ikkunoittenkin lasit paloivat ikäänkuin jalokivet, — näytti siltä kuin koko maa olisi avannut sylinsä ja olisi ylpeän anteliaana näyttänyt auringolle aarteitansa. Vaan ihminen minun vieressäni lausui hiljaa ja surullisesti:

— Koko luostari pitäisi panna lasin alle, pitäisi karkottaa munkit sieltä ulos, eikä pitäisi päästää sinne ketään, — ei ole enää olemassa ihmisiä, jotka ansaitsisivat elää sellaisen kauneuden keskellä.

Ikäänkuin satu, jonka joku viisas ja suuri mies oli kertonut, makasi luostari joen takana; kaukaa juoksevat sinne Dnjeprin aallot ja loiskivat iloisesti nähdessään sitä, vaan eipä sammu ihmisen ääni joen kummastuneessa laulussa.

— Miten voimakkaasti se oli alettu, miten valtavasti rakennettu!

Ikäänkuin vanhaa unta muistelen ruhtinas Vladimiria, Antoniusta, Feodosiusta, venäläisiä sankareita, ja minun tuli jotain sääli.

Äänekkäästi ja iloisesti soivat lukemattomat kellot toisella rannalla, vaan vielä paremmin kuulen surullisia ajatuksia elämästä.

— Emme kukaan muista sukulaisuuttamme. Kas, minä lähdin hakemaan oikeata uskontoa, vaan nyt ajattelen, missä on ihminen? En näe ihmistä. Näen kasakoita, talonpoikia, virkamiehiä, pappeja, kauppiaita, vaan yksinkertaisesti ihmistä, jolla ei olisi mitään tekemistä jokapäiväisten ja tavallisten asioitten kanssa, — sitä en näe. Jokainen palvelee jotain, jokainen komentaa jotakuta. Johtajan yläpuolella on vielä johtaja ja kaikki tämä nousee vaan korkeammalle ja korkeammalle, eikä silmä saavuta sen loppua. Ja siellä on Jumala piilossa.

Tuli yö; vesi joessa tuli siniseksi, ristit kirkoilla eivät enää säteilleet. Ihminen yhä vaan heittelee pikkukiviä veteen, enkä minä enää näe niiden tekemiä ympyröitä vedessä.

— Kolme vuotta sitten oli meillä Makopissa kapina eläinruton takia. Kutsuttiin rakuunoita meitä vastaan ja kristityt tappoivat kristittyjä. Eläinten takia! Useat ihmiset joutuivat perikatoon. Ja minä aloin itsekseen miettiä, mikä uskonto meillä venäläisillä oikeastaan on, kun me härkien takia tapamme toisiamme silloin kun Jumalamme on sanonut: älä tapa!

Luostari hukkuu sumuun, se tuntuu vaipuvan mäen sisään kuin harhanako. Kasakka penkoo maata

ympärillään, hakee kiviä, löytää niitä ja heittää niitä jokeen. Vesi soi.

— Niin niin, ihmiseni! — lausuu kasakka, kumartaen päätänsä. — Jumalan laki on henkinen maito, vaan me saamme lopuksi ainoastaan heraa. On sanottu: "autuaat ovat puhtaat sydämeistä, sillä he saavat nähdä Jumalan" — vaan voiko sydämesi koskaan olla puhdas, kun et saa elää tahtosi mukaan? Ja jos sinulla ei ole vapaata tahtoa, niin ei ole todellista uskoakaan, vaan on ainoastaan unelma.

Hän nousi, ravisteli itseään, katseli ympärilleen; hän oli aika tanakka:

— Me emme ole vapaita Jumalaa varten, kas, siinä se on, ajattelen minä.

Hän nosti lakkiansa ja lähti, vaan minä jäin, ikäänkuin olisin ollut kiinninaulattu maahan. Tahdoin käsittää kasakan sanat enkä oikein osannut sitä, vaan tunsin, että niissä oli totuutta.

Pimeä etelänyö syleilee minua, vaan minä ajattelen:

— Onko ihmisen sielunkauneus tosiaankin ainoastaan tuskassa? Missä on se varsi, jonka ympärillä liitelee ihmisten vihuri? Mikä on tämän touhun tarkoitus?

Talvella minä tavallisesti koetin päästä etelään, jossa oli lämpoisempää, vaan jos lumi ja kylmä saavuttivat minut pohjoisessa, niin silloin kävin luostareissa. Alussa tietysti munkit katsoivat minuun kierosti, vaan kun näytin itseni työssä, tulivat he paikalla ystävällisemmiksi, olihan heistä hauskaa, kun ihminen teki hyvin työtä eikä vaatinut heiltä palkkaa. Silloin jalkani lepäsivät, vaan käteni ja pääni työskentelivät. Silloin muistelin kaikkea sitä, mitä olin nähnyt kesän kuluessa, koetin saada tuosta taakasta jotain ruokaa sielulleni, — punnitsin, valitsin, koetin käsittää mikä mitäkin varten on olemassa ja sitten eksyin joskus kaikessa siinä ihan kyyneliin saakka.

Tunsin, että olin saanut jo tarpeekseni maan voivotuksista sekä tuskasta ja sieluni uskallus väheni; tulin synkäksi, vaiteliaksi, minussa kasvoi viha kaikkea ja kaikkia vastaan. Ajottain minä tulin tavattoman alakuloiseksi: viikottain minä elin joko unisena tahi sokeana, en tahtonut mitään, en nähnyt mitään. Aloin miettiä: jos jättäisinkin tuon vaeltamisen ja alkaisin elää kuten kaikki, asettamatta itselleni arvotuksia ja nöyrästi alistuen muitten säädöksiin alle? Päivä on minulle yhtä pimeä kuin yö; olen yksinäni maailmassa kuten kuu taivaalla, vaan en voi mitään valaista. Joskus ikäänkuin astun hiukan etemmäs itsestäni ja näen, miten terve, nuori mies seisoo tienhaarassa, hän on kaikille vieras, mikään ei miellytä häntä, hän ei usko mihinkään. Mitä varten hän elää? Miksi hän on poishakattu maailmasta?

Ja sieluni jäätyy...

Kävin myös naisluostareissa, olin niissä viikon, pari — ja kerran yhdessä niistä, Volgalla, löin kirveellä jalkaani, kun olin puita hakkaamassa. Minua hoiti siellä äiti Feoktista, hyvin ystävällinen ja hyvä mummo. Luostari oli pikkuinen, vaan rikas; sisaret olivat kaikki hyvin ruokittuja ja arvokkaita. Minua iletti heidän itaruutensa, siirappihymyilynsä ja heidän rasvaset kupunsa.

Olin kerran iltajumalanpalveluksessa ja kuulin köörin ihanaa laulua. Esilaulajatar oli solakka, kasvot tuliset, silmät mustat, ankarat, huulet heleämpunaset ja äänensä iso sekä uljas, hän lauloi kuin hän kyselisi jotain ja siinä äänessä tuntui tuskankyynel.

Jalkani tuli jo terveemmäksi, valmistauduin poislähtöön ja tein jo työtä. Kerran puhdistin teitä lumesta, kun se kööri laulajatar tuli kirkosta, hän käveli hiljaa ja ikäänkuin kivettyneenä. Oikeassa kädessään, joka likisti hänen rintaansa, oli rukousnauha, vasen riippui hervottomana; huulensa olivat yhteenpuristetut, silmäkulmansa rypistetyt, kasvonsa kalpeat. Minä tervehdin häntä, vaan hän tempasi päänsä ylös ja katsoi minuun ikäänkuin olisin minä häntä joskus pahoinpidellyt.

Se ärsytti minua, enkä minä yleensä pitänyt niistä nuorista nunnista.

— Mitäs, neitoseni, — sanoin minä, — ei elämä kai ole helppoa?

Hän pysähtyi, punastui.

— Mitä sinä sanoit? — kyseli hän.

— Näettekös, on kai vaikeata voittaa itsensä?

Vaan hän vastasi siihen yhtäkkiä vihasena ja hiljakseen?

— Voi pirua!

Ja lähti kiireesti pois, mustana kuin ukkospilvi tuulisena päivänä.

En osaa selittää miksi minä hänelle sanoin niin: siihen aikaan syttyi minussa usein sellaisia ajatuksia, ne syttyivät ja lensivät kipinäinä jonkun silmään. Minusta näytti, että kaikki ihmiset valehtelevat, teeskentelevät.

Jonkun ajan päästä näin hänet taas toisella polulla. Ja vielä enemmän nousi minussa viha: mitä varten hän tässä on kääriytynyt mustiin, kenenkä tähden hän on piiloutunut tänne? Kun hän meni ohitseni, sanoin minä hänelle:

— Tahdotko karata täältä?

Tyttö vavahti, nosti päänsä, suoristui kuin nuoli; minä luulin, että hän rupeaa huutamaan.

Vaan hän meni ohitse ja minä kuulin odottamattoman vastauksen:

— Illalla sanon.

Minä hämmästyin; luulin kuulleen väärin, vaan vaikka hän sanoi sen hiljaa, niin kuitenkin se kuului vallan selvästi kuin kellon soitto. Ja vaikka minua nauratti, niin kuitenkin hermostuin, vaan sitten rauhoituin ja ajattelin, että tyttö laski leikkiä.

Sinä iltana makasin vuoteellani ja ajattelin itsekseni, että minun täytyisi oikeastaan lopettaa tuo kulkurielämä, — menen johonkin kaupunkiin leipomoon työhön. Enkä minä ollenkaan tahtonut ajatella tuota tyttöä.

Yhtäkkiä koputettiin hiljaa ovelle... hypähdin ylös, avasin oven, siellä seisoivat vanha nunna, tervehti ja sanoi:

— Olkaa hyvä, tulkaa!

Ymmärsin mihin; en kysynyt mitään, lähdin mummon perässä ja uhkailin itsekseni:

— Vai niin? Odotappas rakkaani, kyllä minä sinun sieluasi ravistan!

Kuljettuamme monen käytävän ja oven kautta saavuimme sitte paikalle, akka avasi oven, työnsi minut sisään ja kuiskasi:

— Minä saatan sitte pois!...

Tulitikku leimahti, pimeydessä se valaisi tutut kasvot, kuulin äänen:

— Sulkekaa ovi!

Minä suljin. Löysin haparoimalla uunin ja nojauduin siihen, sitten kysyin:

— Eikö tulta tulekaan?

Tyttö nauroi hiljakseen:

— Minkälaista tulta? — kysyi hän.

— Voi sinuakin räsyä, — ajattelin minä.

Ja olin vaiti. Tuskin näin tyttöä, pimeydessä hän näytti tummalta pilveltä öisellä taivaalla.

— Miksi te olette vaiti? — kysyi hän. Ääni oli herrasmainen.

— Onpa nähtävästi varakas, — päätin minä ja sanoin:

— Puhevuoro on teillä!

— Sanoitteko vakavasti, että minä karkaisin?

Minä mietin miten voisin oikein myrkyllisesti vastata ja jonkun ajan päästä sanoin oikein levollisesti, ihan roistomaisesti:

— Ei, näettekös, minä vaan koettelin teidän vanhurskauttanne!

Taas hän sytytti tulitikon, kasvonsa leimahtivat, mustat silmänsä katsoivat julkeasti. Minun oli hiukan tukalaa. Näin pimeydessä miten hän seisoivat solakkana ja mustana keskellä huonetta ja omituisen suorana hän seisoivat.

— Minun vanhurskauttani ei kannattanut koetella, ei teitä sitä varten tänne kutsuttu, ja jos ette

ymmärrä, niin lähtekää pois, — kuiskasi hän kiihkeänä.

Hänen kuiskauksensa oli raaka, ja siitä kuului jotain totisempaa kuin leikinlasku. Seinässä minun edessäni oli ikkuna, ikäänkuin uloshakattu käytävä yön syvyyteen, — minun oli vastenmielistä katsella sitä. Minun oli paha olla, tunsin, että olen erehtynyt jossakin, ja yhä vaan tulee tilani tukalammaksi, jopa jalkanikin vapisevat. Vaan hän sanoo:

— Minulla ei ole paikkaa johon karkaisin, setäni on väkisin sulkenut minut tänne... minulla ei ole voimaa elää täällä, hirtän itseni...

Sitten hän vaiken, ikäänkuin hän olisi pudonnut kaivoon.

Minä olin vallan hämilläni, vaan hän tuli yhä lähemmäs minua, raskaasti hengittäen.

— Mitä te sitten tahdotte? — sanoin minä.

Hän tuli vallan lähelle, asetti kätensä minun olkapäälleni, käsi vapisi ja minä vavahdin myös, polveni taipuivat ja pimeys ryömi kurkkuuni, tukehutti minua.

— Kenties se on uskonhullu? — ajattelin minä.

Vaan hän jo itki ja kuiskutteli, kuuma hengityksensä koski kasvoihini:

— Minulle syntyi pikku poikanen, he ottivat sen pois minulta ja ajoivat minut tänne, enkä minä jaksa olla täällä. He sanoivat, että lapseni oli kuollut, setä ja täti sanoivat niin, he ovat holhoojiani. Kenties he murhasivat sen, heittivät sen pois löytölapsena, ajatteles, hyvä ihmiseni! Minun täytyy vielä kaksi vuotta olla heidän vallassansa kunnes tulen täysi-ikäiseksi, vaan täällä minä en voi olla!

Ja sillä tavalla hän nyyhkyttää, ruumiinsa vapisee; tunnen, että olen syyppää hänen edesssä, minun on sääli häntä, vaan samalla pelkään häntä, uskon häntä ja epäilen taas.

Vaan hän kuiskaa, läähättäin:

— Minä tahdon lasta... Jos tulen raskaaksi, niin he karkottavat minut täältä! Minä tahdon pienokaista, jos ensimmäinen on kuollut, niin tahdon synnyttää toisen, enkä enää anna ryöstää sitä minulta, riistää sieluani! Minä pyydän armoa ja apua, hyvä ihminen: auta minua voimallasi, anna minulle takasin se, joka riistettiin minulta... Usko, Herran nimessä, — minä olen äiti, enkä irstailija, en tahdo syntiä, vaan poikaa; en tahdo huvia, vaan synnytystä!

Minä olin ihan kuin unessa. Minä uskoin häntä, mahdotonta oli olla uskomatta, kun nainen sillä tavalla puolustaa oikeuttansa, että kutsuu tuntemattoman ihmisen ja sanoo sille suoraan:

— Minut kielletään synnyttämästä ihmistä, auta minua!

Ja minä muistelin tuntematonta äitiäni: kenties hänkin oli samalla naisellisella voimallaan heitetty isäni valtaan? Minä syleilin tyttöä ja sanoin hänelle:

— Anna anteeksi että minä niin huonosti ajattelin sinusta... Jumalanäidin nimessä — anna anteeksi!

Vaan täytettyään pyhän avioliiton sakramentin hänen kanssaan, taas paha ajatus hämmensi minua.

— Vaan jos hän on pettänyt minua, enkä minä ole ensimmäinen tässä, jonka kanssa hän elää?

Hän kertoi minulle elämänsä. Hän oli lukkosepän tytär; setänsä oli koneenkäyttäjän apulainen, juoppo ja ankara ihminen. Kesällä hän oli laivalla ja talvella satamassa, eikä tytöllä ollut missä eläisi. Isä ja äiti olivat kuolleet tulipalossa sellaisella lossilaivalla, jota virta kulettää; kolmetoista vuotiaana hän oli jäänyt orvoksi ja seitsemäntoistavuotiaana tuli raskaaksi eräästä herrasmiehestä. Hänen hiljainen äänensä vuosi sieluuni, hänen lämmin kätensä lepäsi kaulallani, päänsä minun olkapäälläni; kuuntelen häntä, vaan inhottava mato imeytyy sydämeeni, minä epäilen.

Me olemme unohtaneet, että nainen on synnyttänyt Kristuksen ja on nöyränä saattanut hänet Golgatalle; me olemme unohtaneet, että hän on menneisyyden kaikkien pyhien ja kauniitten ihmisten äiti ja että me kamalassa ahneudessaamme olemme unohtaneet naisen arvon, käytämme häntä huviksemme ja kotieläimeksemme työtä varten, sentakia hän ei synnytäkään enää elämän pelastajaa, vaan kylvää siihen ainoastaan ilkiöitä, heikkoutemme hedelmiä.

Hän kertoo luostarista, kuulen että useat siinä elävät pakosta. Ja yhtäkkiä hän lausuu syleillen minua:

— Minulla on täällä ystävätär, hyvä, puhdas tyttö rikkaasta perheestä... voi miten vaikeata on hänelle,

jos sinä tietäisit! Katsos, hänenkin pitäisi tulla raskaaksi: jos hänet ajettaisi ulos täältä, niin hän lähtisi kummiäitinsä luokse.

— Herra Jumala! ajattelin minä. — Voi onnetonta... Ja vielä kerran vavahti uskoni Jumalan kaikkietäväisyyteen ja lakien oikeudenmukaisuuteen, — voidaanko ihminen panna sellaiseen asemaan, jotta laki tulisi täytetyksi?

Vaan Kristiina kuiskasi hiljaa korvaani:

— Jos sinä voisit myöskin hänen kanssaan...

Hän murhasi minut niillä sanoillaan, olin valmis suutelemaan hänen jalkojaan! Koska minä ymmärsin, että ainoastaan puhdas nainen, joka tuntee äitiyden arvon, voi puhua sillä tavalla. Minä tunnustin hänelle epäilykseni; hän työnsi minut pois ja alkoi itkeä pimeydessä, enkä minä enää uskaltanut lohduttaakaan häntä.

— Luuletko, ettei minua hävettänyt kutsua sinua? — sanoi hän nuhdellen. — Minä olen kaunis ja terve, luuletko, että minun on niinkään helppoa kerjätä mieheltä syleilyä kuin almua? Miksi minä lähdin luoksesi? Huomasin, että sinä olit ankara ihminen, sinulla olivat totiset silmät, puhuit vähän, etkä kiivennyt nuorten nunnain kimppuun. Ohimollasi oli harmaita hiuksia. Vaan sitäpaitsi, en juuri tiedä minkä tähden, vaan sinä näytit minusta hyvältä, ystävälliseltä. Ja kun sinä niin pahasti sanoit tuon ensimmäisen sanan, niin minä rupesin itkemään, luulin että olin erehtynyt. Vaan sitten kuitenkin päätin, Jumala siunatkoon! — ja kutsuin.

— Anna minulle anteeksi, — pyysin minä. Hän suuteli minua.

— Jumala antaa anteeksi!

Tässä koputteli akka ovelle, ja kuiskasi:

— Lähtekää nyt, paikalla soitetaan aamujumalanpalvelukseen.

Ja kun hän saattoi minut käytävien läpi, sanoi hän:

— Antaisitteko minulle ruplasen? Minä olisin mielelläni tappanut hänet.

Noin viisi päivää elin Kristjan kanssa, vaan enemmän ei enää ollut mahdollista: niin kööri laulajattaret kuin nunnatkin alkoivat kovasti kiusata minua ja minun teki mieleni olla yksin ja miettiä tuota tapausta. Miten voidaan naista kieltää lapsia synnyttämästä, jos hän tahtoo niitä ja jos lapsia aina on ollut ja tulee olemaan uuden elämän alkuna, uutten voimien kantajina. Oli vielä yksi seikka, jota minun täytyi välttää; Kristja näytti minulle ystävättärensä: hän oli vieno, vaaleatukkainen ja sinisilmäinen tyttörukka, kovasti Olgan näköinen. Kasvonsa olivat puhtaat ja äärettömän surullisena katseli hän maailmaan. Kaikki veti minua hänen puoleensa ja Kristjakin aina vaan kehotti. Vaan minusta oli hänen laitansa hiukan toinen: Kristiinahan ei enää ollut tyttö, vaan Julia oli viaton ja hänen miehensäkin täytyi olla samanlaisen. Enkä minä luottanut itseeni, en tiennyt kuka minä olen; Kristjan kanssa se ei häirinnyt minua, vaan sen toisen kanssa se voi häiritä; miksi, sitä en tiennyt, tunsin vaan, että se voi. Sanoin hyvästi Kristjalle; hän itki hiukan, pyysi että minä kirjoittaisin hänelle, tahtoi ilmottaa, jos hän tulee raskaaksi ja antoi minulle salaisen osotteen. Piankin minä kirjoitin hänelle, hän vastasi hyvin hyvällä kirjeellä; sitten kirjoitin taas, vaan en enää saanut vastausta. Ja vasta puolentoista vuoden päästä sain häneltä kirjeen Donin takaisilla seuduilla, se oli myös kauvan maannut postissa. Siinä hän ilmotti, että hänelle oli syntynyt poika, Matvei, se oli terve ja iloinen; setä oli juonut itsensä kuoliaaksi ja hän asui nyt tätinsä luona. Nyt, kirjotti hän, olen itse herrani ja käskijäni ja jos tulet, otan sinut ilolla vastaan. Minun teki kyllä mieleni nähdä poikaani ja satunnaista vaimoani, vaan sinä aikana olin juuri löytämässäni oikean tien enkä päässyt, lupasin myöhemmin tulla.

Sitten hän meni naimisiin erään kirja- ja kuvakauppiaan kanssa ja siirtyi Rybinskiin asumaan.

Kristiinassa minä tapasin ensi kerran ihmisen, jolla ei ollut pelkoa sielussansa ja joka oli kaikin voimin valmis taistelemaan olemassaolonsa edestä. Vaan silloin minä en vielä osannut pitää täydessä arvossa sitä suurta piirrettä hänessä.

Sen tapauksen jälkeen Kristiinan kanssa koetin minä työskennellä kaupungissa, vaan ei miellyttänyt siellä, oli ahdasta ja tukahuttavaa. Työnjohtajat eivät miellyttäneet minua sielunsa alastomuuden takia ja koska he noin avonaisesti antautuivat isännän valtaan, jokaisen käytös ikäänkuin huusi:

— Noh, ottakaa, syökää ruumistani ja juokaa vertani, minulla ei ole mihin menisin maailmassa!

Minun oli tuskallista heidän kanssaan, he joivat, haukkuivat toisiaan turhanpäiten, lauloivat tuskastuttavan surullisia lauluja, tekivät työtä yötä päivää ja isännät lämmittelivät vaan rasvasia

kyllään heidän vieressään. Leipomossa oli ahdasta, likaista, ihmiset nukkuivat kuin koirat, viina ja irstaisuus oli heidän ainoa ilonsa. Kun minä puhuin elämän epäjärjestyksestä, kuuntelivat he kyllä ilman mitään, tulivat surullisiksi, myönsivät; kun minä sanoin, että meidän pitäisi hakea Jumalaa, huokasivat he, vaan minun sanani eivät juuri pysyväisesti tarttuneet heihin. Joskus he yhtäkkiä alkoivat laskea leikkiä minusta, ilman, että käsitin miksi? Ja pilkkasivat hyvin pahasti.

Kaupungeista minä en pitänyt. Minä en kärsinyt ihmisten ahnetta melua ja huoletonta kaupantekoa kaikella ja kaikkien kanssa; suurkaupungin melusta hullaantuneet ihmiset olivat vieraita minulle. Siellä oli liiaksi kapakoita, liiaksi kirkkoja, oli rakennettu paljon ja suuria taloja, vaan ihmisten oli ahdasta elää; ihmisiä oli paljon eikä kukaan elänyt itseään varten, jokainen oli sidottu kiinni asiaansa ja nähtävästi juoksee elinikänsä yhtä rataa myöten kuten koira ketjussa.

Kaikissa äänissä kuulen väsymystä; jopa kirkonkin kello soi toivottomana ja koko sielullani tunnen, että kaikki ei ole juuri niin kuin sen pitäisi olla, ei ole!

Joskus teen pilaa itsestäni, kas kun on olemassa vielä sääntöintoilija! Vaan vaikka se on naurettavaa, ei se kuitenkaan ole lystiä: näen ainoastaan virheitä kaikkialla enkä kumminkaan käsitä järjelläni syytä siihen ja sitä enemmän se vaivaa. Vajoan pohjaan.

Öisin muistuu mieleeni vapaa elämäni ja erittäin selvästi yösiijani kentillä.

Kentällä on maa ympyriäinen, käsitettävä, rakas sydämelle. Makaan joskus siellä kuin kämmenellä pikkuisena ja yksinkertaisena, ikäänkuin lapsi, puettuna lämpöiseen sumuun, tähtitaivaan peittämänä ja liitelet siellä sen kanssa tähtien ohi.

Väsynyt ruumis täyttyy voimakkaalla heinien ja kukkien tuoksulla; tuntuu ikäänkuin makaisi kehossa ja näkymätön käsi liekuttaisi sitä hiljaa, nukuttaen ihmistä...

Varjot uivat, koskettelevat heinien varsia: yltympärillä on kahinaa ja kuiskauksia; jossain on maamyrrä ryöminyt esiin kolostaan ja viheltää hiljaa. Kaukana maan äärellä nousee jotain mustaa, kenties on se joku hevonen, se seisoo ja sulaa sitten lämpösen sumun mereen. Ja taas se ilmestyy toisessa paikassa, toisessa muodossa... Niin liikkuu hiljakseen koko yön kentillä maan unen mykkiä vartijoita, kesäoitten helliä varjoja. Tunnet, että sinun ympärillesi, koko maailman ympärille on elämä piiloutunut, leväten herkässä puoliuudessa ja ihminen tuntee omantunnontuskia siitä, että se ruumiillaan on lämännyt heinää.

Yölinnut lentävät hiljaa, palanen maata on saanut elämää, on tempautunut pois maasta, on saanut siivet halultaan, ja lentää täyttämään sen.

Heinät kahisevat... Joskus vierii käteni yli pikkuinen pehmoinen hiiri, — vavahdan ja vielä syvemmin tunnen elämän runsauden, jopa maakin, mehukas maa elpyy allani, se tuntuu niin omaiselta.

Ja minä kuulen miten se hengittää, tekee mieli tietää, minkälaista unta se mahtaa nähdä ja minkälaiset voimat salaa kypsyvät sen syvydessä, miten se huomenna katsoo aurinkoon, millä se ilahuttaa aurinkoa, joka sitä kaunotarta rakastaa.

Tuntuu ikäänkuin koko ihminen sulaisi nojaten sen rintaan ja koko ruumis kasvaa täyttyen lämpösellä ja tuoksuvalla mehulla rakkaan äidin rinnasta; näen itseni lakkaamatta, ikuisesti maan lapsena ja ajattelen kiitollisena: — Minun omaiseni!

Maasta vuotaa näkymätön hyvien voimien virta, ilmassa värehtii kirpeitä tuoksuja — maa näyttää taivaan suitsutusastialta ja ihminen on siinä sysi ja suitsutusaine.

Kiireesti palavat tähdet osottaakseen koko kauneutensa ennen kuin aurinko nousee; uni ja rakkaus syleilevät minua, juovuttavat ja sielusi kautta käy polttavan valoisa toivon säde: jossain on kaunis Jumala! — Hakekaa ja te löydätte — se on hyvin sanottu ja niitä sanoja ei pidä unohtaa, koska ne sanat ovat tosiaankin ihmisjärjen arvoiset.

Niin pian kuin vaan kevät pilkisti kaupunkiin, lähdin minä tieheni; olin päättänyt kulkea Siperiaan, koska kerran sitä minulle oli kiitetty, vaan matkalla minut pysäytti ihminen, joka antoi sielulleni siivet koko elinijäkseni ja osotti minulle oikean tien Jumalan luokse.

Minä tapasin hänet matkalla Permistä Verhoturjeeseen.

Makasin metsän reunalla, olin laittanut itselleni tulen ja keitin vettä teetä varten. Oli puolipäivä, kovasti kuuma, ilma oli täynnä puunpihkaa, tuntui öljyseltä ja paksulta, vaikea oli hengittää. Linnuillakin oli kuuma, ne olivat paenneet syvälle metsään, iloisesti rakentaen siellä elämätään. Oli hiljaista. Tuntui siltä kuin pian kaikki sulaisi auringon alla ja maata myöten olisi virrannut erivärisissä ojissa puita, kiviä ja minun kivettynyt ruumiini.

Yhtäkkiä kulkee Permin puolelta ihminen ja laulaa korkealla värisyttävällä äänellä. Nostin pääni, kuuntelin ja näin: sieltä päin astuskelee pikkuinen vaeltaja Valkosessa papinpuvussa, teekannu vyöllä ja vasikannahkanen laukku sekä pieni pata selässä. Hän kävelee reippaasti ja jo kaukaa nyökkää hän minulle päätään sekä hymyilee. Hän oli vallan tavallinen kulkuri, sellaisia on paljon ja se on vahingollinen ihmislaji: kulkeminen on heistä tuottava ammatti, ne ovat tyhmiä, löpöttelijöitä, valehtelevat aina kamalasti; juovat paljon ja ovat valmiita varastamaankin. Minä vihasin heitä koko sieluni voimalla.

Hän tuli luokseni, otti pois lakin päästään, ravisti päätänsä, niin että hiuspalmikkonsa hyppi ja alkoi löpötellä.

— Rauha sinulle, ihmiseni! Onpas tämä kuumuutta, kaksikymmentäkaksi astetta kuumempaa kuin helvetissä!

— Koskas te sieltä tulitte? — kysyin minä.

— Kuusisataa vuotta sitten!

Hänellä oli reipas, iloinen ääni, pää oli pikkuinen, otsa korkea; kasvot olivat täynnä pieniä ryppyjä, näytti siltä kuin hämähäkin verkko olisi peittänyt ne; hänen partansa oli sellainen puhdas, harmaa, vaan ruskeat silmänsä säteilevät kuin nuorella ihmisellä.

— Katsos, — mietin minä, — mikä lysti sääskinen!

Vaan hän yhä vain jutteli:

— Voi tuota Uralia!... Sehän vasta on kaunis! Onpa tuo Herra Jumala suuri mestari mitä tulee maailman koristamiseen: mitenkä hän on kaikki metsät ja joet ja mäet niin hyvin asettanut!

Hän riisui päältänsä matkatamineet, hyörii ja pyörii siinä pukin tavalla; huomasi, että minun teekannuni kiehui, nosti sen paikalla pois ja kysyi ikään kuin vanha toveri:

— Panetko omaa teetäsi sisään, tahi juommeko minun teetäni?

Minä en vielä ennättänyt vastata, kun hän oli jo päättänyt asian:

— Juodaanpas minun teetä, se on aika hyvää, eräs kauppiaanvaimo lahjoitti sitä minulle, se on kallista teetä!

Minä hymähdin:

— Oletpas sinä aika pukinnäköinen!

— Mitäs siitä! — sanoi hän. — Tuo kuumahan kuolettaa, vaan varroppas kun lepään, niin silitän kaikki ryppyini!

Hänessä oli jotain, mikä muistutti Savelkaa ja minun teki mieleni laskea leikkiä hänen kanssaan.

Vaan jo viiden minuutin päästä minä kuuntelin suu auki hänen puhettansa, joka tuntui niin kummallisen tutulta ja kuitenkin niin uudelta, kuuntelin häntä ja tuntui kuin ei hän puhuisi, vaan minun oma sydämeni laulaisi aurinkoisten päivien iloa.

— Katsos... Eikö tämä ole juhlaa, eikö tämä ole paratiisi? Juhlallisina kohoavat vuoret auringon puoleen ja nousevat metsät vuorten huipuille; pikkuinen tomuteränen jalkojesi alla nousee siivekkäänä elämän valoon, ja kaikki laulaa ilon psalmeja, vaan sinä, ihminen, sinä maailman isäntä, miksi sinä istut synkkänä?

— Mikähän kummallinen lintu tämä on, — kysyin minä itseltäni ja sanoin hänelle tutkivasti:

— Vaan jos surulliset ajatukset vaivaavat? Hän osotti sormellaan maahan:

— Mikä tämä on?

— Maa.

— Ei! Katso korkeammalle!

— Heinäkö?

— Vielä korkeammalle!

— Noh, varjoni!

— Sinun ruumiisi varjo, — sanoi hän, — vaan ajatukset ovat sinun sielusi varjot! Mitä sinä pelkää?

— Minä en pelkää mitään.

— Valehtelet! Jos sinä et pelkäisi, niin olisivat ajatuksesi reippaita. Pelko synnyttää surua, vaan pelko tulee uskon puutteesta. Niin, niin! Juo teetä!

Hän kaataa teetä kuppeihin ja puhuu lakkaamatta:

— Tuntuu ikäänkuin olisin sinut jo kerran nähnyt, mitä? Oletko sinä ollut Walaamilla?

— Olen.

— Koska? Jahah, — sitten se ei ollut siellä! Vaan minusta näytti, että minä sinun punasen tukkasi olisin nähnyt siellä. Huomattavat kasvot! Niin! Olenkos nähnyt sinut Solovetzkissa?

— Minä en ole ollut Solovetzkissa.

— Et ole ollut? Se on väärin se! Luostari on vanha ja hyvin kaunis. Käy katsomassa!

— Niinpä et olekaan nähnyt minua! — sanoin minä ja tuntuu ikäänkuin loukkaavalta, että asianlaita on sillä tavalla.

— No mikä sitte! — huudahti hän. — Ennen en ole nähnyt, mutta nyt näen! Vaan silloin oli nähtävästi toinen siellä, joka oli sinun näköisesi. Eikö se ole sama?

Minä nauroin.

— Mitenkäs se sitten olisi sama?

— Miksi sitte ei?

— Vaan minähän olen minä ja toinen on toinen!

— Oletko sinä häntä parempi?

— En tiedä.

— Enkä minäkään tiedä.

Katselen häneen ja tulen kärsimättömäksi. Tahtoisin, että hän puhuisi ja puhuisi lakkaamatta. Vaan hän ryyppäsi teetä ja muistutteli jotain mieleensä:

— Niin, vaan sehän oli raajarikko ja häpesi sitä sangen kovasti. Kaikki nämä raajarikot, kierot, olkoot ne sitä sisältä tahi ulkoapäin ovat luonnottoman itserakkaita! Katsokaa, minä olen kierosilmä, — tahi siellä toinen sanoo: minäpä olen raajarikko, vaan te ihmiset älkää huomatto, että minä olen sitä. Ja tuokin oli sellainen. Hän kertoi minulle: "kaikki ihmiset ovat roistoja; he näkevät, että minulla on yksi silmä ja sanovat minulle: sinä olet kierosilmä. Ja sentakia ne ovat ilkiöitä!" Vaan minä sanoin hänelle: sinä, velikulta, olet itse roisto ja ilkiö, ellet ole narri, valitseppas kumpana tahdot olla mieluummin! Ymmärrähän: eihän se ole tärkeätä, miten ihmiset katsovat sinuun, vaan se, miten sinä itse katselet ihmisiin. Sentakia, ystäväni, olemmekin sekä kieroja että sokeita, että yhä vaan katselemme ihmisiä, haemme niissä likaa ja sammutammekin valomme toisten pimeydessä. Vaan valaise sinä valollasi toisten pimeyttä ja sinun tulee hyvä olla. Ihminen ei näe hyvää kenessäkään paitsi itsessään ja sentakia on koko maailma hänelle surullinen erämaa.

Hän ilvehtii ja katselee minuun, vaan minä kuuntelen häntä ikäänkuin metsään eksynyt kaukaista kellonääntä ja pelkään erehtyvänä; ettei vaan pöllö huutaisi kaukaa! Ymmärrän, että hän on paljon nähnyt, on paljon rauhottanut itseään, vaan minusta näyttää, ettei hän pidä minusta, laskee minusta leikkiä jollain käsittämättömällä tavalla, hänen nuoret silmänsä hymyilevät. Sen jälkeen, kun olin kohdannut Antoniuksen, oli minun vaikeata luottaa ihmisen hymyilyyn. Minä kysyin häneltä kuka hän on.

— Minua kutsutaan Jehudiiliksi, — sanoi hän, — ihmisille olen iloinen narri, itselleni hyvä ystävä!

— Pappissädystäkö?

— Olin pappina jonkun aikaa, vaan sitten riistettiin minulta arvoni ja istuin kuusi vuotta Susdal-luostarissa! Sinä kysyt kai miksi? Saarnasinpa minä kirkossa kansakullalle, vaan se käsitti minua

sangen jyrkästi sielunsa yksinkertaisuuden takia ja sitten sitä piestiin sentakia, vaan minut tuomittiin, ja siihen asia päättyikin. En enää muistakaan, mitä saarnasin. Olihan se aikoja sitten, siitähän tulee jo kahdeksantoista vuotta — kyllä sen voikin jo unohtaa. Elin kaikenlaisissa ajatuksissa, eivätkä ne kaikki juuri mihinkään kelvanneet.

Kun hän nauroi, niin jokaisessa hänen kasvojensa rypyssä leikki nauru ja hän katseli ympärilleen, ikäänkuin juuri hän olisi luonut kaikki mäet ja metsät.

Kun ilma tuli viileämmäksi, jatkoimme matkaamme yhdessä etemmäs ja sitten hän kysyi tiellä:

— Vaan mistä sinä olet kotoisin?

Uudestaan, kuten Antoniuksen edessäkin, teki mieleni asettaa kaikki menneet päivät vielä kerran riviin silmiäni eteen ja katsella vielä kerran niiden kirjaviin kasvoihin. Juttelin lapsuudestani, Larionista, Savelkasta; vanhus nauraa hohotti ja huusi:

— Voi rakkaita ihmisiä! Voi Jumalan hovinarreja, mitäs? Nämä, kultani, ovat ne oikeat, nämä vasta ovat Venäjän maan kukkia. Voi jumalanrakkaita!

Minä en käsittänyt niitä kiitoksia ja oli kummallista katsella hänen iloansa, vaan hän ei voinut kävelläkään naurun takia; hän pysähtyi pää selässä ja soi sekä huudahteli suoraan taivaaseen, ikäänkuin hänellä siellä asuisi hyvä ystävä jonka kanssa hän jakaa ilonsa.

Minä sanoin ystävällisesti:

— Sinä olet jonkunverran Savelkan kaltainen.

— Olenkos? — huusi hän. — Veli kulta, sehän on hyvin hyvä jos olen hänen kaltaisensa! Voi rakkaani, jos meidän veljeämme, tuota elävää ihmistä oikeauskoinen kirkko ei olisi hävittänyt jo aikoja sitten, olisivatkin asiat toisin Venäjän maassa!

Hänen puheensa oli käsittämätön.

Kerroin Titovista, vaan hän jo ikäänkuin näki appini edessään, pilkkasi sitä.

— Kas tuota! Olenhan nähnyt tuollaisia, olenpas nähnyt! Ahneita, typeriä, pelkurimaisia kirppusia...

Vaan kun hän kuuli kertomukseni Antoniuksesta, ajatteli hän hiukan ja sanoi sitten.

— Nii-iin! Tuomas. Vaan ei jokaisella Tuomaalla ole järkeä paljon, muutama Tuomas on itse typeryys!

Ja sivaltaen kädellä kimalaisia, koettaa hän niille vakuuttaa:

— Pois, pois täältä! Voi hullua, kiipeää suoraan silmään... no, varoppas!

Minä pyydystelen hänen sanojansa tarkkaan, en jätä mitään pois: minusta näyttää, että ne kaikki ovat suuren ajattelun lapsia.

Minä puhuin ikäänkuin ripillä; vaan joskus, kun koskettelini Jumalaa, minä takerruin: minua pelotti ja samassa oli sääli jonkun takia. Jumalan kasvot olivat ajankuluessa likaantuneet sielussani, tahdoin puhdistaa niitä päivien noesta, vaan huomasin, että pyyhkin sieluni tyhjyyteen saakka ja sydämeni, herkkä sydämeni vavahti siitä.

Vaan vanhus yhä vain rohkaisi minua nyökäten päällään:

— Ei mitään, älä pelkää! Jos salaat niin valehtelet itsellesi etkä minulle. Puhu, puhu! Älä säästä sitä, mitä omistat, jos säret sen, teet uuden sijalle taas!

Kaikkiin minun puheisiin vastaa hän herkillä kaiulla ja yhä helpompaa on minun olla hänen kanssaan.

Tuli yö.

— Seis, — sanoi hän. — Haetaan paikka yösijaa varten.

Me löysimme suojaa ison kiven alla, joka oli pois repeytynyt kotivuorestaan; siinä kasvoi pensaita, jotka mustana peitteenä riippuivat siitä alas, niiden lämpimään varjoon panimme maata. Sytytimme nuotiotulen, keitimme teetä.

Minä kysyin sitten:

— Mitäs sinä nyt kerrot minulle, isä?

Hän hymyili.

— Kerron kaikki mitä tiedän. Vaan älä sinä vain hae sanoistani kehotusta: minä en tahdo opettaa, vaan kertoa. Ne vain tahtovat kehottaa ja vakuuttaa, joille elämän kulku on vaarallinen, joita totuuden lisääntyminen vahingoittaa. He näkevät, että totuus palaa yhä heleämmin, koska yhä useammat ihmiset pitävät yllä sen tulta sydämissään, — he huomaavat sen ja pelkäävät sitä. He kokoavat kiireimmän kautta niin paljon totuutta kun se heille on edullista, pusertavat sen pikkuiseen lippaaseen ja huutavat koko maailmalle: tässä on totuus, puhdas hengenravinto, katsokaas, niin se on ja tulee ikuisesti olemaan! Ja ne kirotut istuutuvat totuuden kasvoille ja kuristavat sitä, tarttuvat sen kurkkuun ja estävät kaikella tavalla sen voimia kasvamasta; ne ovat meidän ja kaiken olevaisen vihollisia! Vaan minä voin sanoa ainoastaan yhden asian: tänä päivänä se on niin, vaan miten se huomenna tulee olemaan, sitä en tiedä! Koska näetkös elämässä ei ole oikeata laillista isäntää; hän ei ole vielä tullut, enkä minä tiedä, miten hän tulee järjestämään asiat kun hän kerran saapuu: en tiedä mitä suunnitelmia hän tulee vahvistamaan, mitä hän hävittää ja minkälaisia temppeleitä hän tulee rakentamaan? Apostoli Paavali on kerran sanonut: "kaikki mikä tapahtuu on parasta" — useat ovat ottaneet nämä sanat ikuisiksi totuudeksi ja ovat kadottaneet voimansa niiden takia, koska he ovat pysähtyneet yhdelle paikalle! Tämä kivi on voimaton, miksi? — koska se on liikkumaton, veljeni! Eikä saa sanoa ihmiselle: pysy tässä! vaan täytyy sanoa: — lähde etemmäs tästä!

Ensi kerran eläessäni kuulin sellaista puhetta ja se soi vieraalta korvissani, — sillä ihminen itse kielsi itsensä, vaan minä hain sitä mikä ihmistä vahvistaisi.

— Kuka sitten on se isäntä, onko se Jumala?

Vanhus hymyili.

— Ei, — sanoi hän, — se on lähempänä meitä! Minä en tahdo sanoa sen nimeä, on parempi että itse arvaat sen. Koska ennen muita ja kaikkein voimakkaimmin uskoivat Kristukseen juuri ne, jotka tunsivat Hänet sydämessään jo ennen kuin he tapasivat Hänet, ja heidän uskonsa voimalla Hän nostettiin jumaluuden korkeuteen.

Hän piti minua ikäänkuin oven edessä, hän ei avannut ovea eikä sanonut, mitä hän oli peittänyt tuon oven taakse. Minussa kasvoi kärsimättömyys ja jonkinlainen harmi. Vanhuksen puheet näyttivät hämäriltä ja vaikka ajoittain säteili jonkinlaisia herkkiä kipinöitä hänen sanoissaan, niin ne ainoastaan pimittivät minua, valaisematta pimeyttä sielussani. Oli kuutamoyö, mustat varjot ympäröivät meitä, metsä päällämme kohosi vaieten ylös vuorelle, ja vuorten huippujen yläpuolella, puunoksien välissä säteilivät tähdet, ikäänkuin tuliset linnut. Jossain lähellä surisi oja, metsässä huudahteli silloin tällöin huuhekain ja kaiken sen yli elää hiljaa yössä vanhuksen puhe. Kummallinen ukko! Katsos, nyt hän ottaa poskeltaan jonkinlaisen koppakuoriaisen, pitelee sitä kämmenellään ja kyselee:

— Mihin sinä, hulivili? Ai? Juoksepas heinään, olentoseni!

Tämä miellytti minua, minä pidän myös kovasti kaikista koppakuoriaisista ja aina minua huvittaa heidän salainen elämänsä heinien ja kukkien keskellä.

Asetin erilaisia kysymyksiä vanhukselle, tahdoin että hän puhuisi yksinkertaisemmin ja lyhyemmin, vaan sitte huomasin, että hän kierteli arvotuksiani, ikäänkuin hypäten niiden yli. Minä pidän hänen elävistä kasvoistaan, hellästi silittävät niitä nuotiotulen punaset heijastukset ja ne ihan vapisevat tuolla rauhallisella ilolla, jota minä niin haluaan. Kadehdin häntä; tämä ihminen on kokenut kaksin kerroin sen mitä minä ja vielä enemmänkin, vaan hänen sielunsa on nähtävästi kirkas.

Minä sanoin hänelle:

— Eräs ihminen on sanonut minulle, että uskonto on ihmisten keksintö, vaan mitä sinä sanot siitä?

— Minä sanon, että se ihminen ei tietänyt, mitä hän puhui, — vastasi hän, — koska uskonto on suuri ja luova tunne! Ja se syntyy ihmisessä sen elinvoimien yltäkyläisyydestä; voima on suuri tekijä ja häiritsee aina ihmisen nuorta järkeä, kiihottaen sitä toimintaan. Vaan ihminen on toiminnassaan sidottu ja ahdistettu, häntä estetään kaikilla tavoilla ulkoapäin, yhä vaan tahdotaan, että hän hankkisi leipää ja rautaa, eikä eläviä aarteita sielustaan. Ja ihminen on vielä tottumaton, ei osaa käyttää kaikkia voimiaan, pelkää henkensä kapinaa, luo hirviöitä ja pelkää epäsointuisan sielunsa heijastuksia eikä ymmärrä sen olemusta; ihminen palvelee uskonsa muotoja, omia varjojaan, sanon minä!

En tahdo väittää, että olisin ymmärtänyt häntä sinä silmänräpäyksenä, vaan minä suutuin kovasti jostain syystä ja ajattelin:

— No, nyt minä en päästä sinua mihinkään tästä paikasta ennenkuin vastaat minulle peruskysymykseen!

Ja ankarana minä kysyin:

— Miksi sinä kierrät Jumalaa?

Hän katseli minuun, kohottaen silmäkulmiaan ja sanoi:

— Mutta, rakkaani, minä juttelen koko ajan Hänestä! Etkö sinä tunne?

Hän asettui polvilleen ja tulen valaisemana ojensi hän minulle kätensä, lausuen hiljaa ja selvästi:

— Kuka on ihmeitätekevä Jumala? Oletko sinä meidän sielumme isä tahi poika?

Minä vavahdin ja muistan miten katselin ympärilleni, tuntui niin tukalalta: näin vanhuksessa jotain hullua. Ja mustat varjot lepäsivät ympärillämme kuunnellen; metsän kahina ryömi kaikkialta luoksemme tukahuttaen sysien heikon ryskeen ja ojan hiljaisen äänen. Minun teki myös mieleni asettua polvilleni. Hän puhui jo äänekkäästi, ikäänkuin väitellen:

— Ei ihmisen heikkous ole luonut Jumalaa, vaan sen voimien yltäkylläisyys. Eikä hän asu ulkopuolella meitä, vaan meidän sisässämme! Ihmiset ovat peloissaan sielun kysymysten edessä vetäneet sen ulos meistä ja ovat asettaneet sen yläpuolelle meitä, rajottaakseen ylpeyttämme, meidän tahtoamme, joka ei koskaan tyydy rajotuksiin. Minä sanon: voima on muutettu heikkoudeksi sillä, että sen kasvua väkivaltaisesti on estetty! Täydellisyyden perikuvia asetetaan liian hätiköiden; se on meidän vahinkomme ja surumme. Vaan ihmiset jakaantuvat kahteen rotuun: yhdet ovat ikuisia jumalanrakentajia, toiset ovat ikuisesti tuon kahlehtivan pyrkimyksen orjia, joka hakee valtaa noiden edellisten ja koko maailman yli. He ovat anastaneet tuon vallan ja vahvistavat sillä Jumalan olemisen ulkopuolella ihmistä, tuon Jumalan, joka on ihmisten vihollinen, maailman tuomari ja herra. He ovat pilanneet Kristuksen sielun kasvot, he ovat hylänneet Hänen käskynsä, koska elävä Kristus on heitä vastaan, Hän ei tahdo että ihmisellä olisi valta lähimäisensä yli!

Hän puhuu ja tuntuu ikäänkuin hän horjuttaisi kipeätä hammasta sielussani ja tahtoisi temmata pois sen; minulle tekee kipeätä ja tekisi mieli huutaa:

— Se ei ole sitä!

Vaan hänen kasvonsa ovat juhlalliset ja hän on vallan juopunut ja päihtynyt ilosta; minä näen hänen puheessaan hulluutta vaan ihailen vanhusta, vaikka sieluani särkee ja tuskastuttaa; ahneesti kuuntelen hänen puhettansa.

— Vaan jumalanrakentajat elävät ja ovat kuolemattomia; nykyaikana he luovat taas salaa ja innokkaasti uutta Jumalaa. Juuri sitä, mitä sinä ajattelet, kauneuden ja järjen, oikeuden ja rakkauden Jumalaa!

Hänen puheensa tärisyttää minua, nostaa minua jaloilleni ja ikäänkuin antaa aseensa käsiini, kevyt varjo vavahtaa ympärilläni koskettaen kasvojani siivillään, minua pelottaa, maa pyörii jalkojeni alla ja minä ajattelen:

— Vaan kenties on totta että piru koettelee ihmisiä kauniilla puheilla ja tässä vanhus nyt sitoo viekkaita solmuja, takerruttaakseen minua suurimman synnin verkkoihin?

— Kuule, — sanoin minä, — ketä ovat ne jumalanrakentajat? Kuka on se isäntä jota sinä odotat?

Hän nauroi hellästi kuin nainen ja vastasi:

— Jumalanrakentaja on kansakulta! Lukematon maailman kansa! Se suurempi marttyyri kuin kaikki ne yhteensä, joita kirkko kunnioittaa, ja se on se Jumalakin, joka tekee ihmeitä! Kuolematon kansa, hänen sieluunsa minä uskon, hänen voimaansa tunnustan; hän on ainoa ja epäilemätön elämän alku; hän on kaikkien entisten ja tulevien jumalien isä!

— Vanhus on mielipuoli, — ajattelin minä.

Tähän saakka minusta oli tuntunut siltä, että minä hitaasti, vaan kuitenkin varmasti nousen ylös vuorelle; usein koskivat hänen sanansa tulisilla sormillaan sieluuni, ja minä tunsin polttavia vaan parantavia polttohaavoja ja pistoksia, vaan nyt yhtäkkiä tuli sydämeni raskaaksi ja minä pysähdyin matkalla katkerasti kummastuneena. Minun sielussani paloi erilaisia tulia, minun oli tuskallista olla ja kuitenkin olin käsittämättömästi iloinen, vaan samassa pelkäsin petosta ja olin hämilläni.

— Puhutko sinä tosiaankin talonpojista? — kysyin minä.

Hän vastasi äänekkäästi ja arvokkaasti:

— Puhun, koko maailman työläiskansasta, koko sen voimasta, siitä ainoasta ja ikuisesta jumalanluomisen lähteestä! Kas, tuossa herää jo kansan tahto, yhtyy se suuri, väkivallalla hajotettu, useat jo hakevat mahdollisuutta, miten sulattaa kaikki maailman voimat yhdeksi ainoaksi voimaksi ja siitä sitten muodostuu valoisa ja kaunis, kaikki käsittävä maan Jumala!

Hän puhui niin kovaa kuin ei yksin minun, vaan myöskin vuorten, metsien ja kaiken mikä eli ja valvoi yössä, täytyisi kuulla häntä; hän puhui ja vapisi kuin lintu, joka on lentämäisillään pois, ja minusta näytti, että kaikki tämä oli unta ja tämä uni alensi minua. Minä manaan muistostani esiin minun Jumalani perikuvan ja asetan Hänen eteensä arkojen, ällistyneitten ihmisten hämärät joukot — nämäkö luovat Jumalan? Muistelen niiden pikkumaista häijyyttä, pelkurimaista ahneutta, niiden työn ja alennuksen taivuttamia ruumiita, niiden surun himmentämiä silmiä, niiden henkistä änkyttämistä, ajatuksen mykkyyttä ja niiden kaikenlaisia taikauskoja, hekö, nämä hyönteisetkö voivat luoda uutta Jumalaa?

Minun sydämessäni syttyi viha ja katkera nauru. Ymmärsin, että vanhus oli jo jotain riistänyt minulta ja sanoin hänelle:

— Voi, isä! Oletpas sekottanut sieluni kuten pukki yrttitarhan, siinäpä on sinun puheittesi tulos! Vaan uskallatko sinä tosiaan kaikille puhua tätä? Minusta se on suuri synti, eikä sinussa ole sääliä ihmisiä kohtaan! Hehän hakevat lohdutuksia eikä epäilyksiä, vaan sinä kylvät epäilyksiä!

Hän hymyili.

— Tuletpas kulkemaan minun tietäni! — sanoi hän.

Minua loukkasi tämä hymy.

— Valehtelet, — näetkös. — Minä en tule koskaan asettamaan ihmistä Jumalan rinnalle!

— Ei tarvitsekaan, — sanoi hän, — älä asetakaan, muuten asetat sen paikalla herraksi yläpuolelle itseäsi!

Minä en puhu sinulle ihmisestä, vaan maailman hengen koko voimasta, kansasta!

Minä suutuin; minua iletti tuo niinikenkänen jumalanluoja, joka oli täynnä täitä, aina juovuksissa, aina tapettu ja piiskattu.

— No, oleppas vaiti, vanha jumalanherjaaja ja mielipuoli! — sanoin minä. — Mikä on kansa? Se on likainen ruumiin ja ajatuksien puolesta, se on kerjäläinen järjeltään ja leivältään, se myy kopeekasta sielunsa...

Nyt tapahtui jotain ihmeellistä, hän hyppäsi jaloillensa ja huusi:

— Vaiti!

Hän heilutti käsiään, tömistä jaloillaan maata, oli valmis sylkemään minua kasvoihin. Kun hänessä oli jotain ennustavaa, seiso i hän kaukana minusta, niin pian kuin häneen ilmestyi jotain naurettavaa, tuli hän minua lähemmäs.

— Vaiti! — huusi hän, — sinä patahiiri!... Näkyy tosiaankin että sinussa on tuota mädännyttä herrasverta. Sinä kansan löytölapsi! Käsitätkö kenestä sinä puhut? Kas, niin te kaikki, verenimijät, loiseläjät ja maan ryöstäjät ette tiedä, ketä te haukutte, te rupiset koirat! Olette syöneet kuittiin ihmiset, olette riistäneet niiltä kaiken, ratsastatte niillä ja haukutte vielä, koska ne eivät tarpeeksi nopeasti kuljeta teitä!

Hän hyppi minun ympärilläni, hänen varjonsa ikäänkuin putosi minuun, iski minua kylmästi kasvoihin, minä siirryin kummastuneena etemmäs, pelkäsin että hän lyö minua. Minä olin kasvultani kaksi kertaa häntä pitempi ja voimia minulla oli kenties kymmenen kertaa enemmän, vaan minulla ei ollut tahtoa pysäyttää tuota ihmistä. Nähtävästi hän oli unohtanut, että ympärillämme oli yö ja erämaa ja että jos minä koskisin häneen, niin hän jäisi siihen paikkaan makaamaan hautaan saakka. Minä muistelen miten minua kerran haukkui vihreä, peljästyntä rovasti, haukkui villi Mihail ja muut vanhan uskon ihmiset. Kas tämäkin haukkui, vaan tämän viha paloi toisella tulella. Ne olivat minua vahvempia, vaan heidän sanoissaan minä kuulin vain yhä pelkoa, tämä taas on heikompi, vaan ilman pelkoa. Ja hän huutaa minulle ikäänkuin lapsi ja samalla ikäänkuin äiti: kummallisen hellä on hänen vihansa, ikäänkuin kevään ensimmäinen ukkonen. Vanhuksen käsittämätön rohkeus saattaa minut hämilleni ja vaikka hänen vihansa on naurettava, on minun kuitenkin paha olla, koska olin ihmisen sillä tavoin saattanut suuttumaan. Hän haukkui sängen loukkaavasti, sillä minä ollenkaan en pitänyt siitä, että minua kutsuttiin löytölapseksi, vaan hänen vihansa teki minulle hyvää, koska ymmärsin, että tässä

suuttui ihminen, joka vilpittömästi uskoi totuuteensa ja sellainen viha tekee aina hyvää sielulle, siinä on paljon rakkautta, sydämen makeata ruokaa.

Minä pyörin hänen jalkojensa välissä, vaan hän huutaa ylhäältä:

— Mitä sinä tiedät kansasta? Sinä, sokea narri, tunnetko sinä historiaa? Sinä, lueppas tuota elämäkertaa joka on korkeampi kaikista, meidän pyhän isämme suurimman marttyyrin, kansan, elämäkertaa! Sitten kenties onneksesi ymmärrät kuka sinun edessäsi on, mikä voima kasvaa sinun ympärilläsi, sinä, suojaton kerjäläinen vieraassa maassa. Tiedätkö mikä on Venäjä? Ja mikä on Kreikka, entinen Hellas ja myös Rooma? Tiedätkö kenenkä tahto ja henki on rakentanut kaikki valtiot? Kenenkä luilla seisovat kirkot? Kenenkä kieltä puhuvat kaikki viisaat? Kaikki mikä on maailmassa ja sinun muistissasi, kaikki se on kansan luoma, ja tuo valkoinen luu on ainoastaan poleerannut sen työtä...

Minä olin vaiti. Hauska oli nähdä ihmistä, joka ei pelännyt puolustaa totuuttaan.

Hän istuutui, hengästyti, oli ihan punanen ja kokonaan hiessä, ja näin kyyneliäkin hänen silmissänsä. Se hämmästytti minua, koska muut entiset opettajani, joita minä olin loukannut, eivät koskaan olleet näyttäneet minulle kyyneliään. Hän huusi:

— Kuules, kulkuri, minä kerron sinulle nyt venäläisestä kansasta!

— Katsohan, jos lepäisit hiukan...

— Vaiti! — sanoi hän, uhaten minua kädellään. — Ole vaiti, muuten lyön sinua!

Minä aloin nauraa, en voinut pidättäyä.

— Vaari, rakas! Sinä olet niin sanomattoman kummallinen! Anna Herran tähden anteeksi, jos olen loukannut sinua!

— Tyhmyri, millä sinä olisit voinut loukata minua? Vaan sinä sanoit paha suuresta kansasta, sinä onneton sielu... Herrojen kyllä vielä voi sallia haukkuvan kansaa, täytyyhän heidän sammuttaa omaatuntoaan, he ovat vieraita maan päällä, vaan kuka olet sinä?

Hauskaa oli katsella häntä sinä hetkenä, — hän oli arvokas, jopa ankarakin, äänensä oli alentunut, syventynyt, hän puhui sujuvasti ja laulellen, ikäänkuin olisi saarnannut, kasvonsa olivat taivaaseen päin käännetyt, silmät ympyräisinä. Hän seiso i polvillaan, vaan kuitenkin oli hän ikäänkuin kohonnut kasvultaan. Minä aloin kuunnella hänen puhettansa epäluottavasti hymyillen, vaan pian muistui mieleeni Antoniuksen kirja, Venäjän historia, ja tuntui ikäänkuin se taas olisi ollut avoinna edessäni. Hän laulelee minulle ihmeellistä satuaan, vaan minä seuraan tuota satua kirjan mukaan, kaikki on oikein, vaan ainoastaan ajatus on toinen. Hän tuli Kievin Venäjän hajoamiseen ja kysyi:

— Oletkos kuullut?

— En ole, kerro, — sanoin minä.

— No, tiedäppäs nyt: sellaisia sankareita ei ole ollut olemassa, kansa itse on kuvannut omia urotöitään niissä henkilöissä, on sillä tavalla pannut muistiin suuren työnsä Venäjän maan rakentamisessa.

Ja sitten hän jatkoi Susdalin maasta.

Muistan että jossain vuoren takaa jo nousi aurinko; yö piiloutui metsiin ja herätti linnut; vaaleanpunaisia pilvenhattaroita liiteli yllämme, vaan me istuimme kiven vieressä kasteisella heinällä ja toinen meistä kutsuu muistiinsa vanhoja aikoja, vaan toinen laskee ihmeellisesti ihmisten lukemattomia töitä eikä usko satuun vihollisen metsämaan voittamisesta.

Vanhus on ikäänkuin itse nähnyt kaikki: raskaat kirveet tömisevät voimakkaissa käsissä, ihmiset kuivaavat soita, rakentavat kaupungeita, luostareita, siirtyvät yhä etemmäs kylmien jokien virtauksia myöten paksujen metsien syvyksiin, voittavat villiä maita ja se tulee hyväksi, viljavaksi. Vaan ruhtinaat, kansan herrat, leikkaavat, särkevät sitä pieniin palasiin, tappelevat keskenään kansan nyrkeillä ja ryöstävät sitä. Ja katsos, tuli arolta tatarilaisia, vaan ruhtinaissa ei löytynyt taistelijoita kansan vapauden edestä, ei löytynyt ei kunniaa, ei voimaa eikä järkeä; he kavalsivat kansan tatarilaisille, möivät sen kaaneille, ikäänkuin eläimiä myödään, ostivat talonpojan veren hinnalla itselleen kaaneilta vallan juuri tuon talonpojan yli. Vaan sitten kun he oppivat kaaneilta miten täytyy hallita, niin alkoivat he lähettää toisiaankin kaaneille tapettaviksi.

Yö ympärillämme oli hellä kuin meidän viisas vanhempi sisaremmme.

Jopa keskeytyy vanhuksen ääni väsymyksestä, jopa aurinko katselee häntä, vaan hän yhä vain

kuljeksi menneisyydessä, valaisee minulle totuutta palavilla sanoillaan.

— Näetkös nyt, — kysyi hän, — mitä kaikkia kansa on tehnyt ja miten sitä on vaivattu ja sorrettu kunnes sinäkin tulit haukkumaan sitä tyhmillä sanoillasi? Minä olen tässä nyt kertonut enimmäkseen siitä, mitä se on tehnyt pakosta, vaan kun olen levännyt niin kerron, millä sen sielu on elänyt ja miten se on hakenut Jumalaa!

Hän kääriytyi palloksi ja nukkui kuin pikkuinen lapsi.

Mutta minä en voinut nukkua vaan istuin kuin tulisilla hiilillä. Sitäpaitsi oli aamuurinko jo korkealla, linnut lauloivat, metsä peseytyi kasteessa ja kahisi hellänä ja vihreänä.

Tietä myöten kävi ihmisiä, vallan jokapäiväisiä ihmisiä, jotka kulkivat päät alaspainettuina, en nähnyt niissä mitään uutta, eivät ne ollenkaan olleet nousseet silmissäni.

Minun opettajani nukkui ja kuorsasi, ja minä hänen vieressään jähmetyin ajatuksissani; ihmiset kulkivat yksi toisensa perässä meidän ohitsemme, katselivat meihin kierosti eivätkä nyökänneet päätäänkään vastaukseksi tervehdykseeni.

— Onko se mahdollista, — ajattelin minä, — että nämä ovat niiden vanhurskaiden maan rakentajien lapsia, joista minä äsken kuulin?

Minun väsyneessä päässäni sekaantuivat uni ja todellinen elämä, käsitin vain, että tämä kohtaaminen oli kohtaloni käännekohta. Vanhuksen sanat Jumalasta kansan hengen lapsena tekivät minut levottomaksi, minä en voinut myöntää sitä, en tuntenut muuta henkeä kuin sen, mikä eli minussa itsessäni. Ja minä tarkastin muistissani kaikkia talonpoikia, kaikkia ihmisiä, joita olin tuntenut; tongin niistä läpi kaikki sopukat, muistutin mieleeni niiden puheet: sukkelia sanan tapoja siinä oli paljon, vaan ajatuksia vähän. Vaan toiselta puolelta näin elämän hämärän pakkotyölaitoksen, lakkaamatonta työtä vain leivän vuoksi, nälkätalvia, tyhjien päivien loppumatonta tuskaa ja kaikenlaista ihmisen alennustilaa, sen syljettyä sielua.

— Missä on Jumala tuossa elämässä, missä siinä on tilaa Häntä varten?

Vanhus nukkui. Minun teki mieleni ravistaa häntä ja huutaa:

— Puhu!

Pian hän heräsi itsekin, räpyytti silmiään, hymyili.

— Ohoh, — sanoi hän, — aurinko on jo keskitaivaalla! Täytyy minunkin lähteä!

— Mihinkäs nyt tällaisessa kuumassa lähtisitkään? Meillä on leipää, teetä ja sokeria. Enkä minä voikaan päästää sinua pois, anna ennen se, minkä lupasit!

Hän nauroi:

— En minä itsekään luovu sinusta, sinä äkäpää!

Sitten hän lausui miettävästi:

— Kuule Matvei, heitäppäs tuo kulkeminen helvettiin; se on sinulle liian myöhäistä ja liian aikaista! Täytyy lukea; kas se olisi oikein!

— Eikö se ole jo myöhäistä?

Katsos minuun, — sanoi hän, — viisikymmentäkolme vuotta olen vanha, vaan vielä tähän päivään saakka opin lapsilta lukutaitoa!

— Minkälaisilta lapsilta? — kysyin minä.

— On sellaisia olemassa! Katsos, sinun pitäisi elää niiden kanssa noin vuosi tahi pari. Lähdeppäs sinä täältä erääseen tehtaaseen, se ei ole kaukana täältä, noin satasen virstaa, siellä minulla on hyviä ystäviä!

— Näetkös, kerro sinä ensin mitä aioit kertoa, sitten minä mietin mihin lähtisin!

Me kävelimme polulla tien vieressä ja taas minä kuuntelin hänen sointuisaa ääntänsä ja omituisia sanojansa.

— Kristus, ensimmäinen tosikansallinen Jumala syntyi kansan hengestä kuin fenikslintu liekistä.

Ja samassa hän itse leimahti tuleen, heilutti pientä kättänsä kasvojensa edessä, ikäänkuin hän olisi pyydystellyt ilmasta uusia sanoja ja lauloi:

— Kauvan on kansa kantanut hartioillaan yksityisiä ihmisiä, lukemattomia kertoja se on antanut niille työnsä ja tahtonsa; on kohottanut ne yläpuolelleen ja on nöyrästi odottanut, että ne näkisivät niille laitetuista korkeuksista oikeuden ja kohtuuden teitä. Vaan kansan valitsemat päihtyivät, noustuaan korkealle ja turmeltuivat nauttien valtaansa, unohtivat sen, joka heidän oli kohottanut, jäivät huipuille, vaan iloisen helpotuksen sijaan tulivat he vaikeaksi sorroksi koko maailmalle. Kun kansa huomasi, että hänen lapsensa, joita se oli imettänyt verellään, olivat tulleet sen vihollisiksi, lakkasi se luottamasta heihin, se tahtoo sanoa, kansa ei ruokkinut niitä enää vaan jätti hallitsijat yksinäisiksi ja ne kaatuivatkin, sekä samalla hävisi heidän valtioittensa suuruus ja voima. Kansa käsitti, ettei elämän laki ole siinä, että kun on kohotettu yksi jäsen perheestä ja ravittu häntä kansan tahdolla, sitte eletään hänen järjellään, vaan että elämän todellinen laki on siinä, että kaikki itse nousevat korkeuteen, jotta jokainen omilla silmillään näkisi elämän tiet, — ja sinä päivänä jolloin kansa käsitti välttämättömäksi, että kaikkien ihmisten pitäisi olla samanlaisia, sinä päivänä syntyi Kristus! Useat kansat ovat eri tavalla koettaneet kuvata unelmiaan oikeudesta ja kohtuudesta elävässä henkilössä, ovat koettaneet luoda kaikille samanlaisen Jumalan ja usein ovat yksityiset ihmiset, joita kansan ajatus siihen on pakottanut, koettaneet takoa sitä vahvoin sanoihin, jotta se ikuisesti eläisi. Ja kun kaikki nämä ajatukset tulivat yhteen liitetyiksi niin syntyi niistä elävä Jumala, kansan rakas lapsi, Jesus Kristus!

Se, mitä hän puhui Kristuksesta, nuoresta Jumalasta, oli läheistä minulle, vaan sitä kansaa, joka synnytti Kristusta, en voinut käsittää.

Minä sanoin sen hänelle, vaan hän vastasi:

— Jos tahdot tietää, niin kyllä kerran tulet käsittämäänkin, jos tahdot uskoa, niin tulet tietämään!

Kolme vuorokautta me kävelimme pitämättä kiirettä ja koko ajan hän opetti minua, jutellen menneistä ajoista.

Hän kertoi koko kansan elämäkerran siihen päivään saakka; kertoi meteliasista ja siitä miten kirkko vainosi narreja, iloisia ihmisiä, jotka herättivät kansan muistoa ja kylvivät sille totuutta leikinlaskullaan.

— Ymmärrätkö, — kysyi hän, — kuka sinun Savelkasi on?

— Kyllä huomaan!

— Niin, niin! Muista: pieni tulee suuresta ja suuri on kokoonpantu pienistä osista!

Saavuimme Verhoturjeen Stefanin luo, sitte sanoi ukko minulle:

— Tästä käännyn minä pois ja sinun tiesi kulkee toisaalle päin!

Minun ei tehnyt mieleni erota hänestä, vaan huomasin että täytyi se tehdä, koska hänen ajatuksensa masensivat minua, hän oli herättänyt sieluni syvyyksiä myöten, hän oli kyntänyt sen ylös kuin keväisen pellon.

— Mitä sinä mietit? — kysyi hän. — Menepäs tehtaaseen ja työskentele siellä sekä juttele ystäväni kanssa; et sinä sillä mitään häviä, usko pois! Se on selväpäistä kansaa siellä, katsos, minä olen oppinut niiden luona, ja näethän etten olekaan vallan tyhmä, vai mitä?

Hän kirjotti jonkinlaisen kirjelapun ja pisti sen minun kouraani.

— Tosiaankin, mene sinne! Kyllä näet, etten tarkota sinulle pahaa. Siellä on uudestisyntyntä ja elävää kansaa? Etkös usko?

— Näetkös, pikkuiset silmät näkevät paljon, vaan onko se kaikki olemassa, mikä heistä näkyy?

— Sinä, — huusi hän, — katsoppas koko olemuksellasi, sydämelläsi, sielullasi! Sanoinkos minä sinulle; usko? Minä sanoin — hanki tietoja!

Me suutelimme toisiamme ja hän lähti. Hän kulki kevyesti, ikäänkuin hän olisi kaksikymmentävuotias ja ikäänkuin pelkät ilot odottaisivat häntä tulevaisuudessa. Minusta tuntui niin ikävältä seurata silmilläni tuota lintua, joka lensi minulta pois tietämättä minne, johonkin, jossa hän taas tulee laulamaan laulunsa. Minun päässäni oli hirveä epäjärjestys, ajatukset vetelehtivät siellä kuin vähävenäläiset aamulla varhain markkinoilla; hitaasti, unisesti, kömpelästi, eivätkä mitenkään löytäneet oikeata paikkaansa. Kaikki oli omituisesti sekasin: minun ajatuksellani oli vieras loppu, vieraalla ajatuksella minun alkuni. Minua kiukutti ja nauratti, olin ikäänkuin survottu sisältäpäin.

Kun tulin pois Verhoturjeesta ja kysyin ihmisiltä mihin tie vie, vastasivat he minulle:

— Issetin tehtaaseen.

Sinne juuri lähetti minut vanhus, sentakia käännyin siltä tieltä paikalla pois. Minua ei haluttanut lähteä sinne.

Kuljeskelin kyliä myöten, katselin. Kansa oli siellä paikkakunnalla synkkämielistä ja korskeaa, eikä minua haluttanut puhua kenenkään kanssa. Kaikki katselivat minua epäluuloisesti, nähtävästi pelkäsivät, etten vaan mitään varastaisi.

— Jumalanrakentajia, — ajattelin minä, katsellen rokonarpisia talonpoikia. Kysyin heiltä: minne matka?

— Issetin tehtaaseen.

— Mitä nyt, vievätkös tässä kaikki tiet siihen tehtaaseen? — ajattelin minä ja lähdin kiertämään kyliä ja metsiä, ryömin ikäänkuin koppakuoriainen heinää myöten ja yhtäkkiä huomasin kaukaa tuon tehtaan. Siitä nousi savu, vaan ei se houkutellut minua. Minusta näytti että olin hukannut puolet itsestäni, enkä voinut ymmärtää mitä minä tahdoin. Minun oli paha olla. Harmaa, laiska kiukku liikkui sielussani, ilkeä nauru leimahti, kipinöi, teki mieleni loukata kaikkia ihmisiä ja itseänikin.

Ja yhtäkkiä, vallan itsekin huomaamatta minä päätin: menen tuohon tehtaaseen, piru vieköön menenkin.

Ja minä lähdin siihen likaiseen helvettiin: laaksossa, vuorien välissä, joilta metsä oli hakattu pois, makasivat rakennukset; kattojen alta kävi tuli ylös, pitkät savupiiput kohosivat taivaaseen, kaikkialta herui höyryä ja savua, maa oli likaantunut noesta, vasara ulvahteli kumeasti; ryske, vinkuna ja villi kitinä tärisyttivät savuista ilmaa. Kaikkialla rautaa, puita, tiiliä, savua, höyryä ja pahaa hajua ja siinä kuopassa, joka on täynnä kaikenlaista raskasta ja painavaa, vilahtelevat ihmiset, mustat kuin kekäleet.

— Kiitoksia vaari! — ajattelin minä. — Oletpas lähettänyt minua oikeaan paikkaan!

Ensi kerran eläessäni näen tehtaan läheltä, tulen vallan kuuroksi tottumattomuudesta ja on vaikea hengittää.

Kävelen katuja myöten, haen lukkoseppä Pjotr Jagihia. Kysynpä keneltä tahansa, kaikki vastaavat karkeasti, ikäänkuin olisivat kaikki aamulla tapelleet keskenään eivätkä vielä ole rauhottuneet.

Mietin itsekseni:

— Jumalanrakentajat!

Tulipa vastaan mies, joka näytti ihan karhulta, hän oli liassa kiireestä kantapähän saakka, hänen vaatteittensa rasvanen lika vallan säteili auringossa, — minä kysyin häneltä, eikö hän tuntisi lukkoseppää Pjotr Jagihia.

— Ketä?

— Pjotr Jagihia.

— Mitä varten?

— Tarvitsen häntä.

— Minä se olen!

— Päivää!

— No, päivää! Mitäs sitte?

— Tässä teille on kirjelappu.

Mies oli pitempi minua, hänellä oli leveä parta ja leveät hartiat, kasvot noessa, pieniä harmaita silmiä tuskin näkyi tiheitten kulmakarvojen alta, lakki oli takaraivolla, hiukset lyhyiksi leikatut. Hän näytti talonpojalta eikä kuitenkaan näyttänyt siltä.

Hän luki nähtävästi suurella vaivalla, hänen kasvonsa rypistyivät kokonaan, viiksensä vapisivat. Vaan yhtäkkiä kasvonsa sulivat, valkoset hampaat pilkistivät esiin, avautuivat hyvät lapsensilmät ja iho poskillaan alkoi kiiltää.

— Jahah, — huusi hän, — onpahan elossa tuo Jumalan kukkanen! Hyvä. Menepäs poika tuota katua

loppuun saakka, sitte käänny vasemmalle metsään; päin, siellä on vuoren juurella talo, jossa on vihreät ikkunaluukut, siellä kysy opettajaa, häntä kutsutaan Mihailiksi, hän on veljenpoikani. Näytä hänelle tuo lappu; minä tulen pian itse sinne, näkemiin!

Hän puhui ikäänkuin sotamies puhaltaa torvella merkinantoa, heilautti kättään ja lähti pois.

— Aluksi on tämäkin huvittavaa! — ajattelin minä. Talossa otti minut eräs kömpelö poika vastaan, jolla oli karttuunipaita päällä ja esiliina edessä, hänen hihansa olivat ylöskäärityt, kätensä hienot ja valkoset. Hän luki paperilapun ja kysyi:

— Onko isä Joonas terve?

— Jumalan kiitos, kyllä.

— Eikö hän luvannut käydä täällä?

— Hän ei puhunut siitä mitään. Kutsutaanko häntä Joonaksi.

Nuorukainen katsoi minuun epäluulosesti ja luki vielä kerran tuon lapun.

— No mitenkä sitte? — sanoi hän.

— Hän sanoi itsensä Jehudiiksi.

Nuorukainen hymyili.

Se on vaan lisänimi, niin minä häntä kutsun.

— Katsos sinua, — ajattelin minä.

Hänellä oli suorat, pitkät hiukset kuin papilla, kalpeat kasvot, vesisiniset silmät ja hän oli joka suhteessa ikäänkuin jostain muusta maailmasta kotoisin, ei ainakaan hänen oikea kotinsa ollut tässä likaisessa maapalassessa. Hän käveli huonetta pitkin ja mittaili minua silmillään ikäänkuin verkaa; minua se ei miellyttänyt.

— Oletteko jo kauvan tuntenut isä Joonaan?

— Neljä vuorokautta.

— Neljäkö vuorokautta? — toisti hän. Se on hyvä.

— Miksi se on hyvä? — kysyin minä.

— Niin vaan! — sanoi hän kohottaen olkapäitään.

— Miksi teillä on esiliina edessänne?

— Sidoin kirjoja? — sanoi hän. — Pian tulee setä, alamme syödä illallista; kenties te tahdotte pestä itsenne, kun tulette matkalta?

Minun teki mieleni olla hänelle hävytön, — hän näytti liian vakavalta eikä se sopinut hänen iälleen.

— Pestäänkö täällä itseänsä?

Hän kohotti kulmakarvansa.

— Miten sitte?

— En minä juuri nähnyt pestyjä! — sanoin minä.

Hän räpytti silmiänsä, katsoi minuun ja sanoi ihan levollisesti:

— Täällä ihmiset eivät ole tyhjäntoimittajia, vaan tekevät työtä; niillä ei ole aikaa usein peseytyä.

Huomasin, etten ollut satuttanut oikeaan paikkaan, tahdoin vastata hänelle, vaan hän kääntyi ja lähti pois. Istuin siellä vallan narrina, katselin ympärilleni. Huone oli iso ja puhdas, nurkassa oli pöytä ja sinne oli laitettu illallinen, seinillä oli kirjahyllyjä, kirjat olivat enimmäkseen maallisia, vaan löytyi myöskin raamattu, evankeliumi ja vanha slaavilainen virsikirja. Lähdin pihalle ja peseydyin, sieltä tuli setäkin, lakki vielä enemmän takaraivolla, heilutti käsiään ja kulki kuten härkä. — No, minäkin yritän peseytyä; — sanoi hän, — kaada minulle vettä.

Äänensä soi kuin torvi, kahmalonsa oli sopiva vati kaalisoppaa varten. Hän pesi nokea jonkunverran

pois ja sen alta ilmestyivät punertavan vasken väriset kasvot, josta poskipäät aika lailla ulkonivat.

He istuutuivat syömään, söivät ja keskustelivat asioistaan, kysymättä kuka minä olen ja miksi olen tullut. Kehottivat minuakin syömään ja olivat muuten ystävällisiä.

Heissä oli hyvin paljon jonkinlaista varmuutta, näkyi paikalla, että maa oli vahva heidän jalkojensa alla. Vaan minä tahdoin että se vavahtelisi, — missä suhteessa he olivat minua parempia?

— Oletteko te vanhauskoisia? — kysyin minä. Mekö? — sanoi setä. — Emme.

— Merkitseekö se, että olette oikeauskoisia?

Veljenpoika synkistyi, vaan setä kohautti olkapäitään ja hymyili.

— Mihail, kenties meidän täytyy näyttää hänelle passimme?

Minä ymmärsin käyttäytyneeni tyhmästi, vaan kuitenkin en tahtonut siitä lakata.

— Näettekös, minä en ole tullut katsomaan teidän passianne, vaan ajatuksianne!

Setä alkoi kiljua:

— Ajatuksiako? Paikalla, teidän ylhäisyytenne! Ajatukset, — riviin! järjestykää!

Ja hän nauroi ikäänkuin kolme aika isoa varsaa olisi hirnunut.

Vaan Mihail lausui rauhallisesti, kaataen teetä:

— Minä kyllä tiedän, että te sentakia tulitte. Te ette ole ensimmäinen, kenenkä Joonas on lähettänyt luoksemme; hän tuntee ihmiset eikä lähetä tänne tyhjiä päitä.

Vaan setä työnsi minua otsaan kämmenellään ja yhä vain kiljui:

— Oleppas iloisempi? Äläkä paikalla rupea trumffaamaan, muuten häviät koko pelin!

— Nähtävästi he pitivät itsensä sangen varakkaina sieluina ja minä olin heidän mielestensä vain kerjäläinen, ja nyt he valmistautuivat, ilman kiiruttua, juottamaan janoavaa sieluani viisautensa lähteestä Tekisi mieleni väitellä, riidellä heidän kanssaan, vaan en osaa enkä näe mihin voisni käydä kiinni ja se ärsyttää minua vielä enemmän. Kysyin niin vaan ilman minkäänlaista tarkotusperää.

— Mikä on tyhjä pää? Setä vastasi:

— Se jota millä tahansa voidaan täyttää!

Yhtäkkiä istuutui Mihail hiljaa lähemmäs minua ja tiedusteli lempeällä äänellä:

— Uskotteko te Jumalaa?

— Uskon.

Vaan minä tulin hämilleni vastaukseni johdosta: ei se ollut sitä! Uskonkos minä — tosiaankin? Mihail kysyi uudelleen:

— Kunnioitatteko te ihmisiä?

— En, — vastasin minä.

— Eivätkö ne teidän mielestänne ole luodut Jumalan kuviksi ja Hänen kaltaisikseen? — kysyi hän.

Tuo setä, piru hänet periköön, hymyili kuin vaskinen vati auringossa.

— Ei, ajattelin minä, — niiden kanssa täytyy taistella avomielisyydellä; hajotanpa itseni palasiksi heidän edessään, pankoot he sitten taas kokoon!

Ja minä sanoin:

— Tarkastaen ihmisiä, aloin epäillä Herran voimaa...

Eihän se taas ollut oikein: minulla oli epäilyksiä Jumalan suhteen jo ennen kuin näin ihmisiä. Mihail katsoi minuun miettien silmät pyöreinä, vaan setä käveli huonetta myöten raskain askelin, silitti partaansa ja mutisi hiljaan. Minun oli paha olla, kun olin alentunut valehtelemaan. Sielussani oli kaikki niin omituisen läpinäkyvästä. Ajatukset hyörivät järjettöminä ja levottomina kuin pelästynyt

mehiläisjoukko ja minä aloin kiihtyneenä ajaa niitä ulos, teki mieleni tyhjentää itseni kokonaan. Kauvan minä puhuin, huolimatta siitä oliko puheeni johdonmukainen ja oikeastaan koetin sitä vallon tarkotuksella joskus sotkea: jos he ovat viisaita, niin pääskööt itse kaikesta selville. Sitten väsyin ja kysyin äreästi:

— Millä ja miten te sitten hoidatte sairasta sielua?

Mihail vastasi hiljaa, katsomatta minuun:

— Minä en lue teitä sairaaksi...

Setä taas nauraa hohotti, jyrisi ikäänkuin piru olisi pudonnut uunilta.

— Silloin vasta on ihminen sairas, — jatkoi Mihail, — kun hän ei tunne itseänsä, tietää ainoastaan oman tuskansa ja elää sillä. Vaan te ette ole nähtävästi kadottaneet itseänne: te haette elämän iloja, — sitä voi tehdä ainoastaan terve ihminen.

— Vaan miksi sitten sieluani särkee?

— Koska se teistä on hauskaa, — sanoi hän.

Minä kiristin hampaitakin, en voinut sietää enää hänen levollisuuttansa.

— Näettekös, tiedättekö te varmaan, että se on niin hauskaa?

Hän katselee minua suoraan silmiin ja iskee ilman kiirettä nauvoja rintaani.

— Avomielisenä ihmisenä teidän täytyy tunnustaa, että tämä sielunne tuska on teille välttämätön, — sanoi hän, — se asettaa teidät korkeammalle muita ihmisiä, ja te suojelette sitä, koska se erottaa teidät jonkun verran muista ihmisistä; eikö se ole niin?

Hänen laihat kasvonsa kuivettuivat, vetäytyivät pitkiksi, silmänsä tummenivat, hän silitteli poskiansa ja puhdisteli minua kuin vaskea hiekalla.

— Nähtävästi te pelkääte sekaantua muitten ihmisten kanssa ja sen takia ajattelette, kenties, vallon itsetiedottomasti; vaikka ne ovatkin haavoja, niin ne ovat kuitenkin minun haavojani! Eikä sellaisia haavoja ole kenelläkään muulla kuin minulla!

Teki mieleni vastata hänelle, vaan en löydä sanoja. Hän on nuorempi ja heikompi minua, en voi uskoa että minä olisin tyhmempi häntä. Setä nauroi kuin pappi saunan lauteilla.

— Vaan se ei yhtään erota teitä ihmisistä, te erehdytte, — sanoi Mihail. — Kaikki ajattelevat niin. Sentakia elämä onkin voimaton ja ruma. Jokainen koettaa vaan päästä pois elämästä, koettaa kaivaa maahan oman kuoppansa ja katsella siitä yksinäisenä maailmaa. Kuopasta päin näyttääkin elämä matalalta, mitättömältä; ja yksinäisen on edullista nähdä se sellaisena. Minä puhun niistä ihmisistä nimittäin, jotka jostain syystä eivät kykene ratsastamaan lähimäisen selässä ja ajamaan sen päällä sinne missä parhaiten ruokitaan.

Hänen sanansa kiukuttavat ja loukkaavat minua.

— Tämä mitätön ja ihmisjärjelle arvoton elämä alkoi siitä hetkestä, kuin ensimmäinen ihmisolento repeytyi irti kansan ihmeitekevästä voimasta, irti joukosta, äidistään, ja pelosta yksinäisyytensä ja voimattomuutensa edessä se pusertui mitättömään ja ilkeän pikkumaisten halujen mykkyrään, joka sai nimekseen — "minä". Kas tämä "minä" juuri on ihmisen suurin vihollinen! Itsensäpuolustuksen vuoksi ja vahvistaakseen maan päällä se on hyödyttömästi tappanut kaikki sielun voimat, kaikki suuret ominaisuudet, joilla olisi voitu luoda henkisiä hyveitä.

Minusta näytti, että kuulin jo tuttua puhetta ja sanoja, joita jo kauvan salaa olin odottanut.

— Se "minä" on hengeltään köyhä, on voimaton luomaan mitään. Se on kuuro elämän suhteen, se on sokea ja mykkä, sen päämäärä on itsepuolustus, rauha ja mukavuus. Se luo kaiken mikä on uutta ja tosi-inhimillistä ainoastaan välttämättömyydestä, useitten ulkoapäin tulevien työntien jälkeen, suurella vaivalla, eivätkä toiset "minät" pidä sitä arvossa, vaan vihaavat ja vainoovat sitä. He vihaavat sitä, koska kokonaisuudesta repeytynyt "minä", muistaa sukulaisuuttaan tuohon kokonaiseen ja pyrki yhdistämään särettyä ja revittyä kokonaiseen ja suuremmoiseseen.

Minä kuuntelin ja ihmettelin: kaikki se oli vallon selvää minulle, eikä ainoastaan selvää, vaan se näytti vielä likeiseltä, oikealta. Ikäänkuin minä itse jo kauvan olisin ajatellut sillä tavalla, vaan siihen saakka ilman sanoja, mutta nyt löytyivät sanat ja asettuivat järjestyksessä eteeni, ikäänkuin rappujen portaat, joita myöten sopii nousta. Muistelen Joonaan puheita, ne elävät edessäni selvinä ja monivärisinä. Vaan

samassa minusta tuntuu levottomalta ja epämurkavalta, ikäänkuin minä seisaisin heikolla keväisellä jääpalasella keskellä virtaa. Setä oli huomaamatta lähtenyt pois, me istuimme kahden kesken; huoneessa ei ollut tulta, oli kuutamoinen yö ja minun sielussanikin tuntui ikäänkuin kuutamonsumua.

Keskiyöllä lopetti Mihail puheensa, vei minut nukkumaan ulos, latoon; panimme siellä heiniin maata, hän nukkui pian, vaan minä lähdin ulos, portin taka ja istuin siellä jonkinlaisille hirsille. Katselin ympärilleni...

Kuu ja kaksi isoa tähteä kulkevat vartioina taivaalla. Vuoren yläpuolella näkyy selvästi sinistä taivasta vastaan hampaallinen metsänranta, vaan itse vuorella on metsä kokonaan hakattu pois ja hakattu palasiksi, maassa on mustia hautoja, ikäänkuin haavoja. Alhaalla ahneesti irvistelee tehdas, osottaen punasia hampaitaan: se meluaa, savuaa, sen kattojen alla ja yläpuolella kiittää tuli, nousee ylös, vaan ei voi repeytyä irti ja hajoa sauhuna. Haisee käryltä, minua tukehtuttaa.

Ajattelen ihmisen yksinäisyyttä. Mihail puhuu huvittavasti, hän uskoo ajatuksiaan, minä näen että niissä on totuutta, vaan miksi minun on kylmä? Minun sieluni ei sulaudu tuon ihmisen sieluun, se seisoo yksinäisenä kuin keskellä erämaata...

Ja yhtäkkiä minä huomaan, että minä jo ajattelen Joonaan ja Mihailin sanoilla, että heidän ajatuksensa valtavina elävät minussa, vaikkakin syvällä sielussani liikkuu jotain heille vihollista, joka tarkastaa kaikkia heidän sanojansa.

Missä minä olen ja mikä kuuluu minulle? Minä pyörin epäilyksissäni kuin hyrrä, yhä vain nopeammin, niin että korvissani meluaa ja viheltää.

Tehtaassa alkoi pilli soida, alussa kimeästi ja valittaen, sitten vihlovasti kiljuen ja käskevästi. Vuorilta katseli aamu-unisena alas; yö, joka hiljaa laskeutui laaksoon, nosti ohuen peitteensä puista, kääri sen kokoon ja kätki sen sitten luoliin ja vuorenrotkoihin. Riistetty maa paljastui, yltympäri oli kaikki poiskynitty ja nielty ikäänkuin joku jättiläisnulikka olisi hyppinyt vuorenrotkossa olisi repinyt ylös kokonaisia metsäpalstoja, iskien maahan syviä haavoja. Umpilaaksossa makasi tuo tehdas, likaisena, rasvaisena, sauhun peittämänä ja inisi. Kaikilta tahoilta kulki siihen mustia ihmisiä ja se nieli ne yhden toisensa perästä.

— Jumalanrakentajia! — ajattelin minä —. Ovatpas rakentaneet laitoksen!

Setä tuli ulos portista, hiukset pörrösinä, raappi itseänsä; haukotteli niin että poskipäänsä ratisivat ja hymyili minulle.

— Jaha, — huusi hän, — oletkos jo noussut?

Vaan paikalla kysyi hän hellästi:

— Tahitkö vielä olekaan pannut maata? Noh, ei se mitään tee, makaat päivällä. Tule sisään, juodaan teetä!

Pöydässä hän kertoi:

— En minäkään, veljeseni, nukkunut öitä ja oli aika jolloin teki mieli iskeä kaikkia vasten naamaa! Minulla oli jo ennen sotapalvelusta sieluni sekasin, vaan siellä minut tehtiin kuuroksi, — eräs upseeri löi korvalle, nyt en enää kuule oikealla korvallani mitään. Mutta eräs välskäri auttoi minua, antakoon...

Hän aikoi nähtävästi lausua Jumalan nimen, vaan pysähtyi, nyki partaansa ja hymyili. Minusta se näytti hiukan lapselliselta, ja hänen silmänsäkin säteilivät lapsellisesti, niin yksinkertaisesti ja luottavasti.

— Kovin hyvä ihminen hän vaan oli! Huomasit minun haavani — mitäs tämä on? Minä vastasin: onko tämä inhimillistä elämää? Totta, vastasi hän, — kaiken täytyy muuttua! Annappas, Pjotr Vasiljev, minä tulen sinulle opettamaan kansantaloustiedettä! Ja alkoikin opettaa. Alussa minä en ymmärtänyt mitään, vaan sitten yhtäkkiä pääsin selville kaikesta tästä jokapäiväisestä ja ikuisesta illettävyydestä. Minä tulinkin melkein hulluksi ilosta, — voi teitä roistoja, kiljuin minä! Tuo tiedehän avautuu aina yhtäkkiä: alussa kuulet ainoastaan uusia sanoja, vaan sitten tulee sellainen silmänräpäys, jolloin ne kaikki yhtyvät ja muuttuvat valoksi! Ja tuo silmänräpäys on kummallinen, se on ihmisen todellinen uudestaansyntyminen.

Hänen kasvonsa tulivat iloisiksi, hänen silmänsä hymyilivät lempeästi, hän nyökäytti kerittyä päätään ja sanoi:

— Tämä kaikki on sinulla vielä edessä!

Oli hauska katsella häntä, hänessä yhä vaan lisääntyä lapsellisia piirteitä. Ja minä olin jonkun verran kadekin.

— Kaksi kolmannelta osaa elämästä olen elänyt kuin hevonen — se on surullista! Noh, ei mitään, koetan nyt saada takasin niin paljon kuin mahdollista! Minulla ei ole vaan tarpeeksi järkeä vielä. Järki on niin kuin käsi, joka vaatii harjotusta. Vaan minun käteni ovat viisaammat kuin pääni.

Minä katselen häntä ja ajattelen.

— Miksi nämä ihmiset eivät pelkää puhua kaikesta?

— Sensijaan on Mishkalla järkeä kahta varten, — jatkoi hän. — Hän on kirjaviisas! Odota vaan, kyllä hän vielä näyttää itsensä! Tehtaan pappi kutsui häntä kerettiläispiispaksi. Valitettavasti on hänellä Jumalan suhteen jotain sekaannusta päässä. Se tulee hänen äidistänsä. Minun sisareni oli kuuluisa nainen jumalisuuden asioissa, hän jätti oikeauskoisuuden ja meni lahkolaiseksi, vaan ne karkottivat hänet taas sieltä pois. Hän puhui ja valmistautui samassa työhön, hommasi nurkasta nurkkaan ja kaikki hänen ympärillään järähti, tuolit putosivat, lattia vapisi. Minua nauratti ja oli niin hyvä nähdä hänet sellaisena.

— Mitä ihmisiä ne ovat? — ajattelen minä.

— Saanko minä elää kolme päivää teillä?

— Anna tulla, vaikka kolme kuukautta! — sanoi hän! Voi sinua kummaa! Eihän meillä ole ahdasta, Jumalan kiitos!

Hän raappi päätään ja lausui nauraen:

— Katsos vaan, kuitenkin taas muistelen tuota Jumalaa! Voi tottumusta!

Taas soi uudestaan tehtaan piippu ja setä lähti pois. Minä menin latoon. Siellä makasi Mihail, kädet ristissä rinnalla, kasvot punasina, kulmakarvat ankarasti rypistyneinä. Hän oli parraton, ilman viiksiä, poskipäät ulkonivat siihen määrään että hän kokonaisuudessaan näytti vain vahvalta luulta.

— Mitä ihmisiä nämä ovat? Näin ajattelen minä nukahdin.

Kun minä heräsin, oli ympärilläni vaan melua, huutoa, vihellystä, ikäänkuin olisivat kaikki pirut koolla. Katsoin ovesta ulos — piha oli täynnä pikkupoikia ja Mihail seiso niiden keskellä valkosessa paidassaan ikäänkuin purjelaiva pienien venheitten joukossa. Hän seiso ja nauroi. Pää oli selässä, suu auki, silmät puoleksi kiinni eikä hän yhtään ollut eilisen paastoavan ihmisen näköinen. Lapset sinisissä, punasissa ja vaaleissa paidoissa säteilevät auringossa, hyppivät, huutavat. Minua veti jokin heidän joukkoonsa, kiipesin ulos ladosta, eräs niistä huomasi minut ja huudahti:

— Katsokaas pojat, munkki!

Ja ikäänkuin olisivat höylänlastut syttyneet palamaan leimahtivat lapset, hyörivät ympärilläni, kiljuivat, säteilivät...

— Katsos, mikä punatukka!

— Oih, katsos hiuksia.

— Varoppas, hän antaa sinulle selkään.

— Jaah, piru vieköön, kun on vahva mies.

— Se ei ole munkki, vaan kirkontorni!

— Mihail Ivanitsh, kuka se on?

Opettaja tuli jonkun verran hämilleen, vaan nämä pirunpenikat vain nauraa hohottivat. Minä en tiennyt, millä minä ne sain nauramaan, vaan nauru tarttui minuunkin — nauroin ja huusin:

— Ush, hiiret!

Ja tässä oli aurinkoa ja ilmassa oli monenlaista melua — tuntui ikäänkuin kaikki ympärillämme, vapisten ja juopuneena ilosta, kiitäisi johonkin huumaavalla vihurilla ja veisi minua mukanaan, häikäisten minua valolla, käärien minut lämpimään vaippaan. Mihail tervehti minua, likisti kättäni.

— Me menemme metsään, — sanoi hän, — ettekö te tahdo tulla kanssamme?

Se kaikki oli niin hauskaa: eräs lihavahko pikkupoika oli pistänyt päähänsä minun patalakkini ja lensi nyt perhosena pihaa myöten.

Minä menin metsään tuossa hulivilijoukossa ja sitä päivää minä tulen vielä kauvan muistamaan.

Lapset riensivät kadulle ja kevyesti, ikäänkuin höyhenet tuulussa kiisivät he vuorelle, minä kuljin heidän opettajansa vieressä ja minun täytyi tunnustaa, että ensikerran eläessäni näin niin hauskoja lapsia. Mihail ja minä kävelimme heidän takanaan, hän komensi, huusi, vaan lapset eivät kuunnelleet häntä, työnsivät toisiaan, painivat, heittivät toisiansa männynkävyyllä ja kiistelivät. Ja kun he väsyivät, piirittivät he meidät, pyörivät jalkojemme välissä ikäänkuin koppakuoriaiset, nykivät opettajaansa käsistä, kysyivät häneltä jotain jonkinlaisista heinistä, kukista. Hän puhui kaikille, ikäänkuin heidän kaltaisensa ja kohosi kuitenkin yläpuolelle heitä ikäänkuin valkonen purje. Kaikki olivat reippaita lapsia, vaan muutamat heistä, olivat ikäisikseen liiankin totisia ja mieltiväisiä, ja ne kävelivät enimmäkseen opettajan läheisyydessä ja olivat vaiti.

Myöhemmin hajaantuivat lapset jonkun verran ja silloin sanoi Mihail minulle hiljaa:

— Ovatkos nämä ainoastaan työtä ja juoppoutta varten maailmassa? Jokaisessa niissä asuu elävä henki ja he voivat kiiruhtaa sen ajatuksen kasvamista, joka meidät vapauttaa epäilyksiemme vankeudesta. Vaan he astuvat tuohon samaan pimeään ja ahtaaseen uomaan, jossa sekavina virtaavat heidän isiensä elämän päivät. Heitä käsketään tekemään työtä ja heitä kielletään ajattelemasta. Useat heistä ja kenties kaikki alistuvat kuolettavan voiman alle ja alkavat palvella sitä. Maailman tuskan lähde on se, että ihmisen henki ei saa kasvaa vapaasti!

Hän puhui, vaan vieressämme käveli muutamia poikia jotka kuuntelivat häntä ja minua huvitti se huomaavaisuus! Mitä voivat nämä nuoret elämänidut ymmärtää hänen puheistansa? Muistelin omaa opettajaani: hän löi lapsia viivottimella päähän ja oli usein juovuksissa!

— Elämä on täynnä kauhua, — sanoi Mihail, — keskinäinen viha syö ihmisen hengenvoimat. Elämä on ruma! Vaan antakaa lapsille aikaa kasvaa vapaasti, älkää tehkö heistä työeläimiä, ja vapaina ja reippaina he valaisevat koko elämän teidän sisässänne ja ulkopuolella teitä sielun nuoren uljuuden kauniilla liekillä, lakkaamattoman toiminnan suurella kauneudella!

Meidän ympärillämme oli kaikkialla keltaisia päitä, sinisiä silmiä, punasia poskia, ikäänkuin eläviä kukkia tumman vihreässä havumetsässä, oli naurua ja iloisten lintusten, uuden elämän ennustajien sointuisia ääniä.

Ja kerran ahneus tallaa likaan koko tämän elävän kauneuden. Mitä järkeä siinä on? Syntyy rakas lapsi, iloiten kasvaa kaunis poika, ja kas sielläpä se aikaihmisenä kiroo haukkuu inhottavilla sanoilla, voivottelee katkerasti, lyö vaimoan ja tukehuttaa tuskansa viinalla.

Ja ikäänkuin vastaten ajatuksiini, lausuu Mihail:

— He hävittävät kansan, elävän Jumalan, ainoan todellisen temppelin ja hävittäjät itse hukkuvat raunioitten alle, katselevat ilkityötään ja huutavat: kauheata! He kiitävät ympäri maailmaa ja ulvovat: missä on Jumala? Ja he itse ovat tappaneet sen.

Minä muistelin Joonaan puheita Venäjän kansan jakaantumisesta ja ajatukseni kulkivat helposti ja hauskaasti Mihailin sanojen rinnalla. Vaan minä en käsittänyt miksi hän puhui niin hiljaa, ilman vihaa, ikäänkuin koko tämä vaikea elämä olisi jo eletty?

Maa hengitti lämpimästi ja hellästi juovuttavaa pihkan ja kukkien tuoksua. Linnut lentelivät ja lauloivat.

Lapset hyörivät ja pyörivät, voittivat metsän ja sen hiljaisuuden ja minulle selvisi yhä enemmän, etten tähän päivään saakka vielä ollut käsittänyt heidän voimaansa, enkä ollut nähnyt heidän kauneuttaan.

Niin kauniilta näytti se Mihail heidän keskellään, rauhallinen hymy kasvoilla.

Sanoin hänelle hymyillen:

— Lähden hiukkasen etemmäs, minun täytyy miettiä!

Hän katseli minuun, hänen silmänsä säteilivät, kulmakarvansa vapisivat ja minun sydämeni vavahti hänelle vastaukseksi.

Minä olin harvoin saanut osakseni hellyyttä, osasin pitää sitä arvossa ja sanoin hänelle:

— Olettepas te hyvä ihminen!

Hän häpesi hiukan, painoi silmänsä alas ja minä jo tulin siitä kovasti hämilleni. Seisoimme vaieten. Sitte minä lähdin. Hän huusi minun jälkeeni:

— Älkää lähtekö liian kauvas, voitte eksyä!

— Kiitos!

Minä käännyin metsään, hain itselleni paikan ja istuuduin. Lasten äänet hukkuivat etemmäs, nauru katosi tiheässä metsän vihreässä, metsä huokasi. Oravat nirskuttelivat minun yläpuolellani, viheriävarpunen lauleskeli. Minä tahdoin sielullani syleillä kaikkea mitä tiesin ja olin kuullut viimeisinä päivinä, vaan se kaikki sulautui sateenkaareen, syleili minua, aaltoili hiljaa ympärilläni, täytti sieluni; se kasvoi rajattomasti ja minä unohdin itseni ja hukuin äänettömien ajatusten kevyeen pilveen.

Yöksi minä lähdin kotiin ja sanoin Mihailille, että minä tahtoisin asua heidän kanssaan, kunnes oppisin tuntemaan heidän uskontonsa ja pyysin, että Pjotr hakisi minulle työtä tehtaassa.

— Älkää te juuri hätäilkö! — sanoi hän, — levätkää, ja täytyyhän teidän lueskellakin!

Minä luotin häneen.

— Antakaa minulle kirjojanne!

— Ottakaa.

— Minä en ole lukenut maallisia kirjoja, antakaa minulle itse jotain mikä minulle olisi välttämättömintä, esimerkiksi Venäjän historiaa?

— Ihmisen täytyy tietää kaikkea! — sanoi hän ja katsoi kirjoihin yhtä hellästi kuin lapsiin.

Ja nyt minä aloin lukea; luin kokonaisia päiväkausia. Minun oli vaikeata ja suorastaan kiukutti. Kirjat eivät väitelleet kanssani, ne eivät yksinkertaisesti tahtoneet tuntea minua. Eräs kirja vaivasi minua kovasti: siinä puhuttiin maailman ja ihmisen elämän kehityksestä ja se oli kirjoitettu raamattua vastaan. Kaikki se oli hyvin yksinkertaista, käsitettävää ja välttämätöntä, vaan minulla ei ollut tilaa siinä yksinkertaisuudessa, minun ympärilläni nousi koko joukko mitä erilaisimpia voimia ja minä olin niiden keskellä kuin hiiri loukussa. Minä luin sen kahteen kertaan: luin ja vaikenin, tahdoin itse siinä löytää jonkun aukon, jonka kautta olisin voinut kiivetä vapauteen, vaan en löytänyt.

Kysyin opettajaltani:

— Mitäs tämä merkitsee? Missä on ihminen?

— Minusta tuntuu myöskin ettei se ole totta, — sanoi hän, — vaan en voi selittää missä olisi virhe! Kuitenkin se on hyvin kaunis, kuin aavistus maailman suunnitelmasta!

Minua miellytti hänen sanansa "en tiedä", "en voi sanoa", ja se vei minut niin kovasti lähelle häntä, sillä siinä näkyi hänen rehellisyytensä. Jos opettaja uskaltaa myöntää tietämättömyytensä, niin se merkitsee, että hän tietää paljon! Hän tiesi paljon, josta minulla ei ollut aavistustakaan ja kertoi kaikesta kummallisen yksinkertaisesti. Hän puhui joskus siitä, miten aurinko, tähdet ja maa tulivat luoduiksi ja tuntui ikäänkuin hän itse olisi nähnyt tuon tuntemattoman ja viisaan käden tulisen työn!

Minä en ymmärtänyt hänen Jumalaansa, vaan se ei häirinnyt minua. Hän kutsui jonkinlaista ainetta maailman päävoimaksi, vaan minä asetin ajatuksissani aineen sijaan Jumalan ja kaikki meni hyvin.

— Jumalaa ei ole vielä olemassa! — sanoi hän hymyillen.

Jumalakysymys oli alituinen kiistan aihe Mihailin ja hänen setänsä välillä. Niin pian kuin Mihail lausui sanan "Jumala", suuttui setä Pjotr.

— Kas se alkoi taas! Älä sinä usko sitä, Matvei! Se on häneen tarttunut äidiltään!

— Varoppas, setä! Jumala on Matvein pääkysymys!

— Älä valehtele Mishka! Heitä sinä se helvettiin, Matvei! Ei minkäänlaisia Jumalia! Uskonto, kirkko ja muu tuon kaltainen on pimeä metsä, pimeä metsä, jossa ovat ryövärit sisällä! Petosta vaan!

Vaan Mihail väitti itsepäisesti:

— Se Jumala, josta minä puhun, oli silloin olemassa, kun ihmiset sen loivat ajatuksen aineesta, valaistakseen olemisen pimeyttä; vaan kun kansa jakaantui orjiin ja herroihiin, kappaleisiin ja palasiin, kun se katkaisi ajatuksensa ja tahtonsa, — silloin Jumala hukkuu, Jumala hävisi!

— Kuuletkos, Matvei? — huutaa setä Pjotr iloisena, — Levätköön hän rauhassa!

Vaan veljenpoika katsoi häntä suoraan silmiin ja jatkoi matalalla äänellään:

— Elämän herrojen päärikos on siinä, että he ovat hävittäneet kansan luomisvoiman. Tulee aika, jolloin koko kansan voima taas yhtyy yhteen pisteeseen; silloin siinä syntyy ihmeellinen ja vastustamaton voima ja Jumala nousee haudasta! Hän on juuri se, jota te haette, Matvei!

Setä Pjotr heilutti käsiään kuin puunhakkaaja.

— Älä usko häntä, Matvei, hän valehtelee!

Ja kääntyen veljenpoikansa puoleen haukkui hän tätä:

— Sinä, Mishka, olet nokkinut niitä kirkollisia ajatuksia ikäänkuin olisit varastanut kurkkuja vieraasta tarhasta, ja nyt sinä sekotat ihmisiä! Jos sinä sanot, että työläiskansa on kutsuttu uusimaan elämää, niin uusi, äläkä noki ylös sitä minkä papit ovat pitäneet rikki ja ovat heittäneet pois luotaan!

Minua huvitti kuulla näitä ihmisiä ja he ihmetyttivät minua sillä, että he yhtä paljon kunnioittivat toisiaan; he väittelivät kiihkeästi, vaan eivät kuitenkaan loukanneet toisiaan ei vihalla eikä haukkumisella. Setä Pjotr joskus tuli veripunaseksi ja vallan vapisi, vaan Mihail alensi ääntään ja painoi tuon ison miehen ikäänkuin maahan. Nämä kaksi ihmistä kilpailivat edessäni ja kumpikin oli täynnä todellista uskontoa, vaikka he kielsivätkin Jumalan.

— Vaan mikä on minun uskontoni? — kyselen itse itseltäni, — enkä osaa vastata.

Sinä aikana kun elin Mihailin kanssa, hävisivät minun ajatukseni Jumalan paikasta ihmisten keskellä, heidän voimansa hukkuivat, niistä hävisi entinen itsepäisyyteni, useat toiset ajatukset tunkivat ne ulos. Ja tuon kysymyksen sijaan: missä on Jumala? — nousi toinen: mikä minä olen ja miksi olen olemassa? Siksikö, että hakisin Jumalaa?

Ymmärrän, että se on järjetöntä.

Iltasin kävi työmiehiä Mihailin luona ja silloin syntyi aina huvittava keskustelu. Opettaja puhui heille elämästä ja paljasti sen hävittäviä lakeja, — hän tiesi ne ihmeellisen hyvin ja osotti ne vallan selvästi. Työmiehet olivat enimmäkseen nuoria, tulen kuivattamia, heidän ihonsa sisään oli noki imeytynyt, kaikilla oli tummat kasvot ja tulehtuneet silmät. Kaikki ahnehtivat totista puhetta, kuuntelivat vaieten ja vakavina. Alussa he näyttivät minusta surullisilta ja aroilta, vaan myöhemmin minä huomasin, että elämässä nämä ihmiset kyllä osasivat myöskin laulaa ja tanssia ja huvitella tyttöjen kanssa.

Mihailin ja hänen setänsä puheet koskivat aina vaan yhtä asiata: rahan valtaa, työläisten alennustilaa, välttämättömyyttä hävittää ihmisten jakaantuminen säätyihin. Vaan minä en ollut työmies enkä myöskään isäntä, minun sieluani nämä puheet eivät liikuttaneet. Minusta vaan näytti, että nämä ihmiset panevat liian paljon huomiota pääomiin ja alentavat sillä itsensä. Aloin väitellä Mihailin kanssa, — todistelin, että ihmisen ensin täytyy löytää henkinen isänmaa ja silloin hän löytää myös paikkansa maailmassa, löytää vapautensa. Minä puhuin paljon ja innokkaasti, työläiset kuuntelivat puhettani hyväntahtoisesti ja tarkkaan, rehellisinä tuomareina, vaan ne, jotka olivat vanhempia, olivat joskus samaa mieltä kanssani.

Mutta niin pian kuin minä lopetin, alkoi Mihail puhua rauhallinen hymyilynsä kasvoillaan, ja pyyhkikin pois minun sanani.

— Sinä olet oikeassa, Matvei, kun sanot, että ihminen elää pimeydessä, eikä tiedä, onko Jumala ja sen henki vihollinen tai ystävä, vaan sinä et ole oikeassa, kun väität, että me, orjat, raskaan jokapäiväisen työn kahlehtimina, voimme vapautua ahneuden vankeudesta, hävittämättä tuon aineellisen vankilan... Ennen kaikkea meidän täytyy oppia tuntemaan tarkemmin vihollisemme voima ja sen rikkauudet. Sitä varten meidän täytyy löytää toisemme, täytyy jokaisessa avata se mikä kaikille on yhteistä ja se yhteinen on meidän voittamaton, sanon ihmeitä tekevä voimamme! Orjilla ei ole koskaan ollut Jumalaa, he ovat jumaloineet ihmisten lakeja, jotka heille ulkoapäin ovat annettut, eikä orjilla koskaan tule olemaan Jumalaa, koska Hän syntyy siinä suuressa tunnelma-liekissä, jossa jokainen käsittää henkisen sukulaisuutensa kaikkien kanssa! Temppeleitä ei rakenneta puupalasista ja kivikappaleista, vaan vahvoista, kokonaisista kivistä. Yksinäisyys on tunne siitä, että sinä olet pois revitty omasta kokonaisuudestasi, se on sielun voimattomuuden merkki ja sen sokeus; kokonaisuudessa sinä löydät kuolemattomuuden, yksinäisyydessä välttämättömän orjuuden ja pimeyden, lohduttamattoman tuskan ja kuoleman.

Ja kun hän puhui sillä tavalla, niin minusta näytti, että hänen silmänsä näkivät kaukana suuren valon, hän veti minunkin piiriinsä, kaikki unohtivat minut ja katsoivat ilolla häneen.

Alussa se loukkasi minua; minä ajattelin, että minun ajatukseni otetaan huonosti vastaan, eikä kukaan tahdo niihin syventyä yhtä mielellään kuin Mihailin ajatuksiin.

Joskus lähdin vallan heidän huomaamattaan pois heidän luotansa, istuuduin johonkin nurkkaan ja juttelin hiljaa ylpeyteni kanssa.

Tulin hyväksi ystäväksi koulupoikien kanssa; pyhäpäivinä he piirittivät minut ja setä Pjotrin kuin varpuset ruissitomet, hän mestaroi heille jonkinlaisia kapineita, vaan minulta lapset kyselivät kaikkea, mitä minä olin nähnyt maailmassa, Kiovaa ja Moskovaa ja muuta. Mutta usein joku niistä asetti minulle sellaisen kysymyksen, että minä kummastuneena vaan jäin silmiäni räpyttämään.

Siellä oli eräs Fedja Satshkov, hiljainen ja totinen poika. Kerran minä kävelin hänen kanssaan metsässä ja puhuin sille Kristuksesta, vaan yhtäkkiä hän lausuu oikein aika totisena:

— Eipäs ymmärtänyt Kristus koko elinikäkseen jäädä pieneksi, noin, esimerkiksi, minun ikäisekseni! Olisipa hän jäänyt sellaiseksi, olisi elänyt, nuhdellut rikkaita ja auttanut köyhiä, niin ei häntä olisikaan ristiin naulittu, koska hän olisi ollut pikkuinen! Olisivatpa säälineet häntä! Vaan nyt, kun hän on niin tehnyt, on ikäänkuin häntä ei olisi ollutkaan olemassa...

Fedja oli yksitoistavuotias, hänen pikkuiset kasvonsa olivat kalpeat ja läpinäkyväiset ja silmänsä olivat epäluuloiset.

Toinen, Mark Ljubov, oli jo korkeammalla luokalla, hän oli vallaton ja terävä poika, tavaton hulivili ja tappelupukari: hän vihelsi hiljaa, nipisteli, hakkasi, tuuppasi lapsia kuten pikkuinen paimenpoika tekee lampaille. Kerran minä satuin näkemään, miten hän kiusasi erästä hiljaista poikaa joka pian alkoi itkeä.

— Mark, — sanoin minä, — vaan jos hän puolestaan lyö sinua?

Mark katsoi minuun ja vastasi nauraen:

— Hän ei lyö takasin! Hän on hiljainen ja kiltti poika.

— Miksi sinä sitten loukkaat häntä?

— Niin vaan, — sanoi hän.

Ja sitten lisäsi hän, viheltäen:

— Hän on niin nöyrä!

— Mitäs sitte? — kysyin minä.

— Mitä varten sitten nöyrät elävät maailmassa?

Hän sanoi tämän kummallisen rauhallisena, — nähtävästi oli tämä kaksitoistavuotias ihmisenalku jo vakuutettu siitä, että nöyrät ihmiset ovat olemassa loukkauksia varten.

Jokainen lapsi oli tavallaan viisas ja yhä enemmän he huvittivat minua, yhä useammin minä rupesin ajattelemaan heidän kohtaloansa. Millä nämä lapset ovat ansainneet tuon raskaan, loukkaavan elämän, joka heitä odottaa. Muistelin Kristusta ja omaa poikaani ja sielussani heräsi ilkeä ajatus:

— Kenties sentakia kiellättekään naisia vapaasti synnyttämästä, koska pelkätte, ettei maailmaan vaan syntyisi joku vaarallinen ja teille vihamielinen henkilö? Ehkä te sentakia teettekin väkivaltaa naisen tahdolle, koska pelkätte sen vapaata poikaa, jota eivät mitkään siteet sido teihin? Kasvattaessanne lapsianne ja opettaen heille elämää, on teillä aikaa ja oikeus pimitää heitä, vaan te pelkätte, ettei vain lapsi, joka ei kuulu kenellekään, kasvaisi kaukana teidän tarkastusvallastanne, ettei siitä vaan tulisi teidän leppymätön vihollisenne!

Olipa siinä tehtaassa myös sellainen ihminen, joka ei kuulunut kenellekään, nimensä oli Stepa. Hän oli musta kuin sysi, rokonarpinen, ilman kulmakarvoja, silmänsä pikkuiset. Muuten hän oli hyvin taitava ja iloinen nuorukainen.

Meidän tuttavuutemme alkoi sillä, että hän eräänä pyhäpäivänä tuli luokseni ja kysyi:

— Munkki! Sinä kuulemma olet avioton lapsi? Minä olen samanlainen!

Ja sitte hän käveli rinnallani. Hän oli noin kolmetoistavuotias, oli jo päässyt koulusta ja teki työtä tehtaassa. Hän käveli, pilkistäen silmiänsä ja kyseli:

— Onko maailma suuri?

Minä selitin hänelle miten vaan osasin.

— Vaan mitäs sinä sillä teet?

— Tarvitsen! Mitäs minä sitten samassa paikassa tulisin istumaan? En ole puu. Katsos, kun vaan oikein osaan lukkosepän ammatin, niin lähden Venäjälle, Moskovaan, ja mihinkäs sitten vielä olisi lähdeittävä? — Kaikkialle minä lähden!

Hän puhui niinkuin hän olisi uhannut jotakuta:

— Minä — tulen!

Tämän perästä minä aloin katsella tuota poikaa ja huomasin, että poika pitää totisista asioista. Missä vaan Mihailin toverit juttelivat keskenään, siellä oli hänkin, kuunteli ja pilkisteli silmillään, ikäänkuin tähdäten mihinpäin vaan suuntaisi itsensä.

Ja hänen kepposensakin olivat erityisiä: hän koetteli vaan kiusata niitä ihmisiä, jotka olivat paremmissa suhteissa esivaltaan, — hän kätki niiden työvälineitä, särki niiltä jotain, riputteli niille hiekkaa sorvauspenkkeihin.

Kerran päivällisen aikana hän sanoi minulle:

— Täällä on niin ikävätä, munkki!

— Miksi?

— En tiedä. Ihmiset elävät niin vetelästi! Ainoastaan työtä ja huolia! Jospa vaan pikemmin oppisin ammattini, niin kylläpä minä täältä lähtisin!

Ja kun hän puhui tulevasta sotaretkestänsä, niin hänen silmänsä avautuivat, katselivat rohkeasti etemmäs ja hän näytti voittajalta, joka ei usko mihinkään, paitsi omiin voimiinsa. Minua miellytti tämä olento ja hänen puheissaan minä tunsin kypsyyttä.

— Tämäpä ei huku! — ajattelin minä joskus, katsellen häntä. Ja sieluni ikävöi poikaani: minkälainen hän on ja mikä on hänen kohtalonsa maailmassa?

Aloin huomata itsessäni uusien tunteitten lievää värinää, ikäänkuin joka ihmisestä kävisi minuun terävä ja hieno valonsäde, ja yhä herkemmin otti sydämeni vastaan niitä salaisia säteitä. Joskus työmiehet kokoontuivat Mihailin luokse ja ikäänkuin hengittivät siellä kokoon sellaisen ajatusten pilven, joka kätki minut kokonaan ja nostatti minut ylös niin eriskummallisesti. Yhtäkkiä kaikki käsittivät minut puolesta sanasta, minä seisoin ihmisten keskellä ja he olivat ikäänkuin minun ruumiini, vaan minä olin heidän sielunsa ja tahtonsa sinä hetkenä. Ja minun puheeni oli heidän äänensä. Joskus tunsin itsenikin jonkun ruumiin osaksi, kuulin sieluni huudon toisten suista ja niinkauvan kuin kuuntelin sitä, oli minun hyvä olla, vaan muutaman ajan päästä se vaikenä ja minä olin taas yksin, vain itseäni varten.

Muistelin entistä yhtymistäni Jumalaan rukouksissani: oli niin hyvä, kun minä hävisin muististani, lakkasin olemasta! Vaan yhteensulautumisessani ihmisten kanssa minä en poistunut itsestäni, vaan ikäänkuin kasvoin, kohosin yläpuolelle itseäni ja sieluni voima lisääntyi monenkertaiseksi. Tässäkin oli itsensä unhottamista, mutta se ei hävittänyt minua, vaan ainoastaan sammutti katkeria ajatuksiani ja minun levottomuuttani yksinäisyyden takia.

Tämä aavistus tuli minulle heikkona ja epäselvänä: tunsin että sielussani iti uusi siemen, vaan en voinut käsittää sitä; huomasin vain, että jokin minua veti ihmisiin yhä itsepäisemmin. Niinä päivinä minä työskentelin tehtaassa ja sain neljäkymmentä kopeekkaa päivässä, vedin hartioillani ja kärryillä kaikenlaista, malmia, kuonaa ja tiiliä — ja vihasin tuota helvetin paikkaa ja kaikkea sen likaa, melua, kiljuntaa ja sen ruumista vaivaavaa kuumuutta.

Tehdas oli tarttunut kiinni maahan, oli likistänyt sen kokoon, ja täyttymättömän ahneena se imi sitä yöt ja päivät, hengästyen ahneudesta se kiljui ja sylki ulos tulisesta kuonostaan tulista maan verta. Tämä jäähtyi, musteni, vaan tehdas sulatti sen taas, kumisi, tömisi, likistäen punasta rautaa, räiskytti säteitä ja vavahtaen kokonaan veti se pitkiä eläviä kaistaleita, ikäänkuin suonina maan ruumiista.

Minä näin siinä villissä työssä jotain kauheata, melkeinpä mielipuolista. Ulvova hirviö tyhjensi maan sisintä, kaivoi kuilua alleen ja tietäen, että se kerran putoaa siihen, inisi se vihaisena tuhansilla äänillä:

— Nopeammin, nopeammin, nopeammin!

Tulessa ja jyrinässä, tulisäteitten sateessa työskentelivät mustentuneet ihmiset, — näytti siltä kuin heillä ei olisi siellä tilaa, koska kaikki heidän ympärillensä uhkasi tehdä heidät tuhaksi, likistää heidät raskaalla raudalla; kaikki teki kuuroksi ja pimitti, sietämätön kuume kuivatti verta, vaan kuitenkin

tekivät he rauhallisina tehtäviensä, hommasivat isäntien varmuudella kuin pirut helvetissä; he eivät pelänneet mitään, tunsivat kaiken.

He käänsivät vahvoilla käsillään pieniä vipuja ja kaikkialla niin ihmisten ympärillä kuin heidän päittänsä päällä liikkuvat nöyrinä ja kamalina konehirviöitten leuat ja kypälät, märehtien rautaa... Oli vaikeata ymmärtää kenenkä tahto ja järki siinä pääasiallisesti hallitsi! Joskus näytti, että ihminen oli asettanut suitsiin tehtaan ja johti sitä niinkuin halusi, vaan joskus taas luulin, että niin ihmiset kuin koko tehdas tottelivat pirua, joka nauraa hohotti juhmallisesti ja ilkeästi, katsellen tuon raskaan homman järjettömyyttä, jota ahneus ohjasi.

Työmiehet sanoivat toisilleen:

— Nouskaa työhön, hoi!

Vaan minä en käsittänyt, kulkivatko ihmiset työn päällä, tahi työkö likisti ja sorti niitä — minä en ymmärtänyt! Työ oli raskasta ja valtavaa, vaan olipa ihmisenkin järki terävä ja taitava.

Joskus siinä helvetin töminässä ja koneitten jyrinässä yhtäkkiä voittavana ja huolettomana leimahti iloinen laulu, — sitte minä hymyilin sielussani, muistelin Ivanushkaa — tyhmeliiniä, joka oli matkalla taivaaseen ihmeellistä tulilintua hakemaan.

Minä pidin ihmisistä siinä tehtaassa: he olivat kaikki jyrkkiä, rohkeita, ja vaikka he kirosivatkin paljon, juoksivat hameitten perässä ja juopottelivat, olivat he kuitenkin vapaita ja pelottomia. He olivat vallan toisenlaisia kuin ne pyhiinvaeltajat ja maan orjat, joiden arkuus, sieluntoivottomuus, voittamaton tuska ja pikkumainen petollisuus Jumalan asioissa ja heidän omassa keskuudessaan loukkasivat minua.

Nämä ihmiset olivat rohkeita ajatuksiltaan, ja vaikka he olivatkin alinomaan vihaisia tuon pakkotyön takia, vaikka he riitelivät keskenään, jopa tappelivatkin, vaan jos esivalta rikkoi kohtuutta vastaan, nousivat he kaikki yksimielisinä esivaltaa vastaan.

Vaan ne pojat, jotka kävivät Mihailin luona, olivat aina kaikkien edellä, juttelivat kovemmin kaikista, eivätkä pelänneet kerrassaan mitään. Kun minä ennen ajattelin kansaa, niin en huomannut ihmisiä, vaan nyt minä katselin niitä ja yhä vaan koetin löytää erilaisuutta niiden välillä, jotta jokainen seisoi erikseen edessäni. Joskus se onnistui vaan toisinaan taas ei: heillä oli erilaisia puheita ja jokaisella oli eri kasvat, vaan heillä kaikilla oli yksi uskonto ja sama aikomus kaikilla, — hätäilemättä, vaan yhteisesti ja innokkaasti rakensivat he jotain.

Jokainen heistä oli ihmisten keskellä valoisa ja hyvä, niinkuin niitty on tiheään metsään eksyneelle; jokainen veti puoleensa niitä työläisiä, jotka olivat järkevempiä ja kaikki Mihailin pojat pitivät aina yhtä puolta sekä muodostivat tehtaassa jonkinlaisen henkisen piirin ja valoisain ajatusten lieden.

Alussa he olivat epäystävällisiä minulle, huusivat ja pilkkasivat:

— Hei sinä punanen kärpänen! Pyhä kirppu! Loiseläin! Selässä kannettava!

Joskus joku tuuppasikin minua, vaan sitä minä en voinut sietää enkä sellaisissa tapauksissa säälinyt nyrkkiäni. Ja vaikka voima miellyttääkin ihmisiä, ei kuitenkaan nyrkillä juuri voi hankkia itselleen kunnioitusta eikä huomaavaisuutta, ja minä olisin kai aika tavalla saanut selkääni, jos erääseen minun riitaani ei olisi sekaantunut Gavriilo Kostin, Mihailin ystävä, nuori valaja, hyvin kaunis ja huomattava poika tehtaassa.

Noin kuusi miestä hyökkäsi päälleni, eivätkä ne juuri hellyyttä uhanneet kylkiluilleni, vaan hän asettui rinnalleni ja sanoi:

— Miksi te, toverit, ärsytätte ihmistä? Eikö hän ole samanlainen työläinen kuin me kaikki? Se on kohtuutonta, toverit, eikä se ole hyvä teille! Meidän voimamme on keskinäisessä ystävyysessämme...

Hän ei sanonut montaa sanaa, vaan hyvin ja yksinkertaisesti hän ne sanoi. Samaten kaikki Mihailin toverit käyttivät jokaista tilaisuutta hyväkseen kylvääkseen hänen ajatuksiansa. Minun viholliseni tulivat hämilleen Kostinin sanoista ja minunkin sydämeeni; ne sattuivat, — minäkin aloin puhua:

— Näettekös, en minä mennyt munkiksi sentähden, että olisin tahtonut paljon syödä, vaan koska sieluni oli nälässä! Minä elin ja huomasin, että kaikkialla oli ikuista työtä ja jokapäiväisintä nälkää, petollisuutta ja ryöstöä, surua ja kyyneliä, eläimellisyyttä ja kaikenlaista sielun pimeyttä. Kuka sen kaiken on asettanut, missä on meidän oikeudellinen ja viisas Jumalamme; näkeekö Hän ihmistensä ikuista, loppumatonta piinaa? Meidän ympärillemme kokoontui paljon ihmisiä, he kuuntelivat totisina, kun minä lopetin, niin olivat kaikki vaiti. Sitte sanoi vanha metallityöläinen Krjukov Kostinille:

— Kenties tuo munkki näkee vielä syvemmälle kuin sinä ja toverisi!

Hän alkaa kaiken alkujuuresta; kuulitko?

Minun oli hauska kuulla sellaisia sanoja ja Krjukov taputti minua olkapäälle ja sanoi:

— Sinä, veli, puhu, se on hyvä! Vaan hiuksesi sinä kuitenkin leikkaa, vaikka arshinan verran: sellainen läjä tulee likaiseksi ja ihmisetkin tekevät pilkkaa!

Ja joku iloinen vielä huusi:

— Ja tapellakin on epämukavata, katsos vaan!

He laskivat leikkiä, se merkitsi että viha oli pois. Missä on naurua, siinä on ihmistäkin; peto ei naura.

Kostin vei minut hiukan sivulle:

— Sinä, Matvei, — sanoi hän, — ole varovaisempi sellaisten sanojen kanssa, niiden takia pääset vielä vankilaankin, sellaista tapahtuu! Minä kummastuin.

— Mitä?

— Vankilaan... Etkö tiedä? Hän nauroi.

— Minkä tähden?

— No katsos, arvostelun takia!

— Lasketkos leikkiä?

— Kysy Mihaililta, — sanoi hän, — vaan minun täytyy nyt lähteä työhön!

Hän lähti. Minä olin kovasti ihmeissäni enkä uskonut koko asiaa, vaan illalla Mihail vakuutti kaiken oikeaksi. Koko illan hän kertoi minulle miten julmasti ihmisiä vainotaan; kuulin, että sellaisten puheitten takia, kuin minä olin pitänyt, oli ihmisiä telotettu ja tuhansia oli kuollut Siperiassa pakkotöissä, eikä Herodeksen vaino vielääkään ollut lakannut, vaan uskovaisten luku kasvoi kuitenkin salassa.

Silloin sielussani kaikki kohosi ja tuli valoisaksi, kaikki Mihailin ja hänen toveriensa puheet saivat toisen merkityksen. Ennen kaikkea, jos ihminen uskontonsa vuoksi on valmis kadottamaan vapautensa ja elämänsä, niin se merkitsee, että hän uskoo koko sielullaan ja on niiden ensimmäisten marttyyrien kaltainen, jotka kärsivät Kristuksen opin vuoksi.

Kaikki Mihailin sanat liittyivät toisiinsa, puhkesivat kukkimaan ja painautuivat sieluuni sinä hetkenä.

Minä en tahdo sanoa, että olisin paikalla ottanut ne vastaan ja olisin jo silloin käsittänyt koko niiden syvyyden, vaan ensikerran tunsin vasta sinä iltana miten läheistä sukua ne olivat sielulleni ja koko maailma näytti minusta silloin Betlehemiltä, joka oli täynnä verta. Minä käsitin nyt jumalanäidin palavan halun, kun hän nähdessään helvetin, rukoili pääenkeliä Mikaelia:

— Pääenkeli! Päästä minua tuleen kärsimään! Minäkin tahtoisin tulla niitten piinasta osalliseksi!

Mutta tässä minä en nähnyt syntisiä, vaan pyhimyksiä; he tahtoivat hävittää helvetin maan päältä ja olivat sen takia valmiit kärsimään mitä tuskia tahansa.

— Kenties sentakia ei olekaan enää pyhiä erakoita, koska ihminen nyt menee maailmaan eikä enää pois maailmasta? — kysyin minä Mihaililta.

— Todellinen uskonto, — vastasi hän, — on välttämättömästi toiminnan lähde!

— Ottakaa minutkin siihen toimintaan! — pyysin minä.

Kaikki minussa paloi.

— Ei, — vastasi hän. — Odottakaa ja miettikää, teille se on vielä liian aikaista! Jos te, teidän luonteellanne nyt satutte vihollisen solmuun, niin vedätte sen itse vielä kiinnemmäksi. Päinvastoin, tuon teidän puheenne jälkeen täytyy teidän lähteä pois täältä. Teillä on vielä paljon ratkaisematonta meidänkin työtämme varten — te ette vielä ole vapaa. Teitä innostuttaa ja viehättää sen kauneus ja suuruus, vaan te näette sen nyt kaikessa sen voimassa, te seisotte nyt ikäänkuin torilla ja näette sen keskellä koko tuon loistavan temppelin kaikessa sen kauneudessa ja suuruudessa, vaan sitä rakennetaan hiljaisella ja salaisella jokapäiväisellä työllä, ja jos te nyt, kun vielä huonosti tiedätte sen yleistä suunnitelmaa, alatte myös rakentaa, niin teiltä häviävät temppelin piirteet, tuo näkö, joka ei vielä ole vahvistunut sielussanne, hajoaa ja vaivanne näyttävät teistä mitättömiltä voimiinne nähden.

— Miksi te sammutatte minua? — kysyin minä tuskastuneena. — Minä olin löytänyt paikan itselleni, olin iloinen, nähdessäni että voimiani tarvittiin...

Vaan hän puhui rauhallisesti ja surullisesti:

— Minä en luule että te kykenette elämään suunnitelman mukaan, joka teille ei ole selvä; minä näen, ettei teidän sielussanne vielä ole hereillä käsite siitä, että se on yhteensidottu työläiskansan sielun kanssa. Minusta te olette jo nytkin elämän hieronnan hijoma, sen esiinnostama kansan ajatus, vaan te itse ette vielä katso itseenne sillä tavalla. Omasta mielestänne te olette vielä sankari, joka on valmis jakamaan heikoille almuja ja apua voimiensa yltäkylläisyydestä. Te olette jotain erityistä, joka on ainoastaan itseänsä varten olemassa; te olette mielestänne alkuja loppu, ettekä ole kauniin ja suuren ikuisuuden jatko!

Minä alan käsittää, miksi hän minua likistää maahan, tunnen hänen sanoissansa minulle vielä epäselvää totuutta.

— Teidän täytyy uudelleen lähteä matkalle, jotta näkisitte uusilla silmillänne kansan elämää, — sanoi hän. Kirjoja te ette ota vastaan, lukeminen antaa teille liian vähän, ette vielääkään usko, ettei kirjoissa ole ihmisen järkeä, vaan että niissä loppumattomasti eri tavalla ilmaantuu yhtenäinen kansan hengen vapauspyrkimys; kirja ei hae valtaa teidän ylitsenne, vaan antaa teille aseita itsevapautuaksenne, mutta te ette vielä osaa ottaa käsiinne sitä asetta!

Hän puhui totta: kirja oli minulle vieras sinä aikana.

Minä olin tottunut kirkon kirjoihin ja käsitin hyvin vaikeasti maallisia ajatuksia, — elävä sana antoi minulle paljon enemmän kuin painettu, ne ajatukset, jotka minä sain kirjoista, asettuivat kevyesti sieluuni ja hävisivät pian, sulivat sen tulesa. Ne eivät vastanneet pääkysymykseeni: minkälaisen lakien alle alistuu Jumala, miksi hän alentaa minua, jonka hän on luonut omaksi kuvakseen, itsensä kaltaiseksi, alentaa minua vastoin minun tahtoani, joka on Hänenkin tahtonsa?

Ja tämän vieressä elää toinen kysymys vallan sopusoinnussa ensimmäisen kanssa: onko Jumala astunut taivaasta alas maan päälle, tahi onko ihmisten voima nostanut Hänet maasta taivaaseen? Ja tässä juuri polttaa ajatus jumalanrakentamisesta, kuin koko kansan ikuisesta asiasta.

Sieluni repeytyy kahtia: minun tekee mieleni jäädä näiden ihmisten luokse, ja taas toisaalta vetää minua maailmalle tarkistamaan uusia ajatuksiani, hakemaan tuota tuntematonta, joka on riistänyt vapauteni ja on hämmentänyt henkeni.

Setä Pjotrkin alkoi minua kehottaa:

— Matvei, sinun täytyy lähteä pois joksikin ajaksi, koska sinun puheistasi kulkee vaarallinen huhu...

Ja piankin asia tuli ratkaistuksi ikäänkuin ilman minun tahtoani: jostain toisesta tehtaasta tuli yöllä ratsumies ja ilmotti, että heidän tehtaassansa santarmit käyvät kotitarkastuksilla ja että niillä on aikomus tulla meidänkin tehtaaseen.

— Oi, liian aikaista! — sanoi Mihail surullisena. Alkoi hälinä ja melske ja setä Pjotr huusi minulle:

— Hei, Matvei, veli! Et sinä täällä mitään voi tehdä, et sinä ole keittänyt tätä soppaa, eikä sinun kannata ryypiskellä sitä!

Ja Mihailkin neuvoi vallan lujasti, katsoen minua silmiin:

— On parempi että lähдете pois. Teidän läsnäolostanne ei ole mitään hyötyä, vaan voi olla vahinkoa!

Minä ymmärsin, että he tahtoivat saada minut pois ja loukkaannuin. Vaan samassa minä tunsin, että pelkäsin santarmeja; en vielä nähnyt niitä vaan jo pelkäsin! Tiesin, ettei ole hyvä lähteä pois ihmisten luota, kun ne ovat hädässä, vaan kuitenkin alistuin heidän tahtonsa alle.

He saivat minut ulos. Lähdin ylös vuorelle kantojen yli, kompastuin, ikäänkuin joku olisi tarttunut kantapäihini, minun takanani kiiruhti vaitelias nuorukainen Ivan Bykov, iso taakka selässä, hän oli lähetetty peittämään kirjoja metsään.

Me saavuimme metsän rannalle, hän löysi siellä salapaikkansa ja asetti sinne taakkansa. Sitten tuli hän vallan levolliseksi. Vaan minua kammotti. Kyselin häneltä:

— Eivätkö ne tule tänne myöskin?

— Kuka ne tietää! — sanoi hän. — Kenties, ne tulevat tännekin. Täytyy pian laittautua kuntoon!

Hän oli hyvin kömpelö poika, ikäänkuin tammen rungosta kirveellä hakattu, pää oli iso, toinen olkapää korkeammalla kuin toinen, kädet olivat tavattoman pitkät ja äänensä oli synkkä.

— Pelkäätkö sinä? — kysyin minä.

— Mitä?

— Jos ne tulevat ja ottavat sinut kiinni?

— Jos ne vaan eivät löytäisi sitä, mikä on kätkeyty, muuten ottakoot vaan!

Hän pani kaiken kunnollisesti aukkoon, kaivoi sen kiinni, tasotti maan, heitti sinne puunoksia päälle, istui sitte alas ja kun hän huomasi, että minä aioin poistua, sanoi hän:

— Odota, sinulle tuodaan paikalla kirje mukaan vietäväksi!

— Mikä kirje?

— En tiedä!

Minä katselin puitten takaa laaksoon, tehdas narisi, ikäänkuin olisi joku tukehuttanut voimakasta ihmistä. Näytti kuin kylän teillä ihmiset ajaisivat toisiaan takaa pimeydessä, ikäänkuin siellä tapeltaisi, kuorsattaisi vihasta, murrettaisi toistensa luita. Ivankin alkoi vähitellen laskeutua.

— Mihinkäs sinä?

— Kotiin.

— Vaan jos ne ottavat sinut kiinni?

— Minä en ole kauvan ollut mukana hommassa, minua luultavasti ei tiedetä, vaan joskin ottavat minut, mitäs siitä? Vankilassa ihmiset viisastuvat.

Yhtäkkiä joku kysyi minulta vallan selvästi ja äänekkäästi:

— Mitenkäs sinä Matvei, Jumalaa sinä et pelkää, vaan santarmeja pelkää?

Minä katsoin Ivaniin. Hän seiso ja katsoi ajatuksissaan alas.

— Mitä sinä sanoit?

— Vankilassa... luetaan paljon.

— Eikö mitään muuta?

— Onko sitä vielä vähän?

Minussa hehkuu jonkinlainen valhe ja häpeälliset kysymykset leimahtavat pistävillä tulisäteillä. Yö oli viileä, vaan minun oli kuuma.

— Minä menen myös kanssasi!

— Sinua ei käsketty! — sanoi Ivan ankarasti. — Sinut otetaan varmasti kiinni, — sinun puheittesi takiahan koko hälinä on alkanut!

— Miten niin?

— Pappi on lähettänyt ilmiannon Verhoturjeeseen.

Minä istuuduin maahan, ja sanoin kuitenkin:

Silloin minun täytyy lähteä!

Vaan pelkoni pidätti minua.

— Tänne juoksee joku! — kuiskasi Ivan hiljaa. Katselin alas, tiheät varjot ryömivät vuorelle ylös, taivas oli pilvessä, kuu joko ilmestyi pilvien alta tahi hukkuu taas niihin, koko maailma ympärillä liikkui ja hiljainen liike minua iletti ja pelotti vielä enemmän. Seurasin silmilläni, miten varjojen virrat vuosivat maata myöten kätkien kannot ja minun sieluni mustaan vaippaan. Pensaissa vilkahti eräs pää, se hyppi oksien välissä kuin pallo.

Ivan vihelsi hiljaa ja sanoi:

— Se on Kostja!

Minä tunsin Kostjan, — hän oli noin viisitoistavuotias poika, sinisilmäinen ja valkotukkainen, heikko veikari. Hän oli lopettanut koulun kaksi vuotta sitten. Mihail valmisti hänestä itselleen apulaista, myös opettajaa.

Minä ymmärsin, että vartavasten ajattelin sitä: tahdoin tukehuttaa häpeätäni ja pelkoani näillä sivuajatuksilla.

Kostja hypähti esiin pensastosta, hän oli hengästynyt, äänensä katkonainen.

— Tulivat jo! Kyselevät sinua, munkki! Kas tuossa... Setä Pjotr kirjotti kirjeen ja käski minun saattamaan sinua Lobanovin erakkojen asuntoon, mennään!

Minä nousin ja sanoin Ivanille:

— Hyvästi, veli, tervehdi kaikkia; sano, että antaisivat anteeksi minulle!

Vaan Kostja tuuppasi minua ja komensi ankarana:

— Sinä, marss' vaan! Ketä siellä pitäisi tervehtiä? Luultavasti napataan kaikki kiinni, ikäänkuin kanat markkinoille!

Lähdettiin menemään. Kostja käveli edellä ja kertoi hiljaa, mitä hän siellä alhaalla oli nähnyt; minä astuskelin hänen perässään, vaan kaikkialta minua temmattiin, liepeistä, hihoista, ikäänkuin joku kyselisi:

— Mihin sinä? Sait ihmiset satimeen ja nyt karkaavat itse!

Juttelin ääneen itselleni:

— Siis minun takiani joutuivat ihmiset kiinni...

Poika vastasi:

— Ei sinun vaan totuuden takia! Oletkos sinä totuus? Kas, mitä se vielä tahtoo olla!

Hänen sanansa olivat huvittavia, hän oli pikkuinen, vaan kuitenkin ärsytti hän minua jollain. Minun teki mieleni puolustautua hänen edessänsä ja aloin ladella hänelle ajatuksiani, ikäänkuin kerjäläinen leivänpalasia pussistaan.

— Niin näetkös, tässä nyt näkyy miten suuri valhe minussa elää —

Vaan hän murisi ja vastasi jokaiseen sanaani kuin omatunto:

— Vai onpa se jo suuri! Kaikkeaa sinä tahdot itsellesi enemmän kuin muille!

— Nämä ovat vieraita sanoja, — ajattelin minä.

— Eipä Kostin turhaan sinua sanonut kellotorniksi, — kertoi hän, — sinä et ole sellainen kellotorni joka oikeaan aikaan kutsut jumalanpalvelukseen, vaan sellainen, joka vaan aina itsekseen soi, koska se on rakennettu vinoon ja koska kellot siinä ovat huonosti kiinni, niin sanoi Kostin...

Hän oli vaiti ja ilmotti sitten yhtäkkiä:

— Minä en pidä sinusta, munkki, sinä olet jonkinlainen vieras...

— Minkälainen?

— En tiedä... Sinä kai et ole venäläinen? Olet niin paha...

Jonakuna toisena aikana olisin minä suuttunut häneen, vaan nyt — olin vaiti. Ja yhtäkkiä tulin niin heikoksi, väsyin kuolemaan saakka.

Meidän ympärillämme oli metsä. Puitten väliin oli tiheästi kasaantunut märkää pimeyttä, ei osannut erottaa missä oli puu, missä yö. Ylhäältä loisti joskus kuutamon säde, murtautui pimeyden liassa ja hävisi. Oli hiljaista. Ainoastaan jalkojemme alla narisivat oksat ja rutisivat kuivat risut.

Poika ei pelännyt lausua totuutta. Kaikki tuollaiset ihmiset Joonaksesta alkaen eivät tunne pelkoa ollenkaan. Muutamilla niistä on paljon vihaa, toiset taas ovat aina iloisia; eniten on heidän keskuudessaan vaatimattoman rauhallisia ihmisiä, jotka ikäänkuin häpeävät näyttää mitä hyvää heissä on.

Vaan Kostja kulki polkua myöten, hänen valkoinen päänsä paistoi hiljaa. Muistelin pyhän lapsen Bartholomeuksen, Aleksei-Jumalanhimisen ja muitten elämäkertoja... Vaan se ei ollut sitä... Ajatukseni olivat ikäänkuin rantasipiä, jotka hyppivät suossa mättäältä mättäälle.

Kysyin pojalta:

- Oletko sinä lukenut pyhien elämäkertoja?
- Kun olin pikkuinen, niin luin. Äiti pakotti. Mikä sitten?
- Pidätkö sinä vanhurskaista?
- En tiedä... Panteleimon minua miellytti, Georgi myöskin.

Hänhän taisteli lohikäärmettä vastaan. En tiedä mikä ilo se ihmisille on jos kymmenkunta heistä on tullut pyhiksi?

Kostja kasvoi silmissäni.

— Jos nyt kuninkaan tahi jonkun pohatan tytär alkaa uskoa Kristukseen ja hänet piinataan kuoliaaksi, niin eiväthän kuningas ja pohatta siitä ole tulleet paremmiksi ihmisiä kohtaan. Niissä elämäkerroissa ei ole sanottu, että kuninkaat, kiusaajat olisivat tulleet paremmiksi ihmisiksi! — kertoi Kostja.

Sitten pienen vaitiolon jälkeen hän sanoi:

- Enkä minä tiedä mitä varten Kristuksen tarvitsi kärsiä. Hän tuli voittamaan hätää, vaan lopuksi...

Hän mietti hiukan ja lisäsi:

- Lopuksi siitä ei tullut mitään!

Minun teki mieleni syleillä häntä: minun oli sääli Kostjaa ja Kristusta ja niitä ihmisiä, jotka jäivät tuohon tehtaaseen — oli sääli koko inhimillistä maailmaa. Ja itseänikin. Missä on minulle tilaa? Mihin minä menen?

Lyhyen kesäyön pimeys harvenee, ylhäältä, mäntyjen oksien välistä, vuotaa hiljaista valoa.

- Etkö sinä ole väsynyt, Kostja?

— Minäkö? — sanoi poika reippaasti. — En. Minä pidän kävelemisestä yöllä, tuntuu kuin kulkisi yön lävitse jossain erityisessä maassa. Minä pidän saduista.

Aamun koittaessa panimme maata. Kostja sukelsi uneen ikäänkuin jokeen, vaan minä kuljin ajatuksissani kuin kerjäävä tattari talvella kirkon ympärillä: ulkona on kylmää ja lumimyrsky, vaan kirkkoon Muhamet ei anna lähteä.

Aamulla minä keksin jotain, ja kun poika heräsi, sanoin minä hänelle:

- Anna anteeksi, että turhaan olet kulkenut kanssani, minä en lähde erakkojen luo, en tahdo paeta!

Hän katsoi totisena minuun ja huomautti;

- Vaan sinähän olet jo paennut! Hän heilautti oksalla, eikä katsonut minuun.
- No, hyvästi, kyyhkyseni! Hän nyökäytti päätään.
- Hyvästi!

Minä lähdin pois. Katselin takasin, hän seisoi puitten välissä, saattoi minua silmillään.

- Hoi, — huusi hän. — Hyvästi!

Ja minun tuli hyvä, koska hän toisti tuon sanan nyt ystävällisemmin.

Useita päiviä minä kuljeskelin kuin sairas, täynnä painostuttavaa ikävää. Sielussani oli hiljainen, hehkuva tulipalo, sieluni paloi kuin kulovalkea ja ajatukset joko ryömivät varjoina edessä tahi kulkivat takana kirpaisevana savuna. Häpesinkö minä tahi oliko siinä jotain muuta, — en muista enkä voi sanoa. Minussa syntyi eräs musta ajatus ja se kiemuroi jossain ulkopuolella minua kuin yölepakko.

- Jumalattomia, vaan ei jumalanrakentajia!...

Vaan painostuttavampi ja kiusaavampi kuin kaikki ajatukseni oli, muistaakseni, jonkinlainen autio

hiljaisuus, laiska lepo, joka oli syvä kuin sekava pohjaton suovesi ja siinä, sen syvyydessä uivat raskaasti mykät ajatukset, kuin pelkurimaiset kalat, ne kiemurtelivat siellä eivätkä voineet sukeltaa ylös valoon siitä tukehuttavasta pohjavedestä.

Ulkoapäin en saanut minkäänlaisia vaikuttimia, ikäänkuin unessa muistan tavanneeni ihmisiä.

Jossain Omskin läheisyydessä minä satuin kylän markkinoille ja siellä minä heräsin.

Tien vieressä, tomussa istui sokea ja lauloi laulua; sokean taluttaja oli polvillaan hänen vieressään ja säesti ukkoa harmonikalla. Vanhus katseli taivaaseen tyhjillä silmillään ja kaukaisella ruosteisella äänellä hän lauloi vanhoista ajoista:

— Tsaari Ivan Vasiljevin luona...

— U-u-u...

Minä laskeuduin polvilleni sokean viereen, hän ojensi minulle kätensä, piti sitä, päästi sitten taas pois käteni ja lauloi lakkaamatta:

— Ja olipa Jermak Timofein poika...

— A-a-a... — toisti harmonikka ja hiljaksen kokoontui laulajan ympärille paljon mieltävän näköisiä ihmisiä, jotka totisina kuuntelivat vanhoja tarinoita, silmät maahan painettuina.

Minun ympärilläni tuntui lämpöä, huomasin, miten uteliaat silmät säteilivät ja joku kysyi:

— Eikö tämä laula?

— Hän laulaa myöhemmin, odota vaan!

Minä olin usein kuullut ryövärien lauluja, vaan en tiennyt, kuka niiden sanat oli sepittänyt, kenenkä sielu niissä säteili, vaan tällä kertaa minä käsitin sen: tämän laulun kautta puhuivat minulle tuhannet vanhan kansan suut:

— Ihminen, minä annan sinulle pienenkin palveluksen edestä kaikki suuret syntisi minua vastaan anteeksi!

Kansa katseli yhä uteliaampana minuun, sytytti sieluani.

Kun vanhus lopetti laulunsa, nousin minä ja sanoin:

— Oikeauskoiset! Katsokaa, elipä kerran ryöväri, joka riisti kansaa, sorti sitä... Hänen omatuntonsa heräsi lopuksi ja hän lähti pelastamaan sieluansa, — hän tahtoi palvella kansaa rajulla voimallaan ja palvelikin — — —

Ihmiset kokoontuivat tiheämmin ympärilleni, ikäänkuin syleilivät minua, heidän huomionsa kohotti sanani voimaa, kauneutta, se soija minä upposin puheessani ja unohdin kaikki; tunsin ainoastaan, että vahvistuin maan päällä ja ihmisissä, — he kohottivat minua ylös korkealle ja muistuttivat vaieten:

— Puhu! Puhu koko totuus, kuten itse tiedät!

Tietysti ilmestyi poliisi, huusi: "hajotkaa!" kyseli miksi siinä huudettiin, vaati passiani. Kansa sulsi vähitellen kuin pilvi auringossa; poliisi tahtoi tiukasti tietää, mitä minä olin puhunut. Muutamat vastasivat:

— Jumalasta...

— Niin vaan, monenlaista...

— Jumalasta enimmiten...

Vaan joku ulkotyöläisen näköinen mies seisoivat sivussa vaunujen luona, katseli minuun terävästi ja hymyili ystävällisesti. Poliisi tarttui kuitenkin kaulukseeni; minun teki mieleni ravistaa hänet, vaan huomasin miten ihmiset katselivat minuun vinosti kulmiensa alta ikäänkuin kysyen:

— Mitä sinä nyt sanot?

Minä köyhdyin heidän epäluottamuksestansa.

Kuitenkin oikaisin itseni vielä aikoinaan, vein esivallan käden pois niskastani ja sanoin polisille:

— Tahdotteko tietää mitä minä puhuin?

Ja taas minä aloin kertoa kohtuuttomasta elämästä, — taas kasaantui markkinaväki lukuisana joukkona kuuntelemaan, poliisi hukkuu siinä, kansa sysäsi sen syrjään. Muistelin Kostjaa ja tehtaan poikia, tunsin itsessäni ylpeyttä ja suurta iloa — taas minä olin voimakas ja ikäänkuin unessa... Poliisi vihelsi, silmiäni edessä välähti erilaisia kasvoja, paloi lukemattomia silmiä, heilui kuuma ihmisaalto, minua tuupattiin ja olin niin kevyt heidän joukossansa. Joku tarttui sitten olkapäähäni ja kuiskasi korvaani:

— Mene, riittää jo, mene nyt!

Ja minua tuupattiin ja työnnettiin... Kas, olinkin yhtäkkiä jossain pihassa; vieressäni seisoivat eräs mustapartainen mies ja poika, joka oli ilman lakkia. Musta komensi:

— Kiipeä aidan yli!

Kiipesin sen ja vielä toisenkin aidan ylitse; minun oli oikein hauska.

— Jahah! — ajattelin minä, — sitäpä te siis olettekin?

Mutta mustapartainen yhä vaan kiiruhteli:

— Pikemmin, toveri, pikemmin!

Matkalla, minä kysyin häneltä:

— Minkälaisiin te kuulutte?

— No, sellaisiin, niihin! — sanoi hän.

Tuo lakiton poika kulki perässäni ja vaikenä. Me pääsimme tarhoista ja laskeuduimme vuorenrotkoon, — sen pohjassa juoksi oja, pensastossa näkyi polku. Musta tarttui käteeni, katsoi silmiini ja sanoi nauraen:

— Noh, onnellista matkaa! Fedjuk saattaa sinut varmalle tielle, lähtekää nyt!

Poika sanoi hänelle:

— Vaan mene sinä itse pian tiehesi...

Musta köyristyi ja kiipesi vuorelle takasin, vaan minä ja Fedjuk jatkoimme matkaamme.

— Mikä ihminen se on? — kysyin minä.

— Karkotettu, seppä. Myöskin politikan takia.

— Sellaisia kyllä tunnen!

Minä olin niin iloinen. Vaan hän oli vaihi.

Minä katselin nuorukaista: hänellä oli pyöreät kasvot, ikäänkuin raudasta hakatut, nykänenä ja harmaat, ulkonevat silmät. Hän puhui kumeasti, käveli hiljaa ja suoraan, ikäänkuin hän kuuntelisi jotain tahi ikäänkuin joku suuri voima tempaisi häntä ylöspäin. Hän piti käsiään selän takana niinkuin ennen appi-isäni.

— Oletko sinä täältä kotoisin.

— Olen papin renki.

— Missä sinun lakkisi on?

Hän koetti päättään, katseli minuun ja kysyi:

— Mitä sinä sillä teet?

— Niin vaan. Tulee kylmä ilta...

Hän vaikenä, sitten hän mutisi vastenmielisesti:

— Piru vieköön lakin, jos vaan pää on paikallaan! Rotko syventyi yhä enemmän, oja soi kuuluvammin, ilta nousi pensaitten takaa.

Sielussani oli kaikki epäselvää, vaan hauskaa, teki mieleni puhua ihmisen kanssa.

— Onko teillä vaan yksi ainoa karkotettu? — kysyin minä.

Tässä poika avautui kokonaan, ikäänkuin olisi repinyt auki turkkinsa ja hitaasti, kumeasti täristi hän:

— Neljä niitä on. Eräs herrasmies Moskovasta ja kolme työmiestä Donin seudulta. Kaksi on hiljaista, nöyrää, juovat viinaakin, vaan herrasmies ja tämä Ratkov, he puhuvat! Salaa. Muutamille. Vaan koko kansanjoukolle eivät vielä ole uskaltaneet tähän saakka. Heitä on täällä paljon. Nimittäin lähiseuduilla. Minä itse olen Birista, Fedor Mitkov. Olen jo viidettä vuotta täällä. Sinä aikana on heitä yksitoista ollut täällä. Oleshinassa — kahdeksan, Shirokovassa — kolme...

Hän laski kauvan, tuli kuuteenkymmeneen; sitten hän lopetti, mietti ja puhui taas, liikuttaen sormiaan:

— Myös muutamia talonpoikia on heidän joukossansa. Kaikki he puhuvat yhtä: sellainen elämä ei kelpaa! Se ahdistaa! Minä elin rauhallisesti ennen kuin kuulin siitä. Vaan nyt huomaan, vaikken juuri paljon ole kasvanut pitemmäksi, että kuitenkin täytyy taivuttaa päätäni, nähtävästi on tosiaankin täällä liian ahdasta!

Poika puhui hyvin vaikeasti, ikäänkuin veti sanoja ulos jalkojenpa alta.

Hän käveli edessäni voimakkaana, hartiakkaana, ei katsahtanut kertaakaan taakseen minuun. Minä kysyin:

— Osaatko lukea?

— Osasin, vaan olen unohtanut. Nyt opiskelen alusta taas. Ei se mitään tee, voinpas vielä. Jos täytyy, niin voinkin. Ja täytyy, täytyy... Jos vain herrat puhuisivat elämän ahtaudesta, niin piru ne vieköön, niillä on aina ollut toinen uskonto! Vaan jos oma veli, köyhä, työläisihminen jo on alkanut, niin kai se on totta! Ja sitten — on jo niin, että joku yksinkertainen ihminen näkee jo kauvemmaskin kuin herrat. Se merkitsee siis, että jotain yleistä inhimillistä on tullut. He sanovatkin juuri niin: yleinen inhimillinen. Ja minä olen ihminen. Se tahtoo sanoa, että minunkin matkani on sama. Kas, näin minä ajattelen...

Minä kuuntelin häntä ja sanoin itselleni:

— Opi, Matvei!...

Vaan sitten minä sanoin hänelle:

— Mitä siitä miettisi? — Se on Jumalan asia!

Hän pysähtyi, ikäänkuin seipäänä iskeytyi hän maahan, niin että minä töksähdin hänen selkäänsä, — sitte käänsi hän kasvonsa minun puoleeni ja kysyi ankarasti:

— Niin, niin, onko se vaan Jumalan asia? Kas niin minä juuri ajattelen. Koska on sanottu; kunnioita isänsä! Ja esivallastakin on sanottu, että se tulee Jumalasta. Se on ihmeillä vakuutettu. Se merkitsee, että jos vanha laki muuttuu, niin täytyy taas ihmeitten tapahtua! Vaan missä ne ovat? Eikö ole uusiin oloihin viittaavia ihmeitä? Ei minkäänlaisia. Kaikki on vanhalla tavalla. Katsos, Nishnissa löydettiin pyhät jäännökset, nähtiin ihmeitä; kyllä puhuttiin, etteivät ne olisi samoja jäännöksiä, että Serafiimilla muka olisi ollut harmaa parta vaan ne näyttivät ruskeata. Mutta asiahan ei riipu parrasta, vaan ihmeistä. Onko ollut ihmeitä? On! He eivät myönnä sitä. He luulevat että kaikki ihmeet ovat petoksia. Tahi he sanovat — uskonto tekee ihmeitä. Ja joskus on niin, että tekisi mieli hakata niitä, jotteivät hämmäntäisi sieluani.

Taas hän seisahtui ja hänen ympärillään nousee yö maasta. Polku putosi jyrkemmin alas, oja juoksi nopeammin ja pensaat kahisivat, hiljaa heiluen.

Minä sanoin hiljakseen tuolle ihmiselle:

— Jatketaan matkaamme, veli!

Hän lähti. Eikä hän kompastunut pimeässä, vaikka minä aika-ajottain työntäydyin hänen päälleen.

Hän vieräi alas kuin kivi ja hiljaisuudessa soivat hänen pelottavat sanansa:

— Ja jos minä lopullisesti uskon heihin — niin on loppu! Minä en tunne armoa, en! Minulla oli veli sotaväessä, hän hirtti itsensä; sisareni oli palvelijana kumysin kauppiaitten perheessä Birskin läheisyydessä, hänellä on lapsi heiltä ja sillä on vinot jalat, se on neljä vuotta vanha eikä kävele vielä. Niin on tyttö hukassa herrojen leikin takia. Mihinkä se enää lähtisi? Isä on juoppo ja vanhin veli on riistänyt itselleen koko maapalstan. Tässä minä nyt olen...

Me pyörimme hänen kanssaan pensaissa ja kosteassa pimeydessä, oja joko putosi syvyyteen tahi vieräi

taas jalkojemme alla. Meidän päittemme päällä lensivät yölinnut hiljaa, niiden yllä säteilivät tähdet. Minun teki mieltä kulkea nopeammin, vaan ihminen edessäni ei kiiruhtanut, vaan mutisi lakkaamatta, ikäänkuin laskien ajatuksiansa tahi punniten niiden painoa.

— Se musta Ratkov on hyvä ihminen! Hän elää jo uuden lain mukaan. Hän puolustaa niitä, joita loukataan. Poliisi hakkasi minua kepillä, hän löi poliisin paikalla maahan. Siitä hän istui vankilassa viisitoista päivää. Se oli meidän ensimmäinen tuttavuutemme. Kun hän tuli ulos vankilasta, niin minä kysyin häneltä: "mitenkä sinä voit sillä tavalla vastustaa esivaltaa?" Hän kertoi minulle sitten paikalla oman lakinsa. Minä lähdin heti papin luo. Vaan pappi sanoi: "Jaha, katsos minkälaisia mietteitä sinä pyörität päässäsi!" Ratkov vietiin kaupungin vankilaan, siellä hän istui kolme kuukautta, vaan minä yhdeksäntoista päivää. Siellä kysyttiin minulta: "mitä hän puhui sinulle?" "Ei mitään". "Mitä hän opetti?" "Hän ei opettanut mitään." "Enhän minäkään ollut tyhmeliini!" Ratkov tuli sitte takasin. Minä rukoilin: "anna anteeksi, minä olin hullu". Hän nauroi vain. "Roskaa!" — sanoi hän!

Oppaani oli jonkun aikaa vaiti ja jatkoi sitte hiljaa, ikäänkuin uudella äänellä.

— Hän sanoo kaikesta että "roskaa"! Hän yskii verta, se on myös roskaa!

Hänellä ei ole mitään syötävää, sekin on roskaa!

Yhtäkkiä hän päästi aika joukon hirveitä kiroussanoja, kääntyi minuun päin ja vihelsi hampaittensa välistä:

— Minä voin kaikkea käsittää. Veljeni hukkui, — sitä tapahtuu usein sotapalveluksessa. Sisarenikaan asia ei ole mikään harvinainen. Vaan miksi tätä ihmistä on kiusattu, piinattu vereen saakka, sitä en voi käsittää. Minä juoksen hänen perässään kuin koira, minne hän vaan käsklee. Hän kutsuu minua "maaksi"... "Maa!" — sanoo hän ja naureskelee. Ja se, että häntä aina kiusataan, se on veitsi sydämessäni!

Ja taas hän päästi inhottavia kiroussanoja, ikäänkuin päihtynyt munkki.

Vuorenrotko loppui, avautui kedolle päin, sen seinät köyristyivät, sulivat pimeyteen.

— Noh, — sanoi oppaani, — hyvästi nyt!

Hän osotti minulle tien Omskiin, sitten kääntyi takasin ja hukkui pimeyteen. Ja ilman lakkia!

Kun hänen askeleensa hukkuivat hiljaisuuteen, istuuduin minä. Ei tehnyt mieli kulkea etemmäs!

Tumma yö lepäsi maan yli ja nukkui tuoreena, sakeana kuin voi. Taivaassa ei ollut tähtiä, ei kuuta eikä ainoatakaan tulta ollut ympäristössä, vaan minun oli lämpönen ja valoisa olla. Muistissani soivat oppaani raskaat sanat ja hän näytti kellolta, joka oli kauvan maannut maassa, oli ihan mullassa, ruosteen syömänä, ja vaikka se soi kumeasti, oli se kuitenkin uutta. Edessäni seisoi maalaiskansa, joka totisena ja herkkänä kuunteli puhettani, ja välähtelivät huolestuneet kasvot, jotka kätkivät minut esivallan silmiltä.

— Kas, mitä se oli? — mietin minä kummastuneena, ja oli vaikeata uskoa, että kaikki niin oli tapahtunut.

Ja taas minä ajattelin:

— Tuo nuorukainen hakee ihmeitä, — hän on itse ihme, jos hän on elämän kauhuissa osannut säilyttää rakkauden ihmiseen. Ja se kansanjoukko, joka minua kuunteli, sekin oli ihme, koska se vielä ei ollut tullut kuuroksi ja sokeaksi, vaikka sitä jo kauvan ja tarmokkaasti oli huumattu ja pimitetty. Ja vielä suurempi ihme oli Mihail ja hänen toverinsa.

Rauhallisesti ja sujuvasti virtaavat ajatukseni; se on minulle tavatonta ja odottamatonta. Tarkastan itseäni varovaisesti, hiljaa haen sydäntäni, tahdon sieltä löytää hälinää ja riitaisia epäilyksiä. Hymyilen äänettömässä hiljaisuudessa ja pelkään liikahtaa, jotten vaan pilaisi tätä tuntematonta iloa, jota sydämeni on täynnä ääriä myöten. Uskon ja taas epäilen tätä ihmeellistä sielun täyteläisyyttä, tuota odottamatonta löytöäni.

Tuntuu kuin joku valkoinen lintu, joka jo kauvan sitten oli syntynyt, olisi uinaillut sieluni sumussa, mutta minä en tiennyt, enkä tuntenut sitä. Vaan, kas, vallan aavistamatta olin koskenut siihen, se heräsi ja lauloi hiljaa aamutervehdystä — sen kevyet siivet vapisivat sydämessäni ja epäilykseni jäi sulii tuosta palavasta laulusta ja muuttui kiitollisiin kyyneliin. Minun teki mieleni puhua jonkinlaisia sanoja, nousta, nousta, juosta, laulaa, tavata ihmistä ja syleillä sitä ahneesti!

Näin edessäni Joonaan säteilevät kasvot, Mihailin rakkaat silmät, Kostjan ankaran naurahduksen:

kaikki tutut, rakkaat ja uudet ihmiset elvystyivät, kokoontuivat rintaani ja levittivät sitä, — oli niin äärettömän hyvä!

Niin minä ennen joskus rakastin itseäni ja ihmisiä pääsiäisaamujumalanpalveluksessa. Istuin nyt ja ajattelin vavahtaen:

— Jumalani! Sinäkö se olet? Oletko sinä se, kauneuksien kauneus, iloni ja onneni?

Ja minä silitin maata käsilläni, tyhjänä taputin sitä kämmenilläni, ikäänkuin se olisi hevoseni ja tuntisi hellyyteni.

En voinut istua, nousin ja kuljin etemmäs, läpi yön, muistelin Kostjan sanoja, näin edessäni hänen lapsellisten silmiensä ankaruuden, kuljin etemmäs ja juopuneena ilosta kävelin myöhään syksyyn saakka maailmaa myöten, kooten sieluuni sen uusia auliita antimia.

Omskissa minä näin asemalla siirtolaisia, vähävenäläisiä; paljon maata peittivät he ruumiillaan, tämä suuri työvoiman armeija. Minä kävelin heidän joukossaan, kuuntelin heidän pehmeätä puhettaan ja kyselin:

— Ettekö te pelkää lähteä niin kauvas?

Eräs niistä, harmaa työn köyristämä vanhus, vastasi:

— Jos vaan maa olisi jalkojemme alla, on sen päällä kaikki niin läheistä! Ihmiseni, niin ahdasta on maan päällä sille, jonka täytyy elää omalla työllään; oi, niin ahdasta!

Ennen tuli tuskan ja surun sanoista tuskaa sieluuni, vaan nyt ne sytyttivät sitä terävällä säteellä, koska kaikkien suru on nyt myös minun suruni ja kansan vapaudenpuute ahdistaa minuakin.

Ihmisillä ei ole tilaa eikä aikaa kasvaa henkisesti ja se on katkerata ja vaarallista sille, joka on kansan edellä, koska hän jää yksin, ihmiset eivät näe häntä, eivätkä voi tukea häntä voimillaan, ja yksinäisenä, hyödyttömänä palaa hän poroksi halujensa tuleessa.

Minä puhuin vähävenakoille, koska osasin heidän lempeätä kieltään.

— Vuosisatoja jo kulkee kansa maata myöten sinne ja tänne ja hakee paikkaa, jossa se vapaasti voisi käyttää voimaansa rakentaakseen oikeata elämää; vuosisatoja te kuljeskelette maata myöten, te, maan lailliset isännät — ja miksi? Kuka riistää maan kansalta, maailman kuninkaalta, kuka karkottaa sen valtaistuimelta, paikasta paikkaan, maasta maahan, sitä kaiken olemassaolevan luoja, sitä kaunista puutarhuria, joka on kaivattanut kaikki maan kauneudet?

Ihmisten silmät säteilivät, niissä loisti ihmisen herännyt sielu, ja minun näköniikin tuli laajemmaksi ja herkemmäksi kun huomasin ihmisten kasvoissa kysymyksen; vastasin siihen paikalla. Kun huomasin epäluottamusta, taistelin paikalla sitä vastaan. Ammensin voimaa niistä sydämistä, jotka olivat avoinna edessäni ja sillä voimalla yhdistin ne kaikki yhdeksi sydämeksi.

Jos, puhuessani ihmisille, kosketan sanani siihen, mikä on kaikille yhteinen, siihen tosi-inhimilliseen mikä on salaa ja syvästi kätkeyty jokaiseen sieluun, niin vuotaa ihmisten silmistä säteilevä voima, joka täyttää sinut ja kohottaa sinut korkealle. Vaan älä ajattele, että se olisi sinun tahtosi, joka on nostanut sinut, vaan sinun sielussasi ovat yhtyneet kaikki voimat, jotka ulkoapäin syyleivät sinua, sinä olet vahva siitä voimasta, jonka ihmiset sinuun juuri ovat antaneet, se antaa sinulle siipiä; jos ihmiset hajoavat, häviää heidän henkensä ja sinä olet taas samanlainen kuin kaikki muut.

Sillä tavalla alotin minä vaatimattoman saarnani, kutsuen ihmisiä uuden elämän nimessä uuteen jumalanpalvelukseen, tuntematta vielä uutta Jumalaani.

Slatoustissa puhuin minä taas torilla jonakuna juhlapäivänä, taas sekaantui polisi puheeseeni, pyydysteli minua, vaan kansa kätki minut taaskin.

Siellä minä tutustuin suuremμοisiin ihmisiin, yksi oli niistä Jasha Vladykin, ylioppilas, joka nyt on paras ystäväni ja tulee sitä olemaan koko elinikäni! Hän ei usko Jumalaa, vaan pitää kirkkomusiikista kyyneliin saakka, soittaa virsiä harmoonilla ja itkee. Sellainen rakas tyhmeliini hän on.

Minä usein kyselen häneltä nauraen:

— Miksi sinä ulvot, kerettiläinen, jumalansalaaja? Vaan hän huutaa minulle, heiluttaen käsiään:

— Ilosta itken, itken koska aavistan niitä suuria kauneuksia, jotka tulevat luoduksi! Jos sellaisessakin turhanpäiväisessä ja mitättömässä elämässä mitättömät yksilöiden voimat ovat kyenneet luomaan niin suuria kauneuksia, — niin mitä sitten vielä tulee tehdyksi maan päällä, kun koko henkisesti vapautettu

ihmiskunta ilmaisee suuren sielunsa liekit virsissä ja musiikissa?

Hän alkaa puhua tulevaisuudesta, joka on kummallisen selvä hänelle, ja hän itse ihmettelee tarkkaa näköään! Minä olen paljon velkaa sille ystävälleni, samaten kuin Mihailillekin.

Olen nähnyt kymmeniä ihmeellisiä ihmisiä, he lähettivät minua yksi yhden, toinen toisen luo, kaupungista kaupunkiin, — minä kuljin kuin tuliviittain opastamana ja kaikki ne viitat paloivat saman uskonnon liekillä. Mahdotonta on kertoa kaikkien niiden ihmisten erilaisuutta ja ilmaista sitä iloa, mitä tunsin, kun näin, että he henkisesti kaikki olivat yksi.

Suuri on Venäjän kansana sanomattoman kaunis on elämä!

Kasanin läänissä minä sain viimeisen iskun sydämeeni, sen iskun, joka lopullisesti valmistaa tempelin.

Se oli Sedmioserin luostarissa juhlakulkueessa ihmeitätekevän Jumalanäidinkuvan takana. Sinä päivänä odotettiin Jumalanäidinkuvan palauttamista kaupungista luostariin, — oli suuri juhlapäivä.

Minä istuin kukkulalla järven vieressä ja katselin, miten koko ympäristö oli täynnä ihmisiä ja tummissa aalloissa virtasi kansan ruumis luostarin porttien luo, kiemuroi sen seinien ympärillä — aurinko laskeutui ja sen syysillan säteet olivat heleämpunasia. Kellot värisivät kuin linnut, jotka ovat valmiit lentämään laulunsa jälkeen ja kaikkialla punersivat auringossa ihmisten paljaat päät, ikäänkuin täysinäiset valmut.

Luostarin porttien luona odotettiin ihmettä; pienessä vaunussa makasi nuori tyttö liikkumattomana; hänen jähmettyneet kasvonsa näyttivät valkoselta vahalta, hänen harmaat silmänsä olivat puoleksi auki ja koko hänen elämänsä näkyi ainoastaan pitkien silmäripsien hiljaisessa värinässä.

Sen vieressä seiso iä, pitkä, kaljupäinen ja harmaapartanen mies, isonenänen, — sitten tytön äiti, lihava, pyöreäkasvoinen nainen; hän oli nostanut kulmakarvansa, silmät suurina katsoi hän suoraan eteenpäin, liikutellen sormiaan, ja näytti ikäänkuin paikalla olisi valmis läpituokevaan, räikeään kiljuntaan.

Ihmiset kulkivat ohi, katselivat sairasta kasvoihin, ja isä puhui heille tahdikkaalla äänellään, täristäen partaansa:

— Säälikä, armahtakaa oikeauskoiset, rukoilkaa onnettoman edestä, jalattomana ja kädettömänä se makaa jo neljäntä vuotta; rukoilkaa apua Jumalanäidiltä ja Jumala kyllä palkitsee teidät pyhien rukouksienne vuoksi, auttakaa isää ja äitiä heidän hädässään.

Nähtävästi on hän jo kulettanut kauvan tyttärensä luostarista luostariin, ja on jo hukannut kaikki toiveensa sen terveeksi tulemisen suhteen; lakkaamatta lauleskelee hän aina vaan samoja sanoja, ja ne soivat kuolleilta hänen suussansa. Ihmiset kuuntelevat hänen rukoustansa ja tekevät huoaten ristimerkkejä, ja tytön silmäkarvat yhä vaan vapisevat, ikäänkuin siivet tuskastuneilla silmillä.

Kenties jo kaksikymmentä heikontunutta tyttörukkaa minä olin nähnyt, kymmeniä uskonhulluja naisia ja muita voimattomia, ja aina minä tunsin omantunnonvaivoja ja olin loukkaantunut niiden takia, — oli sääli niiden voimattomia ruumisraukkoja, oli sääli niiden turhaa ihmeen odotusta. Vaan en minä vielä koskaan ollut tuntenut niin voimakasta sääliä kuin tällä kerralla.

Suuri, sanaton valitus oli jähmettynyt tytön vaaleille, puolikuolleille kasvoille ja äänetön tuska täytti äidin. Minun tuli vaikea olla, astuin tuonnemmas, vaan kuitenkin en voinut unohtaa sitä.

Tuhannet silmät katsoivat kauvas ja ympärilläni ui kuin pilvi lämpönen ja yhä uudistuva kuiske:

— Jo tuovat, jo tuovat!

Raskaasti ja hitaasti nousee kansa vuorelle, ikäänkuin musta meren aalto, punasena vaahtona palaa sen harjalla lippujen kulta, räiskyttäen heleitä sädekimppuja, notkeasti keinuu, liehuu Jumalanäidinkuva auringonsäteissä, ikäänkuin tulinen lintu.

Kansan ruumiista nousee sen valtava huokaus, tuhatääninen laulu:

— Suuren Jumalan äiti, puolustajamme, ainoamme!

Kumeat huudot keskeyttävät laulun:

— Astu! Nopeammin! Nopeammin!

Sinisen metsän keskellä hymyilee järvi valoisasti, punanen aurinko sulaa, hukkuu metsään, kellot

soivat iloisina. Vaan yltympäri on kärsiviä kasvoja, hiljaista ja surullista rukouksien kuisketta, kyyneliä pimittämiä silmiä, ja siellä täällä välähtelevät kädet, jotka tekevät ristinmerkkejä.

Minä olin niin yksinäni. Tämä kaikki oli minusta surullinen erehdys, täynnä voimatonta epätoivoa, väsynyttä armonodotusta.

Ihmiset alhaalta lähestyvät; heidän kasvonsa ovat tomussa, hiki virtaa heidän poskiansa myöten, he hengittävät raskaasti, katselevat kummallisesti, ikäänkuin he eivät näkisi mitään, ja tuuppivat toisiaan, horjuen jaloillaan. On sääli heitä, on sääli tuota uskonvoimaa, joka tuntuu ilmassa.

Ei ole loppua ihmisvirralla!

Kiihtyneenä, vaan synkkänä ja ikäänkuin syyttäen, kaikuu ilmassa valtava huuto:

— Iloitse, kaikkein autuain, iloitse! Ja taas:

— Nopeammin, nopeammin!

Tomupilvessä näkyi satoja mustia kasvoja, tuhansia silmiä, ikäänkuin linnunradan tähtiä. Ja minä huomasin, että kaikki nämä silmät olivat kuin yhden ainoan sielun tulisäteitä, joka intohimoisesti odotti tuntematonta iloa.

Ihmiset kulkivat kuin yksi ainoa ruumis, lujasti kiinni toisissaan, käsikädessä, ja he astuivat niin nopeasti, ikäänkuin heidän matkansa olisi hirveän pitkä ja he kuitenkin olisivat paikalla valmiit kulkemaan lepäämättä loppuun saakka.

Minun sieluni värisi, vavahti, jonkun käsittämättömän levottomuuden tähden; kuin salama syttyi muistissani Joonaan suuri sana:

— Jumalanrakentaja-kansa!?

Minä hyökkäsin kansan sekaan, hyppäsin mäeltä sen joukkoon, lähdin sen kanssa ja lauloin koko rinnastani:

— Iloitse sinä siunattu, sinä kaikkien voimien voima!

Minut temmattiin mukaan, syleiltiin, ja ihminen ui ja sulii suunnattomissa polttavissa hengähdyksissä.

Ei ollut maata jalkojeni alla, ei ollut minua eikä ollut aikaa silloin, oli ainoastaan iloa, niin suunnatonta iloa kuin taivas. Minä olin liekkivän uskon hehkuva sysi, olin huomaamaton ja suuri kuin kaikki, jotka ympäröivät minua yhteisen lentomme aikana.

— Nopeammin!

Ja vastustamatta lentää kansa maan yli valmiina astumaan yli kaikkien esteitten ja kuilujen, kaikkien epäilyksiensä ja mustien kauhujensa yli.

Muistan, miten sitten kaikki pysähtyi ympärilläni, syntyi hämminki, meteli, olin yhtäkkiä tuon vaunun vieressä, jossa makasi sairas, muistan huutoja ja nurinaa:

— Messua, messua!

Vallitsi ääretön kiihtymys: vaunua tuupattiin, tytön pää kiikkui heikkona, voimatonna, isot silmänsä katselivat pelokkaasti. Sadat silmät vuodattivat sairaaseen säteitään, tuhansia voimia yhtyi sen heikontuneella ruumiilla, voimia, joita kutsui esiin valtava halu nähdä sairaan nousevan makuusijaltaan, ja minäkin katsoin sairaan katseen syvyyteen ja niin sanomattomasti minä tahdoin, kuten kaikki, hänen nousevan, ei minun eikä hänen takiansa, vaan jonkun muun takia, jonka edessä niin minä kuin hän olimme ainoastaan linnun höyheniä tulipalon tulessa.

Kuten sade täyttää maan elävällä kosteudella, niin täytti kansa tytön kuivettuneen ruumiin omalla voimallaan, se kuiskasi ja huusi niin minulle kuin hänelle:

— Nouse, sinä rakas, nouse! nosta kätesi, älä pelkää! Sinä nouse, nouse, ilman pelkoa. Kipeärukka nouse! Rakas! Nostahan kätesi!

Sadat tähdet syttyivät hänen sydämessään ja vaaleanpunaset varjot hänen kuolleilla kasvoillaan, yhä enemmän avautuivat hänen kummastuneet ja iloiset silmänsä ja hitaasti liikahtellen hartioitaan hän nosti nöyrästi vapisevat kätensä ja ojensi ne tottelevasti eteenpäin — hänen suunsa oli auki ja hän näytti linnunpojalta, joka ensi kertaa lentää ulos pesästään. Silloin kaikki ympärillä huoahhti, — ikäänkuin maa olisi vaskikello ja joku Svjatogor-sankari iskisi siihen kaikella voimallaan, — kansa

vavahti, horjui ja kaikki sekaisin huusivat, kiljuivat:

Jaloillesi! Auttakaa häntä! Nouse, tyttö, jaloillesi! Nostakaa hänet!

Me tartuimme tyttöön, nostimme hänet, asetimme hänet maan päälle ja pitelimme häntä kevyesti. Hän horjui kuin tähkä tuulessa ja huudahti:

— Rakkaani! Herra Jumala! Voi haltiattareni! Rakkaat!

— Kävele, — huusi kansa, — kävele!

Muistan tomusia kasvoja, hiessä ja kyynelissä ja kyynelien kosteuden lävitse säteili valtavana ihmeitätekevä voima — usko omaan valtaan, usko valtaan tehdä ihmeitä.

Hiljaa kulki terveeksi tullut keskuudessamme, luottavaisesti nojautui se elvystyneen ruumiinsa kansan ruumiiseen, hymyili ihan valkosena kuin kukka ja lausui:

— Päästäkää minut, minä kävelen yksin!

Hän pysähtyi, horjui ja käveli. Hän kulki kuin veitsiä myöten, jotka leikkasivat hänen varpaitaan, vaan kuitenkin hän kulki yksin, hän pelkäsi ja nauroi kuin pieni lapsi ja kansakin hänen ympärillään oli iloinen ja hellä sille kuin pienelle lapselle. Hänen ruumiinsa kuohui, vapisi, hän ojensi kätensä etemmäs, nojaten niillä ilmaan, joka oli täynnä kansan voimaa ja kaikkialta häntä tukivat tuhannet valoisat säteet.

Luostarin portilla minä kadotin hänet silmistäni ja toinuin hiukan, katselin ympärilläni: kaikkialla oli juhlaa ja juhlamelua, kellon ääntä ja kansan valtavaa keskustelua, taivaassa paloi heleänä iltarusko ja järvi oli pukeutunut sen punaisiin heijastuksiin.

Minun ohitseni kulki eräs ihminen, se hymyili ja kysyi:

— Näitkö sinä?

Minä syleilin ja suutelin häntä kuin veljeäni pitkän erossaolon jälkeen, eikä meillä löytynyt sanaakaan sen enempää sanottavaa toisillemme; hymyillen erosimme me ja vaieten.

... Yöllä minä istuin metsässä järven rannalla, taas yksin, nyt jo sielultani ainaiseksi ja katkeamatta sidottuna kansan sieluun, maan herraan ja ihmeittäjänsä.

Minä istuin ja kuuntelin miten kaikki, mitä olin nähnyt ja saanut tietää, kasvoi minussa ja paloi yhtenäisellä tulella ja minä heijastin tätä valoa taas maailmaan ja kaikki siinä leimahti suurta merkillisyyttä, pukeutui ihmeelliseen pukuun, ja minä tahdoin niellä koko maailman, niinkuin se oli niellyt minut, ja se antoi sielulleni siivet.

Minulla ei ole sanoja kuvatakseni tämän yön iloja ja ihastusta, kun minä yksin pimeydessä syleilin koko maailmaa rakkaudellani, asetuin kaiken koetteeni huipulle ja näin maailman elävien voimien tulivirtain kaltaisena, jotka myrskyisesti vuotavat, sulautuakseen yhteen ainoaan, jonka päämäärä oli minulle saavuttamaton.

Vaan iloisena ymmärsin minä, että päämäärän saavuttamattomuus on henkeni loppumattoman kasvamisen lähde, ja siihen loppumattomuuteen sisältyy elävän ihmishengen ilojen lukemattomuus.

Aamulla näytti aurinkokin minusta vallan uudelta: näin miten sen säteet varovaisesti ja hellästi sulattivat pimeyttä, sytyttivät sen, paljastivat maailman yön peitteistä ja, kas, siinä se seiso i edessäni kirjavissa ja komeissa syyskoristeissa — ihmisten suurten leikkien jalokivikenttä, tappelukenttä, jossa taistellaan ihmisten leikkien, vapauden edestä, pyhässä juhla kulkupaikassa kauneuden ja totuuden juhlina.

Näin sen, äitini, avaruudessa tähtien välillä, miten se ylpeästi katseli valtamerisilmillään kaukaisuuksiin ja syvyyksiin; näin sen maljana, joka oli täynnä heleämpunasta, lakkaamattomasti kiehuva, elävää ihmisverta ja näin sen hallitsijan, kaikkivoivan, kuolemattoman kansan.

Se antoi siipiä äitini elämälle, sen toimien ja yritysten suuruudelle, ja minä rukoilin:

— Sinä olet Jumalani ja kaikkien jumalien luoja, joka on synnyttänyt ne oman henkensä kauneuksista etsimisensä tuskalla ja vaivalla!

— Ja älköön olko maailmassa muita jumalia, Sinun kaltaisiasi, koska Sinä olet ainoa Jumala, joka tekee ihmeitä!

— Niin minä uskon ja tunnustan!

... Ja sentakia minä palaan sinne, jossa ihmiset vapauttavat lähimäistensä sielut pimeyden ja epäuskon vankeudesta, kokoavat kansan yhteen, valaisevat hänen edessänsä hänen salaisia kasvojansa, auttavat sitä käsittämään, ymmärtämään tahtonsa voimaa, osottavat ihmisille ainoan ja oikean tien yleiseen sulautumiseen suuren asian, yleismaailmallisen jumalanrakentamisen vuoksi!

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK TUNNUSTUS: NOVELLI ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work

(any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic

works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation’s EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state’s laws.

The Foundation’s business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation’s website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary

Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.